

Reg No - 317

गुजरात विधानसभा ग्रंथालय

[पुस्तक संग्रहालय विभाग]

मनुसंस्कृत १०५४४ वर्गाक

पुस्तकलुं नाम २०२२/२२

विषय ३-३ १३६५

१३६५

५८/९८ Po-2

Reg No. 317

ચોરીયાં માર!

રચનાર:—જાંહંગીર બેહરામજી મરઝમાન.

એક નીહોશ રાત્રી અતી રમુજી જીવાન
છોકરીના ટાડુકા દુચકાનું રસીલું
દાસતાન.

આ પુસ્તક જામે જમશેદ હાસેકવીઝ પ્રેમમાં કતાને આટે
માણેકજી નવરોજી પ્રીન્ડરે હાપ્યું છે
અને કતાને પ્રગટ કર્યું છે.

૪. ૪. ૧૯૨૩.

गणेश विद्यापीठ मंगलूर
संस्थापक अध्यक्ष
१०/११/७७

પ્રસ્તાવનાં.

સાહિત્યની રંગભૂમીના શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીપાઠ શેઠ જહાંગીર બેહરામજી મરહુમાનની કલમના ફતેહમાં કાર્ય ઉપર પ્રસ્તાવના લખવાનું બિહત કામ આ વાર મુજ કમતરીનને ભાને આવ્યું છે. ૧૫) વર્ષની કેવળ રમતિયાળ વયે પોતાના વડવાઓના હાથખાનામાં કમપોઝીટર અને પ્રીન્ટરના કામનો અનુભવ લઈ, લેખક વડવાઓની લખાણ શક્તિનો વારસો પોતાની રમતમાં રાખી આજે ૧૫) વર્ષે વયા કાગળની પીઠ ઉપર કલમ ધસતા એક પાકા અને વિરા લેખકની કલમમાં કેટલું જોય અને જોય છે, કેટલા કળા અને કમાલપત છે તેનું મીઠું તપાસવાનું કામ જ્યારે મારાં જેવાં એક નાકેશ લખનારના હાથમાં મુલ માં આવે ત્યારે આ “ચોરીયાં માર” વાર્તાના પરડા લેખકની કલમનો કાષ્ઠ અને એમના વિચારની લગામની નાડ કું સ્વતંત્રપણેજ તપાસીય.

દેશી હાથ-મંડળના આ “મોટાળા” અને એમની ત્રીજી પેઢીના “મમાવા” “જાવાવા” આજે ૭૫ વર્ષની વૃદ્ધ વયે પોતાની ઓશીસની ગુની પણ લાભવંતી ખુરશીપર નિયમીત ખીરાજી ૭૫ દિશાએ અથમ અમકાવતા ફરે છે, વળી આંહી લ્હીં પસરી રહેલાં અલ્લાહન ખેમાલિનું મુંચી આંખોએ અવલોકન કરે છે, આંહી ત્યાં જણાતાં પંચોતેર હજાર કિસમના લીલાં-મુઠાં ખેલુ કોટક પોતાના ડગલાના ગજવામાં એકઠા કરતા ફરે છે.

અને જ્યાં ત્યાં આવી ઉભા રહી ચીંઝા મીંઝા થઈને બધા ભાતભાતના ભરમ ઈમનના ફળદ્રુપ બેઠાંમાં ભરી રાખે છે, અને પછી કામળની પીઠ ઉપર તે સ્થળાં ખાટાં મિઠાં મિષ્ટાનનું રંગીલું પુષ્પવૃક્ષ વર્ષની યેવામાં ખડું કરે છે. સાહિત્યના સાગરમાં આમ ૫૫) વર્ષ સુધી ખડું પડે સેવા બળવનાર જહાંગીર મરઝખાન પોતાની પેશવન કલમના ઠાકળ'ધ ત્રોડાથી સાહિત્યના બાગમાં અને સંસારની સપાટી ઉપર વખત કવખત ઉંધા થતા ઉઠાળા મારતાં અદ્ધવાનુન પ્રાકમાને કેમ કાજમાં થય છે અને તે ભાત ભાતના ભાવદાઓના કેવા રંગીલા ધાટ રચીને તેવાર કરે છે એ ઈમની કસાયલી કલમની પેશવન કલમની આગળ આગળ રહી રહી છે.

આમ અનુભવ અને અવસોકનનાં જેવડાં બળથી કાગળની પીઠ ઉપર લખી અને કલમના માહરાં સાથે જહાંગીરજી ન્યારે મિઠા પેશવન બાજુ એલવાનું મન થાય છે ત્યારે તેનું પરિણામ ઈશ્વાર પારસી સંસારી માણસો ઉનું થયલું આપણું બેઠાંએ બીએ.

સાહિત્યની રંગબોધી ઉપર એક બહેર હાપાની માથેની બેડું બળવાન હથીઆર ચોમરદમ ઉમામી, લખાણ સહિતના રોહને ૫૫ વર્ષ સુધી કામળની પીઠ ઉપર વહેતો રાખી, અનુભવ અને સત્તાના બેવડાં બળથી વખત આગળે સાહિત્યનું રણસંઘામ મળવનારા એવા એક પુરુષના કલમકસને કેવો મજબુત મલખો હશે એ આપણા ધરડા જરનાલીસ જહાંગીર મરઝખાનની કલમનું ખાસીયતવાસતાં સહેલથી સમજણ પડે છે. કેરલાક રાષ્ટ્રી સંસારના જીવતાં ભગતાં બેઠાં એણે કોઈ ઈમની

પૈયવણ કલમના ચઠાકેદાર ચપકાથી અને ઐમની રમુજ કલમના પ્રસંગોપાત લઠકાથી આ "ચોરીયાં માર" વાર્તામાં આપના મીસાલ આપણી નજર સામે ખડાં ઉભાં રહે છે.

ચીનના વેપારી કોઈ હોરમસજી શરાફની બે બેઠીઓની સરજતના સુકાન ઉપર આ વાર્તાનું ચોકડું મોઢવાઈ બેઠું છે. આ બે બહેનોમાં વડી બહેનનું નામ વીલ્હુ છે અને ન્હાનીનું નામ પુતલી છે. બોલી ભલી પણ ચીખાવલી, વલ્લવલતી બોલકણી પણ સ્વતંત્ર ખવાસની, નખાણેસ બનની અને સાચાં ચોખાં છુમરની ચળરાક પુતલી આ બોલીના નાચકા છે. પટપટપોરી પુતલીની કુનીયા વરણુની આપણુ અને તેમાં સમાવલી હરપાર રમુજ આ કથાના "ચોરીયાં માર" નામનો ચૂળ બેઠે છે. પોતાની માતાના મરણ પછી પેસાની તંજી સબબે મુરકેલીમાં થુંચવાતી આ બે બહેનો પોતાની ઐક જુની નીમકહલાલ આવા સાથે ચીનથી ઉપડી મુંબઈ આવે છે. સફર દરમ્યાન સ્કીમર ઉપર સર હીનથાહ વડીલ નામના ઐક કુંવારા બારોનેટ સાથે આ બે બહેનોને પીછાંણુ ધાય છે અને આ પહેલીજ પીછાંણુથી વીલ્હુ અને પુતલીના ભવિષ્યના સંજોગનો ખાચો નખાય છે. જહાંગીરજીએ ચિતારી છે તેમ કથાની નાચકા પુતલી ઐક ખરેખરી અફલાતુન અને ચોરીયાંમાર છોકરી છે. પુતલીની ૧૮) વર્ષની ન્હાની નિર્દોષ વય બેતાં તેણી થું થું તરબીર રચી બતાવે છે એ સદબળી અદ્ભુત કિસમની સમયસચ્ચતા ઉપર આપણને અચરતીજ ઉપજે છે. સફર દરમ્યાન સર હીનથાહ સાથે પુતલી બે ચીતે હુટથી પણ પકાઈ સામવીને નખાણસ મનથી વાતો

કરતાં ઠાઠુકા કુચકા ચલાવી રહી છે, હીનચાહ અને વૌલ્લુ વચ્ચે મિત્રાચારી થવા પછી તેનું યું ખરણામ આવશે તે મામસા પુતલીની ચગેર ચચમમાં ઝટ વારમાં જાણવાપ જાય છે, તરેહ કિસમની પેચવણ ઠાપાણ કરી પોતાના કરતાં બેવડી વચના આ પારસી બારાનેહને કેવી કેવી રીતે હસાવી—હંદાવીને આ ૧૮ વર્ષની કુમળી બાળા કેવી કેવાં પ્રાકમા ઝડને ૫૪ રચી કાઢે છે તે સધળી પુતલીની જબાનની કળા, અદ્યુત હિંમત અને સમયસચ્ચતા ઉપર બેવડી આક્રીન કરીએ એવી એક ભેરાવર કેરકર રજા થાય છે.

પારસીનજરો વચ્ચે સર હીનચાહના ગુનાં સહી નહીં પણ મિત્રાચારી નવા પેચવણમાં ભડકી છે કે આ બાઇને કિસમની નિંદા અને કાનાસારી કરવામાં ભાગે નહિ તેટલી પાખરાં કરનારી, નહારી ખસલતની એવી ચિતારવામાં જહાંગીરજીનો કાધ માયો સમાયો જતો નથી. આ બાઇની હલકત રીતભાતોને, તરંગી ખસલતને અને ગુહાંણું કરી મિત્રાચારીમાં ભંગાણુ પડાવવાની બુરી મતલબને અંહી તંહી સખત વિચ્છેડામાં ધણી બ્યાજખી રીતે ઝાઢકી કહાડીને જહાંગીરજીએ કાધ ચોક્કસ દિશામાં પોતલખ ખીજવાતનો પેગામ સીધો મોકલી આપ્યો છે! એક ધરડાં આદમીની વર્ષગાંઠ ઉજવવી, તે ખુશાળીમા ‘ડી-પાર્સી’ કરવી અને સાં જમા થતાં નાદાંન વાળાંમાં યું યું તરંગી નાઠક ચાલી રહે છે તેનો આભેદુલ ચિતાર આ વાર્તામા એક કેકાણે બેવા મળે છે.

સર હીનચાહ આ વાર્તામાં એક નહીં મુખ્ય ભાગ ભજવે છે આ પારસી બારાનેહના સદુલ્લુમાં

મસ્તાવના.

અરેઆપનો કુરુચ્છુ તેના મનની શાંતીને વારંવાર ચુંધી નાખતો જણાય છે. જેમ અરેબી સ્ત્રીથી સંસાર સુખ માથ પામે છે તેમ અરેબી મરદથી પરજીવી જીંદગીની સુખ-શાંતી કોઇવાર સદાજરી ફના થાય છે. આવી કુ:ખદાયક ચિતાર સર હીનશાહ બકીલના બાબમાં વારંવાર ભડકો લઇ ઉડતો ચિતારવામાં આવ્યો છે. પણ આ વાર્તા વાંચતાં અને તેમાં સમાવશા અમુક સંજોગ જોતાં મારા વિચારમાં એક ખટકણુ પડે છે. એક પારસી મારોનેડના જેટલી હદે જાહોજલાલીભર્યા સંજોગ હોવા જોઇએ, તેની રહેણીકરણી અને પંધાપાયા તથા કામકાજ સંબંધી જે સારકામ દેખાડવા જોઇએ તે સધળો શ્રીમંત ધરને હાજરો દારકામ દેખાડવા, પાંધલ પરપચીયો અને પપપચીયો કારોબાર દેખાડવા જહાંગીરજીની કલમ લગાર કોડે કોડે પછી સુસ્ત મામલ પડે છે. એક શ્રીમંત શ્રીઆ અને કલમ મારોનેડસીનો પપપચીઆ ટાઇટલ પરાવનાર હીનશાહ બકીલનો સંસારી કારોબાર લગાર હુખો અને મુંદતો કેમ લાગે છે. એવું મારી નાકેશ સમજમાં આવે છે, બાકી એક શ્રીઆંમાર હાકરી કેવી હોવી જોઇએ, તેના અદ્યુત પ્રશ્નો કેવાં હોવાં જોઇએ, ભાગે નહિ તેટલાં પોખરાં કરીને અહીંતહીં બધે પોતાની જેરી જખાન અને નકારા પોટા તરંગમાં પોટી વાતો ઉપજાવવી સ્ત્રી કેવી હોય અને તેના કેવા હાલ કરવા જોઇએ એ જેઠ ઉલટા મુલકી ફેરફાર દેખાડવા અને તેનો આસીયો ઉતારવા જહાંગીરજીની કલમ કોડે કોડે પછા પેચવન ટાહુકા દુમકાથી કમાલ કરી છે. ખીજું એક ધ્યાન ખેંચનાર આસામી પરડી આવામાં જે નોકરોમાં શારા સુધુ ન હોય અને ભલી હંચ ખસલત

પ્રસ્તાવનાં.

નહિ હેાય એવું માનનાર સ્ત્રી-પુરુષોએ આ કથામાં પુતલી અને લીલુની એક નીમકહલાલ પરજત આવામાં કેવી આંતની પડી સુધી આ બે બહેનોના સંસાર મુખને તરી-પાર ઉતારવામાં અને તેમાં એણે વખતે હોવા થતા ખરેખરા કબસ સંભોગમાં કેવી કેવી અવસ્થા રહે છે, આવી પડેલી એક મહાભારત અકળામણને કેવી સંપૂર્ણ શાન્તિમાં ફેરવી આપે છે અને માખાપ વગરની પણ મુખી સરજત વચ્ચે તરફવાર નડતલ અને નાસીપાસીમાં યુગવાતી લીલુ અને પુતલીને કેવા ખરા જીવનની લાગણીભર્યા સંધારામાં મદદ આપી શાન્ત પાડે છે તે એક કમીનાં નોકરની નીમકહલા-લીનો અચીતજ આશ્રીન કરવા ભોગ મિતાર છે. એવી નીમકહલાલ આવાઓથી અને નીમકહલાલ સંસાર પારસી સંસાર ખાલી નથી.

પ્રત્યક્ષાતની જીંદગીના સંભોગ મુશકેલી અને અકળામણ વગર નથી. નેકી અને સાચવટ ફેળવવા પછી મજબુત મુશ્કેલીમાંથી પસાર થવું પડે છે અને આપણી તે કસોટી કરવા કીરતાર અનેક મુશ્કેલી આપણી સામે મુકે છે. આદમી પોતાની ભલી છુંડી ખસલત કુદરતીજ રજુ કરે છે, છતાં સરજતના સેખ વાંચીને સીધા રસ્તા સવાથી ઉછળતા સંભોગ શાન્ત થઈ શકે છે તે રીતે આ કથામાં સમા-યલાં મુખ્ય પાત્રો લીલુ, પુતલી અને દીનસાહના સંસારમાં જહાંગીરજીએ અનેક કિસમના યુગવાડા ઉછળી આવતા દેખાડ્યા છે, પણ તે બધાં મિત્રવિમિત્ર ચોપડીયાં વખત સાથે શાન્ત થાય છે, પરસ્પરની મતફેરી દૂર થાય છે અને બન્ને બહેનોનું કુટુંબ બાળ-બચ્ચાં સાથે મુખ-પ્રાપ્ત થાય છે જે ગ્રાહવાઈને સંસારી મુખ-શાન્તીમાં મળી શકે છે એ આ વાતાનું ઉવટ છે.

જહાંગીરજીની ૫૫) વર્ષની પુરાણી કલમનું ચોરીયાંમાર
જેથ આ કયામાં અમ્મી રીતે સાબેત કરી આપ્યું છે
અને કયાની નાયકા ચોરીયાંમાર પુતલીને પણ કાંકડી
ચિતારી છે. ચોરીયાંમાર વિશેષણની વ્યાખ્યા જાણવી
હોય, ચિખવી હોય અને તે ઉપરથી ખુબ રમુજ સેવી
હોય તો આ કયામાં રજુ થયેલાં પુતલીના માકમ, હિમત
અને ખુશમીજી ખમીરનું જરોબર ક્યાનથી અવસોકન
કરજો. તમને ખુબ મમત પડશે, કેટલાક રમુજ વાદુકા
કુમકા ચિખશે, અને યાકેલા, ખુખરાયલા, અકળાયલા,
વાતો યુગવાયલા જીવને પણ આરામ મળશે.

જહાંગીરજીની કલમનું જેથ નરમ પડેલું લાગતું નથી;
૫૫) વર્ષની વય કહીને એવણુ લખાણખાતની રંગભૂમી
વચન મમતા થવાની વાતો કહી કલમનાં છે, પણ
કુદરતી કલમનું શક્તિનું જેથ આદમીની રંગમાં હરહંમસ
ઉછળતું રહે છે અને તેનો રાહ કાંઈ સેખકની ઉમરનો આંકડો
જેવા થામતો નથી. મારી તો ખાત્રીજ છે કે આપણા
પુણેજ સેખક જહાંગીરજી નજીકના ભવિષ્યમાં ખીજ
એકાદ કલા ચિત્રી કહાડશે, વરીકોઈ હુલાંબુલાં, હેલહખીલાં
આસીબાઈનો સારી પેઠે આસીઓ ઉતારશે, કોઈ લીલા
પીલા પચમજી વાંદરાનો વાજતે ગાજતે વરધોડો કહાડશે,
એકાદ સંસારના ખુલ્લુમાં ચચરી રહેલાં ખેંમાણુનું ખુર-
ચણુ આપણી સનમુખ પીરસી મુકશે, અને એ રીતે
એમની ચમેર અને યુગ્ય આંખોમાં ઝડને પટ ગોઠવજીતાં
કોઠકનો કીરસો એમની રમુજ કલમની રંગીલી એખારલમાં
પડાઈને એક જાતી રૂપ બહાર પડશે. અવસોકન કરવાની
તમેહ એક આદમીના અનુભવને ખેવડો ભેરાવર બનાવે

છે અને અનુભવ એ એક સેખાની કલમનો છવ અને
 છવનગાવો છે. અવસીકન અને અનુભવ, તે સાથે કુદરતી
 સેખાંણુ યકિતનું જોય અને રમુજ દયકાની સેજર એ
 એક કલમકસ માટે જોઈતા ચાર જોરાવર ગુણોનું મિશ્રણ
 જોડું હાય તો ૭૫) વર્ષના જહાંગીર મરજખાનની લગભગ
 ૭ ઝહેકાની કસાયલી કલમથી રજુ થતી કયા વાંચો અને
 પાસેથી સંસારની ચિત્ર-વિચિત્ર રહેણી કરણીનો અભ્યાસ કરો.

આ વાર્તા કેટલી જાણીતી હરખથી વંચાઈ અને આ
 પુસ્તક કેટલું સહેલથી ખપી જાય એ માટે કાંઈ કેલવાની
 જરૂર નથી. એક સેખક તરીકે એવણે જે ફતેહ મેળવી છે,
 એણે જય અને એવી ફતેહ દરેક લખનારના નસીબમાં
 લખાઈ હોય તો હું કહીશ કે એવી ભાગ્યવંત સરખા
 માટે દરેક લખનારે યુદ્ધના કરવા. આપણા નામીય
 પુરાણા ધરડા સેખક જહાંગીરજીને તનદોસ્તી ચાહી
 અને એમની કલમથી રજુ થતી ખીજ કયાએ વાંચવા
 રાહ જોઈયું.

રાખ્યાગો,

બાઈબાઈ લીમજીભાઈ પાલમકેર.

ઓ રીયાં મારા!

૧૯૨૨ ની નવી દરશુઅર..

માફ માફ હું. મારી ઘરડી કલમની પીડા તમારાં
હીરનવંત બ્યાન ઉપર એકવાર ફરીથી નાંખવાની સર
કસી માટે દરશુઅર કરશો. મારી પેનમાં ચાર્ચચાર્ચની
ફોલસુફી કે ડાહી ડાહી શીખામણો સમાયલી નથી, એ
તો અત્યાર લગી તમોએ અનેકવાર જોઈ લીધું હશે.
જે ઘડી હસાવી રમાડીને જીવને ઘોડીક પલ ખુશાલ રાખ
વાની મારી નેમ છે, અને તેમાં પાર પડું કે નીચક
નીચકું તે નક્કી કરવાનું તમારું કામ છે. હું કશું
કરું હું કે જે હીમ્મતથી હું ચોવીસ વર્ષની વય જાત
જાતના ચીત્રા ચીત્રી કહાડતો હતો તે ઝમક કે નક્કરાર્થ
આને હવે પોણોસો વર્ષની ઉમ્મરે રહી નથી. માટે જે
લખાણમાં જરા ધીલું કે છુલું હોય તો મહેરબાની
કરી તેમાં મારો નહીં પણ ઉંમરનો કસુર કહાડશો.

ત્યારે સવાલ ઉઠશે કે “એમ છે તો લખો છો શું કામ ? તમારી પાસે કોણ માંગે છે ?” ખરું છે બાપા, તમે તો માંગતા નથી પણ મારાં આંગળાં કર પડતાં નથી તેનું કેમ કરવું ! ‘દરજનો દીકરા છવે ત્યાં સુધી શીવે’ એવો મારો અભાગ્યો અવતાર છે. સેવકે મારે કબુલ કરવું નેમયે કે હું કાંઈ નામાંકીત ચાર્લસ ડીકન્સ અથવા વોલ્ટર સ્કોટ નથી. મારા નસીબમાં તેમ હતે તો આજે હું આજની પેઠે કાગળ અને શાહીનું નખોદવાળા અગાઉ બે વાર વીચાર કરતે. સારાંશ કે આજની કથા કોઈબી રીતે મારાં નખળાં ભેળાં પરીણામ નથી. મુખ્ય ખ્યાલ બીજો બે ત્રણ ઠેકાણેથી મેળવીને લખાયો છે. અલખતાં લાંબી ઉંમરમાં, પચાસ વર્ષની વર્તમાન પત્રની ફલદેસરીમાં જ નેમ્યું છે તેનો થોડોક ભાગ મારી તરફથી હું તમારી આગળ ધરું છું—અને તે પરવર દેવારનું નામ મારે પર ધરી મારી આ નવી કથા થરૂં કરું છું. જાણવું કે મારા હાથ પૂરવા હશે પણ મન સદા શુદ્ધ છે અને દુન્યાનાં સંસ્કારોની અશભા હજી એવતી નગતી છે.

આપણા પહેલા સફા ચીનમાં—ખરું કહું તો હાંચ કાંચમાં—સરૂ થાય છે. એક નાના ઘરમાં ઘણાજ નાના કંપાઉડમાં બે જરથોસ્તી છોડીઓ બેસીને કાંઈ ભરત કામમાં શુંટાયેલી છે. બેહુની વયમાં ઘણું તો પાંચેક વર્ષનો અંતર હશે. બહી શુમારે બાવીસેકની જણાય છે—

મરેરે, આપકે જીવતર બહુ—પાનું ૩.

અને નાનીએ સોળ પુરાં કીધાં છે. પહેલાંથીજ કહી
હઈની કે વડીનું નામ વીરખાઈજી અને બીજી આપણી
કથાની નાયકા પુટલી છે. આ બે બેહેનોની વાત સાંભળવાનો
કથાના રચનારને હક છે.

પુટલી પોતાના હાથમાંનું ભરવાનું મુકી હઈ બોલી,
“મરેરે, આપડું જીવતર બચ્ચું. મુવો કોઈ હસ્તો રમતો
હુસો હુસો આવતોખી નહીં ! જરા સોવામણો હાથ ને
પાસે પાંચ પૈસાનો જીવ હાથ ને આપણામાંથી એક સાથ
પરણી જાય તો કેવાં મુંબઈ જઈને મોજ મારીયે ! મને
તો ચીનમાં હવે કરડવા આવેછ. કોણ જાણે કાહારે
ધુટકા થશે. મરેરે, મુંબઈ કાણ જાણે કેવું હાથ
માસીજીનું અવારનવાર કાગળનું ચીપડું આવેછ પણ
કોઈ દહાડે ડાસાંને જોયાખી નથી. રખેને મુવાં ખલીર
ભગડા જેવાં હાથ !”

આટલા શબ્દો પરથી જોયું હશે કે પુટલી ચોરીયાં
મારનું જે નામ આપણે લીધું છે તે તેને આખા દેશજુ
પડતું છે. ઇંગ્રેજના જેવી ગોરી ઘટમારી બહુ આખવાળી
અને સોટા જેવી તેણી હતી ખરી—પણ એની મસ્તી
અને બોલવાના બટાકાથી તો હાથ જોડ્યા ! બચારી
વીલ્હુ જ્યારે ડાકું નીચું રાખીને પોતાનું કામ કરી જતી
હતી ત્યારે આ સુખવાસી પુટલાં એક આડની ડાંખળી
ઉપર ટીંગાઈને હીંચકા ખાતી હતી. નાની બેહેનના
ઉપજી રમુજ સખુનો સાંભળીને વીલ્હુએ ડાકું હંચકીને
ગાર હસ્તે ચેહેરે પૂછ્યું—

“પણ દેવી, આપણી પાસે બહુ ટુંકું છે કો
કો ભુલો આપને પુછતો આવે?”

વીરલુના દેખાવનું વર્ણન આપવાની હું બર નહોતું.
આપણા ઘોઠ સાધારણ રીતે હું તેમ તે
જવાબે લગાર “શીરીઆઉસ” હતી. રંગે નાની લોકો
કરતાં જેન પાકટ હશે, પણ કાળી લગ્નર
આંખ અને કમ્બર સુધી લટકતાં બાલ સાથે તે કાંઈ
રીતે પુટલી કરતાં ઉતરતી ન હોવાય. હસે ત્યારે
બાલમાં ખાડા પડતા હતા. તે સિદ્ધેનોમાં વધારે
દેખાવડો હોય તે નહોતો. મુશકેલ હતું.

“પપી, હું હમણાં જ મારા પાપાના ખ્યાલ છાડી
દે. બાવાજી સુબરી આપને બચારાં માયલ્લને
સોંપી ગીયા—એટલે હવે માયજી હું નહીં. આપણું
કાંઈ છે? બચુસમાં તો આપણા ગળાંમાં અઃએ
કેવું છે. તેને દેવે આપે ત્યાં દેવે કાંઈ આપે
આપે તો કાંઈ ચીનો પાંચ રૂપીઆની નહીં આપે.”

જરી વાત એ હતી કે પુટલીને આ તકરાર ગળે
ઉતરી નહી. “પેસા નથી તો શું થયું? આપણું રૂપ
કે કંઈ? હું કાંઈ કંઈ કે આબની આબ કોઈ લુલો.
કાંઈ આવે તેની સાથે પરણી જવું! પણ સમજ કે
કોઈ તેવો મળે. છોકરો આવી લાગે ને પાંચ પૈસે
સુધી હોય તો બા હું તો ના નહીં કહું.”

ચોરીયાં માર.

“ઠીક છે, વખત આવશે ત્યારે આપણે જોઈશું કે
તું ખરી છે કે તું પૈસાને ખાતર છું તો હજી મારી જીંદગી
ચેતું નહીં. તું જ્યારે કોઇને મારો હાથ આપસ ત્યારે
જે એવો હાથ કે બધી વાતે જીંદગી વચ્ચેના-જેના વખત
મને એક ઘડી આસ નહીં એવો સુખો ને ખરો નરો હાથ;
નહીં તો આપણે કુમારાંજ રહીશું. પ્રત્યક્ષ દીકરા, તું
હજી નાદાન બચ્યું છે. પાસમાં જે હું ને મારો
તે થું તે તું થું સમજે કે જેનાં પાસમાં ને વીચારમાં
જેનાં પાસમાં.”

“જોઈશું સમજે. મેં જેનાં પાસમાં વાંચીને જાત
જાતનો અનુભવ મેળવ્યો. પેલા હાંદુસ્તાની કવી હું
જોઈશ તે માફ છે કની?”

“જો કોઈ ખબર લાતા હી,
જેનાં પાસમાં ૧૨ હજ, નીકળ જતા નહીં.”

“હવે તારું બધું ડહાપણ કમટમાં સાંતી મુક.
ઘેરેસ્તી બાવાજી હુમેશ આપુને શીખામણ આપતા હતા
કે નાવત્ર કાવલોમાં જે લખાય તે ખરી જીંદગીમાં કોઈ
વખતથી જોવામાં આવતું નથી. તેમાં કાચ્યા અલણ
ચોરીઆઓ હલકી ઇંચી કયાઓમાંથી તકડામચી કરીને
તે આપણી જીંદગીને કસાવવાની સરકસી કરેછ ત્યારે
તેઓ આપણા મંડળને કેટલું નુકસાન કરેછ તે બધું
બાદ સમજેછ.”

“આહ ! મારી શીલસુક બેઠેન વીલ્લુ, તુંને તો કાણ પરણશે ! તું કંઈ છેક નાખી દેવા જેવી નથી. અલખત હું તારા કરતાં શોવામાણી છેલ્લે પણ તું એમ ડાહ્યાં ડોહારાં ડાંચાં કરેછ, ત્યારે જરા સારી લાગતી નથી. એક કહાડે તારા માથાં ઉપર કોઈ બારવડાઓ પડે, કે કોઈ વખત હડખાયહું કુતરું તારી પાછળ દોડે તો તું જરાબી સુધરે. જોની, આપણે કોઈ કોઈના કીનારા ઉપર જમ્યેછ ત્યારે પાણી કેવું મુઠાં મુઠાં પણ તેમાં એક પથ્થરો ફેંકીએ તો પછી કેવી ગડબડ થઈ રહેછ, તેવો તારો સ્વભાવ છે. તું બહારથી ઠંડી દેખાયછ પણ તું બહી પક્ષી જેવો જા ને ખરું છે તે કહુંછ.”

“તારે શું મને ખુબસુરત કરવા મારા ઉપર પથ્થર ફેંકવા માંગેછ ? તારા વીચાર તુંનેજ મુશ્કેલી હું તો જેવી છેક સીની રહેવાની. મને વાંચે સુસુરત મળતી હોંસ નથી.”

આટલી વાત થતાંમાં લેરમાંથી માયજીનો સાઠ આંચો.
“વીલ્લુ વીલ્લુ, તમે લોક બહાર શું કરોછ—માલે લેરમાં આવો.”

વીલ્લુ હાથમાં કોઈક મુઠી દહને વાને કોડી. વરંદા ઉપર માયજી એક નેતરની ઢગીથેર ઉપર બેઠેલાં હતાં. તેવણ પંચાવનેક વરસના હશે પણ સોહારાઈ મુકાઈ ગયલાં જણાતાં હતાં. ગળે ફલાનલનો મોટો પાટો વીટાળેલો હતો અને હર પળે ઠાંસાની મુચથી હરાન થતાં હતાં. પાસે એક ટીપાઇ ઉપર ચોપાન્યાં અને ન્યુસ

પેપરોનો હમ પડેલો હતો ને ઉપરથી જણાતું હતું કે માથાને વાંચવાનો શોખ ઝાઝો હશે. તેવણુ જીવાનીમાં રૂખાવણાં હશે પણ નબળી રહેને લાંબે ચેહેરો કરમાઈ ગયેલો હતો.

“વીઠ્ઠુ, કાહારની કાંઠ ઉતી? મેં ત્રણ વખત પૂંને હાંક મારી પણ તેં જવાબ આપ્યો નહીં.”

“માથા, મેં સાંભળ્યું નહીં. બોયને તેડવા કાંચ નહીં મોકલ્યો? માફ કંઈ કામ છે? તમારી કવા લાઉં? નહીં તો મજાની ચાહે ખનાવી લાઉં?”

“મને જરા ઠંડી લાગેછ. હા-સારી જેવી ચાહે કરી લાવ. પૂં કાલે લાચણેરીમાંથી પેલી વાતની સ્ફુપીઃ ચોપડી લાવી તે મેં જમ તેમ પુરી કીધી. ફરીથી એવા ચીથડાં લાવતી ના. પણ મુઠું કંઈમી વાંચ્યા વગર ચાલતું નથી. અરે બોલાય, આજે હાંગકાંગ તો હવે જાણે કરડવા આવેછ. કોણ જાણે ક્યારે અહીંથી છુટકો થશે? પેલી દુકતી પુટી કાંઠ છે? વળી શું કાજ વસતારાંમાં ફરેછ?”

“કંપાઉંડમાંજ છે. અને બેહુજાણુ આપસઆપસમાં વાત કરતાંતાં. તમુને કાંઈ કામ હોય તો બોલાઉં એને?”

“નહીં-હું તારી સાથ કંઈ ખાનગી વાત કરવા માંડું. પહેલાં ચાહે લઈ આવ, ને એક બીજા ટકીયો લેતી આવજે. જરા યુંઠવાની તસમી બોય પાસે મોકલજે.”

માયજીના સથળા હુકમ બળ લાવ્યા પછી વીરજી
એક નેતરણું રુદ્ધ લાવીને માયજી આગળ બેઠી.
તારા વાર નીચાસા નોંધી માયજી બોલ્યાં.

“હમણાજ ડાકટર ગામા આવી ગીયા. તેવણના
બોલવાપરથી હું પામી ગેઈ કે મારી હાલત દહાડે
દહાડે બગડતી જાયછ. હવે જે ચાહે તો વહાણ ને પડે તો
પહાણ. હવે મારો કંઈ ભરસો નથી. મને અવારનવાર
જાતીમાં આંકડું આવેછ તે જે બાંધી પાધું કે
મહીં આવશે તો એક દહાડે મારો આંકો આવી જશે.
હીકરી, તું એમ કહેજી ના જા. મારું હવે હવે
હું કામનું છે? તારા વાગે મુજરી ગીયા તાહારથી મને
બધું અકારું ઝેર જેવું છે ને હું મરવા લાગી બીહીતી
જાય. પણ વીરજી, તું એમ ડહાણને મારી જાય જાશે
તો હું મરવા જાઈ. તારી આંખમાં અણી
જાતીજ પાણી બરાઈ જાયછ તો તેથી મારા હાથ
પણ પુજેછ. તારે તો મને હીમ્મત આપવી જોઈએ.
વારમાં ને મારાં લાડાં રમકડાં પુટલાંમાં આસમાન
જાતીને દેર છે.”

“તે હું બધું કામનું માયજી, પણ તો તો
કહેવા માંજતાંતાં?”

“હું પુટલીને સાડ તારી સાથ જે વાત કરવા માંજુંછ.
મારી આંખ વીંચાઈ જાય ત્યારે તું એની માય થઈને
રહે એવી મારી પ્રતી છે. એ પહેલી ને તું પછી અમ

સમજને. એના એક બાલને અલવલ નહીં આવે તે તું જોજે. કહાય તેમ કરતાં તુંને કંઈ ગેરધનસાકળી થાય તેથી મારે ખાતર તે તું ખમજે.

આ શબ્દો સાંભળી બલી વીરલ ઉજલી વાખ જેવી થઈ ગઈ—પાણુ ધીરજનો ગોટ ગળી જઈ બોલી. “માયજી, મારેથી બનશે એટલું કરવાની મારી કરજ છ.”

આ શબ્દો માયજીને બીલકુલ રૂચ્યા નહીં. તેવણુ છણુકો કરીને ફફડી ઉઠ્યાં. “શું? શું બોલી? તારેથી બનશે એટલું કરશે? બસ! તારે મારા બોલની એટલી જ હી મત કે?”

“પણ માયજી તમે મારી પાસેથી શું માંગો છ? હું પપીને મારો જીવ કહાડી આપું?”

“કોઈ જીવ આપવું બી નથી ને હેતું બી નથી. હું એમ માંડું છ કે પુતલાંનું સુખ તારે પેહેલું મણવું. જો કામ પડે તો તેને ખાતર તુંને કંઈ ખમવું પડે તેથી ખમવું. એમ કરવાના તું સોગંદ ખાશે તો જ મારો જીવ કરશે.”

બચારી વીરલું શું કરે? તેની આંખમાં પાણુ ભરાઈ આવ્યાં અને ગદગદી ને બોલી “માયજી તમારું આંખે માંગવું શું વાજબી છે?”

“બસ, હું કહું છ તેમ કરવાના અવસ્તા ઉપર સોગંદ છે; નહીં તો હું તારી માય નહી. મં તુંને જનમ આપ્યા ને પાળી ચોસીને મોટી કીવી તો મારા મરતી વખતનો આટલોથી સખુન કણુલ નહીં કરે તો તું મારી હીકરી નહીં.”

“ઓ હવે જેમ કરે! તમારી બીમારીમાં મેં તમારી આટલી ચાકરી કીધી ને પડ્યો બોલ થઈકી લીધો ને હવે તમે એન બોલો છો તો હું ખરાં જીવરથી દલગીર છું.”

“તારે હું કેહું છું તેવા સોગંદ છે. કોણ બલિ મલ કેવી છે. હવે હું તુંને ઘણી નડવા આવવાની નથી. આએ મારા છેલ્લા સંજ્ઞન છે.”

“તમારા સંજ્ઞનને હું તાબે રાખું.” વીલ્હુએ નાચારીથી જવાબ દીધો.

“નહીં, એમ નહીં, અફરગાન્યું લાવને તેપર મુખડ આજળ શોભે છે.”

“માયજી તારે તમારે મનથી હું તો ક્યરો પુંજે. જ્યારે હોય ત્યારે પુટલી પુટલી ને હું તો નાંખી દેવાની? ભાડુમા, જેમ તમારી મરજી.”

“મારી દીકરી, તું બી મને બહારી છે. પેટનાં બચ્ચાં તે કંઈ ક્યરો પુંજે હોય? પણ મારી પુટલાં! એ તો મારી આંખની કીકી છે. એ નાહાન છે ને તારા જેવી ઠાવકી નથી તેથી એ મારાં જીવરમાં વધારે વસેલી છે. મારી પપીને કાંઈ બાપ કાંઈ બાઈ આફત પડે તો એ મારું ફલ સેજમાં કરમાઈ જાય.”

“ઠીક છે માયજી મેં મારો બોલ આપ્યો ને હું પાલત.”

આ ટાંકણે પુટલીના ખુશાલ સાથે આંખોની આંખો.
તે પોતાના માનીતા કુત્રા બોબી સાથે ગેલ કરતી હતી.
અને ગીતના રાગમાં કહાડતી હતી. આ માનીતો સાદ
સાંભળીને માયજી ડચકાં ખાવા લાંગ્યાં અને તેમની આંખ
માંથી આંસુ ઢળી પડ્યાં.

“માયજી, એમ ના કરો. તમારી તબીયત વધારે ખગડશે.
મં મારો બોલ આખોછ તો હવે મારી ઉપર વીશ્વાસ
રાખો.”

રાતના સરવે વગેસગે થવા પછી વીલ્ડુ ખારીએ ઉભી
રહી ઘણુંજ દલગીર ચહેરે વમાસણું કરવા પડી. તે
ભલી હતી અને સાચી હતી; પણ તે વીચારવા લાગી
કે આ કેમ જાતનો ઈનસાફ! ખાવીસ વરસની થવા આવી
તોભી જ્યારે હોય ત્યારે પુટલી પેહલી અને પોતે પછી.
તે મન સાથે ખરખડવા લાગી કે “હું” અદેખી નથી.
પપીબી મને જીવ કરતાં વાહલી છે. એ નાદાન છે એમી
ખરું. ઉછાછળી છે તેમી ના કહેવાય નહીં-પણ કાંડ
કુધી હું એની પાછળ દોડ્યા કરશ? ખોટા જે કરાવે
તે ખરું! મં મારા બેહસ્તી આપને નામના સોગંદ લીધા
છે, એટલે હવે હું કરાચીબી હઠનાર નથી.”

આનેન નહીં પણ ખાવાજી જીવતા હતા ત્યારેબી
સઘળો એજ અવતાર હતો. બેહસ્તી હોરમસજી સરાફ
બી પુટલાં ઉપર ઘેલા દેવાના જેવા હતા. ખાહરથી આવે

ત્યારે વીલ્હુને મહ્યા નહીં મહ્યા કે આમ તેમ ગણતર-
મલા અકાગયલા શોધે: “મારી પપી કાંઈ છે? મારું
રમકડું કેમ હીસવું નથી.?”

ખરી વાત એ હતી કે વીલ્હુમાં અઠેખાઇનેા અંસ
નીચકુલ હતો. નહીં. બેઠેન ઉપર તેના અણુકા ખ્યાર
હતો. પણ જ્યારે હોમ ત્યારે પુટલાં—પુટલાં સાંભળતાં
તે જ્યાં કંઠાળી ગઈ હતી. રાતના દસ વાગેલા હતા.
પુટલી પોતાના કોચ ઉપર ખરોખર ઉંધ કાઢાડતી હતી.
તેણીના સોનેરી બાલ વીખેરાઇને કોચની બાહાર લટકતા
હતા. અને એક ગારો સંગેમરમરના જેવો હાથ સુન્નીની
બાહાર ઝુલતો હતો. સુતા અગાઉ તે તે નાચી કૂકીને
આવી હતી એટલે તેના ગાલ ઉપર સેજ લાલ સુરખીનો
રંજ પ્રગટી રહ્યો હતો. યુબસુરત તો ખરી પણ ખોડા
માલમ તે ક્યાં સુધી ટકશે એવો અઠેસો વીલ્હુને ઘડી
ઘડી થતો હતો. થોડીવાર પોતાની નાહની બેઠેન ગમ
ટીકી ટીકીને જોયા પછી વીલ્હુ આરસી આગળ ગઈ
અને પોતાનો ચેહેરો નીચાણવા પડી. અગીઆરનો ટકોરો
થયો—એટલે તે પોતાની સાદી કાઢાડીને સુવા જાય છે,
એટલામાં તેના કાને કંઈ ગરબડનો સંસારો પડ્યો. કોઈ
હોડધામ કરતું હોય, કોઈ બારણા ઉઘાડ બંધ કરતું
હોય એવા અવાજ તેને કાને પડ્યા. છતાંજ મારીને
વીલ્હુ ઉડી અને એક આંખના પલકારામાં સાડી એળવી
છંપે બાહાર પડી. છોકરીઓના સુવાના ઓરડાની બાહાર

તેમની પુરાણી દાસી જેને આશુ'ં ઘેર 'આયામા'ના લાડકાં નામની બોલાવતું હતું તે અઠળાયલી ગભરાયલી હાથમાં ખતી લઈને ઉભી હતી.

વીલ્હુએ અઠળાઈને પ્રશ્ન્યું, "શું છે આયામાં, એ બધી અડખડ શાની છે?"

"ઓ વીલ્હુમા ! જરા જલદી આવની. માયજી કાંઈ ઠીક લાગતાં નથી મેં પ્રશ્ન્યું પણ કંઈ જવાબ આપતાં નહીં."

વીલ્હુનો દમ મચાઈ ગયો. તે છતાં તે ઉંઘાડે ખજે હસીને પેઠે દોડી. માયજીના ઓરડામાં એક નાહની નીચે પાસે દીપાઈ ઉપર એક વાર્તાનું ચોપાનયું પડ્યું હતું અને તેવણનાં અંગ ઉપરની ઓઢણી સરી પડેલી હતી. તેવણના ડાળા ઉંઘાડા હતા અને તેવણ ટગર ટગર જોતાં હોય તેમ લાગતું હતું.

વીલ્હુ બીજાણા આગળ ધસી ગઈ અને ચીંતાથી પ્રશ્ન્યું "માયજી, માયજી શું છે ? ડાક્ટરને બોલાવવા મોકલું ? માયજી બોલોની !"

પણ ક્યો જવાબ નહીં મળે. ઓરડામાં એટલું ચુપ ચુપ હતું કે ફક્ત ઘડિયાળની ટકોરી સીવાય બીજું કંઈ સંભળાતું ન હતું.

"ઓ આયામાં ! ઓ શું છે ? માયજી ડાળા ફાડીને જોયા કરેછ, પણ એવણની ખતી જરાબી હીલતી નથી. અરે ફાડીને બોલાવની, બોલને દોડાવની કે ડાક્ટરને તેડી લાવે. કેટલોવાર થઈ એમ થઈ ગીયાં ? મને ઉઠાડી કાંઈ નહીં ?"

આયામા, જે આ બેડુ છોકરીઓના જનમથી તેમનાં કુટુંબમાં હતી, તે એક નોકરની માફક નહીં પણ એક કુટુંબનીજ હોય તેમ હતી. છોકરીઓ ઉપર તેના અત્યંત ખ્યાર હતો અને જો કે ધરડી, કાળી, ચીમરાયલી હતી તોયી છોકરીઓ તેને અવારનવાર વળગીને પ્રીત કરતી હતી.

“વીલ્હુ” બાબા, તું જરા ધીરજ ધર. અરથાક કલાક થયો માયજીનો કાંસવાનો સાદ સાંભળીને હું ઉઠી આવી ને એવજીના ફાટલા ડોળા જોઈને હું ~~જોઈને~~ તથા તેજ ઘડી ડાક્ટરને તેડી લાવવા બોલ્યો હોડાવ્યો. એ ~~જોઈને~~ બાપ ! મને તો ~~જોઈને~~ કે બધું રંધાઈ ચુક્યું. ~~જોઈને~~ આવીને શું કરવાનો છે ? હવે શું કરું ? ઝોરડામાંથી પીપી બાબાનો સાદ આવેજ. હમણાં એને આવવા દેતી ના નહીં તો માઈ બચ્ચું ગભરાઈ જશે. હવે એની આજળ જાઓ. ડાક્ટર આવશે ને હું તમને જોલાવશ.”

વીલ્હુ પોતાના સુવાના ઝોરડામાં પાછી દોડી. પુટલી બીજાણામાં ખસી બેઠેલી હતી અને ઠર ઠર પુનતી હતી.

“જો વીલ્હુ તું કાંઈ ગેઈતી ? જોલની. મને કાંઈ સુઝ પડતું નથી. માયજીને વાસતે મને તરેહવાર સપના આવેજ. તું એમ ફગલાયલી કેમ ? બધું સાઈં રૂં તો કે કેની ?”

“પપી, જરા ધીરજ ધર. માયજીને પાછું ઘણું સખત ~~જોઈને~~ આવ્યું હતું અને આયામાં મને જોલાવવા આવી તેવી હું દોડી ગઈ. પણ હમણાં તો એવજી સુતેલાં છે.

નહીં, પુટલી, હમણાં તારે જવાની જરૂર નથી. તેવણુ નકામાં છંછેરાશે. હમણાંજ જરા આંખ લાગેલી છે. તું બી પોઢારી જા, મારી ઢીકરી કરૂં.”

“પણ મને ઉંઘ નહીં આવતી. મને ઘણી બીક લાગેલ. મને તારા કોથ ઉપર તારી આગળ સુવા દે. મારો સપનો તારેજ જતો રહેશે. મને લાગુ કે માયજી કોઈને બોલાવતાં તારે તેવણુની ચીસ મેં સાંભળી. હું ઉઠવા ગેઈ પણ માથ પગ ઠરયા નહીં. પછી હું એકાએક જાગી ઉઠી. એ માથે હું કેવી બીધી.”

“જેમ તેમ પટાવી પસવારીને પુટલાંને ઉંઘમાં નાખ્યા પછી વીલ્લુ હલવેથી પાછી ઉઠી. સવારના પાંચેક વાગેલા હશે. બારીએ ડાકાવી જેમણે તો ડાકટર આમની બરૂમ ગાડી ઉભેલી હતી. ઉંઘાડે પગે અને છુટા બાથે વીલ્લુ માયજીનાં એરડા ગમ દોડી. ડાકટર ગંભીર ચેહેરે દરદીના બીછાણા આગળ ઉભેલા હતા. તેવણે નાક ઉપર આંખની મેલી ચુપકીદીની નીશાની કરી.

માયજીએ ત્રાણ મેલી દીધો હતો. ડાકટરે, ઉદાસ જીવ તે ફીરતારની દરગાહમાં પોંદોંચી ગયો હતો. એક ગમ વીલ્લુ અને બીજી ગમ આયામાં ઝાર ઝાર રડતાં હતાં. આયામાએ વીલ્લુને પોતાના પાસાંમાં લીધી.

“મારા બચ્ચાંઓ, બાઇજી પોતાના સદાના દુખમાંથી છુટાં છે અને તારા બાપને જી મલ્યાં છે. અદલાહ એ બેહુના રૂને શાંતી બક્ષે. બચારાંઓએ આ જહાનમાં કરૂં સુખ જીયું નથી. તે સુખ તેઓને પેલી જહાનમાં મલશે.”

આટલામાં પુટલી હાંફલી ફાંફલી ઠોડી આવી અને ઘેર જાંધીઆરાં કરી મેલ્યાં. તે ભોંય ઉપર ફસડાઈ પડી, અને ઘણીબી તળવીજ છતાં શાંત થાય નહીં. બચારી વીલ્લુ શું કરે ? તે બે ગમથી ચુંથાઈ પીખાઈ ગઈ હતી. માયલ ગુજરી જાય ! એા ખોદાય એ કમ મનાય ? હવે શું થશે. પુટલાંને કાણુ જશે ? એ પોરીને કાણુ સંભાળશે ? સઘળા માનસો મળો અંધાર જેવો હતો. માયલ જેવણુ છવતાં છવત ચીંતાવુર ફીસતાં હતાં તે હવે શાંત નહોતાં હતાં. તેવણુના મોહપરની ફરચલી ઉડી ગઈ હતી. અને, બધી હમણા વાત કરવાના હોય તેમ દેખાતું હતું. માયલ અયાં ! હવે વીલ્લુથી વધુ ટકાયું નહીં. તે માણું કુદીને રહી. પડી. “એા માયલ, અમુને મુકીને જાલી ગીઆં ! હવે અમુને કાણુ જશે ? અરે મારી ઉપર નરાબી થયા નહીં કીધી. હું તો ઠાર મરી ગઈ પણુ આએ મારી પુટલીને કાણુ હવે પુછશે ?”

અને એ રહ્યું ૨ હું.

માયલને ગુજરવાને દસમું થયું. બેઉ બહેનો વરંડાપર બેસી પુર વમાસણમાં હતાં તેટલાં દપાલમાં એક મગજ વીલ્લુને નામનો આવ્યો.

પુટલીએ પુછ્યું “એ કાણુનું કાગળ છે ?”

બચારી ભોલી, નાદાન, ઉછાછળી પુટલી. તેની આંખ રડતાં હાલ થઈ આવી હતો અને આટલી થોડી મુદતમાં

ચોરીયાં માર.

ચેહરો ઉતરીને ઉઠાસ થઈ ગયો હતો. વા
મોઢાડે કમળ થડી વાળીને પાસે ટેબલ ઉપર
અને ખોદાસો કીધો;—

“એ કાગળ માસીચું છે. માયજીને એવણુ તર
અવારનવાર કાગળ મળતાંતાં પણ કોઈ દહાડેબી આપ
એવજીને જોયાં નથી. માયજી થડી થડી સુનામાસીની
વાત કરતાંતાં પણ એવણુ કેવાં છે, લાંબાં છે કે ઠીંગણાં
છે, મીઠાજી છે કે ગરવાં છે, તે તો ખોદા બધું. હું
એટલું જાણું છું કે એવણુ પાસ પાંચ પૈસાને છવ
સારો છે. માયજી કહેતાંતાં કે અગાઉ બેઠ બહેનોમાં
એખલાસ સારો હતો—પણ માયજી બધાં કુટુંબની
મરજીની ઉપરવાઈ થઈને બાવાજી સાથે પરણી ગયાં તેથી
તેવણુ સઉને અકારાં થઈ પડ્યાં ને તે દાહાડેથી કુટુંબ
સાથ ખગાડ થયો.”

મુટલી ખભરીને બોલી પડી:—“ખગાડ થયો તો બોખી
પીડા! પણ તારે હમણા લખેછ શું હું કેહું તે કરવા?
માયજીના ગુજરવાની વાતની એવણુને ખબર પડી હશે.
એકાએક લખવાનું શું કારણ પડ્યું?”

“તે તો કેમ કેહવાય. મેંતો કોઇને કંઈ લખ્યું નથી,
કોણ જાણે, અહીંના જરથોસ્તીઓએ ‘જામે’માં મરતયુકની
નોંધ છપાવી હાયબી.”

“પણ એ કોણનાં માસીજી માંગેછ શું?”

ચોરીનાં માર.

“જિજી, કે તમે જોહુ જોડેના હવે ચીનનો
ન ને અહીં મુંબઈ આવીને મારે તાંકાં રેહવો.”

સખ્તો સાંભળતાંજ પુટલી ચમકીને ખડી ખેડી.
જરા ઉપર રતાશ ચહડી આવ્યો. જરા વાર તે
પણ પછી છવ રહ્યો નહીં એટલે ખોલી પડી-
“જી, વીહુ, આપરે કાંય નહીં જમ્યે ? માયજી
તાં તાંકાં વેર તો એમ બને તેમ નહીં હવું. પણ
હવે-હવે—”

“મને કંઈ સમજ પડતી નથી કે શું કરીએ ! આપરે
બધું વેચી સાતી નાંખ્યે તો રહીએ શાપર ? બજારમાં
આપરે માથે ખાંડીખંધ હેવું ચહડી ગયલું છે. તે
બધો સામાણ વેચતાંબી માંડ માંડ પગાર થશે. આપરી
પાસે કપડાં તો એક બે વરસ ચાલે એટલાં છે પણ
આગખોટનું નુર કાંડાંથી લાંબે ?”

“જોહુ ! તેમાં શું ?” ફીલસુફ પુટળાંએ ચુકાદો કીધો.
“માસીછને તાર કરીએ તો એવણુ જરૂર કંઈ ગોડવણુ
કરશે. અરીમ ધરીમ જેવાં માસી થયાં તો શું એટલુંબી
નહીં કરે કે—”

“પણ આમામાનું શું કરીએ ?” વીહુએ અંદેશો કીધો.

“વળી શું કરીએ, સાથે લઈ જવાની. હા; હું તો
બા જવાની ! અહીં રહીને શું કાંદાની વચાત જમાડવાની
છે ? આપરું હવે અહીં છે કોણ ?”

24/4/41 - 100/100

આ ઠેકાણે નીમકહલાલ કુત્રા બોલીએ પોતાનું મુંડું પુટલીના બોળામાં ખોસાયું, જાણે કેહવા માંગતો હોય કે “હું કાંઈ મરી ગીઓ?”

પુટલીએ તેને ઘણા હેતથી પસંવાર્યો. “હા; મારા બોબી, તું પેહલો. તુંને કેમ મુકી જવાય. તારા વખત મને એક ઘડી ચાલે નહીં.”

અને આ સખુન બોબી બરાબર સમજ્યો. હોય તેમ મુજબ હલાવીને ખુરશી તળે બરાબ નીરાંતે ઉઠાવા પડ્યો.

આખરે વીલ્હુ બોલી: “જેમએ, હું પેહલાં આયામા સાથ વાત કરી ને પછી જે તે વીચાર કરશું. દોઢ દોડીમાં કોઇબી ઠરાવ ઉપર અવાય તેમ નથી. માસીજી કહેછ કે મને તમારો જવાબ થોડા દાહાડામાં તારથી મોકલજો.”

છેવટે સઘળા સાથ મસલત ચાલી. આ ઘરડી વીસ-વાસુ ઘસી તો તુરત ફેલી પડી કે છોકરીઓએ જવું જ નેમયે.

“તમે છોકરીની જાત અહીં પરદેશમાં એમલાં રહો તે સાફ નહીં. વળી ખરચ ખુટણુનું કેમ કરશે? મુંબઈમાં તમારાં પોતાનાં સગાંની આંખ આગળ હશે તો કોઈ સારે ઠેકાણે પરણી જવાનો મોકો મળશે. અરે પરવરદેગાર, તમારાં માયજી જ્યારે પહેલાં પરણી આવ્યાં ત્યારે જાણે આખાક પુટલીઆબાની નકલ ! ને બાવાજીબી

નશા ઇંગ્રેજ જેવા ઉતા. જે દહાડે એ દોકની સાદી થઈ તેજ દહાડે હું એ દોકની ચાકરીમાં રહીને આજે મારા ઘડપણમાં—”

પુટલી અને વીંદલુ બેઠે બેઠેના આયામાને વળગી પડી. વીંદલુ બોલી “આયામા, એ તું શું બોલી? શું હવે અમુને મુદીને તું જવા માંગેછ? શું તું અમારી સાથે મુખઈ નહીં આવે? નહીં આવે તો હું શોગંઢ ખાધને કહું છ કે હું અમારી મેલવાની નથી.”

“અરે મારાં બચ્યાંઓ, તમે મને ઢંકેલા મારીને કહાડ્યો. તોબી હું તમારેથી છુટી પડવાની નથી. મને પગાર જોઈતો નથી. માઈં સચુંવહાલું બીજું કાઈ નથી. પણ મને મોટો અંદેશો એટલોજ છે કે તમારાં મોટે ઘરના માસીજીને મારી હાજરી રચશે કે? તેવણ મને રાખવા ના કહે તો? પારકા મુલકમાં હું નો રવડી બહાં!”

અહીં પુટલી વળી પાછી વચે પડી “માસીજી ગીયાં હું કેહું તાંહાં ના જમ કહે. જે કંઈબી વાંધો કહાડ્યો તો પછી અમે કેવાં છેએ કંઈબી નવો તોર શોધી કહાડશું. શું પાંચ છ મહીનામાં અમારામાંથી એકનેબી હાથનો ધરતો મળશે નહીં? જા-જા-લેલી, તું શું અમુને છક નાખી દેવાના જેવાં ગણેછ. હમણાં તો જઈને મુઆં માસીજીને તાંહાં ધામો નાંખીએ, પછી કલ હમ ચોર અલાહ હય—કેમ બોલી નહીં?”

“આહ મારી બેબી, જે બનવાનું હશે તે બનશે. સઘળું તે હાકારના હાથમાં છે. તમારા જન્મથી મેં તમને હીચકા નાખેલા છે એટલે હવે તમારાથી છુટા પડવા કરતાં મારા બેઉ હાથ કાપી નાખવાને હું તઈયાર છું. મારી સરજત મુંબઈમાંજ મરવાની હશે તો એને તાબે થવાની મારી ફરજ છે. મારો ખંશમ ગુજરી જવાને આજે વીસ વરસ થયાં ત્યારથી મેં કોઈ પારકાની સોદ સાંધી નથી. મારે મનથી તમે બે જણુજ મારા પેટનાં બચ્યાં જેવાં છેઓ.”

આ વાર બેહુ છોકરીઓ આયામાને વળગેલીજ હતી. વીહુ જરા અકળાઈને બેઠી, “તાહરે આપરે ખાસીજીને તાર કરીએ કે અમે અંહીથી ઉપડતી સ્ટીમરમાં આઠમે હાહાડે નીકળશું—પણ ખરારજો—સ્ટીમરની પાસીજના પછસાની ગોડવણુ કરવી જોઇયે. આપરે તાર કરીએ ન તેના તારથી જવાબ આવે તોજ બની શકે. નહીં તો મેલ આવે તાંહાં સુધી ખોટી થવું જોઇયે.”

આયામાં બોલી. “કંઈ ચીંતા ના કરો, બચ્યાંઓ, આજે વીસ વરસ થયાં મને પગાર મલતો રહ્યો તેમાંની એક પઈ મેં ખરચી નથી. મારી પાસે બે હજાર રૂપીઆ એકઠા થયેલા છે. હમણાં તો તેમાંથી પાસીજ લઇએ, ને પછી ખોટાના હુકમથી તમારો હાહાડો કરે તારે ઘરડી આયામાને યાદ કરવું. હું મરી ગયા પછી એ ખાસાબી તમારાજ છે.”

વાંચનારને સમજાવવાની જરૂર નથી કે આ નીમક હસાત દાસીના ઉપસા શબ્દોથી છોકરીઓમાં શું થયું હશે. તેઓ એક શબ્દ બોલી શકી નહીં પણ ડાબા જરાબ આવ્યાથી આયામાંની છાતીમાં માથું ઝાશીને હુસકે હુસકે રડી. એક માતા કરતાં વધુ વાહાલ ખતાવી આયામાએ બંનેને પટાવી લીધાં અને તુરંતજ માસીજીને નીચલો તાર કરવામાં આવ્યો—

સુનામાય જાંહંગારજી પટેલ મોકલનાર
સરાફ.

૬૦ વચલે કોણાળે,

મુંબઈ.

અમે સ્ટીમર જાનકુશમાં નીકળ્યા.

હવે હાંગકાંગથી ઉકાંગરી કરી જવાની ટોડાટોડીનું મુખ્ય શું ! સઘળો બોળે વીલ્લુ અને આયામાને માથે પડ્યો હતો. નકકરી પુટલી તો ખાલીપીલી પોહાળા હાથ કરીને ખરબડ કર્યા કરતી હતી. આઠ દાહાડામાં ઘણું કરવાનું હતું. સામાણ વેચી નાખી ગામનું દેવું ચુકવવાનું હતું. પણ સામાસ છે લલા ચીના દુકાનદારોને. ઘણાકોએ પછસાની માંગણી કરી નહીં. જોયો આ બે નાચાર બચાંઓની હકીકતથી વાકેફ હતા તેઓએ કેહવાડીલું કે હમણા તમુને ખરચને સારું પઈસા જોઈતા હશે—માટે અમારા પછસા મુંબઈ જઈને ધીરજથી મોકલાવજો અમુને પણ ઉતાવલ નથી. હાંગકાંગમાં એ લોક એટલા એકાંત વચતા હતાં કે ઘેરેઘેર મુલાકાતે જવાનીબી જરૂર

નહતી. તે છતાં જે થોડાં ઘણા સાથ ઓળખાણ હતી. તેઓ પોતેજ આવીને મળી ગયાં. બચારી વીલ્હુને આખી વખત માયજીની સારવારમાં જતો હતો એટલે તેને તો ફરસુદ ક્યાંથીજ મલે ? ને પુટલીને તો માયજી કુઠેબી એકલી જવા નહીં દેતાં હતાં. આયામા અને એક ચીનાની છોકરી રાંધણીમાંનું કામ કરવા રાખેલી તે શીવાય ઘરમાંબી બીજું કોઈ નહતું. સપાટામાં આઠ દાહાડા નીકળી ગયા. સામાણુ બધો ઉંચકાઈ ગયલો હોવાથી ખાલી ઘર જાણે કરડવા આવતું હતું. પુટલી ગમે એવી રમત્યાલ ને ઉછાછલી હતી—પણ જે ઘરમાં આખી જીંદગી નાચી કુદીને કહાડેલી ત્યાં છેલ્લી રાતે પોતાને એકલી ઉભેલી જોઈ ત્યારે તે રડી પડી અને વીલ્હુને ઓજાં ઓડે નહીં.

“ઓ વીલ્હુ, આપરે કાલે તો આગખોટ ઉપર જવાના ને હવે મને આએ ઘેર છોડવા ગમતું નથી. આ માયરે, આપુને મુંબાઈમાં સોહોવાસે કે ખોલની ? એમ મુંગી મંતરે શાની થઈ ગઈ ? ધસીને જવાખ દેની.”

“પુટલાં એમ શું ચેડાં કહાડેછ ? તું” રડેછબી ને મને રડાવેછબી. બધું રંધાઈ ચુકું તારે હવે આગલ ખાજલ જોવાનો કંઈ વખત છે ? કાંઈ બાંધવા રૂંધવ જાયતી નહીં ને અમુને નકામી કાંચ સતાવેછ ?”

“પણ હું શું કરું ? મારી જાતીમાં કંઈ થાયછ. તે જો હું નહીં બહાર કહાડું તો શુંગળાઈ જાઉં—હું તો અમથી ખોલી—એમ ચીરમ્મ નાજ—નહીં તો હું ઘર પડશ.”

ચોરીનાં મારું

પણ વખત કોઇને માટે થોભતો નથી. રડો કે હસો
પણ વીધાતા લેખમાં લખ્યું હશે તે મટવાનું નથી.
સહવારના આઠ વાગતે ભાડેની ગાડી આવીને ઉભી અને
બંને બેઠેલા અને આયામાં પોતાના મકાનને છેલ્લી સલામ
કરીને સ્ટીમર બાનકુરા ઉપર સવાર થયાં. કોઈ મેલ-
વાળી આવ્યું નહીં ને મુઠવાળી આવ્યું નહીં. ફક્ત
લલો કાકર ગામા અને તેની મડમ ધક્કા ઉપર હાજર
હતાં. લલો મીસીસ ગામા આ બે કાળા કાકવાળી છેલ્લી
ઘોઘી છુદ્ડ પડતાં ખરે મને રડી. ઈનજીન ધું ધું
કરવા લાગ્યું અને બાહકુર 'બાનકુરા' ધીમે ધીમે ચાલવા
માંડી. પુટલીએ ટીંગાઈ ટીંગાઈને પોતાનો રૂમાલ ઉરાડ્યો.
પણ એકાએક પવનનો ઝપાટો આવ્યાથી રૂમાલ છટકીને
હવામાં પડ્યો. તો તેણી બી પુટલી રડવા લાગી કે
આએ તો અપશુકન થયા !

એબી ખરું કે પુટલીને જરા જરામાં ખોખી ખાખા
કરીને કાંત કાઢવાની જેમ તબેહ હતી તેમ જરા જરામાં
જરા તણવાનીબી આદત હતી. તેથી ઉલટું વીલ્હુના
જરામાં ગમે એવું ચુથાય તોબી તેની આંખમાં આંસુનો
જરાબી અંસ ન હતો. પણ આજે વીલ્હુ એકદમ અંગસ
બંધને બેઠી હતી. તેને એકદમ પોતાનું હાંકાંગનું
બચગીનું ઘર હમચે ચહડી આવ્યું હતું. કોણ જાણે
કુંબાઈ કેવું હશે;—ત્યાં કેમ કાશી સંગ જશે—માસીજી
ત્યાં હશે એ સવલું હવડાં તેને ચાહ આવી ગયું હતું.
અમે તેમ હોય પણ સ્ટીમર કોઇને માટે થોભતી નથી.

કલાકના ૧૮ નાટની ઝડપથી તે પોતાના રસતો કાપતી હતી. તેઓ ફરસટ કલાકના તુટક ઉપર બેઠાં હતાં પણ આ નાદાન છોકરીઓને એટલું બી બાણ નહીં હતું કે આ બે ફરસટ કલાકની ટીકીટના કેટલા પર્ષસ થયા હશે ને તે કોણે આપ્યા હશે ? ખરી વાત છે કે મલી નીમકહલાલ આયામાએ પોતાની બચાવેલી પુંછમાંથી આ પાસીને શુપશુપ ખરીદી હતી.

પચાસેક માઈલ કાપ્યા હશે એટલે વળી પાછી ચવીત્રી પુટલીને નવેસરથી ચલવળ થઈ આવી—

“વીહલુ, આએ ઘાંટ વાગો તે સાંજની ચાહેને હોશે. ચાલ જરા નીચે આપરી કેબીનમાં જઈને બાલ સમા કરી આવ્યે. મને બીજે રોમાલબી જોઈએછ.”

તેઓ નીચે કેબીનમાં ગયાં તો—ઓ બાપજી આવો ! મીઝાં બરથ ઉપર એક ડબરડીંગ જેવી જરમન ઓરત લાધેલી હતી. પુટલી તો શુજરાતીમાં મન ચાહે તેવી સેસ લાલુવા લાગી કારણ કે આ ઓરત આખા કાલાલનું ચગરેલું તરર તરર પાધું કહાડતી હતી.

“મરેરે રાન હુકર !” પુટલી કંઈકીને પાછી બાહાર પડી. મુઠ્ઠાને બાધેલું પેટાખાનામાં સમાવું નહીં તો હાથની કાની ખાતી કાંચ હોશે ? વીહલુ, હું તો આજો કાલાડો ડેક ઉપર બેસી રહેવશ. ઓ માયરે આએ જરબી ના હુંબર આવલ તો હું એક મીનીટ બી હવે નહીં રેહું.”

“તારે ચાલ, આપરે જરા જોઈ આવ્યે કે બચારી
આયામાની શું અવસથા છે, ને બચારા બોલીને કાંઈ
આંદરોછ.”

આયામાં તો નીચલી ખલાસીઓની ઉકપર પલાંઠો
લાળીને ખુશાલ બેઠી હતી અને એક બીજી અબજી
મુસલમાની આયા સાથે સટાક મારતી હતી.

“તારી આ નાહની શેઠાણી કેવી રમકડાં જેવી
નવીએ મત આપ્યું.”

“હા એતો મારા હમયાંનો હાર છે” આયામાં બોલી
“એની મા ગુજરી અયાં તારે એ જીવ તોલીને રહી-પણ
બચાંની જાતને દુખ દરદ વીસરી જતા વાર નહીં લાગે.
જોની હમણા કેવી નાચેછ કુટેછ કે જાણે કરામાં
હોય નહીં.”

બોલીને સ્ટીમરના વડા ફરના સ્વાધીનમાં સોંપેલા
હા અને ફરે ફરે ખુશાલ હાંકતા આવતો હતો.

મકરણુ ૩ જી.

ચાલુ દીનર ખલાસ થયું પણ પુટલી ઉઠતાં ઉઠે
નહીં. “નહીં બા હું તો હમણાં બેઠાવા નહીં આવતી.
ચેલી અસહ્ય ધના હમણાંજ ગ્રાંડી પાણી ધીચીને પહોં
ને કેળીન બધી વાસેવાસ મારેછ. હું હમણાં જવસ લો
અયાં તાંણીને મરી જવસ.”

ભલી વીલ્હુ ને બી હાલ તુરત સુવાની તલબ ન હતી “વારું, તુને જમ ગમે તેમ. પણ પુટલી, લગભગ સાડા દસ તો થયા. બધી લેડોએ ઉકે પરથી નીચે ગેલછ.”

“નીચે ગેલછ તો પીડા પતી. આપરે શું કંઈ તે લોકના ચાકર છેલ્લે કે? પણ વીલ્હુ તુને એક વાત કહું! જો મનમાં કંઈ ઓછું ના લાવતી. આપરે મુંબાઈ જઈએ તે અગાઉ તું હવે કાક ઉંચે કરીને સાડી પેહરે તો કેમ? કાકમાં તું નાદાન છોકરી જેવી લાગેછ.”

“તેથી શું થયું?”

“જોની મને એમ લાગેછ કે આપરાં શોભતાં માસીજી હાથ બધાં હાથ ને આપરી સાથે ખરવાયાં તોડ્યા કરે તો તું જરા મોટી બાઈજી જેવી હાથ તો જરા વીંજેડું લેવા કામ લાગે.”

“બરાબર છે, પણ તારે તારું કેમ?”

“હું તો હજુ નાદાન છેઉં તે ચાલી જશે. માઈં સોળમું વરસ પુરું થશે તારે હું બી કાક કાહાડી નાખીને સાડી પેહરવાની છેઉ.”

“જેલશું—ચીનમાં તો આપરે આજ સુધી બાલ છુટ્ટા રાખીને કાકમાંજ કરતાંતાં. એક દાહાડે મેં સાડી પેહરી તો બધાંએએ મશકેરી કીધી કે આએ મોટામાથ કાંઠાંથી આયાં!”

“ખારી ડારલીએ વીલ્હુ—તારાં વગર હું શું કરતે!”

“વીકલુ એ બેઠનને જાતી સાથ ચાંપી “મારાં ગોલાખ ના ફલ, તુંને કાંઈથી ઓછું પડે કે કોઈથી વાતલું ફૂખ થાય તો મને કહ્યો કેની?”

પણ પુટલી ખીખી કરીને હસી પડી “ઓ વીકલુ તું પાંડી બધે! મને શું ફૂખ થાય. હું પોતાને કાંઈથી ઓછું પડવા ડર નથી કે? આપરે તો જ્યારે મુંબઈ જઈને નાચી કુઢીને ઠાઠાડા માર્યા હતા ત્યારે કીધોજ. રોજ સીનેમા ને નાટક ને જીમખાનું જોઈ જીજી વાત નડી. તું જોતો ખરી કે એક દિવસ તારા હાથે હું કેવી ખીચી નીકળુંજ તે. હમણા કરતાં ચાર વાણી ખુબસુરત થવસ.”

—તેતો સઉ કોઈ જાણેજ પણ ઘણીવાર એમ બનેજ કે બચારાં કાળાં કાળાં ખરેખર વધારે સુખી હોયજ ને રૂપવંતા અવારનવાર માથે હાથ હાથે રડેજ. એક તારી ઉપરથી ફૂખ ઓવારી નાખે. પણ માથેજ ચીયાં એટલે હું તારી માથે છેલું એમ સમજજો!”

—માથે હાથ માથે શું કામ? એમની ને એમની મમાઈ, બપાઈ, સાસુ, ફુવન સાસુ, કાકી સાસુ, બધું જ ચાની! અમે તે થઈને પણ એવાં સીરીઆઉંસ ઠાંચા ના કર, ખોઠાને ખાતર! આપણે બેડું જાણુ બસ મગાહ કરશું, ફૂખ ને નાખ ચુકુલામાં! માસીજી જે સીફાં પાધરાં ઉતરે તો ઠીક છે પણ કાંઈ ઘર કે પદાર કીધા ને મોડતાજી થવા ગીયાં તો એની મેર હું પુટલી છેલું. મારાંને મરદીજ આવસ.”

“હું—હું—આસ્તે—આસ્તે—કોઈ સાંભળશે તો કહેશે કે આમે છાકરી ઘેલી થઈછ.”

આ વાર તુટક ઉપર કોઈ હતું નહીં. ઘેડાળો તો ક્યારની ઉંઘાઈ ગઈ હતી. પણ થોડાક મરઠ પાસીનજરો આમ તેમ લટાર મારતા હતા. તેમાં એક પ્રહસ્ય, સુમારે ત્રીસ વરસનો ઇંગ્રેજ લેબાસમાં દરીઆ ગમ ટીકી ટીકીને બેતો હતો. તે ઇંગ્રેજ હશે કે પારસી, ખોળે હશે કે મુરેશીઅન તે કેમ કહેવાય ?

“પુટલી. જરા આસ્તે ખાલ. જો પેલા કોઈ દરીઆ ગમ ટીકીને જોયછ તેણે જરૂર તારૂં ખાલવું સાંભળ્યું હશે.”

“ખોદાએ કાન આપ્યાછ તો પછી સાંભળે તેમાં છું ? કાનમાં રૂ ખોસીને કાંય નહીં કરતો ? એ તો દુર ઉભેલો છે. આપણી વાત એ શું સમજે. કેમકે રહે, હું જરા થોડો આંખી જોઉં” હજી વીદલુ પોતાની બેડનને રોકે તે અગાઉ તો આકળી પુટલી પેલા આગળ ભુસ્કો મારીને ફાંટી ગઈ.

“હું, હું શું બોલી તે તમે સાંભળ્યું ?”

પ્રહસ્ય કાંઈ બોલ્યો નહીં પણ મુઝમાં હસીને પુટલી ગમ જોવા ઉભો.

“ધસીને બોલોની. અમે શું વાત કરતાં હતાં તે તમે સાંભળ્યું કે ?”

“હજી, પેલાએ મુજરાતીમાં જવાબ દીધો.

“તારે હું કહું છ કે તમારે શરમાવું જોઈએ.” નાપાક ની ખાલી પુટલીએ આટો બાક્યો.

“નહીં—હું ફક્તગીર છું કે તમને ગુસ્સે થવાનું મેં કારણ આપ્યું—પણ મારી તમને સલાહ છે કે તમારે જરા ધીમે સાહે વાત કરવી જોઈએ. ને મારી બીજી શીખામણ એવી છે કે નાની ઉમરની છોકરીઓએ આગ-ઘાટના કે ઉપર મોડી રાત સુધી ઘેમણું ફીક નહીં કરેવાય.”

“નાની ઉમરની છોકરીઓ ! એ તમે શું તમારે મનથી ખરબુળાં ખાઓ છ ? હું સોળ વરસની છઉં ને મારી બેન વીસ વરસની બુચી છે.”

“એમ છે ? તારે હું માફ માંગું છ. દુરથી તમે મને એટલી ઉમરનાં નહીં લાગ્યાં.”

પુટલી બારીકીથી આ નવાં ઘરાક મમ જોવા લાગી. એના ડાળા માજરા હતા. અને દેખાવ હસતો હતો. તેણે એ ખાનદાની મહત્ત્વને જાણતો મળે પિનીંગ ડ્રેસ પહેલો હતો.

પુટલી જરાબી ઓસકયા વગર ખોલી, “હા—અમે જરા નાહના દેખાઈએ છ ખરાં—પણ—પણ અમે બચાવવાની શક પેહરતાં આવેલાં ને બાલ છુટ્ટા રાખતાં આવેલાં એટલે પારકાંને એમ લાગે. જી, અમારા ચીના દરજીએ અમારા કાંકે જરા ટુંકા રાખ્યા છ તેમાં અમે શું કરીએ ? મુંબાઈ જઈને સારી પેહરશું એટલે ઘરમાં એવું દેખાઈશું.”

“તેમ કરવાની કંઈ જરૂર નથી—હું તો અમથો ખોલ્યો. મારી ભુલ થઈ હોય તો માફ માગું છ. પણ હવે તમે તમારી કેમીનમાં જાઓ તો ઠીક.”

“ખે—ખે—ખે—છીત—છીત ! અમે તો ક્યારના જતે પણ અમારી કેમીનમાં એક ધાંખરી ઘુસાડી છ તે અભાગણી એવી નજીસ છે કે તેને જોઇને મને કંઈ થઈ આવેછ.”

“કુદરતી છે—પણ તે બાધ કોઈ તમારી સગી હશે ?”

“ઓ મુઠરે સગીની થતી. કોણ જાણે કાહારે આવીને અમારી કેમીનમાં ઠસી ગઈ. મારું જે ચાલતું હોય તે હું ઉંઘાડા ડેકપર આખી રાત કાઢાડું.”

“એમ નહી ખોલ્યે. માથુસ છે. કોઈની તબીયત કવી ને કોઈની કવી. એમ સમજે કે એ ઠેકણ વચુને ફરીઓ લાગતે ને ઉછાળો થતે તો કેમ કરતે ? વારું તે વાત રહેવા દેઓ. ખરું કહો, તમે મને પહેલાં જોયો ત્યારે શું મત બાંધ્યું ?”

ખરી વાત એ હતી કે આ પટપટખોરી, ચપચપ ઠોકરીને જોઇને આ નવા ધણીને ધણી રમુજ ઉપજ હતી. મુંબાઈમાં તેની એક બેઠન એવીજ ખોલકણી હતી તે તેને યાદ આવી—પણ પુટલી હવે ખુબ રંગમાં હતી. તે ભરભરી ખોલી ઉઠી. “તમારો દેખાવ મને ને મારી બેઠનને ઘણા અમથો. કેમ વીલુ, ખરું કેતી ?”

વીહડુ બજવાઇને બોલી. “હા, મારી બેઠનને એમજ બમારો બાલવાની ટેવ છે. તમે કંઈ મનમાં લાવતા નાહ.”

“જરાબી નહીં—પણ તમે ચોતે મારે વીથે શું મવ બાંધ્યું હશે તે જાણવાને હું ઇંતેજાર છું.”

“હા, તમે ટેખાવે તો અહસ્થ લાગીશ. પણ —

“એ બાપરે, આ તમારું ‘પણ’ મને બીવાડીને અરથા બી નાખેછ ‘પણ’ શું?”

વીહડુ બોલી “મને લાગું કે તમારાંમાંથી કંઈ ખામી થાય.”

“મારું પારખ્યું—ખામી વગરનુ કોઈ માણસ હોય નહીં પણ કેમ જાતની ખામી? શું હું છાકટો હોવશ, કે જુગારનો શોખ હશે—કે ઠગારો હોવશ?”

બહીં પુટલી વળી પાછી પુરાઈ “પણ બા, એમ, કેમે ગયે શું પડોછ? તમુને મુજે આજે પેહલા જોયા એટલા વારમાં કેમ મત બાંધયે. તમારું નામ બી અમે જાણતા નથી.”

“બીંતા નહીં. મારું નામ દીનશા વકાલ.”

પુટલી વળી પાછી પુરાઈ “મજાનુ નામ છે. મારું નામ પુટલી ને મારી બેઠનનું નામ વીરખાઈ. અમારા બાવાજી ગુજરી ગીઆછ ને તેવાણે હાંકકાંગમાં બધાં દોરમસજી સરાફને નામે ઓળખતાં હતાં. અમે મુંખાઈ મારીજીને તાંડાં રેહવા જીએએ.”

આશાનું આહાવું હશે તો તેમની બનશે પાતું રૂંડ.

“પણ તમે બેઠું બેઠેના આટલી લાંબી સફરે એખ લાંબ જાઓછ ? તમને સંભાળનાર કોઈ નથી ?”

વીરલુ ધીમે સાદે બોલી “નહીંજ, અમારી સાથે અમારી પુરાણી આયામા છે, અમારા જનમથીજ એ અમારી છે. ને તમે કાંઈ જાઓછજ ?”

“હું બી મુંબાઈ જાઉંછ.”

“તાંઈ તમારું ઘર છે કે ?”

“હા.”

“તારે તો ક્ષણ તમે અમારાં માસીજીને ઓળખતા હશે. તેવણું નામ “મુનામાય જહાંગીરજી પટેલ.”

“અંહ ! કોણ ? પેલાં વચ્ચે કોલાબે રેહજ તેવણ કે ?”

“હાજી, તારે તમે તેવણને ઓળખોછ કે ?”

“હાજી, તેવણ મારાં દુરના સગાંબી થાય.”

પુટલી બોલી ઉઠી “અરે બાવા, તારે તો આપરે તેવણને તાંઈ અવારનવાર મળશું.”

“બોલાવું ચાહાવું હશે તો તેમબી બનશે. પણ તમારાં બેઠેન ધારેજ કે હું ખામીથી બરેલા છઉં, તે બધી ખામીઓ જાહેર થશે તારે વખતે તમે મારેથી દુર રેહવા માંગશો ! કેમ પુટલી માય ખરું કેની ? વળી મુનામાય પટેલને આજે છ વરસ થયાં હું મદ્યો નથી એટલે તેવણ મોટાં લોક મને ઓળખે કે નહીંબી ઓળખે.”

પણ પુટલી કંઈ એમ ધરી ધરાય. “છટ નાનસનસ; તમે કાંઈ જલહી વીસરાઈ જાઓ તેવા નાંખી દેવા જેવા નથી. હે ચાચો, વીહલુ ડાસાં, એવણુની ખામીઓ શું છે, કટલી છે અને કાંઈ છે. તેની દીપ આપો.”

“ચાલ પુટલી, એમ હેલાં નો કાણડ.”

“હેલાંખી નહીં ને ચેરાંખી નહીં. એવણુ સુનામાશીના સગા છે તો આપરે જાણીએ તો ખરાં કે એવણુ કેવા છે ?”

“હાજી, વીરખાઇજી માય. બેઢન, ખડું કેડેજી, ખામીઓ સાંભળવાને મને જરાખી વાંધો નથી.”

પણ વીહલુને બોલવા કે ત્યારે કે ? પુટલી વળી પાછી વચે પુરાઈ “તમે આગબોટ ઉપરખી આવા ટરીમ ટરાક ફરોજ તે ઉપરથી જણાય કે તમારી પાસે ખુરદો દોહોડીઆં—મકુંજે—પછસા પુરાકળ હોશે ને તમે જરા ઉઘાઈ હોશે—એ તમારી પેહલી ખામી—કેમ વી—હુ ?”

આ વાર વીહલુ લજવાઈ ગઈ પણ હીનસા વકીલે બેયું કે તેણીની આંખ એવી ખુબીવંતી હતી કે બે થડી બેમાજ કરે !

“બોલોની વીરખાઇજી માય, મારી ખામી તમને શું લાગેજ ?”

“જી. મને બોલતાં સરમ લાગેજ. પણ કહાય કું ખુલતીખી હોઈ.”

“તેની ચીંતા નહીં. તમે જે કાંઈ કેહશો તે હું માથે ચઢાવશી—”

“તમારો હુકમ છે તો હું ધારૂંછ, કે તમે જરા વેહેમી હોવા જોઈએ. સેજમાં વેહેમ ખાઈ જવાની તમુને આદત હોશે. કાંઈખી વાતની તમને અહેખાઈ લાગે તો તમે બીજાંનેખી નાખુશ કરો એમ મને લાગેછ.”

“ઠીક, વારૂં કંઈ બીજું?”

“તમારે મન ગમતું કાંઈ હોય, તેનો પડેલો ખોલ તમે ઉપાડી લેઓ તેવા છેઓ—પણ તમુને કોઈખી વાતની કચાઈ કે જુઠાણાની ઘણી છીટ જણાયછ.”

વળી પુટલી વચ્ચે પુરાઈ “જી તમારું નામ ખરેખર દીનશા વકીલ કે? કેમ કેહવાય. તમો સોરડ કાઢેડ તો નહીં હોવ?”

“પુટળી બેહેન, જરા ખામોશ” મી. વકીલે પુટલીને હસીને અટકાવી “વારૂં વીરખાઈ બેહેન, બીજું કાંઈ?”

“હા—મને લાગેછ કે તમે જરા ટેકવાળા છેઓ. તમુને ચોત્તાને વાસત્રે ઘણું ઉંચું મત છે. તમે ચાહો તો કોઈના ઉપર જીવ પ્રાણ કાઢાડી આપો પણ જો તમે ચીજખા તો તેનો ખીલો ઉપાડ કરો. મારી કેહવાની મતલબ એ કે જો મારે તમારી સાથે કંઈ લેવા કેવા હોય તે તમારી સાથે દુશમની કરવા અગાઉ હું જો વાર વીચાર કરું.”

અત્રે પુટલીએ નાચીને તાળી પાડી “હુરરે-હુરરે-પીત પીત હુરીઓ-કેમ દીનશાળ બા, વીલ્લુબાઈનું પરશનુમ લખુને ગમ્યું ?”

“તમારાં મત માટે હું ઘણો મગરૂર તો નથી, પણ મને કેહેવા વગર સાલતું નથી કે તમે મારી ખુબી ખામીની આખાક ખરી પડીયા છો. તમે મારી ઝીની વીલ્લુ બાણોછ કે શું ?”

પુટલીએ તાપશી પુરી “ઓ દાદારણ, જો તમે એવા ઠાધાખળીયા ને મીઝજના ઝોરીઆં હાય તો બા આપરી સાથ કંઈ સુકરવાર થશે નહીં.”

“તે તો હવે પછી જોઇશું. પણ તાહરે શું તમે એમ કેહેવા માંગોછ કે બધા દોસ્તદારો બધી વાતે ફરેક્તાજ હોવા જોઇએ.”

હવે વીલ્લુ ઉઠી “લે ચાલો, હવે અવ્વાઈં થઇ ગીયું આપરે નીચે જઇએ. જરા ઠંડો પવનબી નીકળ્યોછ.”

“શુડ નાઈટ, બાઈ-બાઈ-મારી ખામી ખુબીઓની વાત વળી પાછી આપરે કાલે ચલાવશું.”

એક બીજને શેકહાંડ કરીને તેઓ ધુટટાં પડ્યાં. છોકરીઓ નીચે કેબીનમાં ઉતરી અને દીનશાળ શેક વુતક ઉપર વીચારમાં ઉભા. ઘણાબી બીજા ખ્યાલ કરે પણ વીલ્લુનો જંમીર ખુબસુરત ચેહરો અને જાંબુબી આંખ તેની નજરમાંથી ખસે નહીં. સંધ્યાસુ રીતે

દીનશાને ઓસ્ત જાત સાથે ઘણી લપલાપ કરવાને શોખ ન હતો. વીલ્હુ બચ્યાં જેવી હતી, પણ—પણ શું ? આગળ ચાલતાં નેઈશું. બચ્યાં જેવી લાગતી હતી પણ શું તેના ખુશનુમા ચેહરો. અલખત પુતલી વધારે ઉઘડતી હતી, પણ દીનશાની નજરમાં તે વીલ્હુનાં જુતીને નહીં પ્રગ્ને. કેવી ચતુરાઈથી તેણીએ આ અણુજાણાં પ્રશ્નની ખુબી ખામીએ પારખી કાઢાડી હતી !

પ્રશ્ન—૪ થું :

બીજે દીને દીનશા તુટક ઉપર દીસ્યા નહો. બીજે દીને છાકરીઓ દીસી નહીં. ચોથે દીને સહવારના વીલ્હુ જરા ખીખાયલી તુટક ઉપર જણાઈ. તે ઇંતેજરીથી આમ તેમ જોતી હતી. જાણે કોઇને શોધતી હોય; જરા વારે દીનશા બી દીસ્યા.

“સાહેબજી વીલ્હુમાય. કેમ, બે દહાડા ફેળીનમાંજ કહાડયા કે ? સ્ત્રીમર ઘણી જાગી હોય તેમ જણાયછ.”

“હાજી, તેમજ હવું.”

“ને બહેન કેમ છો?”

“એ તો સુતેલી છે તમે ચોતેબી પટકાયા હતા કે?”

“હા, જરા તેમ ખરું. હું હમેશાં બેચાર દહાડા સીક થઈજાઉં, પછી કાંઈ નહીં. તમે કેટલો વાર ઉભાં રહેતા, ઉભાં રહો હું એક ઈશ્રીયેર લાઉં.”

દીનશા તુરત એક ખુરસી ઉપાડી લાગ્યો અને બીજી ઉપર પોતેથી ગોઠવાઈ બેઠો. તેની ખરેખરી મતલબ વીલ્હુને હસાવવાની હતી. તેઓ એકાર પેદારની વાતો કરવા લાગ્યાં. દીનશાએ જોયું કે વીલ્હુ જો કે ગંભીર દીસ્તી હતી, તોયી તેના બોલવામાં એર મીઠાસ હતો. તે થોડું બોલતી પણ થાંભલો ફેરે તેવી હતી. ચીનમાં, કલકતામાં, રંગુનમાં ઘણીક પરણ્યા લોકો છોકરીઓએ દીનશા ગમ ડોળા ચમકાવ્યા હતા પણ દીનશાના પાપણથી હીલતું ન હતું. ત્યારે આ વાર એમ કેમ? બે ત્રણ દહાડાના અરસામાં આ વીલ્હુ તેની નજર આગળથી ખીસતી કેમ નથી? છોકરીઓને જોઈને તે હંમેશાં એ બાંએ થઈ જતો હતો અને સઉ કોઈ તેને રડનો આવાળો કહેતા હતાં, પણ હવે તેવણ કેવા દોર બાંધવા તુટક ઉપર દોડી આવતા હતા.

સારાંશ કે તેના નસીબમાં કાંઈ લખેલું હશે. આજ સુધી તો તે સેંકડો છટકાંમાંથી છટકી ગયો હતો, પણ હમણા ચોકડું કાંઈ અજબ રીતે તેને ઘેરી રહ્યું હતું.

રાતના દીનરનો ઘંટ વાગ્યો એટલામાં તો સીકતથી આ બે બહેનોની જાંદગી, રીતભાત, પૈસા ટકા વગેરેનું ઠીક રાખ તેણે મેળવી કહાડ્યું હતું. બોળી વીલ્હુએ પોતાની સાદાધમાં આસતે આસતે બધી હકીકત ખુલ્લી કરી દીધી હતી. આજે તે લોક સાથે એક ટેબલ ઉપર જમવા ગોઠવાયાં. હવે દીનશા એક ભલતો ઓળખાણ વાળો નહી, પણ એક પુરાણા દોસ્ત જેવો જણાવા

લાગ્યો. પુતલી તો જમીને પાછી સુધ ગઈ અને વીલ્હુ જરા
ખોલ્લી હવા ખાવા ઉકે ઉપર આવી જોયછ તો દીનશાળ
ક્યારના આવીને પેલીજ બે ઈઝીચેર રોઠીને વાર જોતા
બેઠા હતા.

વીલ્હુએ વાત છેડી “આગખોટ ઉપર તમે બીજાં
કાઈને ઓળખતા નહીં કે?”

“હા, બીજા બે બાધ્યો કંપીનમાંથી હજી બહાર પડી
નથી તેઓને હું ઓળખું છું. પણ મને બધાં સાથ
અચખ્ય બેળાવાની આહત નથી.”

“ઠંકયુ, તારે અમારી સાથ આટલાવારમાં તમે
જળાઈ ગયા એટલે અમારાં મોટાં નસીબ. તમે ચીનમાં
થયું વરસ કહાડયાં હશે?”

“આઠ મહીના. હું ત્રણચાર વરસે એક ફેરો ખાઈ
જાઉં છું. મારી શાંઘાઇમાં પેહલી છે પણ ત્યાં મામલો
મારા મનપતીજનો ચાલતો નથી.”

“તારે તમે ચોતેજ શાંઘાડીમાં રહીને તમારું બીજનસ
તપાસતા કાંય નહીં?”

“હા, તેથી ખરૂં પણ મને ચીનમાં જાથુક રહેવા
અમતું નથી, ને મને મુંબઈમાંથી જરા વધતું ઓછું
જોવાનું છે.”

“માફ કરજો હું—પણ તમે પરજોલા છો કે?”

“નહીં — પણ શું કુમારોએને માથે કાંઈ બીજા જોખમ નહીં હોય કે ? મારા પીતા ગુજરી ગયા ત્યારે મારે માથે કેટલુંક કાંમતી એસ્ટેટ ઠાકાયું પણ તે ભારોભાર કરજમાં હું, અને તેને સફાઈ કરતાં મારું પારસ તેલ નીકળ્યું.”

“તારે શું તમે કોઈ વખતથી રહેવાનો વીચાર લીધો નથી ? શું કુંવારા ઘરડા થવા માંગો છો ? માફ કરજો હું, હું જરા ‘રૂડ’ લાગતી હોઉં છું.”

“ચીંતા નહીં, તમે કોઈ સારું કામ મને મુજબ નથી. મેં કુંવારા રહેવાના કંઈ સોગંદ ખાધા નથી. પણ એવો સવાલ નાંખવાનું કંઈ કરજુ ?”

“હું શરમીંદી છું પણ તમારા જેવા માણસ પરજીવે કોઈ પસંદ કરવા જોગ નથી.”

“ઓ માર્ક ગાડ-કાંચ વાર-મેં શું સુનાઈ કીધો ?”

“હું જરા છુટથી બોલું છું તેની માફ માંગુ છું.

હું સારીપેઠે જોઈ શકું છું કે તમે જો ચાહો તો ઘણા સરસ ભરખાર થઈ શકો પણ કાણ જાણે શું છે કે મને એવો ખ્યાલ આવે છે કે તમે કુંવારાજી રહો તો સુખી થશો.”

“હોયલા કદાચ તમારું બોલવું ખરુંબી હોય.”

“જુઓ, હીનશાલાઈ, મારું બોલવું તમને ગમ્યું હોય જો મેં લાગવું નથી. પણ આપણે તો સહેજ વાત કરીએ છીએ. હું તો નાકાન છું, ને મારા મનમાં આવે છે તે ભરભર બોલું છું. તે કહાડે મેં તમારી ખામીઓ કહી દીધી

પણ પછીથી હું ઘણી પસતાઈ એમ બોલવાનો મને કશો હક નહીં હતો. પણ કોણ જાણે તે વારે મારા મનમાં શું ભુત ભરાઈ આવ્યો, વાસતે મારી બેચદબી સાઈં માફ માંડી. હું કંઈ બોદાયની ઢીકરી નથી કે સઉના ઢીલની વાત પારખું.”

“ચીંતા નહીં—ચીંતા નહીં—મારે કબુલ કરવું જોઈએ કે તમે એકાદ બે અબાદ તરક બાંધી, અને હું અબા થયો કે એ બધું તમે કેમ જાણ્યું. પણ હું બીડું છ કે આપણે મુંબઈ પહોંચીએ મેટલાં કોણ જાણે બીજી શું શું ખામીઓ તમે શોધી કાઢશો. મારો સ્વભાવ કેવો છે તે તો તમે પારખ્યું નહીં?”

“પારખ્યું—પણ હું બોલી નહીં.”

“પણ કાંય?”

“ઝિંટલા વાસતે કે હું તે બાબદ મારું મત જણાઉં તો કદાચ તમને ગમે નહીં.”

“પણ તેમાં શું. મારી બીજી ખામીઓ મેં ધીરજથી સાંભળી તારે મારા સ્વભાવની વાત મને કાંય નહીં ગમે.”

“કોણ જાણે બા, આપણે હસવા મરકરીમાં વાત કરીએ ને તમારા મનમાં ઓધું આવે.”

“તમે અબા તરફની જુવાન બાનુ છેઓ. ખરી વાત એ છે કે મારો અભાગ—ઉતાવલો સ્વભાવ છે ખરો, ને તે લીધે તો મેં એક મારી જીવેજનની ઢોસ્તી યુમાવી.”

“ઓજીવન ! એમ કે ? હું ખરેખર દસગીર છું
કે મેં દાડાં ને કાડાં આટા બાક્યો. પણ તે કોણ હતું.
મને કહેવાની કંઈ આ વણ છે ?”

“નારી ભલી છોકરી, હાલ કહેવાય તેમ નથી, પણ
ખાસ છે, કોઈ વખત કહેવાનો લાજ આવશેબી.”

“પણ એટલું તો કહોની કે તે ઝોરત હતી કે.”

“નહીં. પણ ચાલો હવે માંડી વાળો. ઘણું મોડું થઈ
ગઈ.”

તેઓ બંને જણ ઉઠ્યાં. વીરજી જરા ફગલાઈ ગયેલી
હતી. “માફ કરજો હું—મેં જરા કાચું કાપ્યું. મારે
આવે સવાલ પૂછવો નહીં હતો.”

“માફ કરવા જેવું કંઈ નથી બાઈ, ચાલો હું તમને
તમારી કેબીન સુધી મુકી આઉં.”

તેઓ દાહર સુધી ગયાં જ્યાં જ્યાં પાસીનજરોતું એક
જગ્યાએ બેસી કંઈક કરતું બેઠું હતું. આ બે જણને આવતાં
જોઈ આ ગૃપમાંથી એક ઘણીજ એસ્કી પારસણ બાઈ
ઉઠાને સામે આવી અને હસીને હીનશાને પૂછ્યું.

“કેમ, સર હીનશાજી, જીવાન છોકરીઓની આયા
હાથ થવાનો ધંધો કે દહાડેથી માંડ્યો. અગાઉતો
ખરણના ખાંધણાઆ જેવા કરતા હતા અને હમણા એવા
જેલમાં ક્યારથી આવી ગયા હું ?”

હવે પુછશે કે એ નવી શેઠાણી ક્યાંથી કુટી નીકળી તો જાણુ' કે જે એકાદ બે બાધાએ સફરની શરૂઆતથી કેબીનમાં સીક પડી રહી હતી, તેમાંની આ એક હતી. ઉપલો કહંગો સવાલ સાંભળીને દીનશાના ભવાંના ચીડલો ચહક્યા. તેણે તેવીજ ટકોરથી ઉતર દીધો.

“બેઅદબી માફ છે મીસીસ એદનવાળા, પણ તમારૂંબી કંઈ કામ હોય તે કહો.”

મીસીસ એદનવાળા ખડખડ હસી પડ્યાં “કંઈબી નહીં, કામ શું હોય. પણ જરા એટલી મહેરબાની કરજો કે જ્યારે આવે તમારી નસની નવી ફરજમાંથી ફરસુક પડે તારે મારા જેવી ગરીબ બાધનીબી જરા અખર લેતા રહેજો. તમે હમણું જેમ મારી તરફ ખાટા બટ થઇને જુઓ છ તેમ કરવા નાહ.”

આમ અરાકો કરી શેઠાણી પાછાં પોતાની આગલી જગાએ જઇને બેઠાં. આ સઘળો વાર વીહલુ તો બાપડી ડાહ્યને ઉભી રહી હતી. આખરે તે બોલી.

“એ બાઈ કોણુ છે? આજેજ દીસ્યાં. ખાસમાં જેડા જેવાં છે, ને રંગ-રૂપબી સાફ છે. કપડાં કેવાં એસ્કી પહેર્યાં. માયરે, આજે રાતના ડીનર ઉપર બહાઉચ પહેરી આયાંતાં તે કોણુ જણે કેટલા રૂપીઆનું હતું. પણ ઘણું એમદસા જેવું લો કટ કીધેલું હતું તે મને નહીં અમયું. છટ ! બાઈ માણસોએ પહેરવા એવવામાં જરા મલાએ રાખવો નેહએ.”

દીનશા બરા ઓસકાઇને બોલ્યા “હું—મહુંને મને કાંઈ એવણુની રીતભાત ગમતી નથી. ને બહેન વીર-બાઈજી, એવણુ સાથ કાંઈબી રીતની દોસ્તી કે ઓળખાણ પાડતાં ના—એવણુ કાંઈ ઠીક—

“એવણુ મને કોહું આપે તો દીસવું જ આવશે કાંઈ ને એવણુ કાંઈ.”

“હું” તમુને ચેતાવવાની મારી કરજ સમજી. એ બાઈને જુવાન દેખાવલી છોકરીઓ સાથ સહીઆં મીટાં કરી લેવાની બહુતી આદત છે.”

“તમે શું કરવા ફકર કરોજ. હું મારી હાશીઆરીમાં જઈ ! મોટાં હશે તો તેને ઘેર રહ્યાં—ચાલો હવે સાહેબ છ. આપણે કાલંબો કાણુ બાણુ ક્યારે પુગશું. મને એ જા જોવાની ઘણી હાંસ છે.”

“હું” ધારજ કે આઠમે દહાડે ત્યાં લંચર નાંખશું. કારણ કે ત્યાં કાલસો લેવાને સ્ટીમર એકું દહાડો ચોલશે. પણ કાંઈ કાલંબોમાં શું ખાંડ દાટીજ.”

“હું” દરેક કોખને સારું કંઈબી કારણુ હોવું જોઈએ.”

“જ્યાં બાઈ માણુસ હોય ત્યાં કારણુ હોયજ નહીં. પણ જે હોય તે ખરું. હું” તમુને કાલંબોમાં મઝેહથી ફરવી લાવશ. બેટીકર રહો. મને તો લાગેજ કે આપુને એકું રાત કાલંબોમાં જાડવી પડશે.

“તમે કેવા ભલા છોએ. તમારા વચર અમુને કંમ સોહવાતે.”

“આપણે નવાં હોસ્ત છીએ કેની?”

અત્રે વીલ્હુએ જરા નાદાની કીધી “હોસ્ત હોસ્ત કંઈ આપણે સમજતાં નથી. આજે તમે કાંઠાં ને અમે કાંઠાં—એ ચાર ઘડીની હોસ્તી કંઈ સહા નીભે નહીં બા.”

હીનશાએ હસીને જવાબ કીધો “એ તો જેમ તમારી મરજી. તમે ઘણા ભરભરીયાં છોએ. બીજે કોઈ હોય તો ચાર દહાડાની ઓળખાણવાળી બુથી આમ છેડો છોડવી કે તો મીનજ ખોઈ કે પણ હું—

“આફ માંડુંજ. મારી મતલબ કોઈ બી રીતે તમુને મરજી કરવાની નહીં હતી. હું કહેવા એમ માંગતી હતી કે હોસ્તી કરવા સાફ શું કંઈ સ્ટાંપના કાગળ ઉપર લખત કરવું જેમએ. જે આપુને રચશે તો આપણે હોસ્ત રહીશું નહીં તો તમે તમારે ઘેર ને અમે અમારે ઘેર. મને તો લાગેજ કે તમે અમારી લપલપથી જલદીથી કંટાળી જશો. હજાર હોસ્તીના કોલકરાર કરોની પણ જ્યાં મતલબજ નહીં હોય ત્યાં કરાર બુલતાં કેટલો તાર.”

“અંહ ! તારે તમે નસીબ જેનાર ઉપરાંત નાના જેવાં લાહેરબી છોએ, કેમ?”

“હા બા તમારે ગમે તેમ અમારી ઠેકડી કરો. હું લાહેરબી નથી ને ઇજનેરબી નથી. હું તો એટલું જાણુંજ કે આએ ધર્તીમાં પ્રામીસ કે લખતથી બંધાઈ જવું

બધું હાંપજ છે. જે આપણી મતી સાચી હોય તો પછી દોસ્તીના હજાર કરાર કરીને હાલેલાં થવામાં શું સાર છે? જુઓ, દાખલા તરીકે મોખેદ હજારો આશીર વાદ સારે છે ને એક બીજાને તાબે થવા ફરમાવે છે પણ નસીબમાં ચોક્કસ ઉલટું બેસે છે તો તે બધું શું કામ લાગે છે? ઉલટું ઘણાંક જોડાં મરણ છુંદા અને દુઃખી થતાં નથી? ઘણાંક જાણુ હાડ નહીં પીવાના સપત લે છે તે શું અઠંગ છાકટા થતા નથી? ઘણાંક શેઠીયાઓ હાથમ્મ અવસતા લઈને માથાં પર દુવાલ નાંખીને રોજ પતેલ પશેમાન કરે છે ને બીજે દહાડે હજારો પાપ કરતા નથી? જરા સખુર કરો, પોલીસ કોર્ટોમાં ને ઈન્સાફની દરખાસ્તમાં દરરોજ સાચું બોલવાના કેટલા સોગંદ ખવાતા હશે ને તેમાંથી કેટલા જુઠા હોય છે?”

હીનશાએ જરા હસીને જવાબ દીધો “તમે કહો છો તે ખરું છે. હું એટલા માટે જ અજબ છે કે તમારી નાની ઉંમરમાં આવા વીચાર તમને ક્યાંથી આવ્યા. તમારી તકરાર હું માથે ચડાડું છું ને આપણી મીત્રાકને હવે પછીની કસોટી ઉપર નાંખશું પછી આપણા જે તકલીફમાં હશે તે ખરું.”

“અરે પણ સમજ નહીં પડતી કે તમે મારી સાથે આવા ભાઈચારાથી વાત કરવાને ઇતેજાર કાંય? હું મારું કે તમને બે ઘડી ગમત પડતી હશે.”

“તમે જરા મને વધુ ઓળખવા શીખશો તારે જાણશે કે મારાં મનમાં જે ખરું હોય તે સીવાય બીજું કંઈ થઈને બોલવાની મારી આદત નથી.”

પણ આ વાર એક બાઈનો ખડખડ હસવાનો સાદ પાછળથી આવ્યો. મીસાસ એડનવાળાં પછવાડે ભરાઈને ચીમાં થઈ ઉપલી સઘળી વાત સાંભળતાં હતાં.

“વીરમાઈજી માય, એવણું કંઈ માનતાં ના હું— એવણુ તો ખોલે કંઈ ને કરે કંઈ તેવા છે.”

દીનશાનો મીઝજ તો જખરહસ્ત ગયો પણ બોહીનો જોટ ગળીને ખોલ્યો “આએ ઓરતથી તો ખોદા પનાહમાં રાખે. આખી આગખોટ જાણે પોતાની કરી લીધીછ.”

“કહાય એવણુ તમારી સાથ વાત કરવા માંગતાં હશે. બેલાસક જાઓ. હું તો હવે નીચે જાઉંછ.”

“વારે શું તમે મને એકું છત્રી કે લાકડી સમજોછ કે જમ ગમે તેમ અદલ બદલ થાય. તમુને નીચે જવુ હોય તો સુખેથી જાઓ પણ આએ મીસીસ એડનવાળાં સાથ વાત કરવાની મારી જરાખી મતલબ નથી—ચાલો ચલ નાહી.”

બીજી દીને સહવારના આઠ વાગતામાં દીનશા તુટક ઉપર આવીને આમ તેમ લટાર મારવા લાગ્યા. જ્યાં વારમાં પુતલી નાચતી ફૂલતી ઉપર ચહડી આવી.

“સાહેબજી સર દીનશા ખારોનેટ, અમુને નહીં ખબર કે તમે એવા મોટા માણસ છોઓ. પહેલાંથી ખોલ્યે કેની કે અમે જાણેથી વાત કરતે.”

“એમાં શું મોટી વાત. હું મારે મોહાડેજ મારા ટાઈટલ કહું કે ?”

“તારે મુંબઈમાં તમારાં મોટાં એસ્ટેટ હોયે ?”

“હા, થોડાં વણાં છે ખરાં.”

“કાંઈ છે ?”

“મોટાંમાં, વાલકેશ્વરમાં, કોલાબે એમ છુટાંછવાયાં થોડાં વણાં છે.”

“તમે રહો છ કાંઈ ?”

“મલબાર હીલપર મારા નામ “હીલ ચમન” બસ, એટલાજ સવાલ કરીને ઠાકી ગયાં. કંઈ બીજું પુછોની. મારી બેંકમાં બાલાંસ કેટલી છે તે પુછતાં રહી ગયાં. પણ આજે તમારાં બહેન કેમ દીસતાં નથી.”

“હું તો મ્યુઝીક રૂમમાં વાંચતી બેઠી છ એવું જરા માથું ફુગેલું તેથી બહાર આવવા ના કહેલું. તો મારી કેબીનમાંથી સહવારના છ વાગાની બહાર નીકળી પડી. પેલી ધાંખરીએ મને આખી રાત ઝુલ્યાવી નથી. પણ મીંઠ દીનશા અને હું ચુકી—સર દીનશા, મારી બહેન કહેતી હતી કે તમારો સ્વભાવ વણાં આકળો છે—ખરી વાત ?”

“તકન ખરી વાત. પુતલીબાઈ તમે ને હું એ બાબત માં બેસ એકજ બોટમાં જીએ.”

“હું ? અરે વાહરે. તમે તો આસતે આસતે પુલકાસ આહ્યા, તમે એમ બોલીને મને સતાવો છ.”

આટલું બોલીને પુતલી જરા જણુકો કરીને ત્યાંથી ગઈ.

દીનશા મ્યુઝીક રૂમમાં જમને જોયછ તે વીલ્હુ ત્યાં હતી નહીં પણ એકનવાળાં બાઇ પોહોળાં ચોરાં થઇને બીરાજેલાં હતાં. તેવણે સર દીનશાને બાજુમાંથી પકડ્યા અને ખેંચી તાણીને પોતાની પાસે બેસાડ્યા. દીનશાને તો એવું થતું હતું કે તેનું ગળું પીસી નાંખે.

કોલંબો, આવી પોહોચ્યું. એશીયામાં દાખલ થવાના દરવાજામાં સ્ટીમર બાનકુરા દાખલ થઈ. કેટલાક પાસીન-જરો ઝંપોઝપ બોટમાં ફીનારે ઉતરી ગયા. બીજાઓ તુટક ઉપરથી ટીંગાઈ ટીંગાઈને રચના જેવા પડ્યાં. સ્ટીમરની આસપાસ કેશી ધંધાદારીઓના સેંકડો મછવાઓ જાત જાતનો વેચવાનો માલ લાધીને લેવટાની પેઠે ઉછળતા હતા. કેટલાક વેપારીઓ પોતાનો સામાન તુટક ઉપર લાવીને દુકાને પસારી બેઠા હતા. અફ્રીકના ઠાણા, પરવાજાની માળાઓ, ચાકલેટ, ઇત્યાદીનું ખજાર ખુબ તેજ ઉપર હતું. કોલસાથી ભરેલી ખારજો પોતાનો માલ ખાલી કરતી હતી. ખભાં ઉપર મસ મોટો બોજો ઉપાડી ને ભંડારમાં નાખતા કાળા મેસ જેવા કુલીઓ પરસેવાથી ભીજીને ચલક મારતા જાણે કેવસ્થાનમાંથી જગયા હોય તેવા જણાતા હતા.

મીસીસ એકનવાળાં કહે તેમ પેલી 'સરાફ દુક્તી'ઓ પોતાની આયામા સાથે ગંગે ઉપરથી સંઘળો તમાશે જોતી ઉભી હતી. તે લોક સર દીનશા સાથે એક સ્ટીમ લાંચમાં ફીનારે જનાર હતી. પણ સર દીનશા નીચેથી હજુ ઉપર આવ્યા ન હતા.

છેલ્લા પંદર દાહાડામાં તેઓ વચ્ચેની મીત્રાઈ ઘણી આગળ વધી હતી. જાણુવું કે આગળોટો ઉપર એમજ થાય છે. પુતલીને મનથી તો સર હીનશા જેવું લાગું માણુસ તો દુનીઆમાં હોયજ નહીં ને વીહુ ઘડી ઘડી વીચાર કરતી હતી કે એક મહીનાની વાત ઉપર તો હીનશા જેવો પુરુશ હસતીમાં કે તેથી તેઓ જાણતાં ન હતાં ને આટલી ટુંક મુદતમાં આટલી ફાસ્તી કેમ ?

નીમકહલાલ આયામાને પુરુષો અગ્ર વયમાં ન હતા અને છોકરીઓને હમેથ તેમનાથી આઘી રાખતી હતી. જેથી હીનશા ઉપર ખુશ ખુશ હતી. અને અવારનવાર મત આપતી હતી કે “ખરા થોડીઆ તે એવા.”

સ્ત્રીમ લાંચ આવી અને તેમાં હીનશાની સાથે છોકરીઓ અને આયામાં કીનારે ઉતરયાં. તુટક ઉપરથી એટનવાળાં બાઈ કચકરાં જેવા ડોળા ફાડીને સઘળો તમાશો જોતાં હતાં. કીનારે જોડીની ગાડી તઈયાર હતી તેમાં તેઓ ખુબ ફરયાં મસ મોઠાં નાળીયરીનાં ગાડો ને તળનાં ગાડો છોકરીઓએ પોતાના જનમમાં જોયાં નહીં એટલે તેઓને હરખ માથો સમાથો જાય નહીં. બજારમાંથી પુતલીએ અઠચ જેવા પંખા અને અઘલીડેલ જેવી બાસકીટોથી પોતાના અને આયામાના હાથ ભરી નાંખયાં. વીહુએ કાંઈ ખરીદ્યું નહીં પણ હીનશાએ એક ઘેરા-લિયા રંબની ખુબસુરત સાડીને કટકો ખરીદી આયામાને હુપ્પર આપ્યો. આયામાને પોતાને એક રંબેરંબી

ઓઢાણી અપાવી. સાંજના હોટેલમાં જઈને સઘળાઓએ ચાહ સાથે કેક, સાંડવીચીસ વગેરેથી તળીયાનું તાડું કરીને પાછાં સ્ટીમર ઉપર આવ્યાં. પાછું હાંગર ઉચકાધું અને જાણે ફરીફરીને પાછાં ઘેર આવ્યાં હોય તેવું લાગતું હતું.

બીજે દીને સાત વાગતાનું ડીનર ખલાસ થયું પછી સઘળાં ડેક ઉપર ગરૂપ થઈને બેઠાં હતાં. પુતલિને તો ફાલંબોથી આવેલી એક નવી સડી મળી હતી. દીનસા એક ખુણામાં ઉભો રહીને કાંઈ પોતાના ઉંડા વીચારમાં હતો. વીલ્હુ અચારી એકલી પોતાની ધમીયેર ઉપર બેસીને ફરીઆ ગમ બોયા કરતી હતી. તે દાહાડો સહવારથી દીનસા ઘુંઘસ જેવો ફરયા કીધો હતો. વીલ્હુને લાગું કે તેને કોઈ કોઈ વાર ભુત ભરાતો હતો તેમજ આજેખી હશે. એકાએક વીલ્હુના ખરડા ઉપર કોઈએ હાથ મુક્યો એટલે તે ચમકીને ખરી બેઠી. જોયછ તો શેઠાણી મીસીસ એડનવાળાં પછવાડે ઉભાં હતાં.

“કેમ વીરબાઈમાય, આજે એકલાં કેમ પડી ગયાં? તમારા જીવે જીનના હોસ્ત અત્યારથીજ તમુને કુદી ગયા કે?”

“હા, એ તમે શું બોલોછ. તમારી મતલબ મને સમજ પડતી નથી.”

“જરા ધીરોં પડો. એમ બચ્ચાંની કાની છંડાઈ નહીં પડ્યો. મેં તો તમારી સાથે વાત કરવાની ઘણીખી, તક શોધી પણ અત્યાર સુધી લાગ કાળ્યો નહીં આપરે અત્યાર સુધીમાં તો કેવાં જીવે જીનના સડી થતે.”

આ વાર મ્યુઝીક રૂમમાં કોઈ પીઆનો ઉપર ગાતું હતું. એકનવાળાંથી રેડવાયું નહીં. “મરેરે પેલી મીસ કન ગાયછ, વળતેછ તો સાઈં પણ આપરી આંખ બંધ રાખીને સાંભળવું જોઈએ. રાતો એવી ભાભરા ભુત જેવી છે કે એના જેવું માઈં દાચું હોય તો હું તો ક્યો મરું.”

વીલ્હુએ આ અભાગ્યા શબ્દોનો કશો જવાબ આપ્યો નહીં.

પણ નીંદાખોરી એકનવાળી કાંઈ મુંગી ખેસે ?

“એ આજે સર દીનશાને શું ભરકણ ભરાયુંછ ? તમે વળી એને કંઈ ખખડાવ્યોછ કે શું.”

વીલ્હુ અઠળાઈને હંથું જોઈને પણ ખસરીને બોલી “તમે કહેવા શું માંગોછ તે હું બીલકુલ સમજતી નથી. મહેરબાની કરી એવી વાત મારી આગળ નાકરો—મને તે પસંદ નથી.”

“મારી બહાલી વીલ્હુ બહેન, એમ લાલ લાલ કાંચ કાંઈ જાયછ. મરેરે, હું મચ્છુંબી સરમાવાનું કરુંછ પણ મુવું મને તો હસવુંજ આવી જાયછ. તમારી ઉમર જો જશ વધારે હોત તો હું જરૂર ધારતે કે તમે દીનશા ઉપર ખાદી મીઠી નજર રાખોછ. એની સાથે તો સાઈં છેરે પણ—તે છે તે કરીને—એક વખત માઈંબી નામ એની સાથે બોલાયું હતું.”

આ શબ્દોથી વીલ્લુ તો એવી ખીન્નઈ કે જો એનું
ખાલવું હોય તો આ વલગર ઓરતનું ગળું પીસી
નાંખે. પણ તે બચારી શું કરે. તેના ચમકતા ડાળા
જોધને એકનવાળી હસી પડી.

“હું કંઈ તમારી ચુસચુસમાં વચ્ચે પડવા માંગતી
નથી. પણ એક વખત એવો હતો કે થોડા દહાડામાં
અમારા લગ્ન થતે.”

“હોશી—સર ફીનશા ગમે તેની સાથે પરણતે કે
અદરાતે અથવા તમારી આગલી દોસ્તી હતી તેની સાથે
મને શું લાગેવળગે ? એ બધી વાત મને શું કરવા
દહોછ ?”

“તો તમારા કાન—ખોલવાની મારી ફરજ છે. આપણે
ચીનથી ઉપડયાં ત્યારથી તમે એના પાસાંમાં ભરાધને
ફરયાં કીધાં તે આખી આગખોટ જાગેછ.

વીલ્લુ હવે વાઘણની પેઠે છેડાઈ “શું ? તમે એ
શું બકોછ. આવી રીતે ખોલતાં તમારે શરમાવું—

“મીસીસ એકનવાળા તમે હીંદુસ્તાની ગજલ ગાવાના
છેઓ તે સાડ તમુને કપતાન ખોલવેછ.” આવો સાદ
ખાહારથી આવ્યો એટલે બાઈ સાહેબ ત્યાંથી છટકી ગયાં.

વીલ્લુની આંખમાં પાણીના ઝલઝલીઆં ભરાઈ આવ્યાં.
લાજને મારે તેનું લોહી ઉકળી આવ્યું હતું, તેના આંગમાં
ખોખાર જેવી ચહડી આવી હતી. સાડ થયું કે તે
વારે પુતલી આગળ નહીં હતી, નહીં તો કંઈ નવું જીવું
થઈ જતે. હું ધારૂં છ કે પુતલી હાજર હતે તો નીંદાખોરી
એકનવાળી આટલું બધું પગલું ભરવાની હીમત કરતે
બી નહીં.

વીલ્હુ પોતાના હાથમાં માથું ડાબીને નીચું જોતી બેસી રહી હતી. તેણી કાંઈ આવીને તેની પાસે ખુરસી ઉપર બેઠું. ડાકું ઉચક્યા વગર વીલ્હુ પામી ગઈ કે તે સર દીનશા હતી.

“કેમ વીલ્હુ માય, શું વીચારમાં છેઓ ? મને લાગે છે કે કાંઈએ તમને ખલરાવ્યાં હશે.”

આમ બોલી સર દીનશાએ પોતાનો હાથ હળવેથી તેણીના હાથ ઉપર મુક્યો. વીલ્હુએ તે ખસેડી નાંખ્યા પછી સર દીનશાએ તેનું અપમાન લીધું નહીં.

પ્રકરણ—૫ મું.

ઝીંબતખોરી આ એડનવાળી ઝોરતને તેણીનાં પાનામાં હવે ફાવવા નહીં દેવાનો સર દીનશાએ ઠરાવજ કર્યો હતો. વીલ્હુની ભીંષાયલી આંખો પરથી તે પામી ગયા હોતો કે સારાં ગામની કાનાસોરી કરનારી આ મીસીસ એડનવાળાએ વળી આ ભણી ભણી ભણી અગળ પોતાની ચાપલુસી ચલાવી હતી. તે વીલ્હુને ગમ વાંકો વળ્યો અને બોલ્યો—

“મારી સલી છોકરી, આએ નીંદાખોરી ઝોરત આપણી મીત્રાઈ વચ્ચે ખલલ પાડે તે શું તમને ગમે છે ?”

“પણ શા પરથી કહો છ કે એ ખલલ પાડે છે ? મને ને તમને લાગેવળગે શું ?”

“હું એટલા ઉપરથી મત બાંધું છ કે છેલ્લી દશ મીનીટ થઈ તમે બેહુ જણ ઉપર હું ખુબ બારીકોથી નજર રાખતો હતો. સઘળો મામલો નહીં સમજું એટલા હું કાંઈ ખુબખ નથી.”

બળી પાછું વીલસુ જાણી પડી “ખબુ મારી ઉપર નજર રાખવાનો તમને હક કયો? તમે અમારી વાતબી સાંભળી હોયો?”

“હા—જતાં જતાં એ ઓરત બોલી ગઈ તે મેં બરાબર સાંભળ્યું—નરા ધીરાં થાઓ. મને લાગેછ કે આપણી વકરાર કરીને આ અણગમનો છેડો લાગ્યો તો બેહુ તરફને લાલ થશે. એ ઓરતથી હું બીજી આશા રાખતો નહીં હતો—ખબુ તમે તેનાથી આટલાં આગેરફે થશો એવી મે વકી રાખી ન હતી.”

આ વાર ઓળખ હતો તેનો લાલ લાગેને સર હીનશાએ વીલસુનો હાથ ફરીથી મમતાથી પકડ્યો.

“નાદાન છોકરી, તું જ્યારે ઉમરમાં વધશે ત્યારે સમજવા શીખશે કે આવી નીચ નીંદા ઠોકરે મારવા જેટલીબી અગત ધરાવતી નથી. દુન્યામાં નીંદાખોરોનો તોટા નથી. એવાં માણસોને તેઓના પાપેજ મરવા કેવાં જોઈએ, એટલે હવે તારું મન મોકળું કર. એવાં નીચ લોકો તરફ તો બસ તુચ્છકારથી જવું જોઈએ.”

ઉપલા મળેલો સર હીનશા એવી માયાથી અને ધીરજથી બોલ્યો કે વીલસુના મનનું ઘણી વાતે સમાધાન થયું.

પણ એણીમેર દીનશાનો તો અંદરખાનેથી પીતો ઉછળી આવ્યો હતો. નીંદાખોર જીભલીકું શું કરવું તેના વીચારથી તેના પેટમાં આડાં ને ઉભાં થતાં હતાં. તે ખરાબર જાણતો હતો કે વીલ્હુને ગમે એટલી તાદી મીઠી રાખશે—પણ અગાઉના જોવી નીત્રાઈ ચાલુ રહેવી કઠણ છે. દીનશાએ એડનવાળીને દીલ સાથે હજાર હજાર કફુવા દીધી હશે. તે છતાં તે ચેહરો શાંત રાખીને બોલ્યો—

“એ ઝોરતે તમુને એમ કહ્યું કેની કે એ અમે લગનના ગાંઠથી બંધાવાના હતાં?”

વીલ્હુ કાંધ બોલી નહીં પણ પોવાલું ઢાંચું નીચું રાખી મુગી બેઠી.

“હા, તમે બોલતાં નથી પણ કાનેકાન સાંભળ્યું એ વાત ખરી છે કે કેમ તે તમે જાણવા માંગો છો નથી?”

“નહીં. પણ હું એ વાત ખરી માનતી નથી. અગર ખરી હોય તોબી તેમાં મને શું લાગેવળએ ? હું માનતી નહીં, કારણ કે ”

“કારણ કે શું?”

“કારણ કે તમે એક વખત વાત કરતાં બોલ્યા હતા કે તમે કોઈ વારબી ‘લવ’ની જાગમાં સપડાયા નથી.”

આ વાર દીનશાનો ચેહરો સહેજ કરમાયલો દીસવા લાગ્યો, પણ જીવ ઠેકણે રાખી તે બોલ્યો.

“હા, મને યાદ છે કે હું એમ બોલ્યો હતો ખરો-
પણ મારી ભોળી વીલહુ, તમે યાદ રાખવું કે ‘હવ’ એક
વાત છે ને ફરજિયાત શાદી તકન જુદીજ વાત છે.”

પોતાનો હાથ જે દીનશાએ પકડી રાખ્યો હતો તે
હળવેથી ખસાડી ઈર્ષ વીલહુ બોલી “ત્યારે તમે અદરાયા
હાશા ?”

“હા, પાંચ વરસની વાત ઉપર અમારું નામ પડ્યું હતું
પણ અદરાવાની કીયા થઈ નહીં હતી. પંદર દહાડામાં તે
ખુદ હવામાં ઉડી ગયું.”

“કાંય ? એમ કાંય ?”

“તે લાંબી વાત છે ને હમણા તે વાત કરવાનો વખત
નથી.”

“પણ તમે એના સાથ જોડવાને રાજી ખુશી તે
હતા કેની ?”

“નહીં.”

“એમ કેમ બને ? તમારી રાજી ખુશી વગર એક
બાધ પરણવાને કેમ રાજી થાય ?”

“હું રાજી હતોજ નહીં. મેં પરણવા માંગ્યું હતુંજ
નહીં. તમારા જેવી નહાની ઉમરની બાધને મારો બચાવ
કહેવાની મને ઓસક લાગેછ, પણ તમે ખરી બીના
બચાવ એવું મારું દીલ કહે છે.”

“એમ છે, ત્યારે તમે કહેતા કાંય નહીં ?”

દીનશા જરાવાર વીચારમાં પડ્યો. પોતાની આગળી પાછલી એક નાદાન ભાળી છોકરીને કહેવાનું કંઈયું હતું—પણ નાપાક એકનવાળીએ જે એર આ નખાલસ છોકરીના અંગમાં રેડ્યું હતું તે કંઈથી કરીને દુર કરવું જોઈએ. આખરે હીમત પકડી દીનશા બોલ્યો.—

“બધી હકીકત તમારી આગળ મુકવાનું જરા મુશ્કેલ છે—એમાં બીજાં નામ સંડોવાય છે તે મને પસંદ નથી. પણ આ એરતે એક રીતે મને ફરજ પાડી છે. ખરી વાત એ છે કે એ ચોક્કડું એના બાપ અને મારા વચ્ચે ગોઠવાયું હતું. એના બાપ તદ્દન વેપારમાં ખુવાર થઈ ગયા હતા. અને મારા બાપ ગુજરી જવાથી હું બારોનેટસીપર આવ્યો હતો અને સારી પુછીનો ધણી હતો—પણ બસ—”

“પણ એ બાઈ તમારા ઉપર ખુશ હતી કેની?”

“હા, પહેલાં તો ઘણી ધરંપરાં કરતી હતી. ખરી વાત એ છે કે એના બાપ આ જોડું સાંધવાને ઘણાજ ધંતેજાર હતા. મને પોતાને કોઈથી તરેહની ઉલટ નહીં હતી.”

“પછી? પછી શું થયું?”

“પછી એક મહીનામાં એક ચોક્કસ બનાવ બન્યો એટલે સઘળું તુટાતુટ થઈ ગયું જે માટે હું પરવર-ફેઝારના હજારોહજાર શોકરાના કરું છું.”

“પણ તમે આટલી બધી વીગત આપી તારે હવે વાત પુરીજ કરોની. એટલું બધું શું થયું કે કારજ વુટી ગયું?”

“તમુને યાદ હશે કે એક વખત હું ખોદ્યો હતો કે મારા અભાગ્યા સ્વભાવને લીધે મેં મારો એક અંગત દોસ્ત ખોદ્યો હતો?”

“હા. તે મને ખરાબર યાદ છે.”

“એ દોસ્તનું નામ ડોસુખા!—અમે બેહુ જણ કાલેજમાં અંગત મીત્ર હતા. અને હંમેશા સાથે ફરતા હરતા હતા. મારા જોવામાં આવ્યું કે આ ઓરત—એણું નામ નાનંભાય છે—તેને ડોસુખા સાથે—મફ્ત જે એ લોક એવી રીતે વરતવા લાગ્યાં કે લોકમાં ઘણી ચરચા થવા માંડી. તેઓ મોડી રાતનાં એખલાં અંધારી રાતે દરીએ ફીનારે ફરવા જાય, અવારનવાર મોડી રાત સુધી વીક-ટોરીયા ગારડનમાં મળે, સીનેમામાં જ્યારે હોય ત્યારે સાથે જતાં દેખાય. જ્યારે અમારાં કારજની વાત બહાર પડી ત્યારે ડોસુખા મારી સાથે ખરવાયાં તોડવા લાગ્યો. એક દહાડે રાતનાં હું એલફીનસ્ટન સરકલ ગારડનમાં ફરતો ફરતો જઈ લાગ્યો. એક ખીચ આડમાંથી કોઇનો રડવાનો સાદ મારે કાને પડ્યો અને જઈને જોઉં છ તો એક બાજઠ ઉપર ડોસુખા અને નાનંભાય બેઠેલાં હતાં. નાનંભાયની ડાકી ડોસુખાના ખભાં ઉપર ઢળેલી હતી અને તેઓ એક બીજાં ઉપર ખ્યાર કરતાં હતાં—પણ હું આ બધી કંગાળ વીગત શું કરવા વધારે વીસતારીને મ્હું?”

“કંઈ નહીં—હવે તો વાત પુરીજ કરો.”

“હું ઘણો ચીરડાઈને ઘેલો દીવાનો જેવો થઈ ગયો અને અમે ગાળાગાળી ઉપર આવી ગયા. અમારા વચ્ચે મારામારી થઈ. આગે નફ્ટ ઓરત ઉલટી મને ગાળો ભાંડવા લાગી કે “તારા જેવા તો મારે ત્યાં ચાકર છે” ઇત્યાદી. વધારે શું કહું? આ ખનાવ પછી તે લોક પશ્ચી ગયાં. પણ ખોદાને ત્યાંનો ઈન્સાફ અહીંના અહીંજ છે. ચારેક મહીના પછી એ લોક મરાઈ છુદાઈને છુટાં પડ્યાં અને તે દહાડેથી ડોસુખા કોણુ જાણે કાંઈ જતો રહ્યોછ તે આજ સુધી કોઈ જાણતું નથી.”

“ઓ દાદારજી, એ બધું સાંભળી મારાં હાડેહાડ ધુન્નેછ. આટલું બધું કરીને આગે બાઈ તમારી સાથે જાણે ઘેરવટ હોય તેમ વાત કરવા માગેછ.”

“ડોસુખાને ખેમાલમ થવાને સાત વરસ થઈ ગયાં એટલે એવણુ પાછો કોઈ સફર ખીલતું શોધતાં હોય એમ મને લાગેછ.”

“હં, હવે હું સમજી. તમુંને પટાવી લેવાની મરજી હોય એમ મને પહેલાંથીજ જાણાયું—તમે પોતેબી હવે બધું જીવું પુરાણું વીસરી ગયા હશે?”

“તોખાહ ! આ પ્રમાણે ખોલી તમે મને દુઃખી કરોછ. મારું જે ચાલતું હોય તો આગે ઓરતનું મોહાડુંબી નહીં જોઉં—પણ શું કરું? બાઈ માણસને અપમાન કરવાનો મારો ખવાસ નથી. ચાલો હવે આ વાત આપણે અહીંજ ખતમ કરીએ.”

વીલસ માય તમારી ઉમર થું.—પાનું ૬૧.

“આ તમારો જોલાસો સાંભળાને હું ખુશી છેઉં—
ઘણીજ ખુશી છેઉં.”

“તે કેમ ?”

“તે હું જાણતી નથી, પણ મારા દીકરામાંનું બધું
વેર હવે જતું રહ્યું.”

“વીહલુમાય, તમારી ઉંમર શું ?”

“વીસમું ચાલેછ. આવતા આગસ્ટ મહીનામાં એક-
વીસમું બેસશે. પણ એમ પુછવાનું કંઈ કારણ ?”

“કારણ એજ કે મારે જાણવાની મરજી થઈ ને
મારી ઉંમર શું ધારેછ ?”

“પુતલી તે ઠહાડે કહેતી હતી કે તમે તેત્રીસ ચોત્રીસ
વરસના હોશો, પણ મને લાગેછ કે તમે ત્રીસની
બરતીમાં છોઓ.”

“તમે બેહુ જણ ખરાં છોઓ. મને આવતા આગસ્ટ
માંજ બત્રીસમું બેસશે.”

આ ખુશનુમાં વાતગોક્તેગો ચાલે છે એટલામાં પુતલી
ભુસ્કા મારતી આવી લાગી. “અહો, તમે બે જાણા શું
ઘરડાં ઘુવડની કાની એકેકના કાન કરડોછ ? હું, એખલાં
એખલાંજ મોજ મારોછ કે ? શાખાશ રે, મને તો રખડતીજ
નાંખી કે ?”

પ્રકરણ ૬ ઠં.

દીનશા ઉઠીને ચાલી ગયા પછી બેહુ બહેના એકલાં
વાતે બેઠાં. પુતલીએ વાત છેડી—

“વીલસુ, એ તમે જે બણુ શું ગુસગુસ કરતાં? તાં?
એવણુ કાકા તમારી સાથે પરણવા બરણવા માંગેછ કે?”

“પુતલી, બસ ચુપ રહે. હવે આસતે આસતે તું છેક
કાસ ચાલી કે?”

“વળી અમચું પુછ્યું તેમાં શું ગુનાહ કીધો ! તું
કોઇ દહાડે પરણવાનીજ નથી કે? હમણા ને હમણા
આશીરવાદ છાંટી નાંખવા કોણુ કહેછ? હમણા અદરાશાં
ને વીટી પહેરી કે પછી એક વરસ નીકળી જતાં વાર
કેટલી? તું ઘણી વખત મને કહેતી હતી તે ભુલી ગઈ
કે ખરેખર પરણવા કરતાં અદરાયલા સાથે ફરવાહરવાની
જાણુ છે. દીનશાને શું છે? હીરા જેવો છે ને
વળી પૈસાદાર છે—ને—ને—જે ગુસ્સો ના કરતી પણ મને
લાગેછ કે તારી ઉપર ખુશ ખુશ છે.”

“છત, નાનસનસ! તું તો આસતે આસતે છેક
અકાસી ગઈછ. એક સ્ટીમર ઉપર જરા તરા ઓળખાણુ
પડી ને માટીડો જે એકલવાઇ છોકરીઓની સેજસાજ
બરહાસ્ત લે એટલે બસ લગન થવાંજ જોઈએ કે?”

“હં! રાજા બોલ્યા ને દહાડી હાલી! એમ તો મારી
સાથેબી વાત કરેછ—પણુ તારી ઉપરથી ઉથલાઈ જાયછ
તેમ નથી. હા બા, હું તો જે ખરું છે તે કહુંછ કે જો
દીનશા મને પોતાની સાથે પરણવા માંગે તો હું તો હું
એથે માળની બારીએથી ફાંવી પડીને હા કેહું.”

“પુતલી, પુતલી તારું શું થશે? આપણે છોકરીની નતે એમ બોલવું નહીં જોઈએ. કોઈ સાંભળે તો કેવું ખરાબ લાગે. પેલી એદનવાળીનાં કાનપર આવે તો તે સારાં ગામમાં વાત ઉરાડશે કે તું ખરેખર દીનશા સાથે પરણવા માંગેછ.”

“હું—પણ તેમાં બોલું શું થયું? મારા મનમાં જે ખરી વાત છે તેજ હું બોલી. હું કંઈ તુને ચીરડવવા બોલતી નથી પણ ખરેખરજ મને સહ દીનશા ઘણાં ઘણાં ગમેછ.”

“હીકરા, તું જે હવે તારી જ્યાં ઉપર જરા કાણુ રાખવા શીખે તો સારું. તું કોઈ વખત એવા ભમરદા પુબલેછ કે કોઈ વખત તું મુસ્કેલીમાં આવી પડશે તો તારું શું થશે તેની મને અત્યારથી ફકર પડીછ.”

“હા, વળી પાછું તારું હેઠ્યર આહુ! તારો રકન પાટલો કોણ જાણે ક્યારે ઓછો થશે. મારી ઉપરથી મુસ્કેલી ઓવાર! જે આવવાની હોશે તો આવશે. તે હહાડે જોઈ લઇશું. તારી કાની માથે હાથ દબને રડવાની નથી. આપરે તો મુશકેલીને લાત મારીને ખીખીખાખા કરશું. હા, હવે જરા હસ. તું આવું ગંભીર હાથું મારી સાથે કરેછ તેમ દીનશાહ આગળ કરતી હોશે તારે તેવણુ બચાવને તું કેવી લાગતી હોશે.”

“પપી, તું તો તકન મેટ છે.”

“હા, હુંબી નાચું છ કે હું મેટાઉસ છેઉં. ગઈ કાલે પેલી એડનવાળી—એ મરે એમની એમ—મને પુછતી હતી કે તારી ઉમર શું? મેં એને ખુબ હંબગ કીધી કે તારું તો પચીસમું વરસ ચાલેછ. પણ તું જાતજાતના પેટન્ટ પામીટન ને પાઉડર લગાડીને જવાન દેખાવા માંગેછ. ઓ માયરે, તે વખતે એ ધાંખરીના ચેહેરે જોવાજોગ હતો. વીલ્હુ તુંને લાગતું નહીં કે એ ડાસી ડગરી આપરા દીનશાહજી ઉપર ટરાપ મારવાની વેતરણુ કરેછ?”

ખોદાને ખાતર બસ કર? તેમ હોય તેમાં આપુને શું? લે ચાલ હવે આપરે સુવા જમ્યે.”

જતાંને વાર પુતલી તો ઘોંટાધ ગઈ—પણ કાંકણી વીલ્હુને ઉંઘ સાથ વેર પડ્યું હતું. દીનશાહ કહેલી બધી વાત અને નાજાંમાયનાં એસારાએ તોણીને શું ચવાવી નાંખી હતી. વળી આજે રાતનાં “ચુડનાઈ” કીધા વગર દીનશાહ ચાલી ગયો હતો ને કાં હશે? વીલ્હુ દીલથી ખરેખર દલગીર હતા. આજે કેમીનમાં આવડી ગરમી કેમ? ઘણી ગરમી તો નહીં હતી પણ વીલ્હુના મગજમાં શક અને સુખેહની ગરમી ભરાઈ હતી. પેલી ડબરી જરમન ઓરત ધરોધર ઉંઘતી હતી, પુતલી ઉંઘતી હતી પણ વીલ્હુ કાઠે ડાળે સહવાર પડવાની વાટ જોતી હતી. દીનશાહખી જાગતો હશે કે? આપણને કશુંલ કરવું પડશે કે થોડાક દીવસ થયા રાતને દીન વીલ્હુના ભેજાંમાં દીનશાહ—દીનશાહ—ને દીનશાહજી રમ્યા કરતો હતો. ખરી વાત એ હતી કે તરત વેળા દીનશાહ ની મીત્રાઈ પછી પુતલી જરા જરા વીસરાવા માંડી હતી.

હીનશાહને વીલ્હુ આગળ ખેસીને ટાઢેલાં મારવા કરતાં બીજું કંઈ સુખતું ન હતું. હીનશાહ દેખાવેલો તો હતોજ પણ સાથે સાથે તેની ખોતવાની છટા અને આંખનાં લેલેકા એવા હુતા કે વીલ્હુથી તેની મન ટીકી ટીકાને નેચા વગર રહેવાતું નહીં હતું.

પહેલાંથીજ કહી રહ્યો કે હીનશાહ બી તે રાતના સુતો ન હતો. તેણી આખી રાત વમાસણમાં કહાડી અને અઝકણું થતાંજ ઉઠીને કપડાં સજીને ઉઠે ઉપર આઠ્ઠા. એલરો ઉઠે ઘોતા હતા. પણ પાસીનજરો માહેતું કોઇબી હજી જણાતું ન હતું. હીનશાહ આમતેમ ફેરા ફરતાં પોતાના મન સાથે ભારી અંદેશમાં હતો. તેના મંડાંમાંથી શબ્દો નીકળતા ન હતા પણ તે શું વીચારમાં હતો તે જાણવાનો આપણને હક છે.

“આજે છોકરીએ કોણ જાણે મને શું કરી મુક્યું. જોખખાણ પડ્યાને એક મહીનોબી થયો નથી. એટલા માં એની સાથે વાત કરવા વગર મને કંઈ સુખતું કેમ નથી ? થશું નવાઈ જેવું ! એ એકવીસ વરસની થશે ને હું તેત્રીસ વરસનો થવશ-કકત બાર વરસનો ફેર ! બીજાં એકું જો વરસમાં એ કોઈ સાથે પરાણી જશે ને સો વસા તે ધણી કોઈ એવકુફનો પાદશાહ હોશે તો એ બચારી ભોલી છોકરી કેટલી દુખી થશે ! પણ સખર, એ એમ આંખ વીત્તી ને કુવામાં છપલાવે તેવી નથી. એ નાદાન છે પણ એની આંખમાં અજબ જેવી ચંચ-લાઈ છે. પુતલી કઠાય બુલ કરે પણ વીલ્હુને વાસને હું માતું નહીં.”

અત્યાર સુધી દીનશાએ એવા કશા ખ્યાલ કીધા નહીં હતા. પણ નાજાંમાય એડનવાળાના અભાગ્યા ટીકા પછી તે કેવી મુંઝાઈ હતી તે યાદ કરીને દીનશા મન સાથે થણા બળાં ખેં કરવા લાગ્યો કે તે અત્યાર સુધી કોઈની બી જલમાં ફસાયો ન હતો. સાફ ગામ તેની સાથે સગાઈ કરવાને તલપતું હતું પણ તે હંમેશ પરણવાની ના પાડતો હતો—પણ હમણાં અચબુચ તેની મતી ફરી ગઈ હતી. સારાંસ કે તેનું દીલ આ નાદાન વીલુ તરફ હવે દોડ્યું હતું પહેલાંથીજ આગની આંચ લાગી હતી. તે દરીયા ગમ જોતો હતો પણ તેની આંખ આગળ વીલુનો નરમ, સોવામણો દયામણો ચેહરો અને જાંબુળી આંખ સદા ભમયા કરતાં હતાં.

પણ હાલ એ વાત કરવાનો, એ ખ્યાલ કરવાનો સમય નથી. એ છોકરી શું ધારતી હશે? હા એટલું તો નક્કી હતું કે તે બધા પાસીનજરોમાં દીનશા ગમ વધારે ચીતથી જોતી હતી, પણ ચીતથી જોવાની એક વાત છે—ને પરણવાની બીજી વાત છે. દીનશા—દીનશા—પરણવાની અને ‘લવ’ની કાહાણીઓની તો તું સદા મશકરી કરતો હતો ને હવે એકદમ એમ કેમ? તું તો તારા મીત્રમંડળમાં કેહતો હતો કે “લવ ડવ” એ બધા મનના ધખારા છે, એક જાતનું દીવાનાપણું છે.

ખચીત ! સર દીનશાહ સારી પેઠે જાણતો હતો કે કોઈ વખત ઝુસરીમાં જોડાવું તો પડશેજ. તે ખારોનેટ હતો અને ખારોનેટસી સાથે તેનો મોટો બાગબનીચો

ખને મેહલ જેવો ખંગલો 'દીલ ચમન' જે તેને વારેસ નહીં થાય તો તેના કાકાના હીકરાના હાથમાં જાય એમ હતું. આ પીત્રાઈ સાથે તેને ડાળે દીઠે વેર હતું. આ કારણને લીધે તે હમેશા ડાળા ફરતા નાખીને જીવતો હતો. કોઈ તેવી સાચી, ખાનદાની, પાકટ, ધર રાખુ, સમજી બાઈ સાથે ઓળખાણ પડે તો દીનશા પરણવાનો વીચાર કરે, પણ હજી સુધી એવી બાઈ ઓળખાણમાં આવી ન હતી. બાકી "લવ—ખવ" જેવું હંખગ કોઈ દાહાડેથી તેને નક્યું ન હતું. ત્યારે હવે એમ કેમ? એ એમજ! જ્યારે છુટેલો તીર છુંડ કરતો આવીને હવામાં ઉડે ત્યારે કોઈને લાગી જવાનો વીલંબ લાગતો નથી. આહ! એ—!

કોઈએ આવીને દીનશાના હાથ ઉપર હાથ મુક્યો.

દીનશાખા, આસમાન સાથે શું વાત કરો છો? એ લા ને હું કાંય?"

એડનવાળાં ઝીંકની કોરની સફેદ સાડીમાં એજ થઈને તુલક ઉપર ચહડી આવ્યાં હતાં. તેઓહ—
ખુદા!—એ દદા આવે વખતે ક્યાં નડવા આવી? તે ગુસ્સા સાથે કાંઈ જવાબ આપવા જતો હતો, પણ તેની સમયસુચકતા આડે આવી. સખર જીવ. આ ઘર ભાંજ-નારી ઓરત સાથે એકદમ દુસમનાઈ કરવાનું હાલ તુરત ઠીક નહીં. પોતાના જની મીત્ર ડોસાબાનું સત્યાનંત વાળનારી ઓરત તે આ!—

“હીના, હું પુછું કે મને જોઇને એમ મોહાનું કાચ કુમલાવેછ ? ગોઈ ચુજરી ભુલી જવાનું કેટલું સવાબ છે- મેં એકવાર ચુક કીધી તો હું પસતાઇને તેની માફ માગુંછ.”

હીનશાએ ઘણાજ ધીમે સાહે જવાબ દીધો. “નાન- માય, તમે જે કાંઇ કીધું કાળ્યું હોશે તેનો મેં કોઈ દહાડે તમને ઠપકો આપ્યો નથી કે તમારી સાથ તકરાર કીધી નથી. તમારા બાવાએ પોતાને મન ચાહે તેમ ગોઠવણ કીધી અને તે તમેજ તોડી નાખી. તમારે હાથે બીજાં ઘણીને પસંદ કીધો હવે મને એ વાતની વચ્ચે ઘસડવાની તમારી મતલબ શું ? હું પોતે એ જુનો કીસ્સો છેડવા રાજી નથી.”

“તું કેહવો કઠણુ દીલનો છે. બચારો ડામુબાબી કેહતો તો કે—”

“તિનું નામ વચ્ચે લાવો ના- હું તે સાંજળવા માંગતો નથી.”

“હું ઘણી દલગીર છેઉં. મને નહીં ખબર કે તમને આવું દુખ લાગશે. હું શું બાણું કે બધી આવી કચુંબર થઈ જશે.”

“તે હાદારની મારી ઉપર આવી નવાજેશ હશે. તમે સહવારનાં પોહારમાં ઉપર આયાં તે સાધારણ રીતે સ્વીકરનો કાયદો નથી.”

“પણુ મારે તમુને મળવું હતું—કંઈ વાત કરવાની હતી, તમે મારેથી કાંય નાહજતા કરોછ તે હું સારી મની સમજુંછ.”

“સમજેછ તારે શું કામ નકામા મને શોધતાં કરોછ ?”

“નકામા કાંય ? આવાં તુટેલાં જોડાં થણીવાર પાછાં સંધાયછ ને સુખી થાયછ. હું શું કાંઈ કારી છારી છઉં ? ચાલ કરો, અગાઉ મારો તમારા ઉપર કેવો જીવ હતો.”

આ હાસબદનને શુદ્ધબદનને ખેલ ચાલતો હતો, એટલા વખતમાં બીજા એકાદ બે પાસીનજરો ત્યાંથી ચાલી આવ્યા અને ડોકું ફેરવી મુછમાં હસવા લાગ્યા. દીનશા તેઓના હસવાની મનલક્ષ સમજી જઈ ખડુજ ખડા થયો. નાજાં માય જાણી જોઈને બીજાઓને દેખાડવા આ પ્રમાણે કરતી હતી, પણ દીનશા બચારો બાધ માણસ સાથે શું કરે ?

“હું જોઈની દીનશા, હું છું તુને એટલી બધી અક્ષરી છઉં ?”

“મીસીસ એડનવાળા, મેં તમુને એક વખત કહ્યું કેની કે—

“કાંય ? એટલી બધી તાલમતવાળો આપરા વચ્ચે શું કામ હોવી જોઈએ. મને નાજાં કરીને બોલાવતા કાંય નહીં ?”

“મને તેમ કરવાનો હક નથી, ન જે ધપથી તમે વાત કરવા માંગોછ તેથી હું માંગતો નથી તે મને પસંદ નથી—તે લવ ફવના દહાડા હવે વહી ગયા.”

“અહં ? તારે આએ સફરને ફરમયાન બીજે ઠેકાણે નવેસરથી દાહાડા શીરૂ થયા હોશે—ખરું કેની ?”

દીનશાના મોહ ઉપર હોહી ચહડી આવ્યું ને તે ભવાં ચહડાવીને બોલ્યાં એટલે ? તમે એ પ્રમાણે અણુકા થાના કરો છ ?”

જેમ તેમ હસીને નાજાંમાય બોલી. “એનો અમથી હસું છરે, પણ એટલું તો ખરું કેની કે હું જેઉં છ ને આખી આગબોટપરના જોયછ કે છેલ્લા આઠ પંદર દહાડા થયા બચ્યાંએને મોહોડેની વાતો અને શીખામણો તમુને ઘણી ભાવી આવીછ.”

દીનશા ત્યાંથી છટકી જવાની તજવીજમાંજ હતો. તેણે પોતાનું ઘડીઆળ કાહાડીને જોયું—કુંચી આપી. મોહોડું નુછયું પણ પેલી કેમે કરીને પતે નહીં.

“બાઈ સાહેબ, તમે અસેમસે શું કેહેવા માંગો છ તે તમે પોતેજ સમજીને રાજી થાઓ તો ઠીક, બાકી મને પોતાને તો ઘણા કંટાળો આવેછ.”

“એ બધાં ઢોંગ મારી આગળ ચાલશે નહીં. તમે સારી મની સમજેછ કે હું શું કેહેવા માગું છ. તમે પેલી માજરા ડોળા વાળી ચીનાઈ ફૂકતી ઉપર મોહી પડયાછ.”

દીનશાએ ઘણા તોરથી આ બાધ તરફ કરીને પુછ્યું “વાંડ, એમ હોયબી, તો તમે શું કેહેવા માંગો છ ?”

હવે નાજાંમાય ઉઘાધ ગઇ—“શું-શું તમે-તમે એની સાથ પરણવાનો વીચાર રાખો છ ?”

“શું આપરા વચ્ચે એક વખત કંઈ ચોક્કસ નાપસંદ જાઠવાણીની વાત થઈ હતી તેથી તમે ગમે તે બોલવાથી છુટ રાખો છ? પણ તમારી ભુલ છે. તમારે ઓરત જાતને દરજ્જે રાખવો જોઈએ મેં એક અદસ્ત તરીકે ઘણું સાંભળ્યું પણ તમે ઓરત જાતને છાજતો છો ઉપર કાણુ રાખતાં નથી.”

અહીં નાજામાંય જરા પાછાં લકડ્યાં. દીનશા ગમ દયામાણુ મોહ કરી બોલ્યાં “પણુ દીનશા મારી ઉપર એટલા બધા બક્ષા કાંય? ફરેસ્તાબી એક શુનાહ માફ કરે. તમે જોતા નહીં કે બધાં સરકલમાં હું કેવી માનીતી છઉં? મારી પુઠેપુઠ કેટલા સારા સારા છોકરાઓ ફરેછ પણ હું તેઓને મચક આપતી નથી.”

“ઘણી ભુલ કીધી !”

“હા—મારા દીલમાં બરાબર ઉતરશે તેને હું ના કેહેવાની નથી.”

“જેમ તમારી મરજી, પણુ એવાં બીજા વરના લગન જોદાને બાર પસંદ હોય એવું માફ મત નથી.”

“અફ—પહેલાં લગન સુખી હોય તે પછી બીજા વાર ઝુસરીમાં જોડાવનારા બરાબર નથી પણુ મારાં-ઓ દીનશા મેં જે ભયંકર ભુલ કીધી તે સાફ મેં શું ખમ્યું છે તે તમને શું કેહું. અભાગ્યો ડોસુબા !—

“બસ કરો—જોદાને ખાતર બસ કરો—મારે તે વીશે કંઈ સાંભળવું નથી. પોતાનો બચાવ કરવા તે હાજર નથી. પરણતી વખતે તમે તેની કેવી સારા ગામમાં તારીફ કરતાં હતાં તે મને બરાબર યાદ છે.”

“મારા ગરવા દીનશા—મેં તે વખત તારી સાથે જે ચાલ ચલાવી તે વાસ્તે હું ખરાં જીગરથી પસતાઉં છું. મારી શાકી પછી મેં જોયું કે તમારું મોઢોડું ઉતરી મયું હતું.”

“જા, બાપ જા, તું શું બોલેછ તેનું ઠેકાણુ નથી. હું ધારું કે તું મારી ઠેકડી કરેછ. તારો જીવ વધારે ઠરકો હતો તારે આપરે બીજી વાત કરશું—સાહેબજી.”

પ્રકરણ ૭ મું.

જેમ તેમ મહા મુસીબતે સર દીનશા પેલી નાનકે માય એકનવાળીની કસળ પતાવી તેણીની હાજરીમાંથી છટકે. ખરો—પણ તેનો જીવ હવે ખેતાખ મારી ગયલો હતો. તે સારી પેઠે સમજતો હતો કે આ ઓરત તેને મીઠું શબ્દોથી છાપડે ચહડાવવા માંગતી હતી. પણ તેની માણસજાતની પ્રકૃતિ છે કે સગાર મસકાયાજી નાપસંદ તો હોય નહીં. દીનશાતો ઉસ્કેરાયલો. જીવ જરા ઠંડો પડ્યો એમ આપરે કબુલ કરવું પડ્યો. તેને જરા હવે એમ લાગ્યું કે એક બાઈ માણસ તરફ જેટલી સહનતા વાપરવી જોઈએ તેટલી તેને આ બાબતમાં દેખાડી ન હતી. તેણીએ જ્યારે સુચના કરી કે હવે ગધશુબરી વીસારી મુકવી જોઈએ ત્યારે તે સુચના માની રાખવી હતી. હવેજ દીનશાને જ્ઞાન આવ્યું કે વાત કરતી વેળા નાનકે માય ઘણી ઉસ્કેરાયલી હતી. તેના મોઢ ઉપર રતાશ ચહડી આવ્યો હતો.

દીનશા કાંધ ખોલ્યો નહીં—પણ અંદરખાનેથી તેને કાંધ અજબ વટવટો લાગ્યા કીધો. તેને હથા આવી હોય કે કાંધ બીજી લાગણી બરપા થઈ હોય તે આપણે કહી શકતા નથી.

સદીમર કોલંબો છોડીને આગળ ચાલી. અલખતાં પાસીનજરોમાં નેટલી લેડીઓ હતી તેઓ વચ્ચે સારી ઝોળખાણ પડી હતી. મોટો ભાગ વીલ્લુ સાથે ઠોસતી પાડવાને રાજી દેખાતી. માત્ર એડનવાળી બાઇના પેટમાં ભારી અભરામજી હતા. દીનશા આગળ પોતાનો ભરમ ખુલ્લો કરવા પછી નાજાંમાય અજબ રીતે નીરાશ થયલી ઠોસતી હતી. કોઇ સાથ મળવા મેટવા વગર તે કંઈ નુન્ય પ્રમાણે ચોપાનયાં આમ તેમ ઉઠલાવ્યા કરતી હતી. દીનશા સામેથી આવતો જણાય તો તે મોહાડું ફેરવી નાખતી. આરાંસ કે મામલો ફેરવાઇ જાયો હતો. તે જાણે હવે દીનશાને કોડું આપવા નહીં માગતી હોય તેવો સંધજો દેખાવ હતો. દીનશા પોતે એ ફેરફારથી મનમાં અજબ થતો હતો. બે ચાર વાર તેણે અસેમસે વાત કરવાની તજવીજ કીધી જાણે એમ દેખાડવા માગતો હોય કે તેઓ વચે થયલી વાતચીત તે તદ્દન હસવા મશકરીમાં ગણતો હતો—પણ નાજાંમાય તરફથી કશો ઉત્તર નહીં મળવાથી તે બચારો શું કરે? એટલું ઠીક હતું કે બીજાં બધાં આ દીંગલી ગુરીઆનો નાટક પામી જઇને પાછળથી ખુબ હસતાં હતાં તે દીનશાના જોવામાં આવતું ન હતું.

દીનશા બધી વાતે ગ્રહસ્થ હતો—પણ જરા પોતાના ઠરજનમાંજ રહેતો હતો. આજું કોઈ સાથ ભેળાય નહીં કે કોઈ સાથ વાઈખંધી કરે નહીં એટલે પાસીનજરો માંહેના વાનીઆઓ તેને અડકડ કું યાને ઈચમળ સમજતા હતા. પેહલ્લી ખારીમાં બાઈ માણસો તેનાં સાથ હસી હસીને ભેળાવાની તજવીજ કરતી હતી—પણ તેના ઢંકાટચ જવાબ અને ખમરાયદો સ્વભાવ જોઈને હવે તેની ઠેકડી કરવા માંડી હતી.

પણ તેની દીનશાને ભલ ક્રકર હતી. કોઈ તેની ઠર-ઠર કરતું નહીં તો તે કોઈની ગમ આંખીને જોતો નહીં હતો. પણ ત્યારે નાજાંમાયનું એમ કેમ? એમ કે પોતે દીનશા આગળ હલકી પડી તે માટે અંદરખાનેથી બહું ખીજઈ હતી. પણ હવે તેણીએ પોતાનો વીચાર ફેરવ્યો કે શું? જરાખી નહીં તે તો દીનશાને વધારે મજબુતીથી જકડવાનો તાગડો રચતી હતી. જરા કોઠું નહીં આપશું તો પોતાની મેલે પગે લાગતો આવશે એવી તેની ગણત્રી અથવા આશા હતી. તેણીએ પોતાના જીવ સાથે સોગંદ ખાધા હતા કે “કંઈખી કરીને આ પારસીને પાછો પકડું તોજ હું નાજાંમાય એડનવાળી ખરી. જો મારા સપા ઠામાં નહીં આવે તો બલા લેતી!—પણ આએ માંજરી ચીનાઈ બીલાડીનું તો જરૂર ધાન લાગ્યું.”

ખચારો લોલો સાદો દીનશા સ્ત્રી જતી ચરીત્ર તે શું સમજે. નાજાંમાયનો નખાયલો ચેહરો જોઈને તેને

દયા આવતી હતી. તે ઉઠીને પાસે ગયો. નાનંભાય જાણે વાંચવામાં કેવાંકે મશગુલ હોય તેમ ચોપાનીઆમાં ડાકું રાખીજ મુક્યું.

“નાનંભાય, શું છે ? બે ચાર દાહાડા થયા તમારી તબીયત સારી હોય તેમ લાગતું નથી. અલખત આએ ગરમીથી હરાનગતા થતી હશે.”

“હા, હા, શું કહ્યું ? મેં કંઈ સાંભળ્યું નહીં. માફ ધ્યાન વાંચવામાં ઉતું.”

“હું પુછું છ કે તમારા જીવને ઠીક તો છે કેની— મને લાગું કે આય ગરમી તમને હરાન કરતી હોશે.”

“તમારી ચેહેરખાની થઈ—પણ ખરી ખંખારી ને કોઠોની કે હું એખલગામણી લાગું છ ?”

“મેં કંઈ એમ કહ્યું ? તમારો રંગરૂપ તો અસલના જેવું છે.”

“ઓહો—હું ઘણી નસીબવાળી. તારે તમારી નજરમાં હજુબી માફ રંગ રૂપ છે ખર ?”

“મેં કોઈ દહાડે તે વાત ના પાડીજ નથી. જે રૂપાણું હોય તે રૂપાણું કહેવાય.”

“ખરી વાત છે. આએ સફર શરૂ થઈ તાંહાં સુધી એ ખરી વાત હતી પણ બીજા ચેહેરા સામે આવીને ઉભા કે હું સેકંડ ક્લાસમાં આવી પડી.”

“એમ સમજવામાં તમારી ભુલ છે. હું તો એમ હતો તેવોજ હમણાખી છે.”

“ચાલો એટલું બી ગનીમત. આવી ગરમીમાં એવી તકરાર કીધામાં કંઈ સાર નહીં. વધારે ઠંડક થશે તારે એક બીજાના વીચાર વધારે સમજમાં આવશે. હું જાણું છું કે તમે ‘ડીનર’ના ઘંટની કાંચ કાગને ડાળે વાટ જુઓ છો - તમારો જીવ કાંઈ ભરાયલો છે તે હું એક આંખ બંધ કરીને જોઈ શકું છું.”

“જાલો માય, તમારે ગમે તે જાલો. તમારા આ ન છાજતા અણકા મને જરાબી નારાજ કરતા નથી.”

આહ ! એકાએક દીનશા ચમકીને ખડો બેઠો. નાનું ફરીને જોય છે તો વીહલુ ડેક ઉપર આવી હતી અને એક બીજા જુવાન પારસી સાથે જાણે કેટલાં વરસની જોળખાણ હોય તેમ હસી હસીને વાત કરતી હતી. આંખે જુવાન પ્રહસ્થબી વીહલુ ગમ ઇતેજર આંખોથી ટીક્યા કરતો હતો.

હવે પાછો નાનું માથે ચટકો મારવાનો લાગ આવ્યો. “દીનશાજી તમે તમારી છોકરીઓને તપાસવા આવે બીજા સેંકડ નરસ રાખો છો કે?”

દીનશાના ચેહરાબું વરણુન કરવાની જરૂર નથી. પણ હઈડું ઠેકાણે રાખીને તેણે જવાબ દીધો. “હું આશા રાખતો હતો કે હવે તમારી કોહલી સડેલી મશકેરીના છેડો આવ્યા હશે.”

“જરા ધીરા પડો એમ બાઈ માણસને લખી શું ખાઓ છો ? જો તમુને અદખાઈ લાગતા હોય તો તે તમારા

પેટમાં રાખવી જોઈએ. એમ આપરી નખખાઈ જગને દેખાડી નહીં દેધયે.”

“અહેખાઈ ! શાની અહેખાઈ ? કોણની અહેખાઈ ?”

“જી, હવે તમે એમ છક કાંગલા કુંગલા ના થાઓ. આએ તમારી શોભતી ચીનાઈ ચાઉ ચાઉની પુઠેપુઠ આએ એરચશા ભમેછ તે તમારેથી સંખાવું નથી.”

“એમ કે ? તમારી ચતુરાઈ તમને મુખારક. હું તો હાઈ જતા નથી.”

“જાણી જીવો. તમારે મનથી એ ચોરી મોટી બેસેસ્તની પાણી ઢાંચે પાણુ મારે મનથી તો ઉજરી બીલાડી મને મેલે.”

હીનશા મુગો મંતર ઉભો—પણુ નાજાંમાય કાંઈ બીજી રહે !

“જોવામાં તો સમજ્યા પણુ સુધસેભી નહીં મને એ તો જ્યા રટપીડ લાગેછ.”

હીનશા ચુપજ રહયો.

“કેમ ધસીને બોલોની. એમ મુદઈ મુગા કે દહાડેથી થઈ ગીયા ?”

“પણુ તમારી તો જ્યાં ચાલેછની ?”

“ઓ બોદાય, વળી તમારો મીજસ ચસકીઓછ. એ તમારી જીની પુરાણી ચાલ હું કાંઈ નથી જાણતી.”

“એમ છે ને તમે આટલાં બધાં હુશીઆર છોએ તારે તમે તમારી હુશીઆરીમાં મુગાંજ કેમ રહેતાં નથી?”

અહીં પાછાં આપણાં શેકાણી પુતલીબાઈ નડવા આવ્યાં.

“કેમ બા દીનશાજી, તમે નાજાં માય સાથ વળી પાછું વહેંચી લેઓછ કે?”

નાજાં માય ખભરીને કડવું મોંઢ કરીને બોલ્યાં “આએ ચદનચાઉં છોકરીથી તો હાથ જોડયા!”

પણ પુતલી તો ખરેખર વીજોડું લેવાજ આવી હતી. નાજાં માયને કોઠું આપવા વગર દીનશા ગમ કરીને બોલી “તમે જાણોછ કે, આજે ડીનર પછી ડેક ઉપર બધાં નાસોગોસો રમવાના છે. હું તમારી બીલુ થવશ દીનશાભાઈ, ને વીલુ એરચશાની બીલુ થવાની છે.”

નાજાં માય બોલ્યાં “એ વળી કોણે અક્કલ ખરચી નાખી. આવી ગરમીમાં આવી ઢીંગામસ્તી કંઈ હોય?”

“એ તો અમે છોકરી છોકરીઓની રમુજ છે. એમાં ડોસાંડોરાંઓનું કામ નથી. દીનશાજીને તો અમે સમજાવી કીધા છે કારણ કે એવણુ વગર અમુને ચાલે નહીં.”

નાજાં માયને કોઈએ પુછ્યું ન હતું અને તેવણુ છત્રીસ વરસના હતાં એટલે ડોસાંડોરાંની સંક્રમાં ગણ્યામાં એવા વીચારથી તેવણુનું પાકીને પોળો થઈ ગયું. તેવણુ ઘણીજ નાખુશીથી બોલ્યાં—

“છોકરી, તારામાં જરાબી સકાર કે સલુક નથી. હું ધારુંછ કે તારી બચગી બધી ચીનમાંજ પસાર થયલી એટલે તુંને કોઈએ રીતભાત શીખવીજ નથી.”

પુતલીએ જવાબ દીધો “અરે હારે મમાઈજી, છેલ્લાં પાંચ છ દહાડા થયાજ તમુને જોઇ જોઇને છરી કાંટાએ ખાવા શીખીછ, બાકી અગાઉ તો આંગળી આંગળીએ ખીર ચાટતીતી. ને કપડાં કેમ પહેરવા તેબી હું હમણાજ શીખી. ઘેરમાં તો અત્યાર સુધી હું ઝભલાં ઉપર ઉંઘાડે પગે ઢોડતીતી!—કેમ દીનશાજી બોલ્યા નહીં?”

“બસ કર, પુતલાંમાય” દીનશા જેમ જેમ પોતાનું હસવું થોભાવીને બોલ્યો “તમે જોતાં નહીં કે તમારી સાંબી ટુંકી જખાંથી આવે બાઈ કેવાં નાખુશ થાયછ? પંદર વરસની છોકરીને અમથું ઝભલું શું ને ઉંઘાડા પગ શું? એમ નહીં બોલીએ.”

“કાંય નહીં બોલીએ! ઉંઘાડા પગમાં શું શરમ છે. એમ તો આવે બાઈ રાતના જે લો કટના બોડીસ પહેરીને ટબલપર આવેછ તે—”

અહીં નાજાંમાયથી વધારે ટકાયું નહીં. તેવણુ ખુરસીને હસેલો મારીને ત્યાંથી ચાલી ગયાં. તુરત તેવણુની ખાલી ખુરસી ઉપર પુતલી બેસી ગઈ અને પેટ પકડીને ખડખડ હસવા પડી.

“હું—કેવી ડાશીને નસાડી! હવે એક કલાક સુધીની ખીડ પતી! પણ દીનશાભાઈ, હું પુછું કે તમે એની સાથે વાત કરોછજ શું કામ? હું જાણુંછ કે એ તમુને ગમતી નથી ને જારે હોયછ તારે તમુને ફફડાવેછ.”

“તમે કેમ જાણ્યું?”

“તારે ગળાપર હાથ મુકીને કંઠાંની કે તમુને એવણુ ગમેંછ ?”

“પણ તમારે એ જાણીને કરવુંછ શું ? એક બાઈની બાબદમાં બીજી બાઈ સાથ તકરાર કરવી એ એક જાતની નીંમ કહેવાય.”

“હુ રે—હીપ હીપ હુરરે તમે જોલ્યા ને મેં માન્યું કે?”

“વારું જરા સીધાં તો જોશો નહીં તો ખુરશી ઉઠાઈ જશે.”

“ઉઠલાઈ જશે, તો મને વાગશે. પણ હીનશા બાઈ તમે એટલુંબી જોતા નહીં કે આએ ડાશી માથાથી તે મગ સુધી લપેટાયપેટા કરીને આવેછ ?”

“હાશે, તેમાં આપુને શું ?”

“જરા સહવારના એવણુ કરેસ કરીને બહાર આવે તે અગાઉ એવણને પાછાં જોવા મને ઘણુંજ ગમેછ ? તમે જોવ તો—”

તમારે એવણને સહવારના જોવાની ઝરજ નથી. તમારા જોવામાં એ કેમ આપું ?”

“હું એક દાહાડે સહવારના જાણી જોધને સકારી ઉઠી ને જાણે કેમીન ચુકી હાઉં તેમ એવણું બારણું ઉંઘાડીને જોયું. અરે માયરે, કેવા ખુબસુરત લાગતાંતાં, જાણે નરા પોતાના મમાઈ બપાઈ !”

“હાય, ઘણાખરાં બધીં લોક સહવારના પોહોરમાં જરા એમજ લાગે !”

“કંઈભી નહીં હું ને વીલ્હુ તો ઉલટા કરેસ કીધા અગાઉ હીરા જેવાં લાગીએછ. અમારા બાલ છુટ્ટા હોય. તારે અમુને જીવો તે—”

“વારૂં ભલે, ભલે—હવે બસ કરો” પણ આ વાર દીનશાને ગીલી ગીલી લાગતી હતી. પુતલીએ પોતાનું વરાણુન ચાલુજ રાખ્યું.

“જોતી બા, ગમે તે હોય પણ અમારા હાંત ને અમારા બાલ અમારા પોતાના છે. અમે કંઈ આએ નાજાંમાયની કાની અમારામાં મેલી સાડીના હુયો ખોસતાં નથી ને કાળી કોસમેટીક પેનસીલથી ભવાં રંગતાં નથી.”

“તે મને છેલ્લાની કંઈ જરૂર નથી. એ બધાંનું કામ પડે તે અગાઉ બીજા ત્રીસ ચાળીસ વરસ વહી—જવાં ભરીશે.”

અત્રે વાતે જરા બે ત્રણ મીનીટ હમ ખાધો પણ વળી પાછી પુતલી ઉખડી.

“આએ મીં એરચશાહ કોલખોથી ચહડયા તેવણુ વીશે તમે શું ધારોછ ?”

“મિં કાંઈ ધારયું બી નથી ને ધારવા માંગતોબી નથી.”

“મને તો લાગેછ કે એવણુ કાકા વીલ્હુ ઉપર ઘણા ખુશ છે.”

“હાયબી, એતો કુદરતી છે.”

“તારે તમેબી મારી બેઢન ઉપર ખુશ છેઓ કેની?”

“હું ધાઈંછ કે કોઇબી માટીડો એવી બાનુ ઉપર નાખુશ નહીં હોય.”

“પણ બધા માટીડાને કાંઈં દાળદોધીમાં નાખાછ. તમે તમારી પોતાની વાત કરોની. મારી બેઢન તમારા વીચાર પરમાણે રૂપવંતી છે કે નહીં?”

“હા છે ઘણી રૂપવંતી ને શુશુવંતી છે.”

“જોઈ! મોટા બા, તારે તમેબી બારી બારી આંખે જોતા ફરોછ ખરાહ.”

“ખાદાયે આંખ આપીછ તો કાંય નહીં જોાયે?”

“ઉંહ! તમારી સાથ કોઈ ‘લવ’માં પડે તો કાસી સગ જાય એ વીશે મને ઘણા શક છે.”

“પણ કાંય, એમ કાંય?”

“કારણ કે મને લાગેછ, કે તમે અદેખા, ને હરકંડા ને જીવમગાર નીવડે? એવી બધી નીશાનો છે તમારી સાથ પરણવા અગાઉ હું તો બા દસવાર વીચાર કરું.”

“પણ સમજો કે હું પરણવા માંગું તો!”

“તો? હું ઇચ્છુંછ કે તમે મારી સાથ કામ પાડી જુઓ. ઓ માર્છ! તમુને તો મારી હથેલી ઉપર નચાઉં.”

દીનશા મુછમાં હસ્તો મુંગોજ બેઠો. આ નીરદોશ
પણ ચોરીયાંમાર દુકતી સાથે તે શું તકરારખી કરે!
પણ પુટલીએજ પાછું શરૂ કીધું—

“પણ દીનશાજી, બધી વાત રહેવા દેઓ. મારી
વીલ્લુ એરચશા સાથે પરણી જાય તો તમુને ગમે કે?”

“પણ તેવો કંઈ મામલો છે?”

“કેમ કેહવાય—જે તમુને મારી વાતમાં સવાદ નહીં
લાગતો હોય તો હું ઉઠી જઈ. જે તમે મારી બેઠેન
ઉપર ખુશ હોવ તો હું બોલું—મને તો લાગેછ કે તમે
વીલ્લુ ઉપર ઘણાજ ઘણાજ મોહી પડયાછ.”

“અરે—પુતલી—પુતલી—તારા જેવી ચખ્ખાવાળી છોકરી
કોઈ દાહાડે જોઈખી નથી. તારી જખાં ચાલેછ કે
હાતર પણ મારી એટલી તો ખાતરી થઈછ કે એક વાત
જે તારી પસંદગીની હોય તો તું સાચી દોસ્ત નીવડે.”

“હાલે! હાજી, મને અજમાવી જુઓ. જે કોઈ
મારી ઉપર વીસ્વાસ રાખે ને મને પોતાની ખરી વાત
કેહ તો હું દોસ્ત ને મને ઉડાવે તો સાત પાણીએ
ઘોવલી દુતમન—સમજયાજી!”

“હા. મોટાંમાયજી, ખરાખર સમજાયો.”

“મારાં દીલની ખરી વાત કેહું? વીલ્લુ એરચશાનો
હાથ ધરે તે કરતાં તમારો હાથ ધરે તે હું વધારે પસંદ
કરું.”

“ઠંક હું—કાંય વાઈ?”

“ચેહલાં તો તમે વધારે દેખાવલા છેઓ. બીજું તો મારી બેઠેન લેડી દીનશા થાય. ને ત્રીજું તો અમે માટોર ને બેડીની ગાડી ફરકાવ્યે.”

આ વાર દીનશાનો ચેહરો જોવાજોગ હતો.

“બીજું સાંભલો તમારામાં ઘણી ખામીઓ છે. તમે તમને ઘણાં ‘નાઇસ’ છેઓ.”

“સાલો બસ કરો, પુતલીબાઇ, મને ઘણાં છપરે ચહાડાવશે તો મારું ભેજું ચકાશી જશે.”

“ને જશ તમારાં સ્વભાવમાં સુધારો બી થશે. તમારે હું હવે પરણવું જ જોઇએ. તમે એમ જ્યારે ત્યારે જરવાયાં તોડાજ તે તમારાં એકલ ડોકલ જીવનું પરીણામ છે.”

“હા, તેમબી હોય.”

“તમે નરવસ છેઓ કે?”

“નહીં, કંઇબી નહીં—એમ પુછવાનું કંઈ કરણું.”

“કાંય જે હમણા તમારા હાથ પુજેછ.”

“પુતલીબાઈ, સાઈ છે કે તમે ખારીસટર નથી. નહીં તો ઉલટપાલટ સાચીને તપાસવામાં તમારી બેડી નહીં મળતે.”

“ઓહ, એમાં શું ! હું મારી આંખો હમેશાં પુલ્લી રાખીને ફરું છું ને બધા લોકના ચેનચાળા સમજાવું.”

“તે હું માનું છું.”

“તારે તમે મને પુછતા કંઈ નહીં કે પીચુ તમને ચાહેછ કે નહીં.”

દીનશા ઉઠીને ઉભો થયો !” “મરણ કે તમારી બેઠનને આજ તમારા કરતાં મને વધારે ‘રીસપેક્ટ’ ને બીજું તો એવી બાબદમાં મને ‘સેકન્ડેન્ડ’ ખબર ભેજતી નથી. ચાલો સાહેબજી.”

પુલ્લીની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. તે ખશીયાણી પડી ને નીચે કંબોનમાં ઢાડી અને બારણું મારીને બંધ કરીને ઝર ઝર રહી.

જ્યાં વારે વીલુએ આવીને બારણું ઠોક્યું, પણ પુલ્લીએ ફફડીને જવાબ આપ્યો કે “મારું માથું દુખેછ ને હું સુતેલી છું.”

“પપી ? હીયર, હવેમાં દીનરનો ઘંટ થયો.”

“હું ખાવા આવવાની નથી.”

“પુલ્લી, મારી વહાલી પીપી, તારો સાદ રડવાના જેવો આવેછ.”

“હા, તેમાં તારું શું ? મારે ગમશે તો રડશ કે ગમશે તો નાચશ—તમે તમારે મારે બહુ જાણે, મને.

ઉધ આવેછ, ને મને કુખ નથી. મને કંટાળો ના આપે
બસ જાઓ.”

કચંચી પહોંચવાને ત્રણ દહાડા બાકી છે. છેલ્લી ખટખટ
થવા પછી પુતલી દીનશા સાથે ઉંચે મોહોડેન હતી.
પણ તેમ દેટલા દહાડા ચાલે ? સફરને હવે થોડા કલાક
બાકી છે તેટલાં તેના રોસ ઉતરી ગયો ને જાણે કરામત
હાય નહીં તેમ દીનશા સાથે હસીને વાત કરવા માંડી.

દીનર ખલાસ થયું હતું. કેક ઉપર એક બાજુએ
વીલુ, પુતલી, એચચશા અને બીજાં બે ત્રણ જણા
શુચડું વળીને વાતે બેઠાં હતાં. નાજાંમાયને કોઈએ
બોલાવ્યાં નહીં એટલે ખભરીને આથેથી એક ખુરસી
ઉપર બેઠા હતાં. તેવણે આજે રાતના લીલી ચટક જેવી
રૂપેરી દારીઆ ભરેલી સાડી પેહેરી હતી. તેવણની પાસે
એક ઘરડો પારસી બેસીને ડાહી ડાહી વાતો કરતો. આ
ધણી સુમારે સાઠેક વરસનો હતો. પણ ખરું કહી દેવામાં
પાપ નથી. તેવણે કોઈબોધી સ્ટીમર ઉપર ચઢડયા હતા.
આગલી બે મોહોરદારેને તો પહોંચાડી આવ્યા હતા અને
હવે નાજાંમાય ઉપર મોઢરાઈ પંથરાઈ ચડ્યા હતા.
તેવણે કેઈ સ્ફુલ્લના હેડ માસ્તર હતા પણ પોતાને
“પ્રાફેસર” કહેવાડતા હતા.

દીનશા મુંઝા મુંઝા લટાર મારતો હતો. પુતલીએ
તેને પોતાની મંઠળીમાં સમાવેલા થવા બોલાવ્યો પણ

“આડિય.” એટલું બોલીને તેણે લઠાર મારવાનું ચાલું જ રાખ્યું. ચૂપ થઇને બેઠેલાં વખત ગાળવા કાંઈ ગમતમાં સામેલ થનાર હતાં. પણ દીનશાએ કાંઈ મચક આપી નહીં.

એરચશાહે ટકોર કરવા માંડી. “જનનર છડાયલું છે, અખાડા કરો. બરમાહના થીબા રાજાનું ડીનર જરીકે નથી. માણસ ઉંમરે પુગે તારે હેધીની કાની ચગરવું નહીં જોઇયે. પેલી ઇરચમજી નાજાને જોઈ કે? કેવી કડંગે કરી આવીછ. ચલક બલક એવી તો કરી આવીછ કે જાણે અબધડી આસમાન પર ઉડી જશે. મને તો લાગેછ કે આપરા ફીંગ થીબા (દીનશા) ને સીસામાં ઉતરવાનો બધી નાટક છે.”

પુતલી બોલી પડી, “ગરીબ બીચારી નાનુબાબા! ફાકટમાં કાંચ પોતાના વરસ વેચતી હોશે?”

અમીની વાત ત્યાંજ અટકી. મંડળમાંના એક બાનુએ જણાવ્યું કે “ચાલો આપરે આપરાં ઉપચાણ પર આવીએ. મારા મનના કાંઈ છે તે પારખો જોઈયે?”

“કાંઈ તરકારી છે?” એરચે પેહેલી તરક બાંધી.

“નહી.”

“કંઈ ધાતુ છે?”

પુતલીની વારી આવી “નહી—પણ ધાતુના જેવી કઠણ છે.”

“તારે કોઈ જાનવર છે?” એક બીજી બાનુએ અક્ષ હોડાવી—

“જાનવર તો નથી-પણુ જીવતું છે.

“તે ચીજ ઘણી મોઢાટી છે ?”

“નહીં હાથમાં સમાય એટલી છે.”

“ઉંચકી શકાય એવી ચીજ છે ?”

“નહીં હાથખી નહીં લગડાય”

“ઉપયોગી છે ?”

“બધાંને નહીં, પણ તેના માલિકને મનથી કીંમતી છે.”

“તેના માલિક આય આગબોટ ઉપર છે ?” પુતલીએ વળી પાછી તરફ મારી જોયું.

જવાબ મદ્યો “હા છે.”

“તારે એ ચીજ ખુદ સ્ટીમર ઉપર છે ?”-

“અલખત.”

“તે કંઈ ખાવાની ચીજ છે ?”-

“નહીં.”

“કંઈ પેહરવાની ચીજ છે ?”-

“નહીં.”

“આપરે તે ચીજ નજરે જોઈ શકયેછ ?”

“નહીં.”

અહીં પુતલી બેલી ઉઠી “મેં પારખ્યું=માણસનું હાર્ટ—જીગર.”

“બરાબર છે—મારાબી મનમાં તેજ હતું. એ મારા જીગરને વાસતે બધી ગરબડ હતી.” એરચશાહે આરંગે ધુમાળ્યો.

પુતલીએ અહીં વળી પાછો જીગરડો ફીધો “બેસી રહો, તમારાં જીગરને શું ઉઠાણીને પીજીએ. એતો ફીનશાના “હાર્ટ”ની વાત છે.”

બધાં ખડખડાટ હસી પડ્યાં. પોતાનું નામ સાંભળીને ફીનશા આ ટોલી આગળ આવ્યો.

“ફીનશાને બોલાવ્યો?”

એરચશાહે જવાબ ફીધો. “નહીં—અમે તો ધારેલી થીજ પારખવાનો દાવ રમતાં હતાં. ને તેમાં પુતલીબાઈ ઝીત્યાં.”

“પુતલીબાઈ, હું તમને મુખારકબાદી આપું છું—પણ જે ધનામ ઝીત્યાં તેમાં કંઈ દમ જવું હતું કે?”

“અરે ઘણો દમ હતો—એ તો તમારું ‘હાર્ટ’ ઝીતાયું.” આ શબ્દો સાંભળી ફીનશા ત્યાંથી પાછો ચાલી ગયો.

એરચશાહે ઠેકડી કરવા માંડી. “ઓ ! થીબા પાદશાહને શું ભપકો છે. કેવા નસકોઈ ચાહડાડીને ચાલી ગીઆ, પુતલીમાય, તમે તો ચાટ પડી ગયાં.”

અહીં વીલ્હુ ઘણી નાખુશ ચેહેરે ઉઠી અને ડેના એક એળખવાળા ભાગમાં જઈને બેઠી. થોડી મીનીટ ગઈ હશે એટલામાં દીનશાહબી ત્યાં હળવે હળવે ચાલી આવ્યા અને બીજી ખુરશી ઉપર બેઠા.

પ્રકરણ—૮ મું.

પેલા સ્ટુપીડ ‘પ્રાફેસર’ની ‘વલગર’ ઠઠ્ઠામશાકરીથી કચડાઈને વીલ્હુ સઘળાં મેજરાંથી વીખુટી પડીને સ્ટીમરની ડેકના એક એકાંત ભાગમાં જઈ બેઠી તે આપણે આગલા પ્રકરણમાં જોઈ ગયા છીએ. થોડાજ વખતમાં દીનશાહબી ત્યાં ચાલી આવ્યા—

“કેમ વીલ્હુભાઈ, તમારી મંડળી ને મુકીને આવતા કાંય રહ્યાં?”

“હું તો અમથી બેઠી હતી. એ લોકની ગમતમાં મેં કાંઈ ભાગ લીધો નહીં હતો. તમરે પુતલી ઉપર એટલા સાડાં નાખુશ થવું નહીં જોઈએ. આખર કરેને નાદાન બચ્યું છે.”

“તમારે તેનો ખચાવ કરવાની કસી જરૂર નહીં હતી. એ પોતે પોતા તરફથી જવાબ આપવાને ખુરતી ચખરાક છે. હું રાજ થાઉં કે નારાજ થાઉં તેની એને ભલે ફકર છે—પણ હું પુછું કે જ્યારે હોય ત્યારે તમે એની તરફથી બોલવા કાંય નીકળી પડો છો?”

“કારણ કે—”

“કારણ કે શું?”

“તમે વળી પાછા આજે તમારા ખતરેલા મહુરમાં છેઓ તમારો એ ઘડી ઘડીના કાંટો મને સમજ પડતો નથી. કોઈ વખત કેવા હસતા રમતા ને રરુજ દેખાવો છ ને કોઈ વખત આકળા ભુત થઈ જાઓ છ.”

“અરે કમનસીબ હું ! મારી આટલી પરીક્ષા પછી તમે વધારે જીવાન પુરૂશોની કંપની પસંદ કરો તેનું કારણ હવે હું સમજીયો છ. કે કાહાડાઓથી તમે મને આકળો ભુત જોવા લાગ્યાં?”

“કદાચ એ બોલો વાપરવામાં મેં છુટ લીધી તે સાઈં માફ માગું છ. પણ તમે હમણા બોલ્યા કે હું જીવાન પુરૂશોની કંપની પસંદ કરું છ તે શબ્દોની મતલબ શું?”

“મારી મતલબ તમે સારી પેઠે સમજો છ. પણ મને તેની શી પરવા હ છે ? તમારે ગમે તે કંપની પસંદ કરોની. તમે એક રકુલની છોકરી જોવાં છે બા, તમારામાં લાગણી જેવું કંઈ નથી.”

કોણ જાણે શા કારણથી વીદલુ અશીયાણી પડી ગઈ. આ દેકાણે પુતલી હતે તો એકના ચાર જવાબ આપાને ઉભી રહેલે—પણ ગરીબ ગરવી વીદલુની તબીયત જીદીજ તરાંહની હતી. તે કરગરીને બોલી—

“માઈં બોલેલું તમને ગમ્યું નહીં. અરેઅર, મારે એમ બોલવું નહીં હવું. હું દલગીર છું. આજે મારા હવને ઠીક નથી.”

“ને મારા પણ તેવાજ હાલ છે. એટલે આપરે
હીસાબ ચુકતે થયો.”

“મેં જોયું કે આજે તમારું માથું દુખેછ.”

“હા, તમે કેમ જાણ્યું ?”

“તમારી ગમ મારી નજર ઉતી ને મેં જોયું
તમે ઘડી ઘડી માથુ ચાંપ્યા કરતા’તા.”

“ચીંતા નહીં—પણ હું પુછું કે આજે જીવાન
એરચશાહની વાતચીત તમુને કેવી લાગેછ ?”

કમલાયગે આ અસાધારણ સવાલ સાંભળીને વીલુના
ચેહેરા ઉપર રતાશ ચહડી આવ્યો પણ તે ઠાવકું મોંહ
રાખીને બોલી “હા મને બધી રીતે મનપસંદ માણસ
લાગેછ.”

“પણ તમે એની આગલી પાછલી કંઈ જાણતા તો
નહીં હોવ ?”

“નહીં, પણ તેમ તમારીબી આગલી પાછલી અમે
શું જાણીએછ.”

ગરીબ બચારો દીનશા—હવે શું જવાબ આપે ?
થોડોવાર કપાળે હાથ રાખી મુકીને આખરે તે હીંમત
પકડી બોલ્યો.

“હા—બાઈ તમે કેહોછ તેબી ખરું પણ તે સાઈ
આપરે બે જને મારામારી શા સાઈ કરવી જોઈએ ?”

મારામારી કરેછ ? હું તો કંઈ જાણતી નથી—
મેં મારા જન્મમાં કોઈ સાથ વહેંચી લીધું નથી.”

“કોઈ દાહાડે નહીં ? પુતલી સાથેબી નહીં ?”

“ખચીતજ નહીં. એ તો મારી દીકરી જેવી છે.
માયજીના ગુજરવા પછી હું એના માયની જગા રાખું છ.
માયજી મરતી વખત મને ફરજ આપી ગીયાં છ કે
મારા સુખને સંગવડને એક બાળુ મુકી પુતલીને ગમે
તે મુશકેલીમાંથી સમાવવા એવજીના બોલ મને બરાબર
યાદ છે કે “પુતલી પહેલી ને તું પછી.”

આ વાત દીનશાને ગળે ઉતરી નહીં. તે વેળા પાછો
બોલ્યો “પણ તમે આવી જોખમદારી માથે લીધામાં
જરા નાદાની કીધી એમ તમે નહીં ધારતાં ?”

“હા તેમબી ખરૂં પણ માયજી એવા કરગરયાં કે
જે હું ના કહેતે તો તેવજી મરતી વખત ગુંમાઇ જતે,
તથી મે આતશ ઉપર સોગંદ લીધા.”

“વારૂં, એ વાત પુતલીઆધ જાણેછ કે ?”

“ઓ નારે !”

“વારૂં એટલું તે ગનીમત છે. કાંય જે જાંહાં સુધી
હું જોઉં છ તાહાં સુધી પુતલી આએ કબુલાતનો સોએસે
ટકા લાલ લે એવી છે.”

“મારી લાડકી પુતલી-દીનશાજી તમે એ બીચારી
ઉપર જરા સખત દીલના છેએ. એ તો મારી આંખની
કીકી સમાન છે. મારૂં મીઠું પતંગીયું છે.”

“હા માણસ જાતનો કુદરતી નીયમ છે કે જાંહાં સુધી એક જનને લાહરો આપ્યા કરએ તાંહાં સુધી મંદુ મધ જેવું લાગે. પણ માઈં સ.ચ્યું મત કેહું તો તમેએ ઉપાડેલી આ જોખમદારી મારે હું દલગીર છું. તમાઈં દીલ પોચું છે અને આવા સમ સોગંદથી ડરી જઈને તમે પોતાને કોઈ વખત નુકસાન કરો તેવી તમારી મતી છે. પુતલીબાઈ આજ સુધી લાડમાં ઉધરેલાં છે. પણ એકુમે મુશકેલીમાંથી પસાર થશે તારે જરા ઠંકાણે આવશે. ખડું કહેવામાં શરમ નથી કે એને બગાડ ને જરા હુલસડ બનાવી મુકી છે ને તમે હજી એને બગાડોછ.”

વીલ્હુ કાંઈ ખોલી નહીં. આખરે દીનશાએજ વાત આગળ ચલાવી.

“તારે શું તમે એમ કહેવા માંગોછ કે તમે આખી જાંદગી સુધી એ બહેનની ગુલામગીરીમાંજ દહાડા કહાડશે?”

“તે કાંઈ હું સમજતી નથી. હું મારા સોગંદ પાલશ.

“સમજે કે કોઈ ધણી તમે બેમાંથી એક સાથ શાકી કરવા માંગે તો કેમ થાય?”

“તાહારની વાત તાહારે. હમણાં કોણ અમારે વાસતે માંતમાં આંગળાં ધાલીને પરણવા બેસી રહ્યુંછ? કોણ જાણે તે વખત કાહારે આવશે.”

“એમ ભડસે નહી રહીએ. કોણ જાણે, એવો સમય જલ્દીથીજ આગળ આવીને ઉભો રહે.”

આ ઠેકાણે વળી સેહજ ખટકણ પડી-ખાહાધુર પુતલી
“હાડતી હાડતી આવી. વીલ્લુ, સર દીનશા જલદી આવો.
સાંમેથી એક સટીમર આવેમ-આપરે કેવા રૂમાલ ઉચડશું-
આહોખા હું તો જાઉંછ.”

ઉડતાં પ ખેરાની પેઠે પુતલી વળી પાછી ગેઇ કે
દીનશાએ વીલ્લુનો હાથ પકડીને રોકી.

“સટીમરમાં શું જોવાનું છે ? બીજી ઘણીબી મળશે.
એમ ધારો કે મેં હમણાં કહ્યું તેવો સમો આવી લાગો
તો તમે કેમ કરો ?”

“કયો સમો-શાનો સમો ? જરા ખોલાસાથી ખોલોની.”

“સમજે કે કોઈ ઘણી તમારી સાથે પરણવાનું
માગું કરે—

“કોઈ માગુંબી નહીં કરે ને કોઈ ટાણુંબી નહીં કરે.
કોઈ હમણાં મને એવી વાત કરે તો હું નકકા જાણું
કે મારી ટકોર કરેછ-અને હું તો છીકી પડું.”

“જરા ધીરજ પકડો, એમાં છેડાઇ પડવા જેવું શું
? એમ સમજે કે તે ઘણી વરસ જે વરસ ખોટી
થવા રાજી હોય તો પછી કેમ ?”

“એમાં વળી પુછવાનું શું ? તે મારે મનને ગમતો
હોય તો હા કેહી દેઉં ને નહીં ગમતો હોય તો તેના
મોહોનાપર સાફ કેહી દેઉં કે ચાલ્યા જાઓ.”

“પણ આજ સુધી તમને કોઈ મનગમતો નજર
આયોજ નથી ?”

“નહીં—કેમજે અમે પારસી સારા માટીડાની સંગતમાં આયાંચછ કે ઢાહાડે ?”

“બરાબર છે. પણ તમે તમારાં માયજીને એક વચન આપ્યું છે તે એક બીજું વચન મને આપશો ?”

“પણ તે શું ?”

“તમારી પાસ એવું વચન માંગુછ કે હવે પછી તમારી બહેનને બચાવવા તમે પોતાંને નુકસાન થવા દેઓ તે અગાઉ મારી સલાહ પુછશો ?”

“સર દીનસા, મારેથી એવું વચન કેમ અપાય ? મુંબઈ ઉતર્યાં કે તમે તમારે ઘેર ને અમે કોણ જાણે કીયાં લંકાને નાકે. તમુને શોધવા કાંડાં જમએ ?”

“તેની ફર તમારે કરવી નહીં. તમારી નજર આગળ મુકી મુંબઈ માફં કામ છે. તમે શું એમ સમજોછ કે આપરી આટલી બધી—આટલી બધી—બાબસતા પછી તમુને વીસરી જાય ?”

“પણ વીલ્હુનાં ધ્યાનમાં કંઈ વાત ઉતરી નહીં.”

“નહીં બા હવે બીજી કોઈબી પ્રોમીસા આપીને હું બંધાઈ જવાની નથી. માયજી સાથે તો હું બંધાઈ ગઈ પણ તેનું કારણ તે મેં તમુને સમજાવ્યું. ને વળી તમુને પ્રોમીસ શાની આપું ? તમારી ને અમારી કંઈ ઢાહાડાની ઓળખાણ ?”

વીહલુ-બોલી વીહલુ-મારા મનની વાત—પાનું ૯૭

“મારું પ્રામીસ માંગવાનું” કારણ—પણ હાલ તરત એ વાત જવા દેઓ તમારી નજરમાં હું એવકુદ લાગરા.”

“ઓ વાય, એમાં શું? મોહાનામાં ઘાલીને વગોળયા હું કરોછ?”

“નહીં હમણા નહીં. મારેથી જરા ઉતાવળ થઈ. કોઈ હાડે વળી જોઈશું.”

વીહલુ ચકીત થઈને હીનશાહ ગમ જોતી ભોલી. “આજે વળી પાછું તમારા જીવને શાંતી નથી. શું છે, વળી કોઈએ ખંખેરીયાછ કે?”

“ખોટો ના, હું મારા મનથી ઘણાજ નારાજ છું. વાડું એટલી તો કબુલાત આપો કે કોઈ દાહડેખી કોઈખી કારણે તમારીપર કંઈ મુશકેલી આવી પડે તો તમે મારી મદદ સ્વીકારશો—એટલેજ મને જણાવશો.”

“હા—એટલી કબુલાત હું આપુંછ.”

“ને મને એક ખરા હોસ્ત તરીકે પીછાનશો.”

“હા—આપરે હમણા કાંઈ એમાં હોસ્ત છીયે.”

અહીં તુરત વેળા વાત ઠંડી પડી. ઈનજીનનાં ધબકારા અને મોજના ઉછાળાને લીધે કોઈ કોઈનું આંધેથી સાંભળી શકે એમ ન હતું. વળી ગડબડમાં વધારે ધાંધળ મ્યુઝીક રૂમમાં કોઈ પીયાનો ઠોકાઠોક કરતું હતું.

હીનશાહ અચબુચ વીહલુને હાથ પકડ્યો અને છાતી આગળ ધરીને બોલ્યો. “વીહલુ ભોલી વીહલુ—મારા મનની વાત—”

“ઓ સર દીનશાહજી, એ શું નાટક ચાલી રહ્યાછ?”
નાનંભાય કેડાં અલગથી પછવાડે આવી ઉભાં હતાં ! ‘સ્ટી-
મરપર કંઈ ફારસ થવાનો હોય. તો તેનો રીહરસલ ચાલતો
હોય એમ મને તો લાગું. શાબાશ રે દીનશાહ ભાઈ,
તમારાંમાંથી આવાં પ્રાક્રમ છે એમ મેં તો આજે જાણ્યું.”

દીનશાહે વીલ્હુનો હાથ છોડી દીધો અને તે તો
વાને વેગે સટકી ગયો. પણ નાનંભાય તો ખરેખર ખોંડે
ચહડાવીને લડવાજ આવ્યાં હતાં.

“વાય, વાય, દીનશાહ તમુને એવું છાજેજ નહીં.
જો એ છોકરીને સારૂ તમુને જરાબી અરે હોય તો એની
આખરૂ ઈજતની તમારે દરકાર કરવી જોઈયે.”

પણ દીનશાહનું મોહોડું તો સીવાઈજ ગયું હતું.

નાનંભાય બોલ્યાં “આખી આગબોટપર બધાં તમારી
ખીઠ પાછળ ઠકા કરેછ. દુકતી તો છકેલ છે પણ તમારે
તમારાં નામ પ્રમાણે મલાહજથી રહેવું જોઈયે.”

આટલી તોપનો ગોળો છોડીને નાનંભાય ત્યાંથી
ચાલી ગયાં.

પ્રકરણ—૯ મું.

કોણ જાણે શું સાંટક બન્યું હશે કે તે પછીના દાહા-
કામાં દીનશા અને વીલ્હુ વચ્ચે ઝાંઝી વાતચીતનો સંજોગ
આવ્યોજ નહીં. દીનશા જ્યાંબી ફરેહરે ત્યાં પુઠે પેલા

જિજ્ઞાસુઓએ “પ્રાઈસર લાગેલાન છે. તેમજ એડનવાળી
જાઉ અને બરફશાએ જાણે સંપ કીધા હોય તેમ
વીલ્હુને એવાં ચીટકી રહ્યાં કીધાં કે તે બચારી શું
કરે? વીલ્હુ એવી ભલી અને કાંકણી હતી કે કાંઈને
જાણીનેધને અપમાન તો કરે નહીં. હવે આવતી કાલે
જાણી પહોંચશે તોખી દીનશાને વીલ્હુ સાથે કાંઈખી
વાતચીત કરવાનો લાગ આવ્યોજ નહીં એટલે તે મન
સાથ ફક્કડ ચક્ક થયા કીધા.

દીનર પછી વીલ્હુ અને પુતલી ડેક ઉપર આવી.
પુતલાં બોલી “મરેરે, કાલે તો હવે બધાં વગેસગે થઈ
જવાના. મને હવે સટીમરમાં રહેવા એવું ગમેછ કે.
બધાંથી છુટાં પડતાં મને રડવું આવશે. એક મહીનો
જાણે કેમ ગીયા!”

વીલ્હુએ ડાકું ધુણાવ્યું. ખરી વાત એ હતી કે
છેલ્લા ચાર પાંચ ઠાઠાડા તોણીને ભારી પથ્થર ફેલા
લાગ્યા હતા. ખરું કારણ હતું તે સમજતી ન હતી—પણ
આપણે આજલી પાછલી હકીકત જાણીએ છીએ, એટલે
તેવું કારણ આપણે મનમાં સમજીને રહીશું.

પુર ચાંદરાણું પડતું હતું. બે બહેનો જાડા ઓવર-
કોટ પહેરીને ડેકના ખુણામાં ઉભા હતાં. સામેથી નાગ
માથે લટકા કરતાં આવ્યાં. તેવણે જખરફસત ઠઠેરે
કીધા હતા. ગળાંમાં મોતીની માળા સજેલી હતી અને
“લેટેસ્ટ કટ”નું બહાઉજ આજે પહેલીવારજ પહેરી

નીકળ્યાં હતાં. પુતલી તો ખભરીને પીઠ મરડી ત્યાંથી ચાલી જ ગઇ-પણ વીલ્હુને બાજુમાંથી પકડી રાખી નાનંભાયે પોતાના ચરીત શરૂ કરીધાં-

“કેમ વીલ્હુ દીકરા, કાલે તો બધું ખલાસ ! હું બાજુએ કે તારો જીવ તો કીનારે ઉતરવા ટપુ ટપુ થતો હોશે. હું તો સ્ટીમરપરના બેંચ કોટક જેતાં કંટાળી ગયા!”

વીલ્હુએ ધીમેથી જવાબ આપ્યો “નહીં-મને કીનારે ઉતરવાની કંઈ એટલી બધી હાંશ નથી. મુંબઈમાં અમે કોણને ઓળખ્યેય કે તાંડાં જવાનો અભખરો થાય ?”

નાનંભાય જુઠું જુઠું હસ્યાં “અંહ ! તે તો હ મહીના પછી જોઈશું. મુંબઈમાં છે કે થોડા દહાડામાં તમારા હોસ્તો કકડી વકડી જશે. વળી આપણા દીનશાજી ને એરચશાજી કેવા છે. તે લોક કંઈ તમને એમ એવલાં રહેવા દેવાના છે કે.”

“હોશે-પણ એરચશા તો મેં સાંભળ્યું કે હવે નાગ-ધોરમાં રહેશે.”

“તેમ છે ખરું-પણ-પણ સર દીનશા એકસો એરચશાની ગરજ સારે એવા છે.”

“પણ સર દીનશાબી આજ કાલની ઓળખાણવાળા એટલે તેવણ કોણ જાણે કાંડાં હોશે ! અમે ગરીબ માણસોની તેવણ શાની ખબર લે ?”

આ ટાંકણે દુરથી દીનશા રોક ઉપર દેખાયા. તેવણુ થણુ બી જટકવા માંગતા હતા પણ 'પ્રોફેસર' તેવણુની પુઠ પકડેલીજ હતી તેવણુ કચરા જેવી તકરાર માંડી બેઠા હતા કે આસ્ત્રેલીયન ઘોડાની ઉત્પત્તિ અસલ આફ્રી-કામાંથી હતી—કેઇ કહેજે ટરકીમાંથી હતી ઇત્યાદી. કંટાળેલો દીનશા કહ્યું—હા—થી હુંકારા પુરતો હતો. એક વરસ અહીંયા અહસથને તરછોડી કેમ નાચુકા?

જ્યો તમારો નાજાંમાથ જોતાં હતાં અને મુઝમાં (ખાઈ માણુસની મુઝ નહીં પણ સાધારણ રીતે બોલાયછ તેમ મોખમમાં) હસતાં હતાં.

"દીનશાજી દીનશાજી—વીલ્હુ તે કહેછ કે મુંખજ નધને એ એ લોકને વીસરી નથો. તમે શું ધાર્યું?"

પણ "પ્રોફેસર"ની ટક ટક ચાલુજ હતી "હું ધારું"

"સર દીનશા કે પરશીયન ઘોડાની અસલ બોલાદ—

"હાજી, તમે કહોછ તેમજ હોય—મીસીસ એકનવા તમે મને કંઈ કહેતાંતાંજી?"

"હાજી, હા સર નાઇટ સાહેબ, વીલ્હુ બહેન પોતાનાં સાથે ફીકરમાં છે કે મુંખજ ગયા પછી તમે એ લોકનો પીછો—"

વીલ્હુ આ સાંભળી હરણીની પેર ચોકી "ઓ ખાઈ, ઓ સર દીનશા" તેણીનાથી આટલાજ શબ્દો બોલાયા.

પણ બલો દીનશા આ લાઈલાજ છોકરીની મુશકેલી સમજી ગયો હતો.

“વીંહુમાય, તમારી અહેને મને તમને શોધી લાવવા મોકલ્યોછ. ચાલો—મીં પ્રાફેસર તમે જરા તેટલાં મીસીસ એડનવાળા સાથે વાત કરો. તમારી તકરાર મારા કરતાં એવણુ વધારે સારી રીતે સમજશે.”

આ પ્રમાણે ભેળં દુઃખાણુ “પ્રાફેસર”ની પીડા પતાવીને દીનશા વીંહુને છટકાવી લઈ ગયો. વીંહુ આંખમાં આંસુ લાવી બેઠી.—

“સર દીનશાહ, આ બાઈથી હું તદ્દન લાઈલાજ થઈ ગયોછ. તમારે વાસતે હું આવું બોલું એમ તમે માનોછ ?”

“અસખત નહીં, એક હજાર વખત નહીં. તમે શું મને એવો મુરખ સમજોછ ? આજે બે ત્રણ દહાડા થયા તમે અલ્લગ અલ્લગ કરોછ તે મારી કંઈ કસુરને લે છે ?”

“અરે નહીંરે, તમારી શું કસુર હોય ?—પણ તમે જોયું નહીં કે આજે એડનવાળી બાઈને મારે નામની અલીત્રી છે ને તમે અમારી સાથે કરોછ હરોછ તે એવણુને જરા ગમતું નથી !”

“પણ તેની તમારે શું કરવા દરકાર કરવી જોઈએ ! એને નહીં ગમતું હોય તો એને ઘેર રહી.”

“આજ સુધી અમારું કોઈ દુશ્મન નથી ને એવાણુ હમણા એમ કરેછ તે મને જરા ગમતું નહીં.”

“મારી ભાલી છોકરી, એ નાનુંમાય સારાં ગામની દુશ્મન છે. બધાં એને ઓળખેછ. કોઇખી જીવાન દેખાવલી છોકરીને જોઇને એને તાપ ચડી આવેછ. પણ તમારે એને કાઠું આપવાની કંઈ ગરજ નથી. આજ આપણું આખું છેલ્લીજ રાત છે.”

“હાલ.”

“પણ જો તમે રજા આપો તે હું કોઈ વખત તમને મળવા આઉં?”

“કાંય નહીં ?

પણ આઠલા જવાબથી હીનશા રાજ થયા નહીં. તેના હિતમાં શું થતું હતું તે આ બચારી છોકરી ક્યાંથી સમજે ?

“હું એક વાત પુછું કે તમે પોતેજ હમણા બોલ્યા કે આખું નાનુંમાય તમારાં આંધણામાં છે તોખી હું જાહેખી જોઉંછ તારે તમે હસી હસીને એવાણ સાથ વાત કરોછ-તે કેમ ?”

“તારે હું શું કહું. એવાણ મારો પીછો છોડતાં નહીં તો શું હું એવાણને ચાલી જવા કહું ?-હા કે ના ના હુંકા જવાબ આપું. મારી પુતલી હાય તો કોણ જાણે કેમ કરે. એક વડાં વડોરાં ને મારેથી ચાલી ચલાવીને અપમાન અપાય નહીં.”

“તારે એમ તો હુંબી વડો વડોરો છે.”

“જરાબી નહી. તમારી સાથ વાતચીત કરતાં જાણે આપણે એક ભુરના હોષએ તેમ મને લાગેછ. તમારી સાથ જે છુટથી હું વાત કરુંછ તેથી ઘણી વાર હું પોતે અજબ થઈ હતી. તમે ત્રીસ વરસ ને હું વીસ વરસ એટલે તમે એટલા બધા બુઝરગ ક્યારથી થઈ ગયા? પણ તમે જરાજરામાં છીકી પડોછ તે મને જરા અમલું નહીં. કોઈ વખત મને એમ થાયછ કે તમારી સાથ ફરીથી બોલું નહીં.”

દીનશાનો ચેહરો આ સાંભળીને ગુસ્સાથી કે નીરા-શીથી ઉજળો સુપ મારી ગયો હતો. બોખરે સાહે તેણે ઉલટો અલાડો બાજ્યો.—

“હું હું—દાંચ તમારે મનથી હું એક જાતની પીડા સમાન હોઈશ. એમ હાય તો ખરી ખંખારીને બોલતાં કેમ નથી. તમુને નહીં સમજ પડતી હાય તો એરચશાહની સલાહ લેઓ.”

ઓ દાદારજી! શું આ વાર વીહલુનો મીઝાન! હંમેશ યાદ રાખવું કે જે જાણુ જેઓ એક બીજા સાથે જરા અસાધારણ બાબસાતનો વેહેવાર રાખતાં હાય છે તેઓ જ્યારે ખેડ જણુ એકી વખતે મીઝાન બોઈ દે છે ત્યારે મામલો મુશકેલ થઈ પડે છે.

વીહલુ આકળી થઈને બોલી પડી “હું—તે તો જમ તમારી મરજી. જે હમણાંનીજ કાની તમે ઘોડે ચડીને

આવવા માંગતા હોવ તો તમેએ મારે ખાતર તસ્કી
દેવાની ગરજ નથી.”

હીનશાનો દમ બંધાઈ ગયો, પણ, વીલુએ આગળ
આલાવયું “હું કબુલ કરું છું કે તમે જ્યારે તમારા સાધારણ
સ્વભાવમાં હોવ છ, તારે ઘણા મજનના લાગો છ. પણ આ
એ છેલ્લી પાંચ મીનીટમાં તમે જે ભાવટા પાડ્યા તેમ—”

“હું—આગળ ચાલો—તેમ શું ?”

“તેમ હોય તો તમે દુરના દુરજ રહેલા સારા.”

“એમ તમારી મરજી છે ?” (ચુસ્તાથી).

“હા તેમ છે—મારા મનમાં એક હોય ને બોલું બીજું
એવી મારી આકત નથી.”

હીનશા આ જવાબથી કેટલો નાખુશ થયો હશે તે
વરણવાની જરૂર નથી. તે એટલું જ બોલ્યો કે “એમ
તમારો વીચાર છે તો તમને બોલાવવાની હું જરૂર
નેતો નથી. તમારી મરજી અલગ રહેવાની છે તો ભલે,
તમારે ગમે તેમ કરો. પણ એટલું તો સમજજે કે
આપરે જે આમ છેડા છેડવી હીધા તો તે હંમેશના છે.”

“તે તો જેમ તમારી મરજી. મેં છેડા છેડવાનો
બોલ કહાડ્યો નથી. પણ તમે તેમ ધારતા હોવ તો હું
કંઈ માથે હાથ દઈને રડવાની નથી.”

“હી—હું તમારી અંદરખાનેની મતલબ ક્યારનો સમજી
ચુક્યો છું. બંધરાં માણસની રીતભાત હું કાંઈ નાણુતો.

નથી ? એક માણસ જાહાં સુધી કામનો હોય તાંહ સુધી તેના ઉપર ધરાંપરાં થાય ને તેનું કામ ખલાસ થયું કે સુકું નાળીએર ?

“એટલે ? એ શું બકોછ ? શું તમે એમ બોલીને મને અપમાન કરોછ ? શું તમે એમ સમજોછ કે તમે અરીમધરીમ જેવા માટીડા થઇને એક એકલી અતુલ બાઈને આમ શુંગરાવીને મોટા પેહલવાનમાં ખંપશો ?”

“માફ કરો, પણ તમારો સ્વભાવળી મારી કાની કંઈ ઘણાજ મીઠઠો સાકર જેવો નથી. હું તમને શુંગરાઉં એવો છેક બાયલો નથી, આપરે બે જણુના મનનું હમણા ઠેકાણું નથી. હાલ તુરત વગે સગે થઈ જવામાં શોભા છે, નહીં તો વળી કાંઈ વધતો ઓછો આટો બકાઈ જશે.”

“જાઓ ! તમને કોણ ધરી પકડી રાખેછ ?” બહુજ શુસ્સાથી વીલ્લુ બોલી અને ત્યાંથી રોહોસા ભર ચાલી ગઈ. તે ધસારાબંધ ચાલી જવા કરતી હતી તેટલાં અંધારાંમાં એક દોરડાંની આંટી લાગી અને ચત્તીપાટ પડી જતે પણ દીનશાએ તુરત તેણીને ધરી લીધી. તેના શુસ્સો તદ્દન ઉતરી ગયો હતો.

“વીલ્લુ માય, હું આશા રાખુંછ કે હમણા તમે જે બોલ્યાં તે ખરે મનથી નહીં હશે. સાચ્યુ કેહો, હું પોતેબી મગજનું તોલ બોલી બેઠો હતો. અને જે શબ્દો મારા મોહોમાંથી નીકળ્યા તે નીકળવા નહીં હતા, હું માફ માગુંછ.”

પણ નહીં. વીલ્હુ ઘણીજ અસાધારણ તરીઆપાવ ઉપર આવી હતી. એમ કાં હશે ? આપણે સમજાવવાની તબવીજ કરીયે. તેજ દહાડે બપોરના કમબખત નાજાં-માયે આ ભોલી છોકરીને સારી પેઠે ચપટાં આપ્યાં હતાં. કે “આ દીનશાથી હુશીઆરીમાં રહેવું. જીવાન છોકરીને એમજ ફુસલાવીને છાપડે ચલાડાવવાની એની “કેરેક્ટર” તો આખા મુંબઈ શહેરમાં જાણીતી છે અને તેને લીધે કોઈ બી આખરૂદાર ઘરમાં તેને કોઈ કોઠું આપવું નથી.” કત્યાદી. નાજાંમાયે વધુ ઝેર આમ રેડયું હતું કે “એ છોકરીઓ સાથે ડાહી ડાહી વાતો કરીને તે બોલને નાટકકાટકમાં લઈ જાયછ, ને પરણવાની બાબદ માં ઘણી છોકરીઓને આશાવંત કરીને રખડતી મુકી હતી. વળી બીજું શું—આજ લટખટ પારસી પછી પેતાના જેવાજ હોસ્ત મંડળમાં ફડાકા મારી દે, ગામની બધી છોકરીઓ તો તેનો પડેલો રૂમાલ ઉઘાડીને લઈને રહેલી છે. તેને વગેરે.

અલખત વીલ્હુએ આ બધું ઝેર પીધું તો મહાં પણ તેણીના હીલમાં એવો ફાંટો આવ્યો કે ગમે તે થાય પણ બતાવી આપવું કે તે પોતે આવી છોકરીઓની સંકળી નથી કે દીનશા જેવા પટાઈ સટાઈ જીવાનોથી હુલકાઈ જાય. વળી ફરીથી તેને વીચાર આવ્યો કે આ નાજાં-માયનું બધું મનાય કેમ ? તે આજ લાકડાં કાં નહીં લગાડતી હોય ? આટલો મહીનો સ્ટીમર ઉપર કાહાડયો પણ સર દીનશાએ કોઈબી વખત વીલ્હુ સાથે કોઈબી

રીતની અણુઘટતી ચાલ ચલાવી નહોતી. આવો વીચાર કરતાં વળી વીલ્હુને યાદ આવ્યું કે તે પોતેથી દીનશા સાથે વાત કરવા હમેશાં ખુશી ખુશી હતી. દીનશા જે જરા અલગ કરતો તો વીલ્હુને પોતાને અકડવકડ થતી હતી તે આ નીરદોષ છોકરીથી ના પડાય તેમ ન હતું.

કરણ—૧૦ મું.

કચેરીમાં કચેરી પડેલા આપણે વાંચી ગયાં છીએ. નાનું માય એડનવાળાની ગીબતખોરી લતરાઝથી ચમકી જઈને વીલ્હુએ ઘડીભરના ફાટમાં દીનશા સાથે જરા “વહેંચી લીધું.” ખરું—પણ તેણીનો રોહસો બીજી મીનીટેજ ઉતરી ગયો હતો. દોરડાંની આંટી લાગતાં વીલ્હુ સજ્જડ ઠપકાર પડતે—પણ દીનશાહે તેણીને વખતસર ઝીલી લીધી; એટલે મીસીબાબાનો “મસ્ટીમ” ઘણુંક દરજ્જે હેઠો પડી જવા પામ્યો હતો! હવે શું કરવું—દીનશાહનો ઉપકાર માનવો, મુગીજ ઉભું રહેવું, કે ત્યાંથી ચાલી જવું તેથી વીલ્હુને વૃત્તવેળા સુધી પડ્યું નહીં. તેણી શુંગળાયલી જેવી ત્યાં ગુપચુપ ઉભીજ રહી.

વીલ્હુને આવા ભારી અંદેશામાં જોઈને દીનશા વળી પાછો ગડગડી ગયો. તે હજવેથી આગળ આવી બોલ્યો—
“મારી ભલી, ભોળી બેહેન, તમે મારાથી શા સાફ ડરોજ? હું ખરાબ માણસ નથી. હું આકળો છું પણ મુજ

નથી. કાઢએ મારે વીથે તમુને ભારી ચપટાં આપ્યાંછ, તમે શું એમ ધારોછ કે હું તમારા એક બાલનેબી ધળાઈ એવો નાપાક છઉં ?”

વીલ્હુએ જવાબ દીધો નહીં—તેણી મુંગીજ ઉભી રહી.

પોતાનો અસાધારણ ઉસ્કેરાયલો શ્વ પાછો ઠેકાણે લાવીને દીનશા વળી પાછો બોલ્યો.—“પણ ચીંતા નહીં. તમારી ખુશી: એમ હશે તો તમારી રજા વગર હું તમારી આગળ જરાબી આવીશ નહીં.”

વીલ્હુબી બલરાઈ ગઈ હતી. જ્યારે તેણીને શું કરવું તે સમજ નહીંજ પડ્યું ત્યારે લાલચોળ ચેહેરે તેણી ઝડપથી ત્યાંથી પીઠ ફેરવીને ચાલી ગઈ. વીલ્હુ પીઠ પર પડી કે આ શું થઈ ગયું ? વગર કારણે આટલા દહાડા ની મીત્રાઈ તોડી નાખવામાં જરા ઉતાવળ થઈ ખરી.

વીલ્હુ એક ખુણામાં અને દીનશા બીજા ખુણામાં—એમ રતનજીએ એલ દુરથી જોઈ પુટલી પામી ગઈ કે ક્યાં ક્યાંમાં વહલોઈ પડ્યું છે ખરું ! તે પોતાનું માથું ઠેકાણે રાખશે નહીં તો પુટલી શાની ? લટક લટક કરતાં તેવણ દીનશાની પાસે આવી ઉભાં.

“ઉભા રહો થેક, એ તમે મારી બેઠનને શું છેડી?”

“મેં છેડ્યાં ?—મેં ?”

“હા—તમેજ ! તાંહાં ખુણામાં ઉભી ઉભી આંખ પાણી કરતીતી ! વાહારે લલા માણસ, એક છોકરીને રડાવીને તમે શું મોટો વાઘ માર્યો ?”

“હું ઘણો દલગીર છું—પણ તમે શા પરથી કહો છ કે મેં એવાણને રડાવયાં? શું હું સ્ટીમર ઉપર એકલો છું?”

“તમે નહીં તો બીજું કોણ? હું ક્યારની દુરથી જોઉં છ કે તમે જે જણુ ટપ્પા ટપ્પી કરતાંતાં. મને પુછવાનો હક છે, ને જાંહાં સુધી તમે ખરો ખોલાસો કરો નહીં તાંહાં સુધી હું અહીંથી ખસવાની નથી—ખોલો તમે શું કીધું? એ કોઈ દાહાડે આંસુ પાડે નહીં ને આજે એમ કેમ?”

“પણ તે મને શાનું પુછાછજે? એવાણને પુછતાં કંઈ નહીં?”

“એ તમારી લલ્લસ મારી આગળ ચાલશે નહીં. હું તમને આજ સુધી સારાં માણસ સમજતી’તી! તમે બધાં માટીડા એવાજ કે?”

“પુટલી બેઠેન જરા ધીરાં પડો. બધાં માણસો સરખાં નથી. હું ખરેખર દલગીર છેઉં કે તમારા સમાગમમાં એવા મરઠો આવેલા છે કે તમને આવા કઠણ સખુનો ખોલવાનું કારણ મળ્યું. પણ તમે મને ગેરઈનસાફ કરો છ, તેવાં બહમાશોમાંનો હું નથી.”

“હાવે હાવે, હવે ઘણા ડાહલા ના થાએ!. તમે સેંકડો છોકરીઓ સાથ સીપલા થયા હોશો પણ અમારી આગળ તે ચાલશે નહીં.—સમજ્યા?”

“બાઈ તમે બચાં છેઓ. એટલે આએ તમારાં ભાણુનેા જવાબ હું આપી શકતો નથી. હું હવે ઇચ્છું છ કે એવી ભાણા કોઈ પુરૂષે મારી સાથે વાપરી હોતે.”

“એમ કહેાની કે તમે ખરી વાત કહેતાં બીહાછ. પણ લાલાજી તમે એમ છટકવાના નથી. હું બધું શોધી કહાડશ. તમે કોણ જાણે મારી બેઠનને શું કહ્યું છ કે તે ઝર ઝર રડેછ, ને મારો જીવ બળીને ખાખ થઇ જાયછ.”

“બાઈ સાહેબ, તમારું દીલ દુખી હશે તે કરતાં મારું સો ગણું વધારે દુખી છે. પણ તમને એમ નહીં વીચાર આયા કે કદાચ તમારી બેઠને મને દુઃખી કરવાનાં સખુન કહયા હોય ?”

“ને કહ્યા હોય તો તમને ખરી સજ્જ કીધી હોય. પણ હું તે માનતી નથી કારણકે મારી વીહ્વ એવી ચંક છે કે જાણીબેઠને કોઇને ‘ઇન્સલટ’ કરે નહીં.”

“આહ ?” બસ દીનશાનો આટલોજ જવાબ હતો.

“હું જરૂર માનું છ કે તમે મારી બેઠનને પરણવાને સાઈ કંટાળા આપ્યા હોશે. મેં એને પુછ્યું પણ એ તો ના કહેતીતી. એ તો એમજ કહેતો.”

“પણ તમે મારો સખુન માનો તો સાઈ. મેં એવી કશી માંગાણી કીધીજ નથી—પણ એકબારગી એવી માંગાણી કીધીબી હોય તો તેમાં શું ચુનાહ થયો ?”

“અંહ! હવે હું સમજી, કોણ જાણે શું કારણે તમે
મે જાણે વેઢયી લીધું—તમારોજ વાંક હાવો જોઈએ.”

હવે હીનશાથી વધારે ટકાયું નહીં. તે ડાળા ચહડાવીને
બોલ્યો. “સાંભળો પુટલીબાઈ, તમારી તરફથી વધુ
ઉલટપાલટ તપાસને શરણ થવા હું તક્યાર નથી.
વાસતે હવે—”

“હવેથી નહીં ને ખવેળી નહીં. હું જાણું છું કે તમે
બોંદ ચહડાવીને લડવા આયા છ.”

“તે તો તમે જાણો—હું શું ધારું છું ને શું કરું છું
તેના હીસાબ તમારા જેવી નાહાની છોકરીને આપવાને
હું બંધાયેલો નથી. અને હું—”

“બસ—બસ—બસ—હું સમજી. વીટલુ જેટલી રડમસ
થઈ છ, તેટલા તમેથી થયા છ!”

“એટલે?”

“એટલે એમ કે—તમે વળી છેડાઈ ના પડતા પણ
સાધારણ આંખે કોઈથી જોઈ શકે કે તમે મારી બેઠેન પર
કંઈ ખાટો મીઠો નજર રાખો છ, નહીં તો તમે એની
પુઠેપુઠ કરો નહીં. ને એથી તમારો ઉપર લેલી જેવી
થઈ ગઈ છ, તેથીજ તમે જ્યાં કરો છ ત્યાં જ એનો ડાળા
ફાડી ફાડીને જોય છ. પણ એતો ફક્ત વીસ વરસની છે,
ને પરણવાનું ને અદરાવાનું શું સમજે? તમે જો એક
વરસ થોભયા હોતે ને જરા પસવારીને કામ લેતે તો
બધું હીરાદાર જેવું સમાધાન ઉતરતે.”

“બસ કરો—હું ધારૂં છે કે હવે તમારો સુવા જવાનો થઈ ગીયો.”

“હું ખી બાથું છે, પણ કીનશાભાઈ, તમુને એક સલાહ આપું છે. નાકાનતું કહ્યું માનો કે કોઈ વખતખી તમારો મરણ વીલ્લુને જીતવાની હાય તો મારો સાથ ફેસતી રાખવામાં કાયદો છે.”

“એમ કે? તમે મારી મઠકે આવશે એમ કે?”

“જો તમે કાલ્યા થશો તો મેં તમુને મારુંની કે તમે મને ખેમો—વખી તમે ખેરોનેટ છોએ. મેં થીકાસકાર છોએ—એટલે મારેથી ખનશે એટલી તમારી વખતે આખી કાંચક મારશ.”

કીનશાભાઈ હને હુમલું કાઢ્યું નહીં.

“ઈંક્યુ—તમારી ઘણી મેહેરબાની થઈ!”

“પણ તમારે મને બધી ખરી વાત કહીવી પડશે. કીંગડાં મારવાનું મારી આગળ ચાલશે નહીં—ખરૂં માલો, તમુને વીલ્લુ સાથ પરણવાની મરણ છે?”

“હા, મેં એ કંઈ વીચાર છે ખરો.”

“તારે મારી ઉપર વીસવાસ રાખો. તમે તે કાલકે મને ધમકાવી કાઢાડી, તારથી મેં મારા જીવ સાથ ગાંઠ બાંધ્યા હતા કે હવે તમુને કાંઈ લાહારો આપું નહીં. પણ હવે મારો વીચાર ફરો ગીયાછ. હવે ગઈ ગુજરી વીસરી જઈશું. મારી આંખે એક જ સલાહ છે કે ચેલી

શન કસકુનમ ગુનેહગાર નાનંથી ચેતેલા ચાલજે, કેમજે એ આંજેગાંજે ને રમત ભાંજે તેવી છે. તમુને કાનમાં ફેડુંછ કે એ તમારી સાથ પરણીને 'લીડી' દીનશા થવાના કાંકાં મારેછ."

"ઓત્તારી !"

"અંહ—હવે એવા ભોળા ભટાક ના થાવો. તમે પોતેભી તે જાણોછ પણ અખડાની અણણી કરોછ. એ દહાને વીલસુને નામે પેટમાં દુખેછ ને જેમ તેમ કરી તેના ખીલો ઉપાડ કરવાની ગતમાં રમેદ. જો, મેં તમુને ચેતવયાછ—યાદ રાખજો—ચાલો હવે ગુડ નાઈટ !"

"ગુડ નાઈટ ! પુટલી તું જખરી છે બા, પણ બેશક તું સાચી છે."

"હા વળી—તમે કેહશો તારે કે. પણ જો વીલસુ જરા ફફેલી ચટકેલી લાગે તો તમે કંઈ અકળાઈ જતા ના. હું તમારો તરફમાં છઉં—સાહેબજી !"

"હાલો, આખરે કરાંચી તો આયાં." ત્રેનમાં બેઠ બેઠેનો ગોઠવાયાં પછી પુટલી તાબડા ફોડીને બોલી "દીનશાજી કેહતા'તા કે પરમ દહાડે આપણે મુંબઈ પહોંચશું. જેની વીલસુ સર દીનશાજીએ સીક્ષતથી આયામાનેબી આપણી સાથેજ બેસાડી દીધી."

"પણ અજબ જેવું છે કે આપુને એકલાં ત્રણ જાણુને આખો સેકંડ ક્લાસ કેમ મળ્યો—સારું થયું, નહીં તો

વળી કોઈ મેલું ઘેલું આવતે હો - કેવી ખીડ થતે.”
વીલ્હુ બોલી.

“એ બધા સર દીનશાના પરતાપ, સમજી ? એવણે
જાણુ જાણુ કોણની હડેલીમાં ઘી લગાડ્યું કે આપણે
એમ સુખમાં ‘ત્રાવલ’ કરીએછ. એવણુ આગબોટપરથી
ઉતરતાંજ સ્ટેશન માસતર સાથ કંઈ ગુસ ગુસ કરતાંતા.
વળી જોની સાથે ‘બોબી’નેબી આપણાજ કંપાર્ટ-
મેન્ટમાં ઘુસાડી દીધા. મને તો લાગું કે એવણુ પોતેબી
હીસાહોસ આપણીજ ગાડીમાં આવતે પણ તું એવી ઉંચે
ઉપારેની થઇને રેહી કે તેવણુ બચારા પાસેની ગાડીમાં
બેઠા. જા બા, વીલ્હુ, તું એવણુ સાથ એમ ખરવાયાં
તોડોજી તે મને પસંદ નથી. જો એવણુ કેવા કામના છે.”

અહીં, આજમાએ તાપસી પુરી “હા, હુંબી કહુંછ
કે દીનશાજી સાહેબ ઘણા બલા માણસ છે. સ્ટીમરપર
બી દરરોજ સહવાર સાંજ મારી બંધર પુછતા આવતા
જા ને બે ત્રણ વાર ‘બોબી’ ને વાસતે પોતાને હાથે
ફૂધ લાવતા હતા. તમે લોક તો તે જાણતાંબી નથી.”

વીલ્હુ ઘણે ધીમે સાહે બોલી “હા—એવણુની બલાઈ
છે. મેં કે હાહાડે ના કહ્યું ?”

પણુ વીલ્હુનો જીવ આ વખતે ઉદાસ હતો. કાં
વાઈ ? સમજેરે નાદાનો—જુવાન અને ઘરડાં બંને જાત-
ની સ્ત્રીઓમાં એક જાતનો ગુણ કે અવગુણ હોય છે.
વીલ્હુએ પોતેજ દીનશા સાથ તરછોડ કીધી હતી અને

તેને અલ્લગ રહેવા ફરમાવ્યું હતું, પણ જ્યારે દીનશા આ હુકમને સરજી થઇને બે ચાર ઢહાડ અલ્લગ રહ્યે ત્યારે વીંદલુ ફીલ સાથે મુઝાવા લાગી હતી.

પણ ભલા દીનશાએ આ એકલવાઈ છોકરીઓને વીસારી મુકી ન હતી. કીનારે ઉતરવાની ઢોડાઢોડીમાં તેમને સથળો લગેજ દીનશાએ પોતે આગળ રહીને ઉતરાવ્યો હતો. તેઓને વાસતે લાગવગ લગાડીને એક આખી કલાસ રીઝવ કરાવ્યો હતો અને તેઓની અન્યબી વચ્ચે એક ટીકીન બાસકીટ ભરચક ભરેલી તેઓના હોઠામાં આવી હતી. ત્રેન ઉપડતી વખતે દીનશાએ મુટલીની સાથે ચેકલુંડ કરી હતી, આયામાના હાથમાં હસ રૂપીઆની નોટ જખરીથો ઠેસવી દીધી હતી, પણ વીંદલુને ફક્ત ડોકું નમાવીને સલામ કીધી હતી.

મકરણ ૧૧ મું.

ત્રેન મુંબઈ લાયખલાના સ્ટેશન ઉપર આવી પહોંચી. એક ખાસ્સાં બફેનાની બરણી જેવાં અધાર વયના બાઈ પલાટફોર્મ ઉપર હાજર હતાં. તેવણ આસરે પચાસેક વરસના હશે. ઢંખાવ હસમુખો અને ભોળો હતો. તેવણ આમથી તેમ ત્રેનના કબાઓમાં ડોકાં ઘાલીને કોઇને કોઇતાં હતાં.

એકએક સામેથી સર દીનશાને જોઈને તેવણ બોલી પડ્યાં “હલો સર દીનશા—તમે આયજ ત્રેનમાં આવા કે ? આજે ચાર પાંચ વરસે કાંહાંથી લુલા પડ્યા ?

જરા ઉભા રહેજો—હું ચીનથી મારી બે ભાણેજો આવી
તે કરાચીથી આવે ત્રેનમાં આવવાની હતી તેઓને
ચોરખું.”

“બે દોકરીઓ ચીનથી ? તેઓ બીરબાઇ
નું પુતળીબાઈ છે કે ?”

“અરે હારે બાવા—તમે તે લોકને જાણો છો કે ?”

“હાજી સારીપેટે, અમે એક જ સ્ટીમરમાં હાંગકાંગથી
નીકળ્યાં. એ લોક ઈનજીનથી ત્રીજી ગાડીમાં છે. આવો
હું તમને દેખાડું. સુનામાયજી, આપણે છેલ્લાં મહ્યાને
ચાર વરસ થયાં હશે તોબી તમે મને અજાણ પીછાણ્યો.”

“કાંય, શું બાઈ માણસ એટલાં બુલામણાં છે ? મેં
તો તમને તસ્ત જાણખયા. તમે જરાબી ફરવાયા નથી—
હકડો, જરા સબર કરો—આમજ મારી ભાણેજો.”

પુસ્ત તેવજી બેઠ પોરીઓને ઘણા હેતથી વળગી પડ્યાં.

“ઓ દોકરીઓ, તમને જોઈને હું ઘણી ઘણી ખુશી
છેઉં. સારી પછે તો છોએમની ? હું તો બીહીતી કે
રજી ને તમે લોક એખલા કેડે રોકાઈ પડો. બચારા સર
દીનસાએ મારી બુલ લાંજી. ઘણું જ સાફ થયું કે એવજી
તમારી સાથે સ્ટીમર ઉપર ઉતા. મારા જુના ફેસ્ટ છે
ને બચારા ઘણા બલા માણસ છે.”

આમ વાત કરતાં કરતાં તેઓ બહાર પડ્યાં. રસ્તા
ઉપર એક સ્વચ્છ હેડો ગાડી તથયાર ઉભેલી હતી.

“ચાલો છોકરીઓ, બેસી જાઓ. તમારો સામાન એક ભાડેની વીક્ટોરીયા કરીને હુમીન લઈ આવશે. દીનશાજી, ફરસુદ મળે તારે જરૂર મળવા આવજો. મારા જાંઘીરજી તમારે વાસતે ઘડી ઘડી ખમર પુછતાતા ને તમુને જોઈને થણા ખુશ થશે. અમે હુમણા બંગલો બહલીને કોલાબે કંક પરેડપર રહીએછ.”

અત્રે પુટલી આગળ પડી અને સર દીનશાનો હાથ પકડીને ખુબ જોરથી હલાવ્યો. “ગુડબાઈ સર દીનશાહ. જલદીથી આવજો, અમને બુલી ના જતા. તમે તો હવે આપણા ઘેરના જેવા છેઓ. હું પેલી વાત યાદ રાખશ.”

“ને મારીબી યાદદાસ્ત તાજી છે-ગુડ બાઈ-ગુડબાઈ આયામા-ગુડ બાઈ મીસ વીરબાઈજી.” (કુરથી)

ગાડી આગળ ચાલી એટલે માસીજી પાછાં છોકરી-ઓને વળગીને બોલ્યાં. “મારી બેહસ્તનશીન બહેનની ફીકરીઓ ! નરો નાથો તેવણુનું જ રંગરૂપ. અમે નાદાન ઉતાં તયારે કેવાં એક એક સાથ ગેલ કરતાંતાં તે હમણા મને યાદ આવેછ. ચીનમાં કેવું લાગું. આખો વખત નાચ કુહમાં કહાડયો હોસે ? જરૂર તમારો આવવાનો તાર આયો તારે હું વીચારમાં પડી હતી કે આએ ચીનમાં વસેલી વંત્રીઓ કોણ નાથો કેવું માફ ઘેર ગળવશે પણ હવે મારો જીવ ઠરયો. હવે આએ એવ લગામણા કાક ઉંચા મુકીને તમુને મઝાની ઝીણી નખાનીસ જીઆરજીએટની સાડીઆપર મજાની સીકવેનસની ફોર ટાંકીને પેહરાવશ તારે મારો હરખ માયો સમાયો. જશે

“શું નસીબદાર સાંટકં કે તમે ઘોઠ સર દીનશા વકીલ સાથે એક સદીમરમાં સાથે થઈ ગીઆં. એવણુ બધુ ભલા માણસ છે ને પાસે ખુબ પઈસા છે. એ લીધે તો સારે સારે ઘેરના એવણુને સાડું માંગાં આવેછ પણ એવણુ તો બસ પરણવાની નાજ કહેછ. તમારા માસાના એવણુ મોટા ફરેંડ થાય. કહે જે જરા આકળા છે પણ ‘રીઅલ’ ગ્રહસ્થ છે. તમુને તો આગખોટ ઉપર સારી પીછાણુ પડી હોશે?”

વીહલુ તો હપતાધને લાલ લાલ થઈ ગઈ, પણ બહાદુર પુતલી કાંઈ મુગી મરે ?

“બાણીવાર સાથે ખેસતાંતાં તો નહીં, પણ સહવારનાં નાસતા પછી એક કલાક વાત કરતાંતાં; બપોરના દીક્રીન પછી દોહોડ કલાક વાતે ખેસતાંતાં, સાંજના દી પછી અરધાક કલાક ટાહેલાં કરતાંતાં ને રાતના ડીનર પછી બેએક કલાક મળી બેટીને બધાં વગે સગે થતાંતાં. અમે સુવા જમ્યે તાંહાં સુધી એવણુ ડેકપર ખોટી રહેતાતા. બસ એટલીજ પીછાણુ.”

માસીજી અકળાધને પુતલી ગમ દીક્રી દીક્રીને જોવા પડ્યાં. “આય તારી ઉમર શું ?”

“મને સોળમુ ચાલેછ ને વીહલુમાંયને વીસ હવે પુર થશે.”

“ઓ માયરે, મને તો બાર બાર તેર તેર વરસનો ખ્યાલ ઉતો—શું વરસ વહી જાયછ.”

એકાએક વીલુએ પૂછ્યું “માસીજી, અમારી સાથે અમારો માનીનો કુત્રો છે તેની તમને કંઈ અડચણ થશે કે ? હું જાણું છું કે ઘણા દોકને કુત્રાઓની ધન પસંદ નથી.”

“અરે ચોરી, અમારે તાંહાં છ જાત જાતનાં કુત્રાં છે અને આપે સાતમું. તારા માસાને તો કુસમનને કુત્રાંનું એક જાતનું ચેટકજ છે.”

“તારે તો ઘણું સાફ—પણ માસીજી અમારા ‘બોબી’ને જરા બીજા કુત્રાઓ સાથે અવારનવાર લડાઈ કરવાનું વાફ થઈ આવેછ જો.”

“તેની તું ચીંતા ના કર. મારે તાંહાં “નીરો” છે તેથી કજીઆનું કાલબુદ્ધ છે ને ‘લીઓ’ છે તે મુલો ઉડતા વા સાથે લડેછ. એ તો બે ચાર દહાડા એક સાથે ધુરકશે ને પછી એવા દોસ્ત થઈ જશે કે બાધયાં છુટે નહી.”

બંગલો આવી પહોંચ્યો. દરવાજામાં કુત્રાઓનું એક મોટું મેઝરું તથ્યાર ઉમેલું હતું. માસીજીના બે છોકરાંઓ લવજી અને મેહરૂબી ટીંગાઈ ટીંગાઈને ઇંતેજરીથી વાટ જોતાં હતાં. લવજીની વય સુમારે ચઉદ વરસની આપણે મુકી શકશું અને મેહરૂ કક્ત છ વરસની હતી. કુત્રાઓની ગડબડ આંખી હતી—તેટલાં એક જુવાન છોકરી ખંજર જેવી હાદરપરથી ઉતરી આવી અને પોતાના જડાં છુટની જાતોથી કુત્રાંને અંદર નસાડયાં. આ બાઈનું નામ જરૂ. માસીજીની આ લડી દોકરી સુમારે એગણીસ વરસના-

હાવડી તો નહીં પણ તેમ છકજ સુગ લાગે તેવી
બી ન હતી. પણ તેની હાથની કાંડી ! બાપરે, બધી
વાતે નરી 'સોનર' નેવી હતી. છોકરીએને કાટી કરીને
“કેમ છેઓ ?” આટલા સખદોથી જરૂએ આવકાર આપ્યો.

“તમુને જોધને થણી ખુશી છેઉં. ચાલો માળપર
આવો ને હાથ મોહોલું ઘોધને તરીમ તરક થાઓ. હું
તમારો ઓરડો બતાવું.”

પુટલી મરેરે એમની એમ. તેણીએ પહેલાંથી પોતાની
ખુબી બતાવી દીધી “જરૂ માય, તમે કસરતશાળામાં
જઓછ કે ? એ તમારી હાથની કાંડી કે આટલું થક ?”

જરૂએ જાણી અપમાન થીકું નહીં. તેણીને જોઈ
જવાબ દીધો. “કસરતશાળામાં તો નહીં જાયું. પણ
રોજ સવારમાં એક કલાક ખુબ રમીને હું કસરત
કરું. નેમ બી કસરત, ખલીર કમલ હાથો
કસરત. એકએ મને ગમતી નથી-મુઝા
છમખાનાંમાં ગીયાં ને કુંડાળા નેવું બેઠો
બેઠ બધને સિલ્લી તેમ જોઈ કસરત કર્યાં
સુધારાવાળામાં ખપ્યાં-બધા જોઈરે મારી ! એના કમલાં
તો હું ચોખા હળનારી ઘાટણને વધારે પસંદ કરું. પણ
હાલ્યાનજી હાથવેલ તેમ “નર્વ કલચર”ને બીજા ઉપાયોથી
કરકં થકએ ત્યારે જોવેલું કમલું. તમે ચીન આટલા
વરસ રહ્યાં તોખા તમારો અવતાર જુઓની ! એક
કુબી માઈ તો તમારા જેવી ચારને ઉકલાવી નાખું.”

“તારે જરા અમુનેબી તમારી સીક્ત શીખવજેની. મરેરે હું હમણા આવી “વોકીંગ-સ્ટીક” જેવી છેડે તો પછી તમારા જેવી થઈ જવસ તો ચાલતાં ભાયમાં ખાડા પડશે.”

હવે વીલ્હુ વચ્ચે પડી “ચાલોની આપરા ચોરડામાં જઇએ. આએ અમારો ચોરડો કે? ઓ માઈ, ફેવો સ્વચ્છ ને મગ્ગનો છે ઇલેક્ટ્રીક પંખોબી છે વાહ!”

જરૂ બોલી “ઓ પંખા બંખાના ખેમાન આજની ફલકસુરોને જોઇએ. મારા ચોરડામાં એવું હું કંઈ રાખતી નથી. આપરા બાપદાદા અગાઉ ઇલેક્ટ્રીક પંખાજ વાપરતા હતાં કે?”

વીલ્હુ કંઈ બોલી નહીં પણ પુટલી ખુંખું હસવા પડી. જરૂએ તે ઉપર આજું ધ્યાન આપ્યું નહીં પણ જરાવાર દમ ખાધને બોલી-

“બેઠેનો, તમને ખબર કે, માયજી તમે બેઠે જશુને થોડો વખત પંચગનીની ખીસ કીમીનની સકુલમાં મોકલવાનો વીચાર કરેછ.”

પુટલાં અપકીને ખડી બેઠી “ઓ માય આવો! ઈસ કોલમાં અમે લક્ષા જેવી છોકસીઓ જઇએ! તારે બા, આપરે કંઈ અહીંથી ખસવાનાં નથી.”

વીલ્હુ બોલી “કાંય નહીં? વરસ છ મહીના તાંહાં રહીશું તો આપરું અંગ્રેજી સુધરશે ને જરા રીતભાત શીખશું. માસીજી આપુને મોકલવા કરેછ તે હું તો અવશ્યની મેહરબાની સમજુંછ.”

જરૂર ધીરજ આપી કે “ફક્ત એક વરસ મોકલવાનો
પ્રયાર છે. વાત કરતાં એટલી મુદત નીકળી નથી. હું
આતે તાંહાં બે વરસ રહીતી. પહેલાં જરા અસીકું લાગેછ
વળી તો છોકરી છોકરીઓ સાથ નાચવા કુકવાની ગમત
પડે.”

પણ ખાધા પીધાનું કેમ ? ” પુટલીને તે મોટા
મજરાટ થયા.

કુકવનું ખાવાનું તો જરા એમજ તો-પણ હમિ
કંઈ કાચાં ઉતાં કે ? તાંહાંની આયામાને હલકુસે ચાટસો
જટથો કે તીખો તીખો પાટીઓ ને જાત જાતની ચટણી
ખનાવી આપે તે અમે સહીઓ મળીને ખુણામાં ભરાઈને
ચપાટીઓ. વળી ઘેરથી માયજી હેત કરીને અવારનવાર
મોકલે તે કેવા સવાહ લાગે. અમારી માસતર
કરીને ચટણીની ખાટલી ભાંચમાં ખાડો ખોદીને
શાંતીએ. સહવારના નાસતા પર તો લીલી જાલનું કેળું
ને પોરીડજ ખવાડે પણ તેની કોણુને દરકાર પડી. ભુખ
તો એવી લાગે કે માસતરોનેબી આખ્યાં ખાઈ જઈએ
પણ બીજી વાત ફરસુદે કરશું. હમણા તો આલો, ખાધાનો
વખત થયો. ખાવાજી ને ટેબલ ઉપર કોઈ અવાડું આવે
તેની ઘણી છીટ છે. બધી વાતે ઘણાજ ચરીખ છે પણ
ખાતાં વખત થયો તો ખરવાયાં તોડ્યો. હેઓ, હેઓ,
તમારી આયાબી આવી છે. આએ તમારો શોભતો કુત્રો કે ?”

છોકરીઓ બીહીતી હતી તેથી ઉલકુંજ ‘ખોબી’ કાકાએ
પોતાના જાત ભાઈઓ સાથ અજબ જેવી ભાઈબંધી

કરી નાખી હતી. બંગલાના કુત્રાઓએ પેહેલાં તો જરા હુઉ હુઉ કીધું પણ પછી એક મતથી 'બોબી'ને પોતાની ક્લબમાં દાખલ કીધા હોતો.

બરાબર આઠને ટકેરે વીકલુ અને પુટલી નીચે ડાહ નીંગ રૂમમાં દાખલ થયાં ત્યારે એક ખુશનુમા દેખાવના સાઠેક વરસની વયના શેઠ ટબલ ઉપર ગોઠવાઈને બેઠા હતા, અને અવારનવાર વીહીસકી સોડાનું ટબલ ચટકા વ્યા કરતા હતા. છોકરીઓને જોઈને તેવણ ઉઠ્યા.

“આવો-આવો-મારી નવી ભાણેજી આવો. તમને જોઈને હું થણા ખુશી છેઉં. ખુશાલ અહીં રહેજો, ઘેર તમારુંજ છે.”

પુટલાં મા, સઉમાં પહેલી—“જી તમે અમારા માસા કે? થણા મળના છેઓ.”

“હા માય, હું તમારો માસો, પણ તું કોણ? હું તો તમારાં લોકનાં નામ બુલી ગીઓ. સુનાઈએ આજે આઠ હજાર થયા તમારાં નામ પાંસઠેક વખતે કહ્યાં હશે પણ તે મારાં ભેજાંમાંથી ખસી ગીયાં. નવાજ કેઈ ને હીના કેઈ? મને હમણાંજ કેહી દેઓની, નહીં તો તમારાં માસીજીના આપરાં પડશે.”

હજી તો આ વાત ચાલે છે તેટલાં આખું કુટુંબી સંગ્રહલગ્નના જન્મવાના ઓરડામાં દાખલ થયું. ડીનર ખુશી ખુશાલીથી પસર થયું. માસાજી ન્યુસપેપર લઈને વાંચવા બેઠા, ને માસીજી જેવણને ઉંઘનો ગલબો આજો હતો તેવણ સુવાના ઓરડામાં ગેબ થઈ ગયાં.

જે બોલી -

આવો આવો મારી નવી લાણેજી આવો—પાનુ ૧૨૪.

“ચાલો છોકરીઓ તમને આપરો છોકરીઓનો ખેસવા સીવવાનો ઓરડો બતાવું.”

ઓરડો નાહાનો પણ સ્વચ્છ હતો. બધા કુત્રાઓ ત્યાં લેગા મળીને કાણુ જાણે શું ગંભીર ગોઠવેગો કરતા હશે. કુત્રાની ભાશા આપણે જાણુતા નથી એટલે શું કહેવાય? કોરપોરેશનમાં સઉથી હુશીયાર કાઉન્સિલર કાણુ છે યાતો બધા કેવી ફરમાશુ ઇંગ્લેન્ડ છે તે ઉપર ફરીયાદ કરતા હોય તો કાણુ જાણે !

ટેબલ ઉપર એક ચીમરાઈ ગયલી યુરેઝીયન બાઈ લાયમાં કંઈ બરવાનું લઈને બેઠાં હતાં. તેવણની ઠાઠ દુખતી હોવાથી મોઢોડે કલાનલનો પાટો બાંધેલો હતો. એવણુ મોઢાના ગવરનેસ મીસ પાવલ. બધું મેઝફ દાખલ થતું જોઈને એવણુ ડોકું નમાવીને ઓરડો છોડી મથાં.

બંને છોકરીઓને તેઓના નવાં ઘરમાં આવવા હવે કર પડવા હો—આવતી વખત વળી આપણે એકની ત્યાં વધુ ખબર પૂછીશું.

પ્રકરણ—૧૨ મું.

આપણા તખ્તા ઉપર હવે એક બીજી મિડી દાખલ થાય છે તેપર નીચાડ કરો. તેઓ સાથે આપણને આજળા થયું કામ લેવાનું છે. અરહેસર અને આલુ શેકના બાઇ મિડેન હતાં. અરહેસર એકની અને તેની બહેન અદારેકની હશે. મિડેના બહેન એક બીજાને એટલા નવાઈ

જેવી રીતે મળતા હતા કે તેઓ ભાઈ બહેન છે એમ બંધ આંખે જોઈ શકાય. તેઓ સ્વભાવે રમતીઆળ ને જલદીથી સઉ સાથ હળીમળી જાય એવાં હતાં. અઢીના ટાકુકા અને આહુના ચાળા કાઢનેખી ગમે એવા હતા. માસીજીને ત્યાં બે છોકરીઓ ઠર પડવા પછી ત્રીજે દીને આ શેઠના ભાઈ બેહેન પોતાના ફરેનડો જરૂ, મેહર તથા લવજીને મળવા આવ્યાં હતાં.

“મરેરે આહુ, તું આજે કાંડાંથી છુટી પડી? આજે મારી નવી સગીઓ ચીનથી આવી તે.”

“આજે અઢીને આશીસમાંથી છુટી છે—અમુને સોહો વાયું નહીં તેથી તમારી ચીનાઈ સગીઓ સાથે ઠાસલી કરવા અહીં ઉતરી પડ્યાંછ.”

—ભલે—એસો અમારી સગીઓ સાથે ઓળખાણ પાડવાની ઘણી મુશ્કેલી પડશે નહીં.”

ઓળખાણ પડી અને અઢીબા લાગલા વીલ્લુ સાથે વાતે લાગી ગયાં. પુટલી પોતાના પીત્રાઈ લવજીને પોતાના સઠાકાથી હસાવવાં પડી.

અરદેશર શેઠના ખાસ્સો સોટા નેવો અને દખામણી હતો તેનું મોહ સદા હસતું હતું અને તેની બોલવાની લત્રાજ એર રીતે મોહ પમાડનારી હતી. શરમ નેવી ચીજ તો તેના બાળમાં સરજેલીજ નહીં હતી. કાણ જાણે

શા સખખથી વીલ્હુની આંખમાં તે અત્યારથી સમાઈ ગયો હતો. આ બંને જણ જાણે બચગીના દોસ્ત હોય તેમ હસી હસીને વાતો કરતાં હતાં. હવે આપણે આ બે જણ શું જીવનમાં છે તે સાંભળ્યે.

અહીંએ પુછ્યું “તમને મુંબઈ કેવું ગમેછ ? પણ ખરેખર હું અડગરો જેવો એમ તમને પુછું પણ વીચાર કરતો નહીં કે વળી મુંબઈ જોયુંછ કેટલું. હજી તો આયાને થોડા દહાડા થયા તેટલાં વીચાર કાઢાંથી બાંધો ! તમારાં માસામાસી અમારાં ઘણાંજ દોસ્ત થાય. અમુને એટલું ઘેરવટ છે કે જરૂર ગમે તારે અહીં દોડી આવશે. મારી આજી ને જરૂર તો જીવેજીની જોડી છે. તમારી સાથળી વાત કરતાં મળી જશે.”

વીલ્હુ જોઈ “તે ખરું, પણ માસીજીનો વીચાર તો અમુને થોડા મહીના પંચગનીની મીશન સ્કુલમાં મોકલવાનો છે.”

“એજીજી ! માસીજીને એ શું ધખારો આવે ! હું તો જાણું કે આપરે કેવાં ગમત કરશું.”

“નહીં મીં અહીં, માસીજીનો વીચાર તદ્દન કરોબસત છે. અમે હાંગકાંગમાં મુહુના સાવજ જેવાં રહી ગયાં તાં-એટલે હવે એવી સ્કુલમાં થોડી ઘણી છોકરીઓ સાથે વસીએ તો કાંઈ માનમાં આવ્યે. જોજોની વરસ છ મહીનામાં અમે પાછાં આવશું તારે વળી કાંઈ નવાજ રૂપમાં દેખાઈશું.”

“પુહ ! હમણા તમને શું છે ? સુધરીને આવશે કે યુરેઝીન ને સેકંડ ક્લાસ યુરોપીયન ઓકરીઓના ધનક લઇને આવશે તે કેમ કહેવાય ! મને લાગે છે કે આપરે આગળ ચાલતાં મોટા દોસ્ત થઇશું— સાથે ફરવા જઇશું, હું તમને સીનેમા જોવા લઈ જવશ.”

“હૈં ક્યું, પણ હજી તે હાલતે પ્રગવાને વાર છે. મારી પુટલી મારા કરતા વધારે જલદી બધાં સાથે મળી જાયછ.”

“તમારી બહેનનું નામ પુટલી કે ? પેલી ખુશ્ખામાં બેસીને મારી આંખને કાંઈ આંગણાં ઢાવ શીખવે છે તે તમારી બહેનનું નામ પુટલી ? મેં હમણા જ જાણ્યું. દેખાવડી છે. એક બે વરસમાં મદમ જેવી થશે.”

“મદમ જેવી હમણા જ છે— પણ જરા રમતીઆલ છે. તમારી પોતાની બહેન આજી શું ઓછી સોવામણી છે ? તમે લોક અહીં પાસે જ રહો છ કે ?”

“હા—અમારાં માય ને બાપ કોઈ નથી ને અમે કાકા છના બંગલામાં રહીએ છ. અમારો બંગલો તમારેથી પાંચમો છે. કાકાજી ઘણા જ દાધાબળયા છે. જરા કંઈ ઓછું પડ્યું તો અમને કાચા ને કાચા ખાઈ જાય. એવાણી એક પુરી ઓકરી છે તે પોતાના બાપથી એવી કંઠાળી ગઇ છે કે પુને પોતાની કુઈને તાંડાં પડી રહે છે. ને—તે કાકાજી તેને મારે ગળે દેખવાની જી લઈ બેઠા છે.”

“તમને તેમાં વાંધો શું છે ?”

સખત વાંધો છે. પહેલાં તો તે મારા કરતાં વરસ વડી છે ને હું તમને ચોતાના જાણી કહું છું. રૂપમાં-અહં-છે તે-તમારી આયાળી સારી કહેવાય. થોડાંમાં અધુરું હોય તેમ સ્વભાવમાં ડાસાજીને પાણી પાય તેવી છે. કાકાજી અવાર નવાર મારા કાન જોડે છે ને હું એવણની માહાજુખતાર સાથે પરજી તો એવણની દોલતનાં ત્રણ ભાગ કરે. એક ભાગ મારો, એક મારી આહુનો ને એક એવણની હીકરીનો. મેં જરા આનાકની કીધી તો કાકાજી તો એવા છીકી પડ્યા કે મેં હું લાહેરી કરતા તો અમે બેઠે બાઈ બહેનને ઘેર માંથી પાણીયું આપ્યું તો અમારા અંગત ખરચ સાથે મહાનિશાનું મહાનિશાનું રૂપીઆ આપેલ તેથી બંધ કરશે."

વીહુ આ કલકર હેવાલ સાંભળીને ખડખડાટ હસી પડી.

અહીં કળવાઇને જોલ્યો "હસો માય હસો. તમારે મનથી રમુજ છે પણ અમે બાઈ બહેનનો જીવ સીકે એળવાઈ જાય છે તે એણે કહેવા બધ્યો?"

અહીં વાત અટકી કારણ કે આહુ ને મેરુ કાઢી વીહુ અને અહી આગળ આવીને ઉભાં.

અહીની બહેન જોલી "મેં સાંભળ્યું કે તમે લોક પંચગાની મીશન સ્કૂલમાં જવાના છેઓ? મીસ મોરગન અમારી માસતર ઘણી મગાની છે. અમે બે વરસ તાંહ

હતાં. મારો કેવો જીવ થાયછ કે તમારી સાથે હમણા હડી આઈં. આહ ! આયામાને હાથનું તીષ્ટું તીષ્ટું બીન-સણું યાહ આવેછ તારે મોહોનામાં કેવું પાણી છુટેછ ?”

અહીં ઉડાચો.—

“હું—તું બીનડાલા ચાંચે ને હું અહીં તારાં શોભતા મકાજીના ધસેરા સાંભળયા કહું ! તું ચાંચી જાય તો પછી તારા બધા જીવાન દોસતદારો જેડ સ્ટેડ પર તારી ગાડીની આસપાસ ચુંચરાં વળીને પેંગા ચેંગા થાય તેને કોણ હકાવે ?”

“અહીં, તેની તુને શાની અદોખાઇ લાગી ? જરા બે હડી હસીને વાત કીધી તો શું ચેહરો ચીમરાઈ જાય કે ? તું કાંય તયારનો વીહલુ બહેન સાથ ખુટો ડાટીને બેઠોછ ? મકાજીના એબલગામણા ડાંચાંથી કંટાંળીને જરા ગાડીમાં ફરવા બઈં તો હસતા ચેહરા બેવડાં ગમી આવે. સમજીઆજી ?”

• એ તારા વીચાર તુને મુખારક ! ચાંચો, વખત થઈ ચીંચો. ડાસાજી નહીં તો ખરવાયાં તોડીને લેર લેલાં કરશે.”

* * * *

મુંબઈ શહેરમાં પગ મુક્યાને પંદર દાહાડા ઉપર થઈ ગયા પણ સર દીનશાજી વકીલનું નામ નીશાન ન મળે. જે દાહાડે બપોરની આપણે વાત કરાયે છીએ તે દાહાડે એવજી સાહેબ પોતાનાં મકાને રોસનમાં વરંડા ઉપર ઈંજીચેર ઉપર લાંબા થઈ ચુંચી આંખોથી કાંઈ ભારે વીચારમાં હતા.

એકાએક તેમનો જાણી મીત્ર કાલી દાવર કાપલ થયો. ખારસો છ ફીટ ઉંચો ને નરો રાખશ જેવો કાલી હતો. હીનશાજી ટુરત ખડા ખેડા.

“હલ્લો કાલી, મેં તો સાંભળ્યું કે તું માહાબલેશ્વર ગીયો હશે.”

“નહીં નરા હજી વીલંબ છે. બીરાદર, કંઈ અગતની અડચણ છે!”

“તે શું બા?—કંઈ ચાઈ ચાઈની વાત છે કે? કાંઈ આશીરવાદ કે આહરનીનો ચોટો છે કે, કાધર?”

“હમણા નહીં કહેવાય. પણ અદરાબાની ને પરજીવાની વાત ક્રેછ તારે મુરખી તમારું કેમ?”

“શું? તું શું કહેવા માગેછ તે બરાબર બોલી મરની.”

“હવે સાહેબ, આપરે બે જુના પુરાણા કાગડાં હાથે એટલે એમ સસેકા તીન પાંઉ મારી આગળ ચાલશે નહીં. આજે થોડાં ઢાહડા થયા તારા રંગ ઢંગ. મને સમજમાં ઉતરતા નથી. જો હીનશા કીકરા, તારી ખાંનગી વાત જાણવા હું માંગતો નથી. પણ બોદાને ખાતર ચેલી બેઠનવાળી તો નથી કેની? હું એટલા ઉપરથી જુલો કે તે ઢાહડે રાતના એ બીલાડી મને આહવાન આગમાં એ નવજોતમાં મળી. તારે મને કહેજે તું અને તે બે બેઠન ચીનથી આવતાં સ્ટીમર ઉપર સાથે થઈ ગયાં ને તમે જુલો અને આગલી પાછલી લુહી જુલો પાછી બેઠન થઈ.”

“એમ બોલી કે ?”

“અરે હારે જાણે એનાં હાથાં કરતીતી કે ચંદ્રેશન માં પસંદે કરકમનું નકકીજ હોય ! અરે ચાર-હું તુંને મારાં ખરાં જીમરથી સલાહ આપું છું કે એ ચોરત તુંને માહુ માહુ બોલાવશે.”

“કાલી દીકરા, તું શું કાંઈ મને પોતાને ગઈ કાલે જનમ પામેલો સમજે છ—કે હું કંઈ ભાઈ ગામથી તાડી છેજતો અહીં આવેલો છે ? એ બાઈ સાથે મને કશું લેવું દેવું નથી.”

“સાબાસ ! હું હવે રાજી થયો—આજે મારા ફરેનક સુનામાય પટેલને તાંડાં દીપારટી છે તાંડાં મને જવાનું છે.”

“ને મને બી તેડું છે.” દીનશાએ ધીરજથી જવાબ આપ્યો.

“એમ કે ? તારે તો ચાલની આપરે સાથેજ જઈએ તાંડાં એવણુની બે રમકડાં જેવી ભાણેજી ચીનથી આવીછ તેઓની લોક ખુબ વખાણુ કરેછ તો જોઈએ તો ખરા, કે એટલું બધું શું છે.”

“હા ચાલો—હું બી જવાનો વીચાર રાખતો હતો.”

જ્યારે આ બે ગોકયાઓ સુનામાયના બંગલામાં કાખલ થયા ત્યારે ‘હાલ’માં પાંચ પંદર માણસોનું મેઝડું લેશું મળેલું હતું. સુનામાય પોતે કાંઈ કામમાં બીજે ઠેકાણે રોકાયલાં હતાં પણ જરૂરે તેઓને ઉલટથી આવકાર દીધો. કાલીએ ઓળખાણુ કરાવી કે “આ એ મારા દોસ્ત સર દીનશા વડીલ.”

“આવો આવો, સર દીનશા—મારી પીત્રાધ પુટલીબાઈ તમારી ઘણી વખાણ કરતીતી. એની વડી બેઠેન વીર બાપજી પેલાં ખુણામાં બેઠાંજ તે.”

એટલામાં પુટલી ઠોડતી ઠોડતી આવી અને દીનશાની બગલમાં પોતાનો હાથ નાંખીને તેને પાસેના લખવાના ઓરડામાં ઘસડી ગઈ, ત્યાં એક બારીને અટલીને ઠડે પેટ પુટલીએ પુછ્યું.

“કેમ મેહરબાન કહેવાન જાણે સાહેબ, આખરે તમે અહીં શુભા પડ્યા ખરા કે? હું જાણું કે રસ્તો ચુકી ગયા હોશો.”

“મને ઘણી રોમાંશ હતી તેથી અવાયું નહીં.”

“અં? રોમાંશ હતી—કોઈ હુંડી વટાવવાના હોશો? આહો, આહો, એવા ઢોંગ મારી આગળ ચાલશે નહીં. તમારી મરજી હોતે તો પા કલાક આવતાં શું થયું તું? ખરી વાત કેહોની કે તમુને વીકડુ સાથ વીએરે લાવ્યુંજ. હું કાંઈ જમણીઆત બચ્યું નથી. હું બધું સારીમની સમજ્યુંજ. પણ મુરંબી સાહેબ આજે નહીં આવતે તો તમુને જોવા પામતેજ નહીં.”

“કાંય, એમ કાંય?” દીનશાહે ચમકી ન.

“અમે તો આવતા આતવારે જમ્યેજ.”

“આતવારે જમ્યોજ? કાંહાં? પાછાં ચીન?”

“નહીં—ચીનખી નહીં ને ચાનખી નહીં. અમે તો પંચગનીની સ્કુલમાં ધકેલા ખાવા જઈએ છીએ—એક વરસ જેમ તેમ ભસતામાં કહાડવાનું છે!”

“એ શું વળી નવું કૌતક?—હું આશા રાખું છું કે તમે ત્યાં હસી ખુશીથી રહેશો. પુટલી માય, મારી ખાત્રી છે કે એક વરસનો સ્કુલ તાલીમ જરા તમુને તો ઠંકણે લાવશે.”

“તમારી લાયકી સાડે સેવક નમેછ—હું ઠંકણે આવશ કે તમારા જેવા રડતા ચણાવાળાને ઠંકણે લાવશ તે જોવાનું છે. પણ હું તો ધારતીતી કે વીલ્હુને ખાતર આ ખખર સાંભળીને તમે ફક્તગીર થશો—પણ તમે સદા એવા છેઓ.”

“પુતલી માય, તમે મને એમ જરા જરામાં ભખી ખાશો તો કેમ છવાશે? તમે કેમ જાણ્યું કે હું તમારા જવાથી ફક્તગીર નથી?”

પણ પુતલાં પોતાને ખમરાટ ભુલી જઈ બોલી,
“કેહોની, તમે આજે વીલ્હુને મળશો કે અખાડા?”

“તેવણુ મારી સાથે વાત કરશે તો હું હાજર છઉં.”

“વાત કરશે—હાજર વખત વાત કરશે—મારી બેઠેન તો ગરીબ ગાય જેવી છે, ને તમારી સાથ જરા બોલા ચાલી થઈ તેથી ઘણીજ મુંઝાયછ. હું તે સારી કાની જાણું છું.”

“તમુને એમ કહ્યું?”

“મોહને ચહડીને તો નહીં કહ્યું પણ હું મારી મોહનેને રંગેરંગ ઓળખું છું. ચાલો મારી સાથે, આપરે એની આગળ જઇએ. પેલો અહીં શેઠના હાથમાં આવશે તો તમને ચાનસ મળશે નહીં. તે ચીટકશે કેની તો શતના આઠ વાગાનું સાદું.”

“ઓહા—એ વળી અહીં શેઠના કોણ છે?”

“કોણ હોય, વળી માણસ જેવું માણસ!”

“તે તો હુંથી જાણું છું—પણ એ કોણ ને શું ધંધો કરે છે—પારીસ્ટર છે કે સુખડ વેચે છે? જીવાન છે કે ધરડો?”

“જીવાન છે ને ખાનદાની છે, ને મારી વીંટલ ઉપર જાન પુરખાન થઇ ગયા છે.”

આ ટાંકણે દીનશાના ચેહરા ઉપર અને કોણનાં મોહ ઉપર રમુજ બરપા થઈ હતી.

પણ અટકી વાત થવા પછી પુતલી કંઈ અટકે? તે ધસારાખંધ દીનશાને ઘસડી અર્ધ અને વીંટલ આગળ જઇને હતા.

મકરણ ૧૩ મું.

“એ ધીમે ધીમે લાંબા કીધા આવા સર દીનશા તમને ઘણે દહાડે જોઇને હું પુછી છે—કેમ છેઓ?—સારી કાની તો છેઓની?”

ખીચારો દીનશા ! સ્ટીમર ઉપરના ઇનજીનના ધબકારા અને મોજાના ઉછાળા વચ્ચે તેઓ કેવાં હસીખુશીથી વાત કરતાં હતાં તે બધું પાછું ઉભરી આવ્યું. તે મન સાથે અનખ થયો કે કાક કહાડી નાખીને વીંદુએ ખોદ્યા બહુ રંગની સાડી સજી હતી અને બાલના બે ગુંચડાં ફેશનેબલ રીતે આગળ કહાડયાં હતાં એટલે તેણીને ચેહરો અનખ રીતે ખીલી નીકળ્યો હતો. દીનશા દીલ સાથે નાસીપાસીના નીસાસા નાંખવા લાગ્યો. આહ ! કેવી રૂપવાંતી, કેવી સ્વચ્છ શાકટની અગાઉ જરા ફીકી લાગતી હતી પણ હવે ત્યાં ઉપર કેવો ગુલાબી રતારા ખીલી રહ્યો હતો !

વીંદુ વીચાર કરે છે કે દીનશા આટલો કુદરતમાં કેટલા નખાઈ ગયા હતા ! પોતાની આગતી મીનાઈ તેણીને પાછી યાદ આવી એટલે ધીમે મીઠા સાદે તે બોલી—

“સર દીનશા, આપણે છેલ્લાં છુટાં પડયાં તારે જરા આપણા વચ્ચે સેહેજ ગરસમજુતી થઈ’તી.”

“હા, તેમ મનેબી લાગું ખરું. આય પંકર હાલ નીકળી ગયા તે જાણે છ મહીના જેવા લાગેછ.”

“ખરેખર મને પણ તેમજ લાગેછ.”

પ્રુટલાં તો વળી પાછી કોણ જાણે ક્યાં ગેબ થઈ ગઈ હતી—વીંદુને દીનશા એમલાંજ બારી આગળ બેઠાં.

“એ સાંભલ્યું કે તમે પંચગની જાઓછ?”
હીનશાએ વાત છેડી.”

“હા-તમને કોણે કહ્યું?”

“મુવલાંએ.”

“ફક્ત એક જ વરસની મુવલાં છે. માંમ-ઉંઘાડે
ક્યાં તો પાછાં આવશું.”

“પણ એક વરસમાં તો ખોદા બહુ થું બનશે.”
હીનશાએ ક્યારેય નવાજીને કહ્યું નહોતું.

“સ્કુલમાં શું બને છે? મુવલાંની સાથે જ સતના
કેંક વાજતાં આવશું!”

“એ બીજું સાંભલ્યું કે તમે કોઈ નવો ટોસત કોઈ
કહાડોછ?”

“એક કાંચ? હજી બંધ નવી સહીઓ ને કોઈ
જાણવાળાં મહ્યાંછ. માસાછ, માસીછ, મારી મીનો—”

“ને કોઈ અડી ચેકના!”

વીહુણે જાણી ક્યારેય નહોતી શરમાઈ—ને અરથ
હીનશાએ પોતાના ખ્યાલ મુજબ કીધા. પણ વીહુણે
ખોદાસો કીધા “હા અડી ચેકનાને તેવણના બેઠેન આ
લુ સાથ નવી ઓળખાણ પણ પડીછ.”

“ઓહ! આઈ સી!”

સર દીનશાને ચીમરાયલા ચહેરો જોઈને વીલ્હુએ વળી પાછું પુછ્યું. “તમે કંઈ સીકે ઉતા કે સર દીન શાજી ? કંઈ ઠીક દીસતા નથી.”

“હવે આપરે ધરડા થયા-હવે તમારી જીવાન કંપની માં અમે તો રહ્યાતલ છીએ.”

“નહીં—હું તેમ ધારતી નથી. મને લાગેછ કે તમારે માથે કંઈ ચીંતા છે.”

“હા, કહાય તેમજી હોય. આપણે માણસ જાત, શું મરદકે શું ઓરત બધાં કંઈને કંઈ ચીંતાથી મુઝાવેછ.”

“આ વાત સાંભળી હું કલગીર છેઉં.”

“મારી વાહાલી બેન વીરબાઈજી પણ આપરી વાત જાણી નહીં થાય. કાંઈ નીચે એકાંત ઓરડો નથી?”

“પાસેના અમારો સીવવા સાંધવાનો ઓરડો ખાલી છે.”

તેઓ ઉઠીને ત્યાં ગયાં તો ફક્ત ફુતરાંઓ ચકરડામાં બેસીને ઉંઘતા હતા. દીનશાને જોઈને તેઓ જાણે પુરાણા દોસ્તને મળતા હોય તેમ કુહાકુહ કરવા લાગ્યા. સર દીનશાએ ‘બોબી’ને પસવારયો. અને ગુપચુપ એક બારી આગળ જઈને ઉભા. વીલ્હુ સામેની ખુરસી ઉપર બેઠી હતી. સર દીનશાના પેટમાં તો એવું થવું હતું કે આ છોકરીને પોતાના કીલની આસા તેજ વામત જાહેર કરીને તેણીને પોતાની ગાંઠમાં લીએ. પણ તે એવા કરથી હટી ગયા કે રખે એવી ઉતાવળ કીધામાં સામું કામ બગડી

જાય. વળી બીજીગમથી તે અધીરો પડી ગયો હતો કે.
રખેને પોતે આનાકાની કરે તેટલાં પેલો અઠી શેઠના
કાણુ મુવો હતો તે ઈનામ છતી જાય. જરા વાર હમ
ખાઈને પોતાના શબ્દો ગોઠવીને તે બોલ્યો—

“કહાચ તમે પંચગની જાઓ તે અગાઉ મારો કામ
મેલાપ થશે નહીં. મને અગતના કામ સારૂ પુને નથી
છે, ને પાછું આવતા પંદરેક હજાર લાગશે. મારો મોટો
બંગલો “હખણુ હોલ” ત્યાં છે ને તેની ખબર લેવાની છે.”

વીલુ આ સંજોગ કાંઈ બોલી નહીં.

“તમે પંચગનીથી મને બે આંકડા લખશો કે?”

“હા, કાંઈ નહીં.”

“ખણ તમે ખરી ખંખારીને હા કહેતાં નથી.”

“હું ખાત્રી કેમ આપું? સ્ક્રીપ્ટ કામ છે. વખતે
લખવાની મનાઈ હોય.”

“હા, સર દીનશાહ વળી પાછો અકબીર મોકલ
કર્યો. “ખણ તમે લોકને આ પ્રમાણે સ્ક્રીપ્ટ લખાવી
દેવાની જરૂર શી છે? હું આ પગલાંને એક જતન
કેવળ સમજું છું. તમે શું ઓછાં કેળવાયેલાં હોયો?
સાંહાં જમને શું સીવીલ સરવીસમાં કામલ થયો?
જવાન જવાન છેકરીઓને આમ દુરદરાજ મીસ્ટન સ્ક્રીપ્ટ.
એકલી મોકલવાની હું સખત વીરુ છું. આપણ લોકની
ચીત ભાતને બીલકુલ બીનઅવગણ એવી સ્ક્રીપ્ટમાં
શીખાડવામાં આવેછ.”

“સર દીનશાહ-વળી તમે એમ છોડાઈ પડ્યા ? તમારી સાથે વધુ તકરાર કીધામાં સ્થર નથી.”

“મને તો લાગેછ કે, તમુને ફક્ત તમારી નાદાન ઉછાંછલી બેહેનને સમાલવા માટે, તેની નરસ તરીકે ઢકેલી દેવામાં આવેછ.”

“તે બાબે આવડો રોહાસો કરવાની જરૂર નથી પણ એટલું તો ખરું કે હું મારી બેહેનને એખલી જવા તો નહીં જ દઉં.”

“છટ, છટ, તમારી બેહેનની સદાની શુલામગીરી કરવા સાફ જ તમુને તમારી માયલ્ડએ રોક્યાં હોય તેવો બધો દેખાવ છે.”

“માફ કરોજી, તમે વળી મરયાદાની હદ કુદાવી જાઓ છ કારણથી હું પપીની સાથેની સાથે રેહું છ તે તો એક વખત મેં તમુને સમજાવેલું છે. કહાય તમે ભુલી ગયા હોસો.”

“તમે કહી નથી ગયો. પણ તમે કોઈ જાતની કામીસથી પોતાને બંધાઈ ગયલાં સમજેછ. તમે બધાંને જાત જાતની પ્રામીસ આપોછ. ફક્ત હું જ અભાગીયો બાકાત છઉં ?”

“સર દીનશા, ઉસકેરાઈ ના જાઓ. મેં તમુને કહ્યુંની કે જે સ્કુલના કાયદામાં કમજો લખવાની પરવાનગી હોય તો હું લખશ.”

“વારં એટલું તો કબુલ થાઓ કે તમે બીજા કોઈને નહીં લખશો.”

“એવી કબુલાત હું આપતી નથી.”

“કાંય ?”

“મને લખવાનું કાંઈ કારણ મળે. તમારું માંગલું વાજબી નથી, સર દીનશા ?”

“તારે તમને કોઈ બીજા મદદરે કાગળ લખવાની જાણ કીધી હશે ?” દીનશાએ લગાર તપ્પાધને પુછ્યું.

“એનો જવાબ આપવાને હું બંધાયેલી નથી.”

“જાણે, પણ કોઈ અઢી ફઢી કાણુ મસ્યાહ, તેણે તમને કાગળ લખવા મદદરે કે ?”

“હું જવાબ આપવાની ના પાડું છું.”

“સાબાશ ! આ કોઈ જીવાનીઓ, ખરડીઆ પગપુલ ધસારાબંધ આગળ લાવેહ. એ ધણીને તમે આઠ દસ દહાડા થયા જોયા. તેટલામાં તો તમારી ઉપર ધરાપરાં કરેહ ને તે તમે ચાલવા દેઓહ !”

“સાહેબ; આવી રીતના એમલાઈજા ભરીઆ ટીકા કરવાનો તમને હક નથી.”

ધણા ગુસ્સાથી—“હા બધો હક છે. લેઓ હવે-હવે ખરી ખંખારીને કેહું છું કે મેં તમારી ઉપર આશા મુખની આશા બાંધીહ, અને તે લીધે હું એક જાતનો હક ધરાઈહ. મારી લાગણી તો તમે સમજી ગયાં હોસો.

હું સમજું છું કે મારે આટલું ઉતાવળે તમારી આગળ જાલવું નહીં હતું—પણ જ્યારે મેં જોયું કે કાંઈ બીજો ધુસવાની તથ્યારીમાં છે તારે મારી ધીરજ રહી નહીં. હું હવે જોઉં છું કે તમને મારી ઉપર ચાહા નથી.—સ્ત્રીમર ઉપર એક વખત મને લાગું કે તમે—”

“બોલો—બોલો—અચકાઓ છ શું કામ ?”

“મને લાગું કે વખતના વેહવા સાથે જ્યારે તમે મને વધારે ઓળખવા શીખશો ત્યારે કહાચ—”

“શોક સાહેબ,” વીલ્હુ જરા ખીજાઈને બોલી, “આઠ માણસોને સાઈં તેમાં ખાસ કરીને મારે સાઈં તમારા વીચાર ઘણા હલકા હોવા જોઈએ. તમે શું એમ ધારો છો કે એક જીવાન પારસી જેની સાથે ફક્ત થોડા દાહાની ઓળખાણ પડેલી, જે બચ્ચાંઓને બેહલાવે તેમ અમુને રમાડે, તેની સાથે હું પરણવાની કમર બાંધુ એવી હું હલકી છઉં ? જે માણસને વીશે મેં સાંભળ્યું કે એવીજ ખમત નાકાન છોકરીઓ સાથે કરેછ તેને સાઈં હું કુવો પુરે ?”

આટલું બોલતાં વીલ્હુની, આંખમાં પાણી ખાવી ગયાં. જે જોઈ સર હીનશા બોલી પડ્યા—

“યા ખુદા ! વીલ્હુ, એ તમે શું બોલો છો ? તમે મને શું એવો ધાર્યો ?”

“હું કાંઈ ધારતી નથી—” (આંખમાંથી તર તર આંસ પાડીને) “મને કાંઈને ખ્યાર જોઈતો નથી. એવી

ચાઈ ચાઈની વાત મારે સાંભળવી નથી. તમે એમ સમજતા હોય કે જીવાન છોકરીઓને એવી લલલાસ ગમેછ, તો તમારી ભુલ છે. મને તેના ઘણા ધીક્કાર છે.”

આ મુજબ નવેસરથી વધેરાયું તેનું શું પરીણામ આવતે તે કહેવાઈ શકાય નહીં પણ સારું થયું કે તેટલામાં નાદાન છ વરસની મેઢેર દાખલ થઈ—જે તકનો લાભ લઈને વીલ્હુ છટકી ગઈ.

મેઢેરએ ભોળાપણામાં પુછ્યું “દીનશા કાકા, તમને વીલ્હુ બેઠેન સાથે ઘણું સારું છે કે ?”

“નહીં.”

“એજ તમને આએ ઓરડામાં લાવી હતી ?”

“નહીં.”

“તારે તમે આશા કાંય ?”

“કારણ કે હું ગધેડો છું.”

“નહીં—નહીં” દીનશા કાકા ! પુટલી પેલા અદીને કહે તીતી કે તમે ઘણા મજાના છો. મેં મારી માને માન સાંભર્યું. તમે વાત કરતાંતાં તારે હું સમજી કે વીલ્હુ બેઠેન અદી સાથે વાત કરતાં હોસે.. અદી કાકા, રાજ રાજ અહીં આવેછ.”

“આહ ! પછી ?”

“જે એવણને વીલ્હુ બેઠેન સાથે ઘણું સારું છે. આવેછ તારથી એ જે જાણુ એખલાં વાત કરીઆ કરેછ.

મારી આપા તો ફરેજ વીહુ બેન બાહાર ગામથી પાછાં આવશે પછી એ બે જણ જરૂર પરણી જશે-જેને-એા માયરે, સીધા બેસીની તો-હું કહ્યું પડી જતે.”

દીનશા ફગાવાઈ ગયો અને છુટીને બાબાપરથી ઉભારી લીધી.

“સાહેબ—ફરેજ—હું હવે જાઉં છું.”

“સાહેબ—તમારી ગુડબાઈ વીહુ કોને કહે ?”

“નહી—કંઈ જરૂર નથી.”

માનવના જીવનના સ્તર (૧૫)

ચોતે પુને જરૂરના કામને જવાના છે એમ સર દીનશાહે સત્રાજ તો હાંકી હતી. પણ બીજા કસ કહાકા તેવણ મુંબાઈમાં કસી રહ્યા અને પાંચ વખત સુના-માય ને ત્યાં ડાકું વાક્યું—પણ ચોરીવારથી વીહુને બેવા પામ્યા નહીં.

આ વાત થવાને થોડાક દિવસ ગયા પછી સર દીનશા ચોતાના હોટેલ મેનેજરીના ઓરડામાં કપડાં પેહરતા હતા તેટલાં તેવણના બોય પેહરો કાપલ થયો અને કબર આપી કે એક જુવાન બાઈ આવ્યાં છે તે કોને મળવા માંગે છે.

“જુવાન બાઈ ? તે બી વળી કોણ ? કંઈ નામ આપ્યું કે ?”

“નહીં સાબ, ઘણું જુવાન છે.”

દીનશાએ ઉતાવળે કપડાં પેહરી લીધાં અને ઝપાટામાં નીચે ઉતરી ગયો. જ્યેષ્ઠ તે બેસવાના પખલીક દીવાન ખાનામાં શેઠાણી પુટલીબાઈ મજેહથી બેશીને પવન ખાતાં હતાં.

દીનશા આંખના ડોળા ચઢડી ગયો. “ઓ પુટલાં!”

“હું શું કંઈ મકાઈ બાહુ છઉં કે મને જોઈને હસતાઈ ગીઆ?”

“પણ મારી વાહાલી દીકરી, શું છે? જોની, એમ હોટલ માં બાઈ માણસે એખલાં આવવાનો કાયદો નથી. હાથી રેહ હું હમણાં ડરેસ કરી આઉં ને આપરે સાથે બાહાર નીકળી પડશે.”

“અરે જાણીરે, મારે ખાસડે બાંધ્યા. હું તમારી સાથ વાત કરવા આવીછ. સાથે બાહાર જવાની કંઈ બર નથી. હું એખલી જેમ આવી તેમ પાછું જતાં મને આવડેછ. મને મળવાની તમારી મરજી નહીં હોય તો ધસીને બોલી દેઓ કે હું મારે ચાલી!”

દીનશા બચારો શું બોલે? તે કબજા આવી ગયો હતો, એટલે લાચાર થઈને ખુરશી ઉપર બેસી ગયો.

“શું છે? મારું કંઈ કામ પડ્યું?”

“હાલે. ઘણું અગત્યનું કામ છે. પણ હું પુછું કે તમારાં હીરા જેવાં મકાનો છે તારે હોટલમાં કાંય બરાઈ રહ્યાછ?”

“કારણ કે મને કોટમાં ઘણું કામ રહેછ. તેથી અંહી રહેવાનું વધારે સગવડ ભરેલું છે. પણ તમે કેમ જાણ્યું કે હું હોટેલમાં છું ?”

“માસીજીએ કહ્યું જો તમારો મેળાપ અંહી નહીં થતો તો હું તમુને તમારી કસબમાં પકડવાની હતી.”

“અરે—અરે—કેમ કહી નહીં કરીએ—હવે તમે કંઈ છેક નાહાના—”

જેણે કહ્યું—પેલાં મોટાં માંચડી કાની તમારાં લાંબાં લાંબાં બારાણ સાંભળવા હું આવી નથી. હું કંઈ ગીયા જમાનાની પરકાણુ નથી.”

“પણ તારે બોલોની, તમે હું કેહેવા આયાં ?”

“હું—હવે કેવા ઠેકાણે આયા ! મુરખી સાહેબ, તમે જો જાણશો મતલબીઆ છેવે, અં. તમુને યાદ તો છેની કે બીજાની બાબદમાં તમારી ફરેન્ડ થઈ રહેવની મેં તમુને કમુલાત આપી હતી.”

હીનશા મુગોજ બેસી રહયા.

“તેથી મને લાગ્યું કે અમે જમીએ તે અગાઉ તમારી સાથે કંઈ ખાનગી મસલત કરી લેઈ. માસીજીના બંધ લામાં તો એટલાં પગપગ રખડેછ કે તાંહાં કંઈ તાલ આવતી નહીં. હું એમ કેહેવા આવીછ કે તમે જો બીજાને થઈ કંઈ સુખમાં રહેતા હોવો તો તમારું કંઈ વળવાનું નથી.”

“એમ કે ? પણ તકરાર ને ખાતર સમજીયે કે હું સુજમાં રેહતો હોઉં-તો કાંય માફ વળવાનું નથી ?”

“તમે ગમે એટલી નાખે જીમ લગાડો. હું કંઈ છેક ભાટ નથી—પણ ખરી વાત એ છે કે—જે તમે હમ-તાઈ ના જતા—”

“નહીં—ખોસાની એટલું બધું તે શું છે ?”

“મં તમુને અઢી શેકના સાઈ કહ્યું તું તે તમુને યાદ તો છે કેની ?”

“હા—તેનું શું ?”

“તેનું એક એ જે જણ ખુબ જોલમાં આવી ગીઆંછ.”

“અંહં !! તમે કેમ જાણ્યું ?”

“ગઈ રાતે હું એકાએક સીવવાના ઓરડામાં જઈ છાગી. ઓરડામાં જરા ઓજપ ઉતો. એ લોક મને જોઈ નહીં. અઢી ભાય પર ચુકણ મંડીએ પડેલો હતો અને—વીલ્લુનો હાથ પકડી ને પોતાની આંખમાં ચાંપતો તો ! તે કંઈ જીવે જાગે તાંહાં સુધી નીમકહલ્લ રેહવાનો કટપીડ જવો બકારો કરતો તો.”

“બસ-બસ-પુટલી. તારી બેહેનની ખાનગી વાત એમ કેહી દેવામાં તું હહાપણ દેખાડતી નથી. તારી બેહેન જાણશે તો તારી ઉપર બકા થશે. મારે હવે એવી વાત સાંભળવાની ખુશી નથી. ચાલો હવે તમુને તમારે બંગલે પુકી આંઉ.”

“ઓજ્જા ! વળી તમારી દાળ બળી ગઈ? હું ધારતીતીજ કે મારી બબરનો તમુને ચટકો લાગશે. પણ હું શું કરું મેં તો માફ બનવું કીધું.”

ચીંતા નહીં—તમારી મેહરબાની થઈ.”

“તમારે ખાતર મારો જીવ ઘણો બળેછ—પણ જો તમે ઘણાજ નાખુશ થયા હોવ અને વીલુ નહીંજ ઠેકાણે આવે તો તમુને રાજી રાખવા હું તમારી સાથ પરણવા તઈયાર છઉં. મને ઘણું ગમે તો નહીં પણ શું કરું—તમને દલગીર થયલા જોઈને મારો જીવ રંજદાર થાયછ.”

“ઠેકયું—મારી લોલી પુતલી—પણ તારા તરફથી આવો ઘાતકી લોગ કબુલ રાખવાને હું ના પાડુંછ.”

“ગુડબાઈ, બાઈ, બાઈ” કરીને પુતલીએ રૂપશાદ લીધી અને તેજ બપોરની ગાડીમાં સર દીનશા પુને નીકળી ગયા.

પ્રકરણ—૧૪ મું.

વચમાં એક લગ્નર લાંબો ખાંચો ખાવાની જરૂર છે.

ઉપલાં પ્રકરણમાં વરણુવેલો બનાવ બની જવાને એક વરસ ઉપર પસાર થઈ ગયું છે. વીલુ અને પુટલાં ને તેમનાં માસીજીએ કબુલાત મુજબ પંચગનીની કોનવેનાં શુક્રમાં બરાબર બાર મહીના મોકલી આપી. પણ તે શુક્ર પૂરી થતાં તેવણે એક બાનેજીને પાછી પોતાને

ત્યાં બોલાવી લીધી છે. પંચગની રુકુલમાં બેઠે છોકરી,
ઓએ કેમ વખત ગાળ્યો-શું કંઈવાણી લીધી—તે સાથે
આપણને કામ નથી. માટે આપણે તુરત વેળાએ તેર
માસનો ગાલો ઓળંગી જઈશું.”

સરાક બહેનો પંચગનીથી પાછાં ફરવા પછીના પહેલા
રોજવારે સુનામાસીના બંજલામાં વળી પાછું નાકાન
વાંબું મેઝરું ભેગું મલેલું છે. સીવવાના ઓરડામાં
એક બારી આગળ ખુરસીઓ ઉપર સુનામાયનો વડો
બેઠો લવજી અને પુતલાં બેસીને ટપપા મારે છે.

“પુતલી, તું આસતે આસતે એવી થતી થાયજી કે
જલ્દી નજર ખીસતી નથી. પેલી રુકુલમાં બાર તેર
મહીના રહી આંવી તેટલાં તેં તારા ચેહરા ઉપર
કરી મુક્યું તે તો જરા સમજાવ-જારે તમે લોક ગીયાં
વારેથી તું આંખે ઉડી આવે તેવી તો ઉતીજ. પણ
જાણ્યું તો આખી મુંબધમાં સહુથી ખુબસુરત પારસણ
તુને કહીએ તો ખોટું નહીં કહેવાય.”

આ હડેચોક વખાણથી તમે જાણો કે પુતલાં જરાબી
લજવાઈ હશે ! કોઈ ચીજ નહીં—તે તો અડપમાં
મારસીમાં પોતાનો ચેહરો વાંકી ટીકી મધને નીલાળવા
લાગી.

“પુતલી, તું કહેશે કે છોકરી વડાઈ કરેજી, પણ એતો
મારા બાલ આયામાએ નવી કાસીનનાં વધ્યાજી તેથી
હું વધારે સારી લાગુંજી, ને જરા મોહાનાપર બોલાબી
રંગબી વધેયોજી. હાબા, આપણે જરા ચોવામાણા તો ખરાં.”

“તિમાંજ મારા મનમાં એક જાણ છે તે તારા ઉપરથી ઉથલાઈ પુથલાઈ જાયછ.”

“તે કોણ ? સર દીનશા ?”

જાણવું કે તેને આગલે દહાડેજ દીનશા માસીજીને તાંહાં ડીનર ઉપર આવેલો હતો અને બધો વખત પુતલી સાથે હસી હસીને વાત કરતો ખેઠો હતો.

“છટ, છટ, દીનશા તો તારા બાપ જેટલો ઉમરમાં છે. ખાત્રીથી કેહું છ કે અઢી શેઠનાનું માથું તારે સારું ફરી ગીયું છ, ખાતાં ખાતાં મેં જોયું કે તે દરેક મીનીટ, દરેક સેકન્ડ તારા તરફ ટીક્યા કરતો હતો અને અરધી કુખે ઉઠ્યો.”

“જા—જા—ઘેલા—તે તો મારી બહેન વીલ્હુ ઉપ ખુરખાન છે.”

“અગાઉ ખુરખાન હોય તો કોણ જાણે પણ હમાણા અઢી પોતાની બહેન આહુ સાથે આવે તારે રંગ જોજે.”

“લવજી લાઈ, તમે હમાણા હમાણા એવી ચીજ ઉપર જરા વધતી ઓછી નજર રાખો છ તેનું કારણ શું ? કંઈ તમે તો કાજ વસતારામાં ફરતા નથી ? ઈનજીનીયરીંગ કલેજમાં પુને પાછા જશો તારે અભયાસમાં હવે ધ્યાન લાગશે કે ?”

“હસો—ખા—હસો—મારા જવાં પછી તમે મારી કદર ખીછાણુશો. હમાણા તો લવજી આય લાવ ને લવજી પેહું કર એમ ખેઠાં ખેઠાં લાર કરો છ પણ પછી મારા વગર કેવું

અસીકું લાગશે તે તમેજ જ્ઞેશે. પુટલાં, તારાં રંજ રૂપથી
લલચાઈને રખડતાં પખડતાં દુકતાએ તારી આગળ માખની
કાળી લમશે તારે તમારી સંભાળ લેનારું કાણુ છે ?”

“ઓ લેરે—સંભાળ લેનારો જનરલ કીચનર જ્ઞેશે
કે ? અરે લવજા, એમ ઉકનાઈ નહીં જઈએ. તમે
તમારીજ ઇંગાની ટોપલી સંભાળોની સખ સખકી સમાવીઓ
મેં મેરી ફોડતા હું.”

આ ઠેકાણે વાત કેમ આગળ વધતે તે કહેવાઈ શકતું
નથી. કારણ કે એટલામાં કાળી દાવર અને સર દીનશાહ
ચોરશમાં દાખલ થયા. હવે આ ઠેકાણે ટચકો કરવાની
તક છે કે આલુ શેઠના કંઈ મુદત થઈ સર દીનશા ગમ
બાડે બાડે ડાળે નજર ફેંકતાં હતાં—એણીમેર વીલ્હુને
એવોજ ધખારો ખેસી ગયો હતો કે સર દીનશાખી આલુ
તરફ હસી હસીને ઢળેલા હતા. વળી બીજામેર ત્રીજો
નાટક એ ચાલી રહ્યો હતો કે દીનશાની નજર વીલ્હુ
તરફ ફરી રહી હતી. તેણે જોયું કે અહીં શેઠના પુતલી
ઉપર ટીકી ટીકીને જોતો હતો. પણ પુટલી અહીંને ખાતું
કોઠું આપતી નજ્યાતી ન હતી. તેનું કારણ સમજાવવાની
જરૂર છે. પહેલી બારીમાં અહીં વીલ્હુ સાથે શેઠમાં
ઉતરયો હતો અને હવે તેણીને વીસારી મુકીને નાની
બહેનને ધરી હતી તે આ નીમકહલાલ નાની બહેનને
કબુલ નહીં હતું.

દીનશાનું ધકધયાન બધું વીલ્હુ તરફ લાગેલું જોઈને
આલુ શેઠનાનું પાકી આવ્યું.

“દીનશા, હું બકબક કરવાજ કરું છું ને તમારું ધક તો કોણ બધું કાંઠા ચરવા ગીયું છું !”

“અરે નહીંરે—હું સાંભળું છું.” દીનશા ખશીયાણા પહોંને ખડો બેઠો.

“એમ કે ? તારે હું શું બોલી તે પાછું બોલી બોલોની જોઈએ.”

“તમે બોલ્યાં કે—કે—પણ હું માફ માગું છું, મીસ કેઠનમ, મારું ધયાન બીજે ઠેકાણે હતું ખરું.”

“જેઠ સાહેબ તમે પુટલી ગમ ટીકતા હતા—પણ તેમાં તમારો વાંક નથી—એ જોઠરી ખુબસુરત તો છે.”

“હા છે—ધણી દેખાવલી છે.”

“પણ મને વીલ્લુનો કહ્લો વધારે સારો લાગે છે.”

“હુંબી એમ ધારું છું—પણ તમારો ભાઈ અહીં વળી કંઈ નવા રંજમાં રમે છે.”

“એમ દેખાય છે ખરું પણ મારો ભાઈ એક વખત મારા કાંઈ દેવાનો થઈ ગીઓતો. એની હંમેશા ખાશીયત છે. કોઈ વખત કોઈ જોઠરી ઉપર ધરાં પરાં કરે છે ને થોડા દહામાં તેને વખાતી નાંખે છે.”

દીનશાએ કહે પેટે જવાબ આપ્યો કે “હું તમારા રાખું છું કે જે બાઈઓ ઉપર તેવણુ એમ ધરાંપરાં કરતા હોય તે બાઈઓબી વખત આવવે એવણુને એમજ પાણીયું આપતાં હશે.”

આલુ જખરી ચતુર હતી. તે સેજમાં પામી ગઈ કે દીનશા ઉપર જલ પાંચરવામાં કાંઈ સાર નથી, એટલે માંથી ઉઠીને ચાલતી પકડી.

હવે દીનશાલાઈ એકલા એટલા પડ્યા એટલે આમ તેમ નજર ચમકાવીને જોવું કે વીલ્લુ એક ખુણામ વીચારવંત અને લગાર ઉઠાસ બેઠી હતી.

તેવણુ હજવે હજવે વીલ્લુ આગળ ગયા અને સંભાળથી વાત છેડી.

“કેમ — વીલ્લુભાઈ, એખલા બેકાંઈ ? કેટલી મુદત થઈ આપણે મલ્યાં નથી. મને લાગેછ કે આપની આગલી મીત્રાચારી નવેસરથી શરૂ કરવી પડશે. કોણ જણે, આપણે એકવાર ઘણાજ ઠોસ્ત ઉતાં તેની તમે કશું જાખશે કે નહીં.”

“આ ગામમાં મારાં એટલાં બધાં કીયાં ઠોસ્ત ખાસનાવો ઉલખ જાયછ કે હું કોઈને વીસારી મૂકું.” વીલ્લુએ નરમાસથી જવાબ દીધો.

“તારે તમે હજુ મને તમારો ઠોસ્ત ગણાછ કે ? — તમારા દેખાવમાં તો ઘણા ફેર પડ્યો નથી — જવા આગ બોટ ઉપર ઉતાં તેવાંજ હુમણાળી દેખાવમાં છેઓ.”

“એક વરસમાં ને શું મોટો ફેરકાર થઈ જાય બા ? હલદું મારા વીચાર પ્રમાણે તમે તો જરા બદલાઈ ગયાછ.”

“મુદરબોલ કે બચડબોલ ?”

“હું મત આપતી નથી. તમારાં હોસ્ત નાજાં માથે મલ્યાં તાં કે ?”

“હા—કોઈ કોઈ વખત જોવામાં આવેછ.”

“નિ અગાઉના જેવાંજ ખુબસુરત છે કે ?”

“જોવાં ઉતાં તેવાં છે. માણસનું રૂપ પારખવાનું, તેમાં ખાસ કરીને બાઈ માણસના રૂપ ઉપર મત આપવાનું મારું કામ નથી.”

આટલી વાત ચતાં જરા વાર દમખાઇને હીનશાએ પાધું ચલ્લવ્યું.

“સ્કલમાંથી પાછાં આયાં તે તમુને ગમ્યું હોશે ?”

“હા, ઘણું ગમ્યું.”

“ને તમુને તમારા ફરેનડોને કાગળ લખવાનો તાંહાં ટાઇમ નહીં મલ્યો હોસે ?” જરા ટકોરથી હીનશાએ બાણ બગાડી “મારી પુછવાની મતલબ એ કે મને લખવાનો ટાઇમ નહીં મલ્યો ?”

“કાણે કહ્યું ? મને ઘણો ટાઇમ ઉતો.”

“તાંને તમે લખ્યું કાંય નહીં ?”

“તમે—શું મારા તરફથી કાગળની વકી રાખતાં તા ?

“હા—તમુંને મેં અરજ કીધી હતી તે યાદ છે કેની ? તમે કદાચ મારા ઉપર ગુસ્સે થયાં હોસો ? આપણે છેલ્લાં છુટાં પડ્યાં ત્યારે હું ગમેડો બન્યો તે સારું તમે મને કીધી હોસે ? વારું એટલું તો કહો કે તમુંને બીજા કોઇપર લખવાની ફરસુદ મલીતી કે ?”

“કોઈ માટીડા ઉપર લખ્યું હતું કે નહીં એમ જો તમારી ટકોર કરવાની મતલબ હોય તો હું કેહું છું કે કોઈ પર લખ્યું નથી.”

આ વાર પુતલી આવેથી બેસીને તરેહવાર ડાયાં કરતી હતી અને પાસે અહીં શેઠના બેસીને તેને બેબાર કહી હતો.

વળી પાછું વીઠ્ઠુ નાખુશ થઈને બોલી “હીનશાળ, તમારા આણકા હું સમજું છું—તમે જો ધારતા હોવ કે જે અહીં શેઠના સાથ કાગળપત્રનો વહેવાર ચલાવ્યો હોય તે બેટીકર રહેજે. તેણે કશું ઉપું નહીં.”

“તમે કહેલાં બધાં અજાણને બોલાવો શું કામ કરો છો? તમારે તમારો ને તેની મરજી હોય ને તમે લખો તો તેમાં મને શું સ્નાન સુતક? તમે એક વખત બોલેલાં મને યાદ છે કે એણે તમને કાગળ લખવાને બોલેલો હતો.”

“આરો, માંદી, વળી! તમારી યાદ દાસ્તશક્તીને જરા લાચીક તેજ લગાડો. એ વાત હું વધારે કરવા માંગતી નથી. તમે જાણો છો આવતે આતવારે માસાળની સાલ-ગ્રેહ છે તે દહાડે માસીજીએ ટીપર મોટી પારટી બોલાવી છે. તમે આવશે કે?”

“મને તેડું નથી.”

“આવશે—તમને તેડું નહીં આવે, એમ કંઈ બને?”

“તારે તો આવશું.”

૧૬૧

અત્રે આ ફીક્સો તમામ થયો.

રાતના સુવાના ઘોરડામાં વીંદલુ અને પુટલી સુવાની તર્કચારી કરતાં હતાં. વીંદલુ પોતાના બાલ છોડીને સમા કરતી હતી તેટલાં પુટલી પકડીને બોલી.

“સર દીનશાને ખમરાવીને હવે તમારા જીવને કંડક વળી?”

વીંદલુએ હાથમાંથી પ્રશ મુકી દીધો અને ચક્રીત થઈને પુછ્યું “એ તું શું બકેછ? હું તો એવાજીને પાંચ મીનીટથી વધારે મલીખી નથી.”

“હમણાની વાત કોણુ કરેછ? આપરે પંચગની ગીઆં ની અગાઉ તેં આટો બાફીઆની.”

“પણુ જરા ખરી ખંખારીને બોલની, મેં શું આટો બાફીઓ?”

“મોટાબાઈ સાહેબ, સાંભળો ને માથે હાથ દબને રડો. સર દીનશા પેલી નામચીન બીલાડી નાજાંમાય એકનવાળી સાથ પરણવાનું નક્કી થયુંછ.”

વીંદલુએ પોતાના બાલ મોહોડાં ઉપર ધાંકી દીધા અને પ્રશ ધુજતે હાથે પાછો પકડીને પુછ્યું.

“તેં કેમ જાણ્યું-તુને કોણે કહ્યું?”

“દીનશાહ ગીયા પછી મને આહુ શેકનાએ ખબરા આપી.”

માંચ મીનીટ સુધી બેઠું બેઠેના મુગી બેસી રહી
આખરે પુટલી બોલી—

“આખરે છેતે વીલ્હુ—”

“કેમ ?”

“હું કે દાહડેની તુંને કહેવાની હતી કે ચેલો ચાન.
અહીં શેઠના મારી ઉપર હમણાં ખુબ ધરાંપરાં કરેછે !
હવે શું કરું તે મને સમજ નહીં પડતી.”

“પણ કાંય નહીં સમજ પડતી ? વીલ્હુના ગળાંમાંથી
દવાયલો સાદ નીકળે.”

“ખરું ? મને તો લાગું કે એ તારી ઉપર હેરાન
પરેશાન છે ને તુંબી એના ઉપર ખુશ ખુશ છે.”

“હું કાંઈ ના કેહું છું—મને અહીં ઘણો ગમેછે, પણ
પરણુવા સાડું નહીં. એ પોતાને લાયકની છેકરી સાથે
ગોઠવાઈ જાય તો હું ખુશી થાઉં.”

“ખરેખર ? મારા સમ ?” પુતલીએ ઘણી ઉત્કંઠા
ઉત્કેરણને પ્રકાશ્યું.

“ખરેખર—સમ ખાવાની કંઈ જરૂર નથી.”

પુતલી હવે ઉઠીને વીલ્હુના પાસામાં ભરાઈને બેઠી.
“મારી ડાહી વીલ્હુ શું છે ? તું હમણાં ખરાખર દીસતી.
ખરું ખરું કેહ—તું દીનશાને સાડું તો તારો જીવ
ખારતી નહીં ?”

વીલ્હુએ પોતાની આ નાદાન પણ સાચી બેઠેનને
જરા ખસેડી, પછી ઘાડા સાદે બોલી.

“બસ તું સુધ જ—મને છેડ છેડ ના કર. મને કોઇ જોડું નથી. આએ દીનશાનું નામ સાંભળીને મને ધધરીને તાપ આવેછ.”

આટલા શબ્દો બોલીને વીરુદ્ધ ધબકેત્રી સુઈ ગઈ અને મોહોડાં ઉપર ટકીઓ દાબીને બીજી કાંઈબી વાત કરવાને જાણે ના પાડતી હોય તેમ દેખાવ કર્યો.

સાચી રાત તેણીએ અકડવકડ કરી અને સહવારનાં પાંચ વાગામાં ઉઠીને ઉભી થઈ ત્યારે તેના ડાળા રડવાથી કે ઉજગરાથી લાલચોળ થઇ આવ્યા હતા.

પણ બોલી, ઉઠાછળી પુટલી કાંઈ એટલાથી ડરી નહીં. તે બધુતી હતી કે દીનશા રોજ સાંજના એપોહો બંદર ઉપર બટાર મારતો હતો. બસ જ્યને એને પકડું એવો પુટલીના ઠરાવ હતો. જે ત્યાં નહીં મળે તો એના હોટ લમાં તો જરૂર હશે. પણ આજે પુટલીનું નસીબ જોરા-વર હતું. જેવી તે પાલવા બંદર ઉપર દાખલ થઈ કે સારાં નસીબે દીનશાજી સામેથીજ મળ્યા.

“જોહો ! આખરે પકડાયા. જરા મારી સાથે નાકે આપો. મારે તમારાં પીછરાં વેરી નાખવાના છે.”

દીનશા કંટાળેલો અને નખાઈ ગયેલો હીસતો હતો પણ પુટલીના આ ધસારાને સરણ થઈને તેની સામે આવી.

“જેમ પુતલીમાય, બળી શું મારી ઉપર ધાડ આવીછ ?”

મીનીટ પાંચેક સુધી મુઝી રહીને આખરે પુટલી
ખોલી “તારે તમે પરણવા નીકળ્યાછ, કેમ?”

“મારી વાહાલી પુટલીમાય, એ વળી શું નવો ધુન્નરો
લઈ આવીછ?”

“ચાલો—ચાલો—એ તમારા ઢોંગ ધતુરા
સમજુછ. પરણીને સુખી થયો.”

“ઠંક્યું—તમારી મહેરબાની થઈ.”

“તારે અમે સાંભળ્યું તે ખરી વાત—હરવાયા તમે!”

“પણ તમે શું કહેવા માગીછ તે હું સમજું તે
તમને જવાબ આપું કેની?”

“અમુને ખબર પડીછ કે તમારાં લગન પેલી કચ્છ
ધુનેગાર વાંકરી નાજાંમાય સાથ નકલી કર્યાંછ.”

“ઓહો! મારીઆ કાર—એમ કોણે કહ્યું?
ચોરતે પોતેજ આએ ખુશ ખબર આપી કે?”

“કાળા ચોરે આપી—તેની સાથ તમને કામ નથી.
હું જાણવા માંગુંછ કે એ વાત ખરી કે કે?”

હીનશા છછછી પડયો “જુઠું—તદન જુઠું—તમે એવી
વાત માનીજ કેમ?”

પુટલી એકદમ ઠંડી પડી ગઈ “ખરેખર! તમારા સમ?”

“સમ બમને હું માનતો નથી. મારો સપુનજ બસ છે.”

“મરેરેએ એ ! લોકની કંઈ છુતરાં કરેછ ! પહેલાં એ વાત સાંભળીને હું તો હમનાઇજ ગેમ કે દીનશાખાનું મેનું ચરી ગીયુંછ. પણ વળી વીચાર આવ્યો કે બધા માટીડા એવાજ હાય.”

“પણ હવે મારો કવાલ પુછવાની વારી આવી. આવી નાલાયક જીમ તમારી બેઠન માનેછ કે ?”

“આજે એ દહાડા થયા ફફડેલી ચટકેલી ફરેલાં હું ધારુંછ કે એ વાત ખરી માનેછ.”

પાંચ દસ મીનીટ બેકુ બધુ મુપમુપ ચાલ્યાં કીધાં પુટલીના ચહેરા ખુલી ગયા હતા, પણ દીનશા ઘણેજ ખીજાયેલા હોયતા હતા—જરા વારે તે બોલ્યા :—

“પુટલીમાય, જો તમુને મારે સાફ જરાબી લાગણી હાય તો તમારી બેઠનને ખાત્રી આપશો કે આએ જુમાટો મારો મુઠો ને મતલબીઓ છે.”

“હાસતો—વળી કેહ નહીં તો કાઢાં જાય ? પણ એ ખબર વીલ્હુને કેહેવાને તમે એટલાં ઈંતેજર કાંય ?”

“પાસ પાસ તેના ખાસ કારણ છે. હું મરેરેયાની તમારી પાસે માંગી લેઉંછ.”

“જોત રાક્ષી—પણ એટલું તો જાણજે, સર દીનશા કે મારી બેઠન પેલા અદ્દી શેકનાની એક ટચાકરી બાર હરકાર કરતી નથી.”

“ખરેખર ? તમારી ખાત્રી છે ?”

“હું સાજંદ ઉપર કહું છું. પણ તેથી એમ ના સમ-
જતા કે કોઈ બીજા ઉપર વીચાર રાખેછ. તમે હજુ
વીલ્લુને ઓળખતા નથી.”

“પુતલી માય, તમારી સાથ શોળગોળ વાત કરવામાં
કાયદો નથી. મારા દીલમાં શું ઉમેદ છે તે તમે સારી
કાની સમજોછ.”

“અરે ભાઈ, હું તો કે દાહાડેનો બધો કારસ સમજી
જઈછ. પણ માટીડા બધાં એવાજ—”

“બસ કરો—એવા માટીડાઓની સફા માને મેલીને
તમે મારું દીલ દુખાવોછ. લેઓ હવે હું તમુને ખોલ્યા
દીલથી કેહું છું કે મારું દીલ વીલ્લુ ઉપર પહેલાંથીજ
લાગેલું છે—તે હું—”

“હું-હું-હું તું તું-તે-તે એમજ હું-હું ઉતું
તો આજ સુધી દાહમાં ઘાલીને વગોલ્યા શું કામ કીધું?
અપ કષ્ટને ખરી ખંખારીને કહી દઈએ કેની! પણ
હજુબી કેમ મનાય?”

“મારી વંદાલી પુતલી—હું મારા શુન્દેલાં માત પી-
તાનાં કસમ લઈને કેહું છું કે હું વીલ્લુ ઉપર ખરાં
જીગરથી પ્રુરખાન છેઉં.”

“એટલે શું? એને તમારી ધણીઆણી કરવા માંગોછ?”

“કરવા માંગુછ એટલુંજ નહીં પણ હઝાર મુશકેલી
ઓમાંથી કરશ.”

“તારે તમે એમ એને કહ્યું કાંય નહીં?”

“એમ છડેયોઠ બોલવાની મારી છાતી ચાલી નહીં
પણ મેં અસેમી કહીને ઘણી વાતે એસારો કીધો.”—

“તમારા બેચારાને એસારા મરઘીના ટોપલા તળે
ધાકિ—પેલી દહા નાભાંભાય કેલ તેમ તમે લોક એવા
એસારા પસારા હનનખંધ છોકરીએ કરતા હોસો. પણ
નાપાક નાભાંભાય એવી લગાડું કે દેખાડું કરનારી છે
કે હું જે હુત્રો હોઉં તો એના પગનું ટેકું કરી મારું.”

વળી બીજી પાંચેઠ મીનીટ ચુપકીડીમાં
મારું મળવળતી પુટલીએ ધસારો કીધો.

“હાલે હાલે દીનશા, મેં એક વખત તમને ક્યુલાત
મારું વીહુની ખાખકમાં હું તમારી ખરી ફરેન્ડ
છેઉં. તેથી જો મારી સલાહ એની સાથ વાત
કરવામાં થીયી પોપો ચાલે નહીં. તમારે તો એના લાથ
પકડીને ભરરર દેતું બોલી દેવું જોઈએ. અમે બધેરિં
મારું જોમન ગમેછ પછી તમેજ જોશો કે શું થાયછ.”

“પુતલી—પુતલી—તારી જોડીજ મળવી કઠણ છે. તારાં
આટલાં નાહના શરીરમાં કેટલો ખજનો ભરેલો છે.”

“હાલે ! હે અમેળી જાણીએછજી. દીનશા કામ તમે
બી ખરા મહારી છેઓ હં. ચાલો, મારું કહેલું ચાલ
રાખજો—સાહેબજી.”

આટલું બોલી પુટલી ત્યાંથી નાહાડી. દીનશા બાજક
ઉપર વીચાર કરતો બેઠો.

“માઠ ગાઠ—હું ધારૂંછ કે પુટલીની સલાહ સારી છે.”

મકરણ—૧૫ મું.

આજે સુનામાસીના ઘરડાજીની સાલગરેહ છે. સહવારના પોહોરમાંથી આ જુવાજીની વરસગાંઠની ખુશાલીમાં માસી-જીએ ચોકચાંઢન કરાવીને સુતરફેણી અને બાફેલાં ઇંડાં સાથે બઢામ દરાખથી છલછલ કરતો રવો વેંહરીને પોતાનો હરખ પુરો પાડ્યો છે. સાંજનાં ચાર વાગામાંથી ચાહાનાં ધીચારા ધીચવા ને લોકની નીંદા કરવા પરીણાઓની અલગાર આવવા માંડી છે. જુવાન છોકરીઓની આસપાસ જુવાન અગરગચ્ચાઓ જાણે પોતે કેવાકે રૂપસુંદર રામચંદરજી હોય તેમ ભમતા ફરે છે. આપણા મીત્ર સર દીનશાજી અને વીંહલુને છેલ્લા થોડા દાહાડા થયા મેલાપ થયોજ ન હતો, તે આજે પાછાં મહ્યાં છે.

માસીજીની કૃપાથી વીંહલુ આજે ખુબ ખની ઢની નીકળી છે. જીણી વીંહીંગડન રંગની શીશીનની સાડી રૂપેરી ટીલી ટાંકેલી તેના બુલાખી રૂખ સાર ઉપર ખુબ અબ્બી રહી છે. પુટલી બહુ જીઆરજેટ ઉપર ફુલાંઆં ટાંકીને ભપકો મારી નીકળી છે અને એમ તેમ દોડતી ફરે છે. તેની પુઠેપુઠ અઢી ચેઠના ફરતોજ છે.

દીનશાને જોધને પુટલીએ એક જાતના એવા ડાળા કીધા કે દીનશા સમજી ગયો અને કોઈ જોય નહીં તેમ જરા સરખું ડાહું ધુણાવ્યું.

એકાદ ગેમ પીંગપોંગના રમ્યા પછી સર દીનશા વીલ્હુને સીક્ષિતથી બાહાર કમપાઉનડમાં લઈ ગયા.

“ચાલો, આપરે આય ‘બાવર’ના છાયામાં બાજક ઉપર બેસીએ.”

વીલ્હુની છાતી થડક થડક થતી હતી. તેઓ જાનને એક અડ તળે બેઠાં.

“વીલ્હુ—તું જાણે છે આને તું એક પરી જેવી લાગે છે ?”

આમ બોલી વીલ્હુની પીઠ તરફ પોતાનો હાથ લાંબો કરીને દીનશાજી ગોઠવાયા અને તેણીના હાથમાંના પંખા પોતે લઈ લીધો. વીલ્હુના ગાલ ઉપર જે સેજ ચુલાબી રતાસ હતો તે હવે ખાસ્સો ફીરમજી દેખાવા માંડ્યો.

“તમે તો અમથા મને રાજી રાખવા બોલો છો. એતો મારી સાડીના રંગને લીધે માણસ જરા ફીપી નીકળે.”

“હાસે હાસે—પણ સાડીના રંગને લીધેજ તારી આંખ હમણા ચલકી રહી હોશે—કેમ ?”

“મારી આંખ ?”

“હા તારી આંખ. તે આંખોમાં શું લખેલું છે તે હું જુલુ વાંચી શકું છું.”

વીલ્હુ ગભરાટને મારે પાણી પાણી થઈ ગઈ. શું બોલવું તે સુજે નહીં. પણ દીનશાએજ વાત આગળ ચલાવી—

“મારી નીરહોશ વીલ્હુ—મારી આંખ શું કહે છે તે તું જાણી શકતી નથી?”

“વીલ્હુએ લજવાઇને નીચું જોયા કીધું. દીનશાએ, હાથમાંના પંખો નમીનપર પડવા દીધો અને વીલ્હુના બેહુ હાથ પકડીને બોલ્યો. “કરબીંજ, હું પહેલાંથીજ તારી ઉપર લેલો દેવાનો થઈ ગયલો છું—તારી માફ કરાવે ?”

“અરે, મારો હાથ છોડી દેઓ. તમે તો અમથા મારી સાથે લેલાં કાંદડોજ ? તમારું ઘર ધ્યાન તો—”

“નહીં વીલ્હુ, મને આવો ગેરમનસાક ના કરો છું. ખરાં જીવરથી તારી ઉપર રાજી રહું. આજ સુધીમાં કોઈની બાનુને મેં આવા સખુન કહ્યા નથી. હવે તું મારી પાસે વધુ શું બોલાવેજ વીલ્હુ ? મારી ઉપર વીસ-વાસ રાખ. તારા વગર હું અત્યારથીજ મુરી ગીઓજ.”

“વીલ્હુ ગભરાઈ ગઈ—શું બોલવું તે સુને નહીં—જરા વાર રહીને તે બોલી, “મને બોલતાં જરા સચા લાગેજ પણ દીનશા—હુંબી તારા વગર બેકરાર ઉતી.”

આટલા શબ્દો નીકળતાંજ દીનશાએ હુરખને મારે વીલ્હુના નક હાથો પોતીકા હાઠોએ ચાંખ્યા. હસવું કે રડવું તેબી તેને સુએ નહીં.

“મારી વાહાલી, મારી વીલ્હુ ! હું સોગંદ ખાઈ ખુદાને હાજર નાજર બાણી કેહુંજ, કે હું તુંને સુખી કરશ.”

આ વાર સર હીનશા હુલી જતો હતો કે દુન્યામાં
ભાષા મરડો પેહલે હરખમાં એમજ ઘેલા ઝાંડા થઇ જાયછ.

“મારા જન, હવે શાહીની ઘણી ખોટી કરવી નહીં.
મારી ખુશી છે કે કેમ અને તેમ જલદી આપરે ગોઠ-
વાઇને સુખી થઈ જઇએ.”

“ઓ હીનશાજી, મારેથી જવાબ કેમ કેહવાય ? હજી
તો માસીજીના કાનપર વાત ગેઈ નથી. જરા મને કમ
જવાનો તો વખત આપો. ઓ માયરે, હું કેવી કુખી
થઇ ગેઇતી.”

“કાંય, મારી વીલ્હુ, કયે ?”

કાંઈ જવાબ નહીં.

“કેહ, મને નહીં કેહશે તો તારા દીલમાં શું છે
તે કોઈ ખીજને કેહવાની છે ? મને કેહ-મારા સમ.”

“હું જાણું કે તમારું મન મારી ઉપરથી ઉતરી
ગીયુંછ તે પેલી—”

“પેલી કોણ ? જહાનમમાં જાયની.”

“એમ ચીરડાઓ ના-હું જાણું પેલી નાનાં માય.”—

“અરે નાંખની તેને ઠાજખમાં. મારી હીકરી, તુંને કેમ
ખાત્રી આપું કે મને એ ઓરત અકારી ઝેર છે. એના
બાપે કેમ જોર જીલમથી મારું નામ સંડોવ્યું તે તો
એક વખત મેં તુંને સમજાવીને કેહ્યું. તાર પછી તો
એ ખીજ સાથ પોતાની મેલેજ પતી. તારપછી એનો

વર કાયર થઇને નહાસી ગીઓ. તે વાતને આજે લગભગ આઠ વરસ થયાં. ખચારો કોણ જાણે મરેછ કે હવેછ તેથી કોઈ જાણતું નથી. કોઈ ખખર લાવ્યું કે એ સીંગાપોરમાં કોઈ ખ્રીસતી ઓરત સાથે પરણી ગીઓછ તેને આગળ એ ત્રણ છોકરાં છે. હવે તું વીચાર કર કે એવી એક ઓરત સાથે પરણવાનો હું કોઈ દાહાડેથી ખયાલ કરું ?”

“નહીં—તે તો હું માનતી નથી, પણ એક વખત તમારો છવ એના ઉપર ઉતો ખરો.”

“જરાબી નહીં—ઉલટું હું એટલો નારાજ થયા હતા કે કાંઈ તાલમેલ કરીને પેહલાં કલકતે ને પછી ચીન વટી ગીઓ. ખસ, હવે એ ખયાલ કાઢાધી નાખ અને મને તારે મોહાડેથી કેહ કે “હીના હું તારીજ છેહ.”

વીલ્હુએ પોતાનું ડાકું હીનશાની છાતીમાં ધુપાવ્યું અને ધીમે સાદે બોલી “હીના હું તારીજ છેહ.”

આ ઠેકાણે રતનવહુ અને હરીસેરીઆના શું નાટક થયા હશે તેનું વરણન કરવાનું કથાકારનું કામ નથી. જોના ઉપર પડી હોય તેઓએ સમજી લેવું જરા વારે ખંનેનો હરખ નરખ પડ્યો કે હીનશાએ માયાથી કહ્યું—

“મારી જાન, હું પોતેથી તારા થકી એક વખત અહેમી પડી ગીયો તો.”

વીલ્હુ જરા ચમકી. “હીનશા, આપરે અંહીં તો

“ દીનશા, હું તારીજ છેક ” — પાનું ૧૬૮.

પુટલી ખપરીને બોલી “પણ તું મને ફેડવા શું માગેછ? ખાસસું મળનું જેવું ગાવાનું ચાલેછ તે મુકી દધને મને અહીં કાંય ઘસડી લાવે? તુંબી ચદન ચાઉ છે ને અહી.”

“મારે તારી સાથ કંઈ ઘણી અગતની વાત કરવીછ.”

“તારે તારી શોભતી વાત સાંભળવા મેં આગે એક સો પાંત્રીસ રૂપીઆની સારી આજે પેહરી કે? તુંને કેવી લાગેછ?”

“અરે બધી તારી સારી! તેને કાંઈ આગ લગાડેછ? મારી નબરતો તારી ઉપર છે તેટલુંબી તું જોતી નથી!”

“મને જોવા માંગેછ—તે દે જો—જોયાજ કર.”
(ખીચ પાડીને જીભ બાહાર કાઢાડીને.)

“મારા સમ, તારા જેવી ખુબસુરત છોકરી મેં કંઈ લાલડે જોઈ નથી.”

“હું—હે—મારા સમ—મારા ‘બોબી’ના સમ?—ઠાક મારો ખરડો! હું ખુબસુરત? હેં? વાહ! વાહ!”

“પુટલી, તું મારી ઠેકડી કરેછ. પણ મને કેવી નીરાશી થેલ થાયછ તેનો તમે છોકરીઓ કંઈ ખ્યાલ રાખતાં નહીં. તમારે મનથી હસવાનું થાય અને અમારું મોહત થાય. હું ધારૂંછ કે નાસીપાસીના મારયો કુવો પુરૂં તોબી તુંને હસવું આવે.”

“અરે નહીરે—એમ કંઈ હોય—હું તો તરત દોરડું શોધવા દોડી જાઉં! પણ તમારો એવો કંઈ વીચાર હોય તે આજની રાત તો અખાડા કરજો.”

“હું તો અમથી મીસાલ આપતો તો કે એકમારગી હું કુવો પુરું તોભી તું ચેરી છાકરીને હસવું આવે. પણ પુટલી હવે મશકેરી ને ઠાઠા એક બાળુએ મુકીએ. તેં તે ઠાઠાડે નહીં કહ્યું કે એક વખત મને ચાનસ મળશે ?”

“સાનો ચાનસ ? કુવો પુરવાનો ?”

“હવે છેક મને છેલ્લે પાટલે ઉતારવામાં શોભા નથી. મશકેરીની વખતે મશકેરી સારી લાગે. તેં મને કહ્યું તું કે એક વખત તું મારી દીલની મુરાદ ખર લાવશે.”

“ઓ વાચ ! એમ ભોલી તારે કાણ બલે એક કાંઈ ચરવા ગીયું હોશે.”

“તારું ધ્યાન બંધું ઠોકણે છે. હે ચાલ હવે મને નકામો ના તવલાવ. આપરે એક બીજાને પ્રામીસ આપી શેવટના એનગેજ થઈ જવાનું નક્કી સમજાવે.”

“અરે વાહરે, શેઠજી સાહેબ, એ નરમ લી જેવી વાત કાંઈથી લાચા ? વારું પણ હવે હું મારું તેજા બાજુ જવાબ આપશે ?”

“પુછ—હું મારો આંખને જોરે તુને સાચો જવાબ આપશી.”

“તેં કોઈ ઠાઠાડે વીલુને પ્રામીસ થયા કે એનગેજ થવા કહ્યું તું કે ? સાચું કેહ.” ?

“પુછ ! એવું તે શું પુછવાનું. એવી આગલી પાછલી મુરખાઈ યાદ કરવાનો આગે કંઈ વખત છે ?”

“એમ લેલ્યાં ચેલ્યાં કરવાના ચાલશે નહીં—ખરે જવાબ જોઈશે—હા કે ના.”

“તારો તો બા જીવન છે—હા—મેં એક બે વખત તેમ કરવા માંગ્યું તું.”

“ને વીલુએ તેમ કરવા હા કહેયું કે ?”
“નહીં.”

“તારે તું મને કાંઈ આવી મુરખાઈ કરવા કહેછ ?”

“બસ, પુતલી, તારેથી તો હું બેજાર થયો. એક વખત એવો છે કે હું વીલુ પર મગજ ખોઈ બેઠો તો પણ હવે મને લાગે છે કે મારી ભુલ હતી.”

“બરાબર છે—ને કોઈ વખત એવો આવશે કે કોઈ બીજી દુકતીને તું મારે સારંગી એમજ કહેશે કે મારી સાથે લેલાં કાઠડવામાં તારી ભુલ હતી.”

“ક્યુ નહીં—મારો જીન-જાય તો નહીં. હું વીલુ ઉપર ખુશી ખુશી ઉતો તારે હું શું બાણું કે એક વરસ માં તું આવી ઉગી નીકળશે ?”

“પણ સ્ટુપીડ, તારી આંખ છે કે કાચની કોડી ? મારો કરતાં તો વીલુ બેઠેન કશાણી સોવામણી છે.”

“અમે તે હોય—પણ તું તો આજે મારી સાથે ચેડાં કાઠડવા બેઠીછ—તારે તો હું રજા લઉંછ.”

“કેવાં ચેડાં ? કાઠાં રજા લેછ—કેમ રજા લેછ—બેસ બેસ મેં તું ને કાઠારે કહેયું કે હું વખત આવશે એ

પ્રામીસ કરામીસની બાબત પર વીચાર નહીંજ કરશ. પણ તે ક્યારે? તું તો ઘોરે જીન નાખીને હમણા ને હમણાજ બધું ખરુંનરું કરી નાખવા માગે છે, અહીં!”

“હમણાં ને હમણાંજ ને આએજ ઠેકાણે.”

“એક લાખ વખત નહીં. હું કબુલાત આપું છું કે હું તારી મરજી મુજબ વીલ્લુના લગનના આશીરવાદ પુરુ થવા પછી કરશ.”

અહીંએ અચરતીથી ભવાં ચલાવ્યાં.—

“વીલ્લુના આશીરવાદ? તારે એ શું પરચવાની છે? કોણની સાથે ને કાહારે?”

“કોઈ હુલો હુલો હોસેજ તો. તું શું એમ ધારેજ કે એના હાથનો ધરતો હજી જનમીઓ નથી?”

“પીપી—હવે મારી ધીરજ ખુદી. તું તો જાણીનેછેને મને ચીરડાંવવા બેઠીજ. તું જે આવી ‘પ્રીતી’ નહીં હોતે તો હું તારેથી માઇલ દુર નાહાસ્તે.”

“ભલે—ભલે—હુંબી જાઉં છું—હું આજે સાથે સાચુગાર થઇને તારી સાથ માથું ઝીંકવા નથી આવી.”

“પણુ આપરી શાદી પછી તુને મારા કહ્યા પરમાણુ કરવુંજ પડશે.”

“આપરી શાદી? વૃણી તે ગાંઠ કે દાહાડેથી ને કોણ ના હુકમથી તમે ચપ કરતો કે બાંધી કાઢાડ્યો, બા?”

ચોરીમાં માર.

“તું પંચગનીથી પાછી આવી ત્યાંથી—ને મારી રાજપુત્રીથી.”

“એમ કે? તારે હું તો વટાવમાં જ કે? જાઓ જાઓ મારા સાહેબ—એમ ફેકટના ખરબુજા ખાતાના. તમે તો નાટકના તખતા ઉપર કોઈ ફારસ કરતા હોવ એવું મને લાગે છે!”

“ઠીક છે—જેમશું—હું મારા ઠરાવમાં હટવાનો નથી. તારે મારી સાથે પરણવું જ પડશે—હું તુંને થોડા વખતમાં દેખાડશ કે હું કેવો એક બેલના માણસ છઉં.”

“હું બી કેહું છ કે ઠીક છે. પણ સમજે કે કોઈ સાથેની પરણવાની ના પાડું તો?”

“તો—બી—કંઈ નહીં—તું તારો વીચાર ફેરવશે જ! હમણા નહીં તો કોઈ દાહાડેબી! હું તારાં મુઠી ખોટી રેહવશ.”

“અરે પણ તારી કાકાની ઢીકરી મારું કેમ?”

“અહનમમાં ગેઈ મક્કાં.”

“ઓ બાપરે—સાહેબનો મીનજ ખુબ ચસકી ગીઓ છ! વાઈ મક્કાં તો એક બાળુ રહી પણ કાકાજીની સ્ટીમ ચઢી જશે તેનું કેમ? તેવણ તો હમ ભરાવે છે કે તું મક્કાં સાથે પરણવાની ના કેહ તો તુંને વારસામાંથી રહ્યાતલ.”

“મને તેની ફરકાર નથી. ખોટાએ મને જે મનપ્રત હાથ ને ઉભમ ખણું આપેલું છે—તો હું હાજ રોટલી

માટે ઓશીયાળો રેહવાનો નથી. ને એક વરસ આપરે જરા કરકસરથી રહીશું તો હું ચલાવી દેશે.”

“અરે જાઓરે—મુજમા રોજ ખોલશે. પેહલાં ને હું પરણવાનીજ નથી. ને જે પરણું તો શું માટીના બુદ સાફ કરું ને વાસણ ઉજાડું—નારે બા—મારી ઉપરથી એવી ગુલામગીરી સાત વખત ઓવારી નાખી.”

“પણ આપરે એક બીજાને ખરા હીલથી ચાહતાં હોયએ તો પછિસા શું ચીજ છે?”

“નાનસનસ—જારે આઠ દહાડામાં ચાર દહાડા ફક્ત ફાળ ને વાસી રોટલીપર સુકરાના કરવા પડે તારે ખ્યારને ખ્યાર બધું હવામાં ઉડી જાય ! એ બાર પંદર રૂપીઆના ચામડાંની કાપડીમાં ગોંધાઈ રેહવાનું ને છાકરાંના મેલાં કપડાં ધોવાનું હોય તો હું તો આઠ દહાડામાં ચોરું તી માનું નહિ.”

“પુતલી—પુતલી.”

“હવે ખસ કરો બા, મેં મારો વીચાર બદલ્યો. બોલોમાં કહી દીધો. વળી તમે તો ચોતપોતાના મન સાથજ અકરાયો છો ને પરણી જાઓ છો. મેં કીએ દાહાડે તમને પસંદ કીધા ? તમે જે જીવંતીનું પીકચર મારી આજળ ધર્યું તે મને બીલકુલ ગળે ઉતરે તેમ નથી સમજ્યા ?”

“તારે—બધી વાતનો છેલો આવ્યા કેમ ?” બહી કરગરીને બોલ્યો.

“છેડો ? જ્ઞાનો છેડો ; મારી સાડીનો છેડો ? હમણા જોમ છેઓ તેમ ચાલવા દેઓ—લાંબી ઢુંકી વાત કરવાની જરૂર નથી.”

“મારેથી તેમ રહેવાય એમ નથી—હું તો લેલા દેવાનો થક જવશ—બસ માફ દીલ તુટી ગયું છું.”

“આવા લેલા દેવાના કે કાણકે નહીં ઉતા ! તમે લાંબી લાંબી વાત કરો છો પણ હજી તો મને અઢાર વરસ પુરા થયાં નથી—તેટલાં જો લગનની વાત કાણકે તો જાણીએ જાણે માસા તો મને હવારી જ આવે.”

“એંહ ! એમાં શું—એમ તો મારા બેહસતી કાકી જાણે પરણ્યાં ત્યારે ફક્ત સોળ વરસના ઉતાં.”

“તેમાં જ જલદી બેહસતન થયાં !” મુતલીએ રોકડો જવાબ આપ્યો.

“પપી ખુદાને ખાતર ઠકા મશકેરી જરા છાક-બાક હવે તારો શું વીચાર ?”

“વીચાર તો એવો છે કે હમણા માળપર જઈને પાણીનું અચાર ને ઘઉંની રોટલીના ડબ્બુંસા મારીને ગાંઠાઈ જાઉં. પણ અહીં, એક ખાનગી વાત તુંને કેહું ? તું કેઈ આગળ ભાંગે તો વાટે નહીં ?”

“નહીં—તું ના કેહતો હું જાણું ને તું જાણે ! વળી શું છે ?”

“દીનશાળીએ વીલુ સાથે પરણવાનું માગું કીધું છે !”

“ઓ તારી ! બચારો કાંય પોતાના વરસ વેચતો હાસે ?”

“હું જાણું છું કે વરસ તો કોઈ બીજોજ વેચે; ને તે ધણીનું નામ અરહેશર શેઠના છે.”

“પણ વીલ્હુની નાખમાં ગંધ તો ઘણી છે—તેને આગે ડાકરો કેમ ગળે ઉતરશે.”

“અરે ભલા માણસ, એ ડાકરા ઉપર તો વીલ્હુનો છવજન છે. વળી ડાકરો સા વડે થયા ? વીલ્હુની ઉમર એકવીસ વરસની થઈ ને ફીનસા બત્રીસ તેત્રીસ હોસે. તે શું બાર વરસનો ફેર તે ધણી થયા કે ? એ જો વીલ્હુ સાથ પરણવાને ખુશી નહીં હોતે તો હું પોતે એની સાથ પરણી બેસું એવો એ મને ગમેજ. મારા મનમાં છે તેના જેવો ચવીત્રા ફુકતો તો નથી.”

“તારે શું એ લોક ‘એનગેજ’ થયાં ?”

“થયાં નહીં તો ચંદ્રોજીમાં થવાની તકવારી છે. એ જોડું સાંધી આપવામાં મેં ખુબ સીક્ષત લગાવી. આહ ! કહારે લગન થઈ જાય કે હું એને મારા ભાઈની કન્યા બેટી કરું.”

અહીંના ચીલ્હો ભારો ચઢ્યો હતો “હા, વોટ આ પીટી કે વુંજ એની સાથ પરણી નહીં ગઈ.”

“અરે જારે, હું તો એક પગે ઉતી—પણ એક જોડું આપ્યું નહીં.”

“ને કોડું આપ્યું હોત તો ? વું શું હા પાડતે ?”

“તારની વાત તારે, પણ હે ચાલ—હવે એમ ડાખ ના કહડાવ. જે થવાનું ઉપુ તે થઈ ચુક્યું.”

“પપી, હું સારી કાની સમજું છું કે તું એમ કરીને મને ફક્ડાવેછ. એ વાત હવે જવા દે ! લગન કહારે છે !”

“કાંઈ ઉતાવળ નથી. હું ધાડું છું કે પાંચ ૭ મહીનામાં થશે.”

“હું માનતો નહીં. દીનશ પાસે ખાંડીબંધ પેસા છે ને એ હવે ધરીઓ ધરાવાનો નથી.”

“એ ધરાય કે ઝીકાય પણ મારી વીલ્લુ એવી શેહારી છે કે એમ આંખ મીચીને કુવામાં તુટી પડે નહીં. બધી છાકરીઓએ એમ પોતાના અદરાયલાઓને જરા તવલાવવા જોઈએ. એનગેજ થઈને એખલાં એખલાં કંઈ પરેડ ઉપર કે પાલવા બંદર ઉપર ફરવાની ને માથે પેટા એસકી છોને. ‘વેલ’ વીંટાળી ને હાથના ઉમેદવાર સાથ ચુસ ચુસ કરવાની તો મગાડુ છે. કોણ જાણે દીનશ એને કેવી “એનગેજમેન્ટ રીંગ” આપશે. બીલીઆનની જરૂર આપશે. નસીબદાર વીલ્લુ !”

“પણ તુંબી એનગેજ થા ને વીંટી પેઢર તો તુંબી નસીબદાર થશે.”

“તો-તો-તું બધી મોટી મોટી વાતો કરેછ પણ હીરાની. તો વાતજ ખાઇ જાયછ.”

“પણ જાંહાં પયારની વાત આવી તાંહાં હીરાની હોય કે પથરની હોય તેમાં શું ફેર પડ્યો ?”

“અરે જારે, મને મારો હાથ ધરતો સાદી સુનાની મુંગલી પેહચાવે તો હું તો કુવામાં નાંખી દઉં.”

“પણ હું તુંને એવી વીંટી પેહરાંઈ કે તે હજાર બીલીઆન કરતાં સરસ નીવડે, સમજી ?”

“હું મને હજાર હીરાં કરતાં સરસ વીંટી આપે ?”

“અને તે વીંટી તો મારું હીલ છે. તેનાં આગળ હીરા શું બીસાદમાં છે ?”

“પ્રુઈ—ભમ હધને ભુસકો મારયો—ચાલો સાહેબજી.”

આટલું બોલી આ રમુજી છોકરી ત્યાંથી છટકીને માળપર દોડી.

તેજ રાતના બેહુ બેહુનો સુવાની તઈયારી કરતી હતી. પુટલી છુટા મુનેરી બાલ રાખીને ઉઘાડે પગે આમ તેમ ગેલ કરતી હતી.

“કેમ વીલ્લુ રોસાં, કંઈ આજે ઘણી બઢામ દરાખ બેરાઈ નયજ. કાંઈ સારા સમાચાર છે કે ?”

“પુટલી—તેં કેમ નાણુયું ?”

“મને કોઈ ભુતે કહ્યું. લાલાજી, તમે હલુસે હલુસે કાજ વસતારાં કરતાં ફરોજ તે જોવાની બોદાએ મને મસ મોટી મઘરડા જેવી આંખો આપેલી છે. આજે કંઈ મુદત થઈ હું તો પામી ગેઈતી કેં સર દીનશા તારી પુઠ. છોડવાનો નથી, પછી પાછળથી જરા ચોકડું બગડી નાય તેમ મને લાગું.”

“પણ દીનશા મારી પુઠે લાગોજ, એમ તે કેમ નાણુયું ?”

“અરે મારી માંબરી બીલાડી, તેં નાણુયું તેમ મેં નાણુયું. મને દીનશાએ પોતેજ કહ્યું. હું ખુશી મારો બોલ ખુશી ! મને કકર એટલીજ લાગેછ કે તારા વગર મને કેમ સોહવાશે.”

આટલું બોલતાં પુટલાં ધસાંધસ રડી પડી. વીલ્હુ પુરત તેની આગળ ઢોડી ગઈ અને તેને ઘણીજ પ્રીતથી પાસાંમાં ચાંપીને બોલી “તું શું એક થડી ભરબી ધારેછ કે હું તુને વીહીલી મુકું ? નારે બા. દીનશા પોતેજ કહતાતા કે પુટલી તો આપણી સાથેજ રહેશે. મેં પહેલાંથીજ એવણુના કાન ઝાલ્યાતા કે મને મારી પુટલી વગર નહીં ચાલે.”

“વીલ્હુ-વીલ્હુ-તું મારી બેઠન નહીં પણ મારી માય છે ને દીનશાજીમી મારા બાપ જેવા છે. ગામના લોક કહેશે કે સર દીનશા બે બધરી કરી લાયાછ.”

“એમ નહીં બોલીએ, દીકરી. હવે તું ઉમરની થઈ એટલે જરા બોલવા ચાલવામાં અંદાજે રાખવો જોઈએ. તું કોઈ વખત જખરો ભમરડો ધુભાવેછ.”

“બેગ ઘોર પારડન ! હું તો જરા રમુજમાં બોલી, પણ ખરેખર મને સર દીનશા ઘણાજ ગમેછ. લગન હવે મહારે ?”

“એવણુ તો ઉતાવળ કરેછ કે આવતી પતેતીના કપડો નક્કર કરીએ.”

“ઓ દાદારજી, એટલું જલદી કરવાનું કાંઈ કારણ ?
એટલાંમાં તારો વાગો કેમ તઈયાર થયો ?”

“તે તો હવે જોઈએ. માસીજીની ખુશી ઉપર બધો
આધાર છે.”

“પણ વીહુ, તુંને સર દીનશાજી ઘણાજ, ઘણાજ,
ઘણાજ ગમેછ કે ? તુંને કોટી કીધીતી કે, સાચું કેહ !
પણ એમ રાતી રાતી શાની થઈ જાયછ જો. બચારી
એબલગામાણી નાજાંમાય એ ખખર સાંભળશે તારે
કોણ જાણે કેવી કાળી કણક મારી જશે. મરેરે, તે
વખતે હું આગળ ઢાઉં તો કેવા ભાવટા પાડું ! જો
મારી નાદાનની સલાહ માનજો. તું પરણ્યા પછી એ
કજીઆના કાહાડનને તારેથી માઇલના માર્ગે દુર રાખજો
ને દીનશાનેબી તેમજ કેહેજો. એ ગુનેહગાર, શોકના
ધાન ભાંજવામાં ઉત્તાહ છે. ઇહો ! ચાલ, અવાચીપર
અવાચી આવેછ. હવે ઘોંટાઈ જાયએ-ખાઈ ખાઈ ! સ્વીટ
ફ્રીમ !”

પ્રકરણ—૧૬ મું.

વર આયો ૨ વીરખાઈજી તારો
માંને ઉતારા ખાસ ૨-૫૮૫ાઈ.

આખરે પતેતીને શુભ રોજે માસાજી અને માસીજીની
પુર રાજમંદીથી સર દીનશા અને વીરખાઈજી શાદીના
પવીત્ર ગાંઠથી જોડાયાં અને તેજ રાતની ત્રેનમાં વહાદાર
આયામને સાથે લઈને મહાખલેશ્વર જવા ઉપડી ગયાં.

વાંચનાર સાહેબો—અત્યાર સુધી તો આપણે બધી ચામચાઈની વાતો કીધી છે. પુટલીખાઈના ખરાં પરાક્રમ તો હવે પછી આવશે. હવે તમે આ કથાના પુર રસમાં ઉતરશો. એક એકું સંધાયું અને હીલ સ્ટેશન ઉપર ઉપડી ગયું, તેથી આપણો શો દી ઉંઘડ્યો ? હજી તો બીજાં ત્રણ ચાર ખેલુકોટક જોવાના છે.

શાહીને બીજે દિવસે રવીવાર હતો. ખાલીજાનાં જંગલમાં પુટલીમાય, લવજ, જરૂ, નાહાની મેહેર, અહીખા અને તેની બેહેન આલાં ગુચડું વળીને બેઠાં બેઠાં ટપ્પા મારતાં હતાં. ઘણે કહાડે મીઠા કાલી દાવરબી આવીને ગોઠવાઈ બેઠા હતા. તેવણુ ઘણી મુક્ત સુધી જંગલના કનઝરવેટીવ આફ્રીસર હોવાથી બગાળમાં નાંકરી કીધેલી હતી અને જરા જરામાં પોતે વાધના ક્રેલા શેકારની કું હાંકવાનો શોખ જરા ઝાઝો હતો. નાહાની મેહેર તેવણુની વાતથી ઘણી અજબ અજબ થતી હતી.

“હ—કાલીખા, તમે પહેલાવહેલા જરૂ વાધ જોયા તારે ઘણું બીધા હોયો ?”

“અરે હારે બેટા—ઘણું જ ગભરાયો.”

“એમ કે ? તારે તમે અથાઈ વેરીઓ ભણ્યા હીધાતા કે ?”

“નહીં માય, તે વખતે એવું કોણને સુજે !”

“પણ તારે તે વખતે નાહાસી કાંય નહીં ગીચા ?”

“નાહાણું તો મારી પુઠે વાધળી ધસી આવે.”

“ઓ માયરે-કેવા ધુજ્યા હોસો-તમે વાધથી જેટલા બીહો તેટલાં બીજાં કસાથી નહીં-કેમ?”

“હું એક ચીજથી વાધ કરતાં વધારે બીહુંછ,” કાલીએ હસીને જવાબ દીધો.

“અં? તે શું? સહી?”

“નહીં.”

“તારે શું? ખાલાબીછ?”

“નહીં.”

“પણ તારે શું-ખોલોની મારા સાહેબ.”

“માઈ માણસ-મારા અનુભવ પ્રમાણે એક ઓરત જાતથી જેટલું બીહીવાનું છે, તેટલું આખી ધરતીમાં નથી—તારી બેઠેનને પુછ.”

“વાહારે કાલીબા, એમ શું બોલોછ. મારી બેઠેનથી બીહોછ?”

“હા-ના-એનાથી થણા બીહુંછ.”

“તારે તમે કંઈ થણા હિંમતવાન નથી. જ્યારે મારી જરૂ તો મરતાં ને મર કરીને નહીં દેહ હું તો જેબી માંડું તે મને કહાડી આપે?”

“પણ હું જે માંડું તે આપશે?”

“તે તો શું માંગોછ તે પર વાત છે. તમે કહો તો એને પુછી જોઈ.”

“અરે નારે—કાલનો દુકાળ આજે પાડશે. વખત આવશે તારે કુંજ પોતે મુછરા.”

અહીં જરૂર જરા ખમરીને બોલી—“હા ચાલ મેહર, નાહાલે મોહાને ઘણી ટક ટક નહીં કરીએ.”

હવે બીજા જુલ્યામાં બીજો નાટક જોઈએ. લવજીખા પુટલીને પકડી બેઠો હતો. આ દેખાવ જોઈને અહીંયાં ચચરી ગયું હતું અને તે દુઃખનો મારીઓ એક ચેલ ઉપર રમકડાંની ચોપડીના જુઠાં જુઠાં પાના ઉઠાવતો હતો.

લવજીએ મુછરું “કેમ પુટલી, આજે એવી સમય વખત કેમ ? કાલે લગનમાં ઘણું ચગરાયું છે કે ?”

તે વાતબી ખરી. પુટલી આજે પોતાની સરેસતાથી ઉભટી જરા બેકાર દીસતી હતી. તેનું ખરું કારણ એ કે પોતાની બેહેનથી આ પહેલી વાર છુટી પડેલી હોવાથી તેનો જીવ ઉઠાસ હતો. લવજીના ટાકુકાનો તે ચકવરતી વ્યાજ સાથે જવાબ આપતે પણ આ વાર તેની આંખમાં પાણી ભરાઈ આવ્યાં.

“પુટલી દીકરા, એમ નહીં કરીએ—બેહેન તો હસતી રમતી—”

પુટલી હજી પડી “ઓ, જોહાને ખાતર માઈં મેળું ના ખા. તું પાંચ મીનીટ મુગો ગગરી રેહતો નથી. કાલ કાલારે પડે કે તું પાછો અહીંથી પતે.”

ચેડા લગ્ન છીને હોય યયો—માર્ચ ૧૯૫૫.

પણ લવણ ઘણા ગેલમાં હતો. તે જમીન ઉપર લાંબો થઇને સુઈ ગયો અને છાતી ઠોકીને જાણે ફટતો હોય તેમ ચાળા કરવા મંડ્યો “ધોરીરે, મારી નાંખ્યોરે, માયજીરે, ધત્યાદી.”

અહીં જે લાંબેથી આ સવળો રાહાઘાટ ભેતો હતો તેનાથી હવે વધુ ટકાયું નહીં. તેણે પોતાની પીઠચરની ચોપડી ફેંડી દીવી અને આગળ ધસી આવીને ડાળા કઠકવીને બોલ્યો. “લવણ, ઉઠ, હવે છક ગધેડા ના બન. તું નક્કી પુટલી બાધને છેડેછ તે—”

થેડા લવણ ઉઠીને બેઠો અને કંમરે હાથ લઈને અહીંને પ્રુછયું: “એ તમે કાકા કોણ? હું બુલતો નહીં હોઉં તો પુટલીબાઈ મારી પોતાની પીઠાઈ થાય. પણ તમારી શું સમી થાય બા?”

પણ અહીં જવાબ આપે તે અગાઉ પુટલી બોલી પડી “મીં. અહીં મારા મોટા ફરેંડ થાય ને એ કાકા હું એવણની—અંહં—અંહં—છે તે—”

લવણને ગોળી લાગી હોય તેમ બબ્બકીને બંધ થયે તેની આંખમાં અજબ ચમક આવી અંધ. પણ આખરે લવણએ જ પ્રુછયું “અંહં—અંહં—છે તે—કરીને કહી દેજો કે કાકા એવણના શું થશે?”

“છ એવણનાં હવે પછીનાં ધણીયાણીની જીવેબનની સડી થવસ.”

આ નવાઇ જેવા જવાબથી જુદાં જુદાં ધણીઓ ઉપર જુદી જુદી અસર થઈ. લવણ પેટ પકડીને હસવા

લાગ્યો “ઓહો ! અરદેશરખા, તમે ઘણા ઉંડાં પાણીમાં ફરતા હો છું. વળી કોણ બીલુ શોધી કહાડ્યું છ ?”

પણ અરદેશરનો સ્ટીમ તકન ચઢી ગયો હતો. કોઇને સલામ અકરામ કરવા વગર તે ઓરડામાંથી ચાલી ગયો. તેના જવા પછી પુટલી ઉખડી—

“કેમ, લવજી શેઠ, કાંઈ છેક ખાવારે ચાલ્યા. ખચારા અઢીને એમ સતાવવામાં તમુંને શું મગાડ લાગે છે ?”

“જે એ ફફડીએ હોય તો હું ઘણું ખુશી થાઉં, માફ જે ચાલવું હોય તો તુંનેથી એમજ ફફડાઉં. તમે લોક એક બીજા સાથે રતન ચંબેલીના ફારસ કરીને મને ઓછા સતાવો છ કે ?”

જાનેવારી ખલસ થયો અને સર હીનશા અને લેડી વકીલ મહાખજેશ્વરથી પાછા ફરયાં. તેઓ તરત વેળા હોટેલ તાજ માહાલમાં ઉતરયાં હતાં કારણ કે સર હીનશાનો મોટો મુંખધનો બંગલો કોલાખા કાસતલ હજી રંગારીઓના હાથમાં હતો. તેઓ આવ્યાને બીજે હીને પુટલી નાચતી કુદતી બેઠેને મળવા આવી અને જમવા રહી. બેઠ બેઠેના ડરેસીંગ રૂમમાં બાલ કરતાં હતાં, તેટલાં પુટલીએ પોતાની હંમેશની રીત પ્રમાણે ગાડું ગખડાવ્યું—

“કેમ ‘લીડી’ માય, કુન્યા સુખી કે દુઃખી ? શેઠ સાહેબનો મીઠાજ આટલા દાહાડામાં કેટલી ડબન વખત ચસકેલો ?”

આ વાર વીલ્હુ તો હસ્યા કીધી પણ આયામા ને માલ હારતી હતી તે બોલી—

“અરે પુટલી માં, વીલ્હુબાધને તો હીરો મલ્યાઈ હીરો. તમુનેબી એવોજ મળે તો હું કેહુછ કે તમે ખડાં નસીખદાર. સર સાહેબ તમુએ તમુ અહસ્થ આસામી છે. કેમ લેડી મા, મેં ખડું કહ્યું કેની?”

“મારી ગરીબ આયામા, તારા વગર હું શું કરતે?” એટલું બોલી વીલ્હુ આયામાને ઘણી પ્રીતથી ભેટી.

ખાણું એક નાડાના ખાનગી ઓરડામાં હતું અને પુટલી તે ઢાહાડે તદ્દન નાચ કુદના રંગમાં હતી.

“દીનશા બાઈ” તેણીએ વાત છેડી. “તમે વીલ્હુને ઇંચકી તો ગીઆછ પણ બે ચાર જુવાનીયાએ તમારા લોહીના તરસીયા છે તે સંભાળજો. બચારો અહીં નાસીપાસ થયોછ તે હવે મારી સાથ લાડ કરીને પોતાનું મન મનાવેછ. સાડું ગામ જાણેછ કે તેની બગલમાંથી તમે વીલ્હુને છટકાવી લાયા નહીં તો એ તમારા હાથમાં કાંઈથી આવતે? ગરીબ બચારો અહીં! તમારી પાસે દોહોડીયાં પડ્યાં અને એ તો મારા જેવા સુકકો બાસદ.”

અલબત્ત ચેરી પુટલી તો આમ ફક્ત જલ્દમાં આવીને બોલી હતી—પણ દીનશાનો ચેહેરો તે વાર બાધને વીલ્હુ ચેતી ગઈ કે રમતીઆળ પુટલીએ વળી પાછા આટો બાકીયો હતો. આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ કે દીનશામાં બધો ઉત્તમ ગુણ હતો—પણ એક જ ખામી

હતી કે તે સેહેજમાં અદેખાઈથી ઉસ્કેરાઈ જતો હતો. તે વીલ્હુને એવી તો તીક્ષણ લાગણીથી ચાહતો હતો કે જો તેનાં ગમ કોઈ ઘણું ટીકીને જાય અથવા જરા વધારે હસીને વાત કરે તો હીનશાને જીવ જતો રહે. આટલા ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ કે પુટલીની ટકોર ઘણી જ કંવખતની હતી. તેમાં ખાસ કરીને અહીનું નામ આવે, ત્યારે તો હીનશાને ભુત ભરાઈ આવતાં વાર ન લાગે.

હીનર ખલાસ થવા પછી પુટલી વીલાય થઈ અને માટી ખાયડી એકલાં પડ્યાં—તોળી તુફાનનો વાવટો ચઢેડેલા જ હતો. હીનશા ન્યુસપેપર આડું પકડીને જણી વાંચવામાં ગુંટાયેલા હોય તેમ ધડીચેર ઉપર બેસી રહ્યો. વીલ્હુ અલખત તેનું કારણ સમજી ગઈ હતી. તે તો હવે ઘણા દાહાડા થયા પોતાના ઘણીની આ એકપુરી ખામી સમજી ગઈ હતી. પણ તેણીએ કરાવ કીધો કે ધીરજથી આસ્તે રહીને તેની આ ટેવ છોડાવવી. બધી વીલ્હુ !

તે હજવે હજવે હીનશા આગળ ગઈ અને ધડીચેરના હાથ ઉપર બેસીને તેનું માથું પસવારવા લાગી. પણ નો કોઈ ! વીલ્હુએ આ પ્રમાણે માહાખલેશ્વરમાં ડબ્બે બખત જોયું હતું, એટલે તે જરાબી અજબ થઈ નહીં. ત્યાં એસ્કી ગુવાનીયાઓ વીલ્હુ સાથે જરા ધુટથી વાત કરે, સાથે ફરવા જવા માગે, તો હીનશાહ એમજ ગોબડું ચઢાવતો હતો. આખરે તેણી નરમાસથી બોલી—

“હીના, શું છે, આજે ઘણું ઠંડું છે હીસો?”

“નહી ખાસ તેવું કંઈ નથી.” ટુંકો જવાબ.

વીલ્હુએ પોતા હાથે તેના માથાના બાહ સરખા કરવા માંડ્યા, જે હીનશાને હંમેશા ઘણું પસંદ હતું પણ આજે પોતાનું માથું ખસેડી નાખ્યું.

“ડીઅર, તું ના કહેજે પણ કેમકે તારા જીવને ઠીક નથી.”

“હા, પણ તેવું કહેવા શું માંગે છે? ધારો કે મને ઠીક લાગતું નથી, તેવું શું કરાવે છે?”

“તેટલું જ હોય તો સમજાયા, પણ આજે વળી તારા મનમાં કંઈ ઓછું આવ્યું છે.”

“હા—તેમની હાલે.”

“ને ખરું કહું તો તુંને વળી ક્યાંની અટખાટ લાગી છે.”

જે એક મીનીટ મુગા રહીને હીનશા બોલ્યા. “આજે પુટલી બોલી કે મેં તુંને પેલા અહીની બગલમાંથી છોડવી! એટલે શું? તું શું તેની બગલમાં કોઈ દાહાડે ભરાયતી?”

“હીનશા, હીનશા (હસીને) તું કહો કે કુનીઆદારી શીખશે. વારું કોઈ દાહાડે એમ બનેલી? આજે પુટલીને તું ઓળખતો નથી? એ જેટલું કાઢું કાઢું બોલે છે ને ભમરડા ધુમાડે છે તે જ ખરા હોય તો આજે છંદગીમાં એ દાહાડોળી જવાય નહીં.”

ચોરીયાં માર.

હીનશાએ હવે પોતાની બેવકુશઈ જોઈ અને ખશીયાણા મહીને વીંછીને વળગી પડ્યો.

“મારા જાન, હું વળી પાછો મુરખ બન્યો. સઉથી વધતામાં વધતો મુરખ એક અઢંજો ભરથાર છે. મને તારી ઉપર એટલો હરખભર્યો પયાર છે કે બીજો કોઈ તારી ગમ જોય તો મારો જીવ જતો રહે.”

“પણ ડીઝર, તે બધું હું સમજું છું. પણ મારી ફત્તીમાં છે.”

“એક ફક્ત પુટલી બાક !”

“વળી નાશાન થયું તમે સો વખત પહેલા ને પુટલી પછી.”

“ઓ દીલદાર—બસ હવે મારો હરખ માથો સમાધાન જતો નથી.”

આજની રાત તો આ મહીને જમ પાછો પોતાને વતન ગયો હતો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

જુલાઈનો મહીનો છે અને ઘેડી હીનશા પોતાના ઘણીના સુંદર દેલાખા કાસલમાં જાયુકના રહેવા સીવાર્યાં છે. સરેસતાની રીત પ્રમાણે પુટલીબાઈ પાછાં ખીંચ્યાં છે.

“ઓ માય, આજે તમે લોકને પરણ્યાને દોડોડ વરસ નીકળી ગીયું ને મારે મનથી તો જાણે એક મહીના થયો-મરેરે વખત કેમ જાયછ તે સમજમાં આવતું જ નથી. જાણે આઠ દાહાડાનો વાતપર આપણે સ્ટીમર ખાનકુરા ઉપર નાચતાં ફૂલતાંતાં ! તમારાંમાંથી કોઈ ઘરડું થતું નહીં. વીલ્હુ દાહાડે પરી જેવી થતી જાયછ ને દીનશાખી કલાકે કલાક જીવાન થતા જાયછ ! કેમ, કાકા, ખાસને કંઈ કારો કલપ બલપ લગારોછ કે શું ?”

“હું દર કલાકે જીવાન થતો જાઉંછ ને મારી એક સગી પુટલી નામની છે તે દર મીનીટ મીનીટ તોફાની ખારકસ થતી જાયછ. પણ ઉભી રેહ, આય મોટા પપરડા જેવું સીંચ કીધેલું કાગળ કાચું ?”

“ઓહ, એ તો પેલા લેલા ગાંડા અદીતું છે. એ હમેશાં કે આવતાં અઠવાડીયાંમાં એવણુ મુબઈ બીરાજ વાના છે અને આપુને મળવા આવ્યા કરશે.”

દીનશાખાના મોહોડાંપર તોફાનનો વાવટો પછો થઈડયો. “અહ ! એ શેઠને મુબઈની હવા ઘણી ભાવી આવેલી જણાયછ. એક મહીનાની વાતપર તો અહીં ગગડયો’તો ને વળા શું કામ ધકેલા ખાવા આવતો હોશે.”

“તે તો બા આપણે શું જાણીએ ?” પુતલીએ તાણો માર્યો “કદાચ વીલ્હુ ઉપરનો એનો અગસો જીવ હજી તાજો હોશે !”

દીનશાએ કથો ઉતર આપ્યો નહીં પણ તેના ડાળા ટસટસી રહ્યા હતા. પોતાની ધણીયાણી તરફ રોહોસાથી

ફરી તે એટલું જ બોલ્યો કે “વીલુ, તારા હાથ ધુન્ને
કેમ ? બધી કાઢી ટબલ ઘોળાયછ તે બેતીબી
નહીં.”

આ સાંભળીને પુટલી પેટ પકડીને હસી પડી. દીનશ
ફક્કાટમાં ઉઠીને ચાલી ગયો. બે બેહનો એકલી પડી
ત્યારે વીલુએ નાખુશીથી કહ્યું—

“પપી, તું મારા સંબંધમાં અડીનું નામ સડોવ્યા
કરેછ તે મને ગમતું નહીં. તું જોયછ તો પપી કે
તેથી દાનશાને કેવો ચટકો લાગેછ. એક તો એ વેહમીના
પાદશાહ છે, તેમાં તું આગમાં તેલ રેડેછ. દીનશને
અડીને નામની તાલક છે, તે તો તું કે દાહડેની નોઈ
કુટીછ.”

“અરે હારે. તે બાલુનિ તો હું મને ચટકો લગાડ્યા
કરેછ. તારો થરડો તો અજબ તરાંહનો અઢેખો છે બા.
સ્કીમર ઉપર પેલો એરચશ તારી આગળનો આગળ
ભમીઆ કરતોતો તારેબી એ એમજ ખંરવાયાં તોડતો
તો તે તુંને યાદ નથી ? એ ફક્કડીને ઘુમટો ચહલવેછ
તારે મને જોવાની ઘણી મગહ પડેછ. બાલે નરો નાટક !”

“તુંને નાટક લાગેછ, પણ મારો મરો થાયછ. પપી,
તુંને મારી કહર નથી.”

“એહ ! એમાં શું ? તમે બેહ નવું અકેક ઉપર
પેલાં દીવાના છેઓ, તે હું સમજુંછ. એ બધી વાતે
સમજુ છે, પણ આએ અદેખાઈ એની કમાલ એજ છે.”

“વારૂં, તે વાત તો રહી, પણ તું અદી સાથે ઓમીસ થઈ તે વાત હવે મારે દીનશાને કહેવી જોઈએ. એ પછવાડેથી જાણશે તો મારી ઉપર ઘણા ખીજશે કે આપણે એના વીશ્વાસ નહીં કીધો.”

“અરે નારે-મારા સમ, મને રડે ! એમ કંઈ કરતી ના ! દીનશાને કોઈથી રીતની ઠગ વીઢ્યા સારું એટલી છીટ છે કે એ તો લાગલો જઈને અદીના કાકાને બધું કહી આવશે. તું હજી તારા ધણીને બરાબર ઓળખતી નથી. તારા મોઢાડે એક ખોલ નીકળ્યો કેની તો એ લાગલો ગાડી મારતો કાકાજીને કહીને બધું ઉંધું મારશે. હું તો તુંને પોતાનેથી કહેવાની નહીં ઉતી, પણ તે બધું ખાનગી રાખવાની કબુલાત આપી એટલે મારા પેટમાં વાત રહી નહીં. હજી આલુનેથી કહ્યું નથી. ફક્ત તું ને આયામા જાણેછ.”

“પણ એમ કાંઈ સુધી ચાલશે, શું વરસોના વરસ “એનજેન” થઈને રહેવાના છેઓ ?”

“તેમ કોણ કહેછ-પણ ‘કલ હય ઓર અલાહ હય.’ ચંદ્રોજમાં કોણ જાણે શુંનું શું થઈ જશે. મારી ખેડેન કરે ! તું કંઈથી આટો બાકતી ના, નહીં તો મારું કામ બગડશે. પણ સખર, કોઈની મોટોર અપાટા બંધ આવેછ. અરે મરેરે, રખેને પેલી નખોદનું ગાલું નાજાં માય હોય ! ચોટલાબરીને સહવારના પોહારમાં ઘસડાઈ આવતાં શરમ નહીં લાગતી ? એ આપરી લાઠનમાં રેહેવા આવી ગગડીછ તે એમ પીડા પજે વળગશે તો કેમ જીવાશે !”

‘ ને ખરેખરના નાભાંમાય જુઠું જુઠું હસ્તાં હસ્તાં
આવી ચહડ્યાં હતાં. તેવણે પેલા પીંક ઉલ્લન જરસી
પહેર્યો હતો અને મોઢાડાં ઉપર કાળી જીણી પણ
છાનેરી કસળી ફારવાળી વેઈલ નાંખી હતી. વીલ્હુને
જોઈને તેવણે બે હાથ પોહાળા કરીને ઠોડી આવ્યાંને
તેણીને ચાંપીને કોટી કરી. પણ મારી વહાલી પુટલી
જોવી પકડી કે આ કામના કાલકાળને જોઈને
થીજ છેક દુર જઈને જોડી ને આલપર સારી પેઠે પાઉક-
રના લેપડા કીધા કે પેલી “કીસી” રમત કરવા
પામેજ નહીં.

“વીલ્હુમાય, તમારા દીનશાહ મલક છે ! જાને
જરા એવણનું કામ છે. તેથી એવણને લઈ જવા આવીછ.
બપોરના મારેજ તાંહાં જમશે ને સાંજના આવશે. મારા
નવા બંજલામાં મોટોરનું ગેરેજ નથી તે સાઈં એવણની
સલાહ પુછવાની છે. અમે તો કઈ વરસ થયાં જીવેજનનાં
હોસ્ત છઈએ, એટલે હું આશા રાખુંછ કે તમે એવણને
આજનો દહાડો ‘રૂપેર’ કરી ચકશે.”

“જી, એમાં માઈં મત પુછવાનું શું છે ? લેજો એવણ
પોતેજ આયા. એવણની ખુશી હોય તો મલે સાત વખત
ભય.”

“દીનશા, તમે કેવા નસીબદાર ! કેવી તાબેદાર સમજી
બધરી તમને મલીછ. મેં માંગી લીધું કે આજનો દહાડો
તમને મારે તાંહાં આવવા કે તો બચારીએ એકકે જાણે
હા કહ્યું.”

દીનશા કાંસી કરાંજીને બોલ્યો “હા—મને ખીજી રોકાણુ છે પણ તમે જરે ખાસ તેડવા આયાંછ, તારે હું ના કેમ કેહું? પણ અહીંજ નાસતો કરીને પછી જઈએ તો કેમ?”

“નહી—જરા મને ઘેરમાં ખીજીઓ કામ છે. હું તો બધાંને ઘસડી જતે પણ મારે તાંહાં હજી બરાબર ગોઠવ આડવ થયું નથી.”

દીનશાને લઇને મોટાર ધુમધુકાર ઉપડી ગઈ એટલે પુટલીમાય ખીલ્યાં. મોટારની ગમ કરરર હેતા કટકા મોરીને તેવણુ બોલ્યાં—

“મરતી નહીં કે? રાન અવર દસા. બસ એ ખલે-રીને જોઈછ કે મને પેટમાં કંઈ થઈ આવેછ, એ વળી દીનશા સાથ કંઈ તુમરાં અથરાવશે. અબબ છે કે દીનશા તે પામી જતો નથી. પણ માટીડા બધાજ એવા. જ્યાં ભીખાજી બનાવ્યા કે ગેં—ગેં—તેં—તેં થઈ જાય.”

પેલીમર એડનવાળી મોટાર તો એવી ઝડપથી ચાલતી હતી કે એક ગધેડુંભી આગળ વધી જાય. અલબત્તાં નાબંભાય પોતે ચલાવતાં હતાં.

“દીનશા ડીયર, આજે એવું મઝાવું સીરું છે કે દોડાદોડ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી.”

“પણ ઉતાવળનું કામ નહીં ઉતું તો મારે તાંહાં પ્રેક-ફાર્ટ લઇનેજ કાંય નહીં નીકળ્યાં?”

“આપણે જરા લટારો મારીને ઘેર નહીંશું. આપણે છે તે, દીનશા. બચારી વીલ્હુની આગળ એની બહેન છે તો ઠીક છે હં! તમે તો આખો દહાડો બહારના બહાર કરો, એટલે એ એખલી રહે તે જરા ઠીક તો નહીં તો. આગળ બચ્યાં કચ્યાં હોતે કેની તો જુદી વાત હતી.”

આ વાર દીનશાના ચેહરામાં એક નવી તરેહનો ફેરફાર થઈ ગયો. તે બધી વાતે સંતોષી હતો પણ એક વાત તેને સદા ગમગીન બનાવતી હતી, કે જો તે વારસા વગર ઘોસખોરદુ થઈ જાય તો ટાઈટલ, કોલાબા કાસટલ વગેરે તેના એક પીત્રાઈને જાય, જે પીત્રાઈ સાથે એને મોહોડું જીવાનો વેહવાર ન હતો. ગમે એટલી અંદર-ખાનેની નાસીપાસી છતાં દીનશાએ ઠંડે પેટે જવાબ દીધો—

“વીલ્હુને તો જરા જરા એકાંત હોય તે વધારે પસંદ છે. એ તો એટલી કામમાં ને કામમાં રહેછ કે એનો વખત કેમ જાયછ તે જણાવો નથી.”

હવે નાજાંમાય પોતાના સ્ત્રી ચરીત્ર ચલાવ્યાં. દીનશા ગમ દયામણું મોંહ કરી ખોલ્યાં. “દીનશાભાઈ, તમે તો મારા ભાઈ જેવા છો, તેથી એક વાતની સલાહ આપું તો કંઈ આપું તો નહીં લાવશો?”

“ખોલોની-ખોલવાના કંઈ પધસા પડેછ? મને કાન શું કામ આપ્યાછ?”

“તમે ગમે એવા અકળા હોઓ પણ ભાળા છેઓ ને તમુંને જરા એસારો કરવાની મારી કરજ છે. પછવાડેથી તમે મને એમ કહેશો કે મારી આંખ કાંય ઉંઘાડી તો હું શું જવાબ આપું?”

“પણ એટલું બધું શું છે?”

“મારા વંહાલા દીનશા, તારી વીંટલું તુંને એકસો વરસની અખંધ થઇને રેહ-પણ-પણ-કેમ બોલુ-પણ કહેવા વગરખી ચાલતું નહીં કે પેલો અદી, તમારી ગેર-હાજરીમાં પરીઓ પાંથરીઓ તમારા બંગલામાં રેહેછ તે જરા સંભાળો તો ઠીક.”

“એટલે ? તમે શું કહેવા માંગોછ ? જરા બોલાસાથી બોલો.”

“હું જાણુતીતીજ રે કે તમુંને એ ખબરથી ઝટકો લાગશે-પણ મુવું મારેથીખી બોલાઈ જવાયુ.”

“એમ અરધું બોલીને બીજાના દીલમાં વસવસો પેદા કરવાનું વાજખી નથી. મીઠો અરદેશર મારા બંગલામાં મળવા આવે તેમાં તમુંને શું ખાટું લાગેછ ? શું એ સાઈં માણુસ નથી?”

“મારા ભાઇ, હું કોઇની નીંદા કરતી નથી. હું તો ફક્ત જરા તમારા કાન બોલુંછ. હું પહેલાંથીજ બીહીતી’તી કે તમારે ગળે એ વાત નહીં ઉતરશે.”

આ વાર દીનશાના મનમાં તો એવું થયું કે મોટાર થોભાવીને ઉતરી જવું—અથવા તેનું જો ચાલતું હોય તો આ કજીઆના કાહાડનને બહાર રસતા ઉપર ફેંકી દેવી.

પણ નાજાંમાય હટી નહીં. તે જરા ગગળતે સાહે
બાલી “મારા ડીઅર દીનશા, હું તો તમારી કકર ખાઉં છ.
પણ એક જાત જાતનું બોલેછ તે મારેથી ખમાતું નહીં.”

“પણ શું બોલેછ ?”

“મેં ઘણા જનને વાત કરતાં સાંભળ્યાં છ કે તમારી
તમારી વીલ્હુ તમારી ગેરહાજરીમાં અગાસી ઉપર બેસીને
જરા બેમલાજથો અકેક સાથ વરતેછ.”

“એવી કાંઈ કંઝાલ વાત હું એક ઘડીભરથી માનતો
નથી. આજે પહેલી જ વાર તમારે મોઢે સાંભળુ છ.”

“તે તો વળી એમજ તો—આમના લોક કહે તમને
એવી વાત ચાલી ચલાવીને કેહેવા આવે ? તમારી ઉમર
જેતાં વીલ્હુ ઘણી નાદાન છે. એટલે તમારી કંપની
કેતાં એણી ભુરનાં અદી સાથ હસવાનું વધારે
પસંદ કરે એ કુદરતી છે. કદાચ એમાં કાંઈ વાતમાં
છવ હોય નહીં પણ—”

“સુખર કરો—તમે મારી ધણીયાણીની રીતલાત ઉપર
જે નાંખીને હવે મને દેખાડવા માંગો છ કે તમે મારી
જે બાબતો ? મીસીસ એડનવાળા, એક વાતની
સો વાત. મારી ધણીયાણી શું કરેછ અને કોણની
સાથ ફરેછ હરેછ તે વીશે એક વાંકો સખનથી હું.
કોઈ ને બોલવા દેનાર નથી.”

“તે તો જેમ તમારી મરજી. લોક ચાવાચીવી કરેછ
તે મારા કાનપર આવી મેં તમને કહી. તમને નહીં

અમતું હોય તો તમે છેઓ ને તમારું ઘેર છે. ચાલો આપણે હવે બીજી વાત કરીએ.”

દીનશાનો મીઝાજ હવે તદ્દન હાથથી ગયો હતો. નાજાંમાય તેના કાનમાં ઝેર રેડીને હવે ફેરવી તોલવાની તબવીજ કરતી હતી તે એનાથી સંખ્યાયું નહીં. તેના નાકના ક્ષીકાં ઉડતાં હતાં. તેને પટ્ટાવી દેવાની મતલબથી નાજાંમાય બોલી.

“મે સંભાલ્યું કે તમે આવે મોહોસમ મુંબઈમાં કહાડવાના છેઓ. હું ઘણી ખુશી થઈ. હું બી અહીંજ રહેવાની છેઠં તેથી વીલ્લુને ઘડી ઘડી મળાશે.”

દીનશાએ કંઈ જવાબઆપ્યો નહીં. મોટાર નાજાં-માયના ઘર આગળ આવીને ઉભી કે તે તુરત કુદી પડ્યો અને સલામ માર્યો. ફીધા વગર ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

મકરણ—૧૮ મું.

પુટલીનું જોદા શું ભટું કરશે. તેણીએ દીનશાને ભોલાઈમાં છેડ્યો હતો. અને તેને આખાદ મળતીજ વાત નાજાંમાયે કહી હતી. એટલે હમેશનો અદેખો સ્વભાવ એકાએક ભડકો લઈ ઉઠ્યો. તે માથે હાથ દબ વીચારવા લાગ્યો કે તેની વીલ્લુ તેને ડીઅરને ડારલીંગના એલકાબથી વીનવતી હતી. તે બધું હંબગ હશે ? આખર કરે પણ બધરીની જાત. હવે દીનશાની

ખાત્રી થઇ કે વીહલુ પોતાના ધણીના પૈસાને ખાતર તેને પાસામાં ભરાઇને જુઠું જુઠું વહાણ કરતી હતી. નાનંભાએ કહ્યું તે ખરું કે તેના બધા જીવ પેલા અદી ઉપર હતો.

દીનશા ઘણુંબી કરે પણ આ નાપેકાર વેહમ તેના હીલમાં એવો જડવાલી બેઠો હતો કે કંમે કરીને જાય નહીં. અદેખાઇને મારે તેનું મોહ કડવું થઈ ગયું હતું અને રાતના ઉંઘાવાને બદલે એના એજ ધખારામાં તેણે બીજાણામાં ધરફરી મારવી ચાલુ રાખી. ઘણું જરા પરણેલા મરદોમાં એક ભુંડી ટેવ હોય છે, તેમ જમણે તેઓના મનમાં કંઈ વેહમ આવી જાય છે ત્યારે તેઓ સારાં ધરને, નોકર ચાકરોને, પાલેલાં જનવરોને, ગામ લખી ખાય છે. તેવોજ હાલ અવતાર દીનશાનો હતો.

આ પ્રમાણે કુમાં બીલાડાંનો માથો ઘોડાક દાવજ ચાલ્યા પછી અદી શેઠ મુંબાઇ આવી પહોંચ્યા. તેના જરૂર નથી કે સહવાર, ખર્ચોર અને સાંજ, જ્યારે જોઈએ ત્યારે એવણની પધરામણી કોલાખા કાસટલમાં દીસવા લાગી. આ વાર જો દીનશાનું બેજું ઠેકાણે હતું તો તે જોઈ શકતે કે અદી જ્યારે હોય ત્યારે પુટણી સાથેના સાથે કરતો હતો. અને તેણીના ગમ તેના ડોખા તણાઈ રહેતા હતા. પણ કમનસીબે દીનશાની આંખ અદેખાઇનો પરદો એવો ફરી વલ્યો હતો કે તેને બીજું કંઈ દીસ્યું જ નહીં. અભાગણી નાનંભાએ પોતાના કરતુકના બી એવી ફળદ્રુપ જગામાં વાવીયાં હતાં કે તેવા કડવાં ફળ તેણીની આશા ઉપ્રાંત પુર જોશમાં ઉગી નીકળવા માંડ્યાં હતાં.

હવે કમખખત નાંટકે શું મોહાકાનવાળી તે જુઓ. અહીંને આવ્યા પછી દસેક દાહાડા ગયા હશે. સાંજના પાંચેકને સુમારે વીલ્હુ હાથમાં એક નાહાની બાસકીટ લઇને વાડીમાં ફુલ તોડતી હતી. તેણીએ ચોતાની સાડીની સોડ ઉતારી નાખી હતી અને તેજ દાહાડે માથું ચોળેલું હોવાથી બાલ સુકાવા સાડું છુટા રાખ્યા હતા. એકાએક અહીં શેઠના ત્યાં આવી ચઢ્યો. તેનું મોંહ ઉદાસ હતું અને આંખમાં ઝલઝલીઆં ભરાઈ આવેલાં જણાતાં હતાં.

વીલ્હુએ ટકેરમાં પુછ્યું “કેમ અહીં કાકા, એમ રડતા ચણાવાળા જેવા થઇને કેમ આયાછ ? વળી પુટલીએ કંઈ નવી ચાલાકી બતાવીછ કે શું ?”

“નહીં—પુટલીને તો હું આજે મલ્લેજ નથી—પણ મુઓ—મને ના પુછ.”

“પણ તોખી ?”

“બસ—હું છેલ્લે પાટલે બેઠોછ. હું અહીંથી મારાં લગન થવા અગાઉ જવાનો નથી.”

“હું, હું હું, મીઆં મીઆં, જરા આસતે. કાણુની સાથે ? પપી સાથે.”

“તારે વળી બીજું કાણુ સાથે ? પેલા મારો ઘરડો ધુવડ કાઠો તો બીજાં દસ વરસ છવી મરશે તે સાડું શું અમે કાંતમાં આંગલા ઘાલીને બેસી રહીએકે ?”

“હા, એ જરા તમારા ઘોડાના બાબમાં મુશ્કેલ જેવું
તો છે પણ બીજે ઉપાય શો ? બરાબર લાગ આવે
તાંહાં સુધી ખોટી થવા વગર છુટકો નથી.”

“પણ કાંય ? હમણું ને હમણાંજ કાંય નહીં લગન
કરી નાખીએ ? હું શું કંઈ મારા કાકા સાથે પરણ-
વાનો છેલ્લું ?”

“અરે પણ અહીંયા, સમજ કે તું પપી સાથે પરણી
ઘેઠા ને તારા કાકાજીએ તુંને ઘેરમાંથી પાછીચું આપ્યું
તો પછી ખાસો કોણને ?”

“તે બધું મેં પુટલીને સમજાવ્યું. પણ એતો એકની
બે થતી નથી તેથી હું તારી આગળ ઘેડી આવ્યો કે
તું એને સમજાવ.”

“શું સમજાવ ? મારું તોડડું ? તું પચાસ સાલ
ફીપીઆ મહીને દાહાડે કમાઈ લાવે તે પર તમે બે જણ
જીંદગી ગુજારવા માગો છો ? અહીં તું કંઈ ઘેલો બેલો
થયો છો. એમ કંઈ બને ?”

“અરે પણ હું કાંહા કેહું છું કે હમણાં હમણાં
ઘેર માંડીએ ? મારો વીચાર તો એવો છે કે હમણાં
કાલે ગુપચુપ લગન કરી દઈએ. ડોસાજીને નકામાં
જગાડવાની કંઈ જરૂર નથી. બધું મેં રાંધીને તૈયાર
કીધું છું. ફક્ત તારી પુટલીને તું સમજાવીને સીસામાં
ઉતારવાની ખોટી છે.”

“નાનસન્સ—કણ નહીં—એ તું શું બકે છે ?”

“પણુ જરા માફ સાંભળ તો ખરી” અદી અકળાઇને બોલ્યો “કાકાજીને કાંઈ જુના પુરાણા દસતાવેજ હાથ લાગાજ તે પરથી એવાણુના વકીલોએ એવી સલાહ આપીજ કે સીંગાપોરમાં એક મસ મોટી જગા છે તે એવાણુની માલિકીની છે એમ કોરટમાં પુરવાર થઈ શકશે. હવે કાસાજીને કોઈએ એમ જાપડે ચહુડાવ્યાજ કે આ જગામાંથી કોઈ રેલવે પસાર થઈ જવાની છે અને જમીનના એકના ચાર ભાવ આવશે. તેથી એવાણુ થોડે ચહુડયાજ મને કેહેજે તું સીંગાપોર જ ને તાંડાંના વકીલોથી ખબર કાઢાડ કે આપણં તાઈટલ દીડ ખરાબર છે કે નહીં.”

“વાઈ, તે વાત મને કહીને શું કેહવા માંગેજ.” વીલ્હુએ સવાલ નાખ્યો.

“જરા ધીરજથી સાંભળે તો કેહું કેની? કાકાજી કેહેજ કે આએ જમીન જે આપરી પુરવાર થાય તો તે વેચીને જે રકમ આવે તેમાંથી રૂપીએ ચાર આના તેવાણુ મને આપવા કબુલ થાયજ.”

“આહ! ને તુને કાહારે ઉપડી જવાનું?”

“આવતે મહીને—ને તે આઈ હું પુટલીને કેહુંજ કે હું જઈ તે અગાઉ આપરે લગનના ગાંઠથી બંધાઈ જઈએ કે પછી મારા જીવને સધીઆરો રેહ કે મારી ગેરહાજરીમાં કોઈ બીજે માથું નહીં મારે. પુટલી કેવી છે તે તો તું જાણેજ. મારી તો એ જરાબી દરકાર કરતી નથી.”

“વીલ્લુ હસી પડી, “જે તુંને પુટલીના સખુન ઉપર વીસવાસ નહીં હોય તો એવી છાકરી સાથે ‘એનગેજ’ ફ્રેનગેજ થવાની જરૂર શું છે?”

“અહં ! અહં ! માટીડાના દીલમાં એવી વાતમાં શું ઉધા ચતાં થાયછ તે તમે બેરાંઓ શું સમજો ? પુટલી ઉપર. મારો જીવ જાન છે. પણ—પણ કોણ જાણેલા હાથમાંથી સપ દેતી સરી જાય તો હું બાપલા વગરનો થઈ જાઉં. પણ એક વખત જે ગાંઠ બંધાઈ ગયો કેની તો પછી કંઈ નહીં. જે વીલ્લુ બેઠેન એટલું મારું કામ કરી નહી આપે ?”

“નહીં—નહીં—અહી તું માંગેછ તે ઘણું જ બેહુધું છે. તું સીંગાપોરથી પાછો આવ ને પછી—”

“એમ નહીં—જે વીલ્લુ, મારી માય કરે, તારે પગે લાયું. તું ને દીનશા કેવાં એક બીજા વગર મુઝાતાં તાં તે યાદ કર. તારી સાથ નક્કી થવા પછી એ ચીન કે વેલાત ચાલી જતે તો તુંને કેવું લાગતે ? વીલ્લુ તું એને સમજાવ. એ તારું માનશે.”

આ પ્રમાણે બોલીને અદાએ વીલ્લુને હાથ પકડ્યો અને પોતાની છાતી આગળ ધર્યો.

“નહીં અહી, એવાં છુપાછુપ લગન કરવાની હું, મારી બેઠેનને કબુ સલાહ આપું નહીં. વધારે બોહાસ કરવામાં ફાયદો નથી.”

હવે સ્કુપીડ અઢી એકદમ ઉસકેરાઈ ગયો અને વીલ્હુનો હાથ પકડીને આંખમાં ચાંપવા પડ્યો “જો— મારી બેહેન હું આટલા કાલાવાલા કરૂંછ તોબી તુ સમજતી નહીંને—”

એવામાં અચબુચ દીનશા એક આડના ઓથામાંથી બાહાર નીકળી આવ્યો. અઢીએ તુરત પોતાનો હાથ ખેંચી લીધો. આ વાર ત્યાં નાહાના જોવો “ટાબલો” રચાઈ રહ્યો હતો. અલખત આ વાર દીનશાના ભવાંનો ચીલ્લો કેટલી ડીઝા ચહડ્યો હશે તે સમજવાનું સેહેલ છે. કમભાગ્યે નાહાન અઢી ત્યાંથી સટકી ગયો અને વીલ્હુ ને દીનશા એકલાં રહી ગયાં. જરા વાર લોહીનો ચોટ ગળીને દીનશાએ તોરમાંજ પુછ્યું.

“બાઈ સાહેબ, મેહરબાની કરી જણાવશો કે એમ તમારો હાથ અઢી જ્યારે ત્યારે પકડેછ કે?”

વીલ્હુ કાંસી કરાંઝીને જરા હસી તે કંગલાર્થ ગઈ હતી.

“નહીં—વળી આજેજ કાંઈ એને એમ સુજ પડ્યું. એ તો બચારો ભોજોભટાક છે. એના મનમાં કંઈ નહીં.”

“મનમાં હાથ કે નહીં હાથ પણ મેહરબાની કરી એને કેહશો કે આવા ઘેલાં ચેરાં મને ગમતાં નથી.” તમેબી એવા છુટ લેવા દીધી તેથી હું અજબ છેલું.”

“પણ દીનશા, એમાં શું મોટી વાત થઈ? એક નાહાન છોકરો વગર સમજે હાથ પકડે તો શું હાથ ઘસાઈ ગીયો?”

“નાદાન છોકરો કે દહાડેથી થયો ? એ પચીસ વરસનો મોટો ઉંઠ જવો છે. એ બધાં હીંગલી ગુરિ-આના શું નાચ ચાલી રહ્યાછ તે મારા ધીઆનમાં ઉતરતા નથી.”

“હીનશા, હીનશા, તું નકામો ખસ થાયછ. ખરી વાત એ છે કે એનો છવ્ઠ કંઈ ચોકસ વાતે ઉદાસ છે અને તેના સંબંધમાં મારી સલાહ પુછવા આયો તો. કાલાવાલા કરતા એણે મારો હાથ પકડ્યો તેમાં હું શું કરું ? હું ખીસાડી મુઠું તેટલાં તમે નીકળી આયા.”

હીનશાબા હવે જરા નરમ પડ્યા, “ઠીક છે, હું તારો બોલાસો માગુંછ. હું જરા આકળો છઉં ને ગરમાગરમીમાં મારેથી કાંઈ બોલાઈ જવાય તો તે સાફ દલગીર છઉં. પછુ—”

“પછુ શું, બોલામણી બોલો, હીના.”

“મારી વાહલી વીલ્હુ, મારે મનથી તું કેવી છે તે બોલવાની મારી પાસે પુરતા સખુન નથી, જો, મને લાગે કે મારા ઉપરથી તારો ફીલ ઉતારો થઈ ગીઓછ તો હું છવ્ઠ પર કરું.”

“હીનશાનો ઉજ્જો કાગજ જેવો ને ઉસકેરાયલો ચેહેરો જોઈને વીલ્હુ તેને ભેટી પડી અને તેની છાતી ઉપર માથું નાંખીને બોલી “મારા જાન, તું એમ શું બોલેછ ? તારા વગર મારું બીજું કાણ છે ? ઉઠતાં ને બેસતાં હું તે દાદર આગળ હાથ જોડીને માંગુછ કે તું મારે માથે

સંઘા કાયમ રહે. તારા મનમાં કંઈબી ખતરો હોય તે કાહાડી નાંખ. જો તે દાહાડે તારી હૈસ્ત નાજાંભાય મારી ખુબ ઠેકડી કોઈ આગળ કરતીતી કે—”

“અરે મુઈ એ નાપેકાર દદાનું નામ ના દે. અહાનમ-માં જાય નાજાંભાય. કોણ જાણે કાંડથી નડવા આવી મુઘછ.”

“હુંબી એ બાધથી બેજાર બેજાર છેઉં.” વીલ્હુ બોલી. “આપરે એનું નામ બારીબુરી કાંય નહીં મુકીએ ? લીધેલી, બાધેલી, બધી વાતે હાડમાર થયેલી એક ચોરત બાહ પર ચુનાના લેપડા કરીને તારી સાથ લાડ કરવા માંગેછ તેટલુંબી તું જોતો નહીં ?”

“શું ? શું બોલી ? નાજાં મારી સાથ લાડ કરવા માંગેછ ? ઓ બોદા, તું શું મને એટલો બધો બેવકૂફ સમજેછ ? અરે એ ચોરતને તો હું પેલી. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે તેમ ચીપીઆ એબી હાથ નહીં લગાડું.”

આ પછી આ જોડું પાછું હસી ખુશીથી વાત કરવા પડ્યું અને અદેખાધનો દેવ તે વાર તો એકવાર ફરીથી હારીને ત્યાંથી બેમાલુમ થઈ ગયો.

પ્રકરણ—૧૯ મું.

ઉપલી વાતનેજ આઠેક દાહાડા થયા હશે. માટી બૈયર વાડીમાં બેસીને ખુશ ટપપા ચલાવે છે. દીનશા કંઈ ઉંડા વમાસણમાં છે. દેખીતી રીતે તે વીલ્હુને રાજ-રાખવાની તબવીબમાં છે. આખરે તે બોલ્યો—

“વાહલી, મને સીંગાપોરથી મારા આડતીઆનો તાર આવ્યોછ કે મારે જરૂર તાંહાં આવવું નહીં તો મોટું નુકશાન થશે, એટલે મને જવા વગર છુટકો નથી. હું તો ત્યારનો મોટા ગલરાટમાં છેલ્લે કે તારી આગળ કેમ વાત છેડું.”

વીહલુ હકો મારીને ઉઠીને ઉભી થઈ. “થું સીંગાપોર જાય ? ને પછી—મારું કેમ !”

“પણ હીકરા હું થું કરું ? મનેબી ઘણું ભારી લાગેછ પણ જવા વગર છુટકોજ નથી.”

આ વાર આવેથી તેઓના જોવામાં આવ્યું કે અદી અને પુટલી વાડીમાં રેસીસ રમતાં હતાં. હવે દીનશાની અદેખા આંખોએ જોઈ લીલું હતું કે અદીનું ખરું ધક ધ્યાન વીહલુ પર નહીં પણ પુટલી ઉપર ચોંટેલું હતું. આ વીશે તેની એટલી બધી ખાત્રી થઈ હતી કે તે હવે પોતે કેવો મુરખ બન્યો હતો તેથી પોતેજ મનમાં પસતાવા લાગ્યો. હવે અદી આવે જાય તેની તેને ભલ કંકર હતી, ખરી વાત એ છે કે વીહલુબી બને ત્યાં સુધી અદીથી દુરની દુર રહેતી હતી.

ઉદાસ ચેહરે વીહલુએ પુછ્યું. “પણ સીંગાપોર તો ઘણું દુર છે તે પાછા કાહારે આવવાનું ?”

“મને લાગેછ કે ઓછામાં ઓછાં છ મહીના થશે, વખતે કોરટ હરખારનું કામ છે, વધારેબી થાય.”

“છ મહીના ! આ નારેખા. હું તો મુરીને મરી જાઉં.”

“મારી વહાલી વીલુ-તું આટલી બધી અકળાશે એમ મેં ધારીયું તું નહીં. મને તો જરા અસવા ગમતું નથી. પણ હું શું કરું તદ્દન નાચાર છેલ્લું—મને જવા વગર છુટકો નથી.”

“પણ એમજ હોય તો હુંબી કાંય નહીં તમારી સાથે આઉં ?”

“એમ કે ? ખરેખર તું આવે ! તુંને તાંકાં પરડેશમાં ગમશે કે ? સીંગાપોર કંઈ મુંબઈ નથી જો. તાંકાં તો ચીના ચીનીને મલાઈઓ સાથે કામ લેવાનું.”

“જો, વહાલા કીના, તમને પોતાને કંઈ અડચણ નહીં હોય તો મને આવવા ઘણું ગમેછ. તમે આગળના આગળ છેઓ એટલે મને કોણની ફકર છે. નવા નવા સહેરો જોવાની તો મને ઘણી હાંશ છે.”

“ઓલ રાઇટ, તારે તો મારી બધી ચીંતા દૂર થઇ. તું આવે તો મારેબી જીવ નચીંત રહે.”

“કબુલ—આપણે તથ્યાર છીએ. પણ પુટલીનું કરશું.”

“ઓહ ! તેમાં શું મોટી વાત. એટલો વખત માસીછને તાંકાં રહેશે. આપણે એખલાં એખલાં કેવી મગાહ કરશું ! ઓહ ! મારો જીવ હવે કેવો બાગ બાગ થાયછ. આપણી પુરાણી આગખોટ “બાનકુરા” ક્યારે ઉપડેછ તેની ખબર કહાડીને બનશે તાંકાં સુધી એજ સ્ટીમરની પાસીજ લેવશ ને આપણી માનીતી ડેકચેરો પાછી લઈ જ બસું. કેમ બેટા ?”

જ્યારે આ ગોઠવણ પુટલીને કહી ત્યારે વીહલુના મનમાં તો એમ કે એ દુકતી કાણુ જાણે કેવાં રન પાડશે. પણ તેથી ઉલટું પુટલી તો વાહ વાહ કરવા પડી. જેમ જેમ દહાડા નજીક આવતા ગયા તેમ વીહલુ જરા અકર વકરમાં પડી કારણુ કે પુટલી કોઈ કારણુથી ગભરાયલી દીસતી હતી. અદી પોતાના કાકાજીના કામ સર જલદીથી બહારગામ જવાનો હતો અને તેને થોડું પુટલી મન સાથે ઉદાસ હતી.

એક દહાડે સહવારના નાસતાપરથી ઉઠ્યા પછી પુટલીએ સેહેજ નોઘમમાં વાત કાઢાડી. “વીહલુ, મને મારી ફરેનડ જરૂર થઈ થઈ ચોડા દહાડા નાગપોર આવવાનું તેડું કરેછ ને મનેથી જવા ગમેછ. આપણી પંચગનીની સ્કૂલમાં અમે જો જીવેજનનના સહી ઉતાં તે યાદ છે કેની? એ લખેછ કે તું આઠ દહાડા આવ ને તુંને કોઈ ઓળખીતાં આવતાં જતાં સાથ પાછી મોકળાઈ જઈ તો તુંને તો કંઈ અડચણ થયોની?”

વીહલુ પોતા જલદીથી સીંગાપોર જવાની, તેવી વખતે પુટલી પોતા જલદીથી જવા માંગે તે લગાર નવાઈ જેવું તો વીહલુને લાગ્યું—પણ તેણીએ જવાબ દીધો. “હા તું જાય તો મને કંઈ અડચણ નથી. તુંને સોહોવાઈ જશે. પણ કાહારે જવા માંગેછ?”

“મારો વીચાર આવતે ભરેસપતવારે જવાનો છે.”

“પણ તું એખલી જાય તે મને ગમતું નથી. સાથે કોઈ હાથ તો ઠીક.”

“કાંય ? હું શું કાંઈ અંગાઠા ચુશયા કશું તેણું બચ્યું છેઉં કે ? લેડીઝ કેમપારટમેંટમાં બેસી જવાનું ને બારણા અંદરથી બંધ કરવાનાં. જરૂર મને સ્ટેશન ઉપર લેવા આવશે. વળી સારા સંજોગે અહીંની તે દહાડે ફેવલાલી જવાનો છે એટલે તાંહાં સુધી તો મારી સાથ છે.”

આ ગોઠવણ પ્રમાણે ભરેસપતવારે અહીં અને પુતલી બપોરના ઢોહોડ વાગતાની નાગપોર મેલમાં ઉપડી ચાલ્યાં. સ્ટેશન ઉપર વીલ્હુ પોતાની બેઠેનને ‘ગુડ બાય’ કરવા આવી હતી.

“પપી, તું બરાબર પહોંચે ને મને એક કારડ લખજે.”

“ઓલ રાઈટ, ઓલ રાઈટ, લેડી ફીનશા. બાય-બાય.”

* * * *

સીંગાપોર જવાની તથ્યારીમાં વીલ્હુના દીવસ પાણીના ફેલાની પેઠે નીકળી ચાલ્યા. પુતલીએ કારડ બારડ કંઈ લખ્યો નહીં પણ જે દહાડે પાછી ફરવાની તેને આગલેજ દહાડે એક ટુંકું કાગળ લખ્યું કે હું આવતી કાલે નીકળશ ને પરમ દહાડે આવી પહોંચશ. કાગળને છેડે તાજે કલમમાં લખ્યું હતું કે “મને સખત કોલ્ડ થયછ ને માથું ઘણું દુઃખેછ.”

એણીમર અહીં શેકના પોતાના ફરેનડોને ગુડબાય કરવા આવ્યો. તે ઘણો ખુશાલ દીસતો હતો. પુતલીની ખુશ મીનજમાં હતી પણ તેને ઘાંટું એવું સખત પડ્યું હતું, કે મુશકેલીથી બોલી શકતી હતી. અહીંના જવા

પછી ત્રીજે દીને પુટલી છાતી મળ્યુત દુખવાની કરીયાદ કરવા લાગી. બીજે દીને તેને દમ લેતાં મુશકેલી પડી અને તાવ ચઢી આવ્યો. વીલ્હુ ગમરાઈ અને તુરત ડાક્ટરને બોલાવયા જેવણે બીમારને તપાસીને બહાર કીધું કે તેણીને “ડબલ ન્યુમેનીઆ” લાગુ પડ્યો છે. તે પછીના ચાર પાંચ દહાડા ભારી ગમરાટના ગયા. રાત્રી દીવસની નરસો રાખી અને સઘળાંનો છવ સીકે ઝાળવાઈ રહ્યો. આઠેક દહાડા ગયા પછી પુટલી સુધરવા લાગી પણ એટલી તો નાતવાન થઈ ગઈ હતી કે તેને બીજાણા ઉપરથી ઉઠીને બેસવાનોબી હુકમ ન હતો. એટલુંજ નહીં પણ સાથે સાથે પુટલી ઘણીજ ગમગીન હોયતી હતી અને અવારનવાર માથાં ઉપર ઘસીએ દાબીને કોઈમી સાથ વાત કરવાને ના પાડતી હતી. વીલ્હુએ ઘણુંબી સમજાવયું પણ પુટલી રસતે આવે નહીં. એક સાંજે પુટલીના બીજાણા આગળ વીલ્હુએ સીવતી હતી, તેટલાં પુટલીએ પોતેજ વાત કહી.—

“વીલ્હુ તું ખરેખર બચક કે? જી, ના, તારા વગર હું તો મરી જવસ.”

બહેને પુટલીને ઘણું સમજાવી પટાવી પસવારી પણ ફાકટ. તે તો બસ બોલે બોલે ને એમ કહે કે “હું તો મરી જવસ.” ગરીબ બચારી કયાણુ વીલ્હુ. તે એવી કમસ આવી ગઈ હતી કે શું કરવું તે સુજે નહીં. સ્ત્રી-મરત્રી પાસીજબી લેવાઈ ચુકી હતી. અને ઉપડવાને ફક્ત પાંચ દહાડાનો વીલાંબ હતો. આટલી થોડી મુદતમાં પુટલી પછી ઉભી થાય એવો જરાબી ચાનસ ન હતો. વીલ્હુ

સારી પેઠે જાણતી હતી કે જે પંજાનમાં કંઈની ફેરફાર થયે તો દીનશા તો કોણ જાણે કેમ આડ તોડી પાડશે. પુટલીની આંખ લાગેલી જેઈ વીલ્લુ ઉઠી અને આયામાને અશારતથી ગુપચુપ આગળ બેસી રહેવા ફરમાવ્યું અને પોતે દીનશાના લખવાના ઓરડામાં ગયું. તેણે હાથમાંનું લખવાનું મુકી દધ, પોતાની ધાણીયાણીને પ્રીતથી પોતાની પાસે પકડીને પુછ્યું “હલ્લો, દારબીંગ, આજે કંઈ મને યાદ કીધો? શું છે? તું એટલી ગભરાયેલી કેમ? પુટલીની તબીયત કંઈ વધારે બગડી તો નથીની?”

જરા ગંગેટાયલા સાહે વીલ્લુ બોલી “પપી તો જમ છે તેમ છે, પણ એટલી નબળી લાગે છે કે હું શું કેહું- જરા જરામાં રડી પડે છે ને મને છોડતાં છોડતી નહીં. ખસ એકજ બોલ ધરી બેઠી છે કે “તું, ના જા.” વહાલા, દીનશા. હું વીચારમાં પડી છે એને આવી મુઠીને હું કેમ જાઉં?”

દીનશાજીના ચેહરા ઉપર પાછો સદીમ ચહકેલો.

“દીકરા, એ તું શું ધનક લઈ બેઠી છે. આજેજ સહવારના મને ડાક્ટર સાથે વાત થઈ, તેવાજ છેલ્લાતા કે હવે કંઈ ધાસતી નથી. ઇસપીટાલની નરસ આગળની આગળ છે, એટલે તું શું નવો ગોર ધાલવાની છે? તું માસીજીને કહેશે તો તેવાજ નહીં તો જરૂર આવીને રહેશે. હવે છેલ્લી ઘડીએ કંઈની આપણી ગોઠવાણમાં ફેરફાર થાય તેમ નથી. શુકરવારે તો આપણી બોટ ઉપડશે.”

“દીનશા—હું ફક્તગીર છેઉં કે એને આવી હાલતમાં મુકીને મારેથી અવાય તેમ નથી. મારી ગેરહાજરીમાં એને કંઈ થાય, તો હું બેહેન નહીં પણ ખુની કેહવાઉં. પછી મારું જીવ્યું અકારથ થાય.”

દીનશાનો ઠીખો ગુસ્સાથી ભરાયેલ આંખો હતો. પણ ચીત સાવધ રાખીને બોલ્યો. “દીકરા, આવી બાબતમાં તારે મારી સલાહ પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. તારા કરતાં આવા કેસમાં મારો અનુભવ વધારે છે. તારી બેહેન જે જરાબી ધાસ્તીમાં હતો, તો તે જુદી વાત કિતી પણ હવે ધાસ્તી નેવી ચીજ નથી. મારીજી અને જરૂર આગળ ને આગળ છે. એ શું માનશે છે, તે હું સારીકાની સમજીએ. તારો જીનો પુરાણી ધખારો કે પુટલીને ખાતર તારે બધું સાંખવું જોઈએ, તે વગી પાછો ઉભરી નીકળયો. હું તારી વખત સમજાવી ચુકો છું કે પુટલી ઘણી મનની છે, રમતીઆળ છે પણ અંદર ખાનથી એકલપેટી છે. બધું સાડું રૂં રૂં મારાં હાથો ને નરસ સરસ મારા લાઈયાનું, એમ કહેવાય છે—ને જરૂર તારે એને કુલનજી કરીને તું એને ટેકા આપે.”

પણ કુચખી નહીં. વીલ્લુના પીસેલા હાઠ જોઈને દીનશા ચેતી ગયો કે જે ઘડી જાય છે તેમાં “તું સરસ કે હું.” તેની જીભેસ લાગશે.

“પણ દીનશા, મારી માયને મરતી વખતે જે વચન આપ્યું, તે તમે ભુલી જાઓ.”

“ને તેં ત્યાર પછી આપરા આશીરવાદ સરાયા તે વખતે મને વચન આપ્યું છે તે તું ભુલી નયછ. તારે થાદ રાખવું નેધએ કે તારા ધણી દાખલ તારી હીલચાલ ઉપર મારે એક જાતને ઘોડો ઘણાબી હક છે?”

“મારા વહાલા ધણી, તું મારે માથે સલામત રેહ માણ તું પોતે નેયછ કે હું કેવી કબસ આવી ગયલી છે. આવી વખતે તો તારે મને મદદ કરવી નેધએ—તેને બદલે તું મને શુંગળાવી નામેછ.”

“નહીં, તું ભુલેછ, તું નકામે તારા જીવપર ચંતાપ બરપા કરેછ. આપરે કોઇ જંગલી, અણુધડ કામના હોતે તો હું તારી ઉપર ‘શેસ’ કરી શકતે પણ આપરે તેવાં કાછીઆં માછીઆં નથી. બેમાંથી એક રસ્તો તારે સાડું ખુલ્લો છે. નેધએ તો પુટલીને નાખુશ કર ને નેધએ તો મને નાખુશ કર. મને તો લાગેછ કે તેં ઝડપમાં ઢોડાઢોડમાં મારી સાથ આવવાનું મને કીધું પણ હવે કોણ જાણે. શા કારણથી તું અખાડા કરવા માંગેછ અને આએ પુટલીનું ફક્ત બાહાનું છે.”

“સાખાસ રે, હીનશા, આએજ તમારું હેત કે? મારા ઉપર આટલોજ વીશ્વાસ કે? હું આવવા કેવી તલખી રહીતી તે વીસરી ગીઆ કે? જવાનું અટકી પડ્યું તેથી હું પોતે કેવી નાસીપાસ થઈ તેના તમુને ખ્યાલબી નથી.”

“એટલું બધું છે, તારે નકામી અડ શું કરવા કરે? ચાલ મારી દીકરી કરું, એમ કેહ કે તારા મનમાં કંઈ નહીં હતું.”

“હું કલગીર છું કે મારેથી એવું જુદું ખાલાય નહીં. હમણા ને હમણા પુટલીને છોડીને મારેથી અવાય નહીં, નકામી એ વાતમાં વધુ જીર કરીને આપણે જીવ નકામી બાળવામાં સાર નથી.”

“એમ છે કે? ઠીક—સીધારો” આટલું બોલી રહોસમાં દીનશ પાછો લખવાની મેજ ઉપર બેઠાને કાંઈ કાગળીઆં ખોરવા લાગ્યા. વીલ્હુ ધુબને સાદે આગળ ગઈ, તેના ખસાં ઉપર હાથ મેલી કર-ગરીને પુછ્યું. “વાહલા, મારી ઉપર એટલા બધા ખાયા?”

દીનશએ હજવેથી હાથ ખસેડી નાખ્યા. “ખાઈ નહીં ખાઈ, તેની તમને ભણ કર છે. તમે માણે મેં સાચવવાની તકલીફ લીધી નથી, તો તમારું દીધું તમે જાણો. મેહરબાની કરી હમણા આડી થી જશે, મને પણ કામ છે.”

“તોય તારા, લાઈલાન છોકરી! એક જીવરતોડ નીસાસો નાખીને બાહાર પડી.”

પ્રકરણ ૧૮ મું.

સર હીનશા ઘણાજ ખફા થઇને મુંબઇ જઇ
સીંગાપોર તરફ ઉપડી ગયા. મસ મોટું ઘર વીલ્હુને
જાણે કરડવા આવતું હતું. તેના જીવ અંદરખાનેથી
પોતાના ધણીની જુઠાઇથી આગની મીસાલ જલતો
હતો. તે ધણીથી તળવીજ કરે પણ તેનો આંખો
આંસુ વગર સુકાઇ ગઈ હતી. કોણ જાણે શા કારણથી
તેને એવોજ ધખારો ખેસી ગયો હતો કે તે હવે
હીનશાને ફરીથી મળવા પામશેજ નહીં. પુટલી, પુટલી,
તાઈ ખોઢા શું બહું કરશે! તારે ખાતર વીલ્હુ
કેટલી રંજીત થતો હતો. બેઢેનને ખાતર આટલો
બધો ભાગ આપવાનું કાંઈ કારણ? જો કોઈ દહાડે તે
પોતાની નાની બેઢેન ઉપર ખફા થઈ હોય તો આજે
હતો. હીનશા સલામ સાહેબજી કીધા વગર પોતાનો
લગેજ ઉઠાવીને ચાલી ગયો હતો. તે આ નાની
બેઢેનને ખાતર! હવે કરવું કેમ? હીનશા વગર કેમ
ચાલશે?

પણ ચોરીયાંમાર પુતલીને બધી વાતની બહા કંકર?
બેઢેનનો વર રૂસાઈ ને ચાલ્યો ગયો તો પીડા પતી!
ફસતું ઉતરશે તારે પોતાની મેળે પાછો પગે લાગતો
આવશે. ઘેર જોયલું છે. પુટલીના વીચાર પ્રમાણે તો
વીલ્હુને ઉલટું ખુશી થવું જોઈએ કે નકામી ઘસડાતી
પસડાતી સીંગાપોર કાંઈ રખડમાં પડતે!

એક સાંજે વીલ્હુ ઘણીજ દલગીર દીલે વાડીમાં બેઠી હતી, ત્યારે પુટલી તેણીને મનાવા લાગી. “તું બમથી દીનશા દીનશા કરેછ. એ પોતાના કામમાં એમથી તેમ અફળાયા ઝીંકાયા કરે તારે તું શું એખલી હોટેલમાં બેસીને માખ મારવાની ઉતી—જા-જા-એતો સાઈં થયું કે તું રખડપીડીમાંથી બચી ગઈ. વળી કોઈ કોઈ વખત તારા જીભરાયા ઘણીને ભુત ભરાયછ, તેમ તાંહાં થતે તો કેમ કરતે.”

હવે વીલ્હુ છેકાઈ. તેના પેટમાં નબરકસત ઈમિરામચી આવેલા હતા. “બસ-બસ-નાહાન છેકરી. તારેથી તો હું હવે કાયર કાયર થઈ ગઈછ. આએ સીંગાપોર જવા ઉપર તો હું ને દીનશા બેહુ પુરા થઈ જતાં, તેમાં તેં મોહોકાણુ વાળી ! તું જારે હોયછ તારે મને નહવા આવેછ.”

“ઓ માય આવો. આજે બેહેનનાં જમા ઉપર કોણુ કોણુ ચહડી બેઠુંછ. પણ બાઈ સાહેબ એટલું બધું ઉતું તો શીધારીઆં કાંય નહીં ? ઘણું તો મને એક દહાડા સોહોવાતે નહીં.”

આ ઠેકાણે વીલ્હુ ધસાધસ રડી પડી—જે જોઈને પુતલીનો જીવ બળીને ખાક થઈ ગયો. તે તુરત ઉઠી અને વીલ્હુને વળગી પડીને પટાવત્રા લાગી.

“મારી વહાલી બેહેન, એમ આંખ પાણી ના કર. તું મારી માય સમાન છે, ને તું મને એકલી મુકીને ચાલી જતે તો હું જુરીને મરી જતે. મારા બોલવાનો

હિરબાની કરી અહીંયા જશા-મને પ્રશ્ન કામ છે--પાનુ ૨૧૬.

હંધજ વાંચાર ના કરતી. હું તો સઠાનીજ એવી
રુદ્ધપીડ છઉં-હું મુઠ્ઠ-માડું જીવતર બધ્યું.”

આ ઠેકાણે વીદલુ વીદલુને ઠેકાણે રહી ને પુતલી
ભોંયપર ફસડાઈ પડીને આર આર રડવા લાગી.

લલી લોલી વીદલુ ! તેનો બધો ખોડ તુરત ઉતરી
ગયો. તે જમીન ઉપર ફસડાઈ પડીને, પુટલીને
પટાવવા પડી.

“દીકરાં પુટલાં, એમ ના કર. જે દહાડા જાયછ
તેમાં અદી આવી લાગશે. ને બધું સમાધાન થઇ જશે.”

પણ કમલાયગે એટલામાં અદીનો કાગળ પુતલી
ઉપર આવ્યો, તેમાં લખ્યું હતું કે ઘણું અગતનું
કામ નીકળી આવવાથી તેને પાછું ફરતાં બીજા ત્રણ
આર મહીના લાગશે. આ કાગળ વાંચતાંનેવાર પુટલી
હરનકાર થઈ ગઈ. તે આખો દાહાડો ઓરડામાં
ભરાધને રડયા કરે અને ખાવાનું નહીં. એક
દાહાડો માસીજીની જરૂર મલવા આવી હતી તેની
આગળ વીદલુએ બળાપો ફીધો. “પપીની હમણાની
રીતભાત મને જરા સમજ પડતી નથી. અદી જારે
મુંબઈમાં હતો, તારે એ બે જણ વીછણુની કાંની મરાંતાં
હતાં, ને હમણાં એ અદીને સાડ પોતાનો જીવ પછાડી
નાંખેછ. હવે કેમ કરું.”

શેઆની ઠાવકી જરૂરે ફક્ત પોતાના ખભાં ચહડાવ્યાં
“તે તો બા આપરે શું જાણીએ, પણ તારો દીનશા
કાહારે આવેછ ?”

વીઠ્ઠુએ ચીંતાતુર સાહે જવાબ આપ્યો. “જોહા માલમ, કંઈ લખતા નથી. બે ત્રણ કાગળ આયાં પણ તેમાં ફક્ત બે ચાર લીટીઓ લખેલી હતી, અંદર અવારનવાર મારી ટકોર ફીધેલી હતી, કે તમારી માનીતી પુટલીની પુખ સંભાળ રાખજે, મારી કંઈ કરકાર કરવાની જરૂર નથી.”

આહ ! અદેખાઈ, અદેખાઈ, તું એક બારી સંતાપ જનક બીજ છે. જેઓના ધણી અદેખા હોય અથવા બાયડી અદેખી હોય, તેઓ પોતાના સંસારનાં સુખનું કેવું સચ્ચાનાશ વાળે છે, તે તેઓ પોતે જોતાં નથી. દીનશા સારી પેઠે જાણતો હોવો જોઈએ કે આવાં ટુંકાં ટચ કાગળોથી તેની હૃદયંતી ઓરતની છાતીમાં કેવા જખમ લાગતા હશે. પણ તે પોતેની સુખી હતો એમ માનશે ના. ફરેક કાગળ બીડતી વખતે તેનું પોતાનું શેર દોડી સુકાવું હતું.

વીઠ્ઠુનો ડહાપટો ચેડરો જોઈને જરૂર વાજબી સવાલ નાંખ્યો. “પણ તું સાથે ગેઠ કાંય નહીં ! બચારાને એખલો એખલો લંકાને નાકે જવા ફીધો તો તુંને સાથે જતાં શું થવું તું ?”

સ્ત્રીને તેમ નહીં હતું. તું જાણેછ તો ખરી જર, કે તે વખતે પુતલી કેટલી બીમાર હતી — ને તેને એવી લાલતમાં એખલી મુકીને કેમ જઈ ?”

“મારી વડાલી બેન, લગનના આશીરવાદનો સઉથી

અગતંનો કરદો તું ભુલી જાયછ કે જે ધણીને તારો જીંદગી સુધીને હાથ આપ્યો તેની આગળ માય બાપ ભાઈ બેઠન, બધું સેકંડ કલાસ છે. ધણીનું સુખ પહેલું ને બીજું બધું પછી.”

આટલી વાત ચાલે છે એવામાં પુટલી બળેલી જળેલી આવી હાગી. તેના હલગીર અને ઉદાસ ચેહેરો જોઈને વીલ્હુનો જીવ બળીને ખાક થઈ ગયો. અઢીનુંબી ઓઢા શું મહું કરશે ! આ હસતી રમતી નાચતી હલતી ઓઢરીને કોણ જાણે શું કરી મુકયું હશે !

રાતનાં જમી રહેવા પછી વીલ્હુ પોતાના સુવાના ઓરડામાં વીચારમાં બેઠી હતી. તેના હાથમાં ફીનશાલ છેલ્લું ઢુકું ને ટચ કાગળ હતું એટલામાં હજવેથી બારણું ઉઘાડીને પુતલી દાખલ થઈ.

“ફીકરા, શું છે ? તુંને તાહાડ વાગતી હાય એમ લાગેછ કંઈ ઓઢવાનું લાઉં ?” વીલ્હુએ ગલશધને પ્રુછયું.

“નહીં—હા—કોણ જાણે શું છે—માફ માફ એવું પ્રુમેછ કે મને કંઈ સુગતું નથી.”

આટલું બોલતામાં પુટલી ઠર ઠર ધુબવા લાગી વીલ્હુના બોળામાં માથું નાંખી ફીધું.

જે ચાર મીનીટ આમ ચુપકીઢીમાં પસાર થઈ હશે પછી પુટલી અચબુચ બોલી ઉઠી.

“વીલ્હુ, હું તુંને કંઈ તકન ખાનગી વાત કહું તો તું કબુલાત આપશે કે તું કોઈને કહે નહીં ? ફીનશાનેબી નહીં ?”

“અરે એવો દહાડો કાંડાં છે કે હું દીનશાહ સાથે વાત કરું !”

“ઝાહોડે માહોડું વાત નહીં કરે તો કદાચ તું લખે. મને ક્યુલાંત આપ મે તું એક તુકરોળી કહાડે નહીં.”

“હા - હું તારી વાત કોઈ આજળ શું કામ કેહું ? પણ એટલી બધી ગંભીર વાત શું છે ?”

પુતલી ઉઠી અને એક મોરોએ ચામડાંની અવસ્થા ટળલ ઉપર હતી તે ઉપાડીને બોલી “આ અવસ્થા ઉપર સોગંદ છે કે મારી રબ વગર એ વાત તું કાઢને કહે નહીં.”

“નાનસનસ પપી, શું વાત છે તે જાણ્યા વગર હું એવા સોગંદ કેમ લઉં !”

“ઠીક છે તારે - હવે મારા હાથમાં બીજો ઉપાય નથી. મારી પાસે લાડનમની નાની શીશી ભરેલી છે તેના ઉપયોગ કીધો કે તારે માથેથી સદાની મારી જાંજળ દુર થઈ એમ નક્કી સમજજો. જો તું હમણાં સોગંદ નહીં ખાય તો આજે સવારના તું મને પાછી જોવા પામશે નહીં. હું અમથી દમ ભરાવતી નથી. પણ આપણા બેહેસ્તન માયજાનાં સોગંદ ખાધને કેહું છું કે હું જ કેહું છું તેમજ કરી દેખાડશ.”

પુતલી તો આ શબ્દો સાંભળીને લાકડાં જેવી થઈ ગઈ. પુતલીનું માથું ખસી ગયું હતું કે શું ? કોઈ દહાડે નહીં ને આજે એમ કેમ ?

“પુટલી ! તું આવું ઘેલું ગાડું બોલીને મને નકામી કાંચ બળેલી જલેલીને સતાવેછ. તું આટલી બજાદ થઈને વાત કરેછ તો હું કબુલાત આપશ પણ લાડનમ ને એવી બીજી અવસ્થા જેવી ધમકી આપવામાં તુંને શું મગાડ લાગેછ ?”

“સોગંદ ખા, બસ આએ અવસતા ઉપર હાથ મુકીને સોગંદ ખા !”

હવે આએ ફુક્તીને કોણ સમજાવે ? વીલ્હુએ સોગંદ લીધા કે જાંહાં તાંહાંથી એનું મોહાડું હસતું થાય.

“પપી, એ તુંને થયુંછ શું. જ્યારથી તું તારી સહીને તાંહાંથી નાગપોરથી પાછી આવીછ ત્યારથી તું કંઈ અજબ ઢંગધડા દેતી આવીછ.”

પુટલી હવે જેમ તેમ હસી. “વીલ્હુ, તું ચસમો પેહર—ચસમો નાગપોરની વાતજ મારી મુશકેલી છે તો. હું નાગપોર ગેઈજ નથી !”

મુસકો મારીને વીલ્હુ ઉઠીને ઉભી થઈ “ઓ એ તું શું બકેછ ? તારા જીવને સાઈં તો છે કેની ! ઉભી રેહ હું કાલે સહવારના પોહારમાં ડાકટરને તેડાવી મંગાઉછ.”

“મને ડાકટર ડાકટર કોઈ જાણતો નથી. તું જો એમ નાચકુદ કરશે તો હું ચાલી જવશ. તું મારી વાત સાંભળવા માંગેછ કે નહીં ?”

“અરે હારે—ધસીને બોલતી. તું શું કહેવા માંગેછે તે મને સમજ પડતી નથી. તું નાગપોર જરૂને તાંક બેઠતી ની? મેં તુને પોતે આગગાડીમાં બેસાડી હવે એ શું બકેછે! તારી સાથે અંહી દેવલાલી સુધી ઉતો, તે બધું લુલી ગેછ કે?”

વીલ્હુએ પોતાનાં હાથ બાંધી ઉપર રાખી આ પ્રમાણે પુછ્યા કર્યું. આ બાપડીને તો એવોજ કાંઈ ધખાસે બેસી ગયા હતા કે પુટલીતું માણુ ઠેકાણે નથી.

પણ પુટલી બંદીના પેટમાંતું પાણી હાથે નહી. “હાં, અમે ત્રેનમાં ઉપડ્યાં પણ નાગપોર સુધી ગયાં નહીં ને અંહી દેવલાલીની ઉતર્યો નહીં. મેં એક વખત કહ્યું તે સમજી કેવી? ઘડી ઘડી બોલાવ્યાં શું કરેછે? અમે તો—અમે તો—પણ બોલ્યા વગર પુટકે નથી—અમે તો બુસારલ ગીઆં ને તેજ કહાડે આશીરવાદ નખાવીને પરણી ગીઆં—પરણી ગીઆં—સમજી?”

“પુટલી!” વીલ્હુ દબાયલા સાહે બોલી. “હું માણુ નહીં કે તું એમ કરે. તું શું બોલેછે? તેજ તું ને જાન નથી.”

“બધું ધ્યાન છે—તારા કરતાં સાફ ધ્યાન છે. તું જાને કે નહીં જાને તેની સાથે મને કંઈ કામ નથી. અમે પરણીઆં તો ખરાં ને પછી આઠ દાહાડા હની જીન કરવા દેવલાલીમાં રહી આયાં. શું કેહું કેવી મજાક પડી.”

“પુટલી, પુટલી, તારું છું થશે ! તું આવું પગલું ભરવાની છે તે મને કાંય નહીં કહ્યું ? પણ હજીથી હું માનતી નથી. મારી મા જાણી બેઠેન આવું કામ કરે નહીં.”

“હા—આવું—તુંને કેહું કે તું લાગલી કીનશાને કેહ ને તેવણુ ભીખાણુ તીતી થઇને પેલા શોભતા કાકાજીને કેહ એટલે તેવણુ વળી ડાહ્યા થઇને પછવાડેની ટરેનમાં અમારી પાછળ ઢોડી આવીને બધો શણુ બગાડે.”

વીલ્હુએ હવે ટગર ટગર પુટલીના ગમ જોયા કીધું. તેના હમ બંધાઇ ગયો હતો. પુટલી તેના ગમ એક ચીતે એવી રીતે જોતી બેઠી હતી કે જાણે કંઈ બીજું કહેવા માંગતી હોય.

“વીલ્હુ મેં બધી મોઢાકાણુ તુંને કેહી. આટલી મોટી થઈ તોળી તું એક વાત સમજી ગઈ નથી. મારે તો તુંને કેહેવાનું હતું બાકી છે તે એથીબી ગંભીર છે.”

તુરત વીલ્હુ બહકીને ઉભી થઈ. એ મોઢાકાણુ શી છે તેના વીજળીક આંચકા તેના ભેજમાંથી પસાર થઇ ગયો.

“પુટલી—પુટલી—અરે નહીં નહીં એમતો નહીં.”

“હા એમજ છે.”

આ પછી પાંચેક મીનીટ સુધી બેઠુ બેઠેના મુગી જોસી રહી. આખરે વીલ્હુ બોલી.

“પણ તારી ખાત્રી છે ?”

“હા—હવે કંઈ શક નથી.”

“તેં એ વાત—એ વીણે અહીંને ખબર છે કે ?”

“નહીં—તુંને હું સીવાય કોઈ જાણુ છું નથી—હું
ધારૂં છે કે આશામાને જરા સંસારો જણાયોછ. એ
વીણુ, હવે માફ શું થશે ?”

“તારી શાદી હવે જાહેર કરવી પડશે ને અહીંને
જાણાવવું પડશે. બીજો રસતો નથી.”

આ વાર વીણુનો ચેહરો આદરનાં જેવો સફેદ મારી
પડ્યો હતો. સરેસતાની પોતાની રીત પ્રમાણે પુટલી
પોતાની જીવ પકડી બેઠી.

“નહીં—મારાં લગન જાહેર થાય નહીં. પેલા કાકો
છેલ્લે તો મારા અહીંનું નખોદ વળી જાય ને અહીંને
બી લખું નહીં કેમજે એ જાણે તો કુત્રાની કાળી
પોતાનું કામ છોડીને ઢોડી આવે ને બધો ધાન વળી
જાય. એ હું મુઠ—મરી કાંય નહીં ગેમ—વીણુ કંઈથી
રસતો શોધી કાઢાડ.”

“ખજા નાકાન છોકરી હું શું કરું ? મારો જીવ આપું ?
જો માફ માન. મને અહીંને લખવા દે.”

“નહીં—નહીં—નહીં—હજાર વખત નહીં.”

“તારે આપરે માસીજીને કહીએ તો કેમ ?”

“મુલાં માસીજી—તેવણુને કાંડાં દાળ ઢોધીમાં નાંખેછ ?
તેવણુ હલકાં હજમડાં થઇને સારા ગામને કહી આવે.”

“પણ તારે કેમ કરીએ. પુટલી તેં તો મને મારી નાંખી. તું કેહેછ કે આયામાને વેહેમ છે તો આખરે આયામાને તો કેહેવું જ પડશે. પછી આપરે ત્રણ જણ કંઈ હવા ખાવાને બાહારે કથે બે ત્રણ મહીના જઇને રહીએ, પછી તાંહાં ને થાય તે ખરું.”

પુટલી હવે અબકીને ઉઠીને વીહલુને વળગી પડી. તેની આંખમાંથી ઝર ઝર આંસુ પડતાં હતાં. પોતાની બેઠેનને કંઈ કરતાં છોડે નહીં.

“વીહલુ-મારી બેઠેન-હું તારે આધારે છેઉં. મને એક રસતો સુએછ. તું જે મારા કહયા પરમાણુ કરશે તો ઠીક છે, નહીં તો હું ઠાર મરી ગઈ એમ સમજજે. વીહલુ મારી માય હું તો હવે તારે આધારે છેઉં.”

“ખ્યારી દીકરી, એમ શું કરવા કરેછ. તારું ભલું થાય તેમ કરવાને મેં સોગંદ ખાધેલા છે. તે તું જાણેછ તો ખરી કે તારી ખાતર મારો જીવ આપવાને હું ના પાડ્યા નહીં.”

પુટલીએ આ પછી વળગીને પોતાના મનના ભરમ જાહેર કીધો ને સાંભળતાં વીહલુ તો ઉજલી વાખ થઈ ગઇ. થોડી વાર તે તેનાથી એક બોલ બોલાયો નહીં આખરે પોતાની આંખ મુછીને વીહલુ બોલી.

“પુટલી, તું કંઈ ઘેલી થઇછ? એ તું શું બકવા કરેછ. તારે ખાતર હું વખતે વાંકી ચાલું પણ તું માંગેછ તે કોઇ કાલેબી બને? તું શું મને મારી નાખવા બેઠીછ? જા, જા, ફરીથી એવું ઘેલું ગાંડું બોલતી ના?”

“પણ કાંય નહીં. જો, તું જરા ધીરજથી વીચાર કરશે તો એમાં કંઈ મુશ્કેલી નથી. તેંજ કહ્યું કેની કે તું હું ને આયામાં કરીને આપરે કંઈ હવા ખાવા જમ્યે ! તાંહાં કોણ જાણવાનું છે કે હું લેડી દીનશા છેઈ કે તું મારી બેઠેન પુટલી છે. વળી તારો દીનશા વારેસને સાડ કેવો હરખ રાખેછ તે તું જુલી જઈ કે ? જો, તમારે ત્યાં વારેસ બેટો નહીં આવે તો દીનશાનુ મારું કપડેટ પેશો કોઈ એનો દુરનો સગો છે તેને મારું કપડું ને તે સાડ દીનશાડને કેવું દુઃખ છે તે તો તું જાણેછ. વરી માડું છેકરું તે તારુંજ છેકરું ! હું કોઈ હંધારો તારી પાસેથી એ બચ્યું માંગી લેવશ નહીં. તું જાણેછ તો ખરી કે મને બચાંના નામની ઘણી છીટ છે. મરેરે, જોની, જોદાયને તાંહબી કેવો ધનસાક કે જહાં જોધ્યે તાંહ નહીં ને મુવું મારેજ તાંહ ધસરઈ તણાઈ આણું ! જો, વીલ્લુ મારી માથ કરું ! મારું માડું કામ કરી આપ ! તુંને કાંઈ નુકસાન નથી ને હું આએ છટકાંમાંથી બચી જવશ તો તુંને છવસ જમશ તાંહ મુધી માક કરશ.”

“એ બધી કાહી કાહી વાત તો ખરી પણ દીનશા એમ કહીને હું કાંઈ ઉભી રેહું ? એ બચું કાનું હાથ તે એનું ને માડું છે એમ કસાવી દેતાં કોણ જાણે શુંનું શું થઈ જાય તેના કાંઈ વીચાર કીધો ? એક ભયંકર જીવું દુનયાના લોકોને કગવા સાડ અડાવી દીધું એવા ખયાલથી રાત દીવસ મને ઉંઘ નહીં આવે. તેમાં કંઈ નામે બચાંને દીનશાડના હાથમાં મુકીને કહું કે આએ મારું છે—ઓ નારે માથ તે તો મારેથી નહીં બને !”

આટલા શબ્દો સાંભળીને પુટલીએ પોતાના હાથ બંદન ઉપરથી છોડી દીધા અને ફસડાઇને ભાંયપર બેસી ગઈ. ઉલ્ટી પાંચ મીનીટમાં જાણે દશ પંદર વરસ ઘરડી થઈ ગઈ હોય તેમ તેણીનો ચહેરો કુમળાઈ ગયો.

“ઠીક છે, વીલ્હુ જેમ તમારી મરજી ! ચાલો, હું સુવા જઈં છું.”

પુટલી જેવી ઉઠીને બારણા ગમ ધસી કે તેવી જ વીલ્હુ વાને વેગે તેણીની પુઠે ઢાડી. બારણામાં જ બેઠાને પકડીને તે પાછી ઓરડામાં ખેંચી લાવી અને બોલી પુટલી, તું એમ શું કરેછ? તું એટલુંબી સમજતી નથી કે તારે લીધે મારું જીવન બરીને ખાખ થઇ જાયછ ! એટલી બધી આકરી ગામરી કાંચ થઈ જાયછ ! જરા મને વીચાર કરવાનો તો વખત આપ !”

“કંઈ નહીંજ, કાંઈ નહીં, તમે તમારે સુખે પોહરી જાઓ. ખાદાનું કામ ખોદા કરશે ! કેમ કહેવાય, વખતે આ બચ્યું જીવતું જનમે તાહરે વાત ! ને નહી તો પછી—ઓ વીલ્હુ મારું હૃદય કાટીને ટુકરા થઇ જાયછ. હું જાણું છું કે સહવાર સુધીમાં હું દેવાની થઇ જવશ.”

આ મામલો ચાલી રહ્યો છે એટલામાં બારણું ઉઘાડીને વીશવાસુ આયામાં દાખલ થઈ.

“પુટલીમા, હે ચાલો—પોહરી જવાનો વખત થયો. બાઇજી, તમે એની કાંઈ ફીકર ના કરતાં. હું આખી રાત એની આગળજ ઉઠું. એ શું મોહકાણુ વરીછ તે તમારી ઘરડી આયામાં સારીકાની સમજેછ, તમે ખેડીકર

રહેજે હું એની આગળથી ખીસવાની નથી, એ બીચારી
નરા ગભરાઈ ગઈ, પણ મારી બેટી, એટલું બધું
બીહવાનું કંઈ નથી. વખત જવે સહી સાઈં થશે.”

આવામા અને પુટલી એરડામાંથી બહાર જવા પછી
વીલ્હુ નાચાર થઈને પોતાના બીછાણા ઉપર પડી પડી
અદેશમાં પડી કે હવે કરવું કેમ? પુટલીએ તો છડેચોક
એક મારગ મુજબો. પણ તેમાં કેટલો જોખમ અને હવે
પછી કેટલી મુશ્કેલીઓ સમાયેલી હતી તે એ નાદાન
છોકરી સમજતી ન હતી. વીલ્હુની આ વેળાની મુશ્કેલી
સમજવી મુશ્કેલ નથી. પોતાની માતાને ગુજરતી વખતે
સોગંદ સાથની ક્યુલાત એક તરફ ગોચા તેણીને આ
બાર આંગળી બતાવતી હતી. તેણીના કનમાં જાણે
માતાના અવાજ ભાંકાતા હતા કે સાધારણ ચીજમાં પુટલીને
માથે વાસે થવાનું શું મોટું માહાભારત કામ હતું?
ખરી કસોટી તે હવડાંજ હતી. સમજ કે પુટલી જેમ
માંગતી હતી તેમ નહીં અને તો એ નાદાન દુકતી કંઈ
કંટાનું કટેસર કરે તો તેના જોખમ કાણુને માથે?
પણ બીજી ગમ વળી વીલ્હુને વીચાર આવ્યો કે દીનશાહને
કોઈની વાતની ઠગાઈની ભારે છીટ હતી અને તેને આવી
અગતની વાતમાં ઠગે તે તો પછવાડેથી જણાય તો તે
કોઈ દહાડેથી માફ કરે નહીં. પણ વળી બીજી ગમથી
વીચાર આવ્યો કે તે જાણેજ શું કરવા? ઉલટું પેલા
અભાગ્યા કાકાના છોકરાના હાથમાંથી ઇસ્ટેટ બચી જાય
તો તેને તો મઘન થવાનું નવેસરથી કારણ મળે. પણ
સખર એ બધી ડાહી ડાહી વાતો તો ખરી પણ ચંદ્રો-
ગમાં વીલ્હુને ત્યાં પોતાને ત્યાં બાપો આવે તો કેમ?
શું પુટલીના છોકરો વારેસ થઈ જશે?

આવા આવા એક બીજાથી ઉલટા અંદેશામાં ધરફડી મારી વીલ્લુએ બીજાણામાં રાત કહાડી.

આટલા દીવસ થયા માસીની જરૂ વીલ્લુને ત્યાં પરાણા દાખલ રહેલી હતી તેબી બીજે દહાડે ચાલી ગઇ. ખરૂં પુછા તો પોતાની ગમે તેવી કબુલાત છતાં બધો ભરમ ઠાવકી જરૂને કહી દેવાનો અરથો જીવ વીલ્લુનો થતો હતો પણ તે ચાનસબી હાથમાંથી જતો રહ્યો. એણીમેર પુટલી સખત માથુ દુખવાનું બાહણું કહાડીને આખો દહાડો પોતાના ઝોરડામાં ભરાઈ રહી. સાંજને છંડે આયામાં ગુપચુપ વીલ્લુના ઝોરડામાં આવી અને બારણું બંધ કરીને વાત છેડી.

“પુટલીમાં ઉંઘી ગયલી છે, તેટલાં તમારી જો રજા હાય તો હું વાત કરવા આવીછ.”

“હા, સાઈં થયું જો તું આવી, આયામા, હુંબી તારી સાથ મસલત કરવા ધંતેજર ઉતી. મારી ઉપર મોટી જાકા આવી પડીછ ને તેમાંથી કેમ નીકળવું તે મને સુઝતું નથી.”

ચીંતા નહીં, મારી મા, ખુદા સઉનું સાઈં કરશે. હું જાણુંછ કે પુટલીમાની બાબત તમારો જીવ ગભરાયા કરેછ.”

“ઓ આયામા, હું એટલી ગભરાઇ ગઈછ કે શું કરવું તે સુઝતું નથી.”

“પણ એટલે, મુશકેલી આવી પડે ત્યારે ગભરાટ કીધાથી તેના તોર આવતો નથી. આપરે જરા ધીરજથી વીચાર કરશું તો કંઈની ઉપાય સુઝશે. તમારા કરતાં પુટલીમાય વધારે ગભરાઈ ગયેલી છે—પણ જેટલી તમે ધાસ્તી રાખો તેટલી હું જિતી નથી! કારણકે એના લગનની સરદીફીકટ મેં મારી નજરે જોઈ છે. માત્ર મુશકેલી એટલીજ છે કે એ પોતાની શાદી હાલતુરત બહેર કરવાને ના પાડી બેઠીજ. ખોદાતાલા અઢી શેકતુંબી શું બહું કરશે કે આવી એક નાદાન છોકરીને કુસલાવીને કુપાધુપ લઈ જવી નહીં ઉતી.”

“જિવ તો ખરા! એ નાદાન બચ્ચાંઓને કંઈની અકબલ હોશે કે નહીં!”

“પણ આખર કરીને તેવણી નાદાન છે એટલે હવે ને થયું તે તો થયું હવે સવાલ ફક્ત એટલોજ રહ્યો કે પુટલીમાયને તાંબે બચ્ચું અવતરે તો તે તમારું છે એમ તરત વેળા દોકી મારવાની એણે ને તાલ શોધી લેવાની તે તમને રચશે કે?”

“એજ મારી મુશકેલી છે તો! એવી કઠંગી મગણી હું કેમ કણુલ રાખુ? તું હીનશાહ શેકનો સ્વભાવ તો જાણીજ કે કોઈની વાતની કમાઈ સાઈં એવણને અત્યંત હીટ છે ને તેમાં વરી ખાસ કરીને તેની આગળ જુકું બાહુ ને પારકું બચ્ચું અમારું છે એમ ઠસવી કેવું તો આરો દહારો ને સારી રાત મારી હાથ અફસોસમાં જાય. રખે મારી વાત બાહર આવે ને એવણે છરાયને એવા ધરક ધુનરાથી હું તો અધમુઠ થઈ જાઉં. પણ વરી

બીજી ગમ વીચાર કરું છો તો આતશના પાતરાં ઉપર મારાં બહેનન તન માયજીને આપેલી કબુલાત યાદ કરતાં મારું હીલ ધુજેછ. અને અ.ખી રાત કાટે ડાળે હું પડી રહી ને જાગે બેહસતન મારી આગળ આવીને ડાળા કકરાવીને મને ઠપકો આપતાં હોય તેમ લાગું. આયામાં હવે બોલ. હું શું કરું? તારી મદદ ને સલાહની મને ઘણી જરૂર છે.”

“બચ્ચાં મારાં, આવી બાબદમાં એક ઘરડું નોકર માણસ શું સલાહ આપે? સલાહ તો તે પેદાના કરનાર પાસે હાથ જોરીને માગ. મારું માનવું છે કે એક મા જણી બહેનની આગર બચાવવા ખાતર સહેજ સાહજ ઠગધ કરશે તો તે દાદાર માફ કરશે. શેઠ દીનશાહજીની રીતભાત હું સારીકાની જાણું છું. તેવણને આએ વાતની ખબર પડે તો નહીં -- પણ કદી કદાચ પડે તોની તેવણને તમારી પર એટલો જીવ છે કે થોડીવાર ગુસ્સો કરીને પછી બધું માફ કરશે. આવી જાતના બનાવ કાંઈ ઘણાં અસાધારણ નથી. જોકે આએ સલાહ આપીછ તે ઉપર બરાબર વીચાર કરજો ને કાલે આપરે ફરીથી વાત કરશું. એટલું બધું શું છે કે તમે બધાં અકરધ ગભરઈ જાઓ છ?”

મકરણ—૧૯ મું.

જેમ જેમ હાહા એક પછી એક ગળડતા ચાલ્યા તેમ તેમ વીલ્હુના ચેહરે સોહરાઈ મુકાઈ જવા લાગ્યો. તેણીએ ખાવાનું કરવા હરવાનું સઘળું તજી દીધું. એણીમેર પુતલી જેમ જેમ હાહા નીકળતા ગયા તેમ તેમ વધારે ખુશાલ અને રમતયાળ દીસવા લાગી. તેણીએ જે થાટ રચ્યો હતો તેની સઘળી બારીકે બારીક ગોઠવણ પુતલીએ કરવા માંડી. દરેક સીકત વીલ્હુના સાંભળવામાં આવતી કે તે બીચારીને તાવ ચઢી આવતો હતો. અસહ્યતાં ઠહેવાની જરૂર નથી કે પોતાની બહેનના કાલા-વાલા અને ધમકીથી આખરે વીલ્હુએ બધું કપુલ રાખ્યું હતું.

જનનેવારી મહીનામાં બેહુ બહેનો આયામાને લઈને કરાંચીની પાસે સકકર ગામમાં હવા ખાવાને બહાને ઉપડી ગયાં. સકકર પસંદ કરવાનું કારણ એટલા માટે કે ત્યાં અસહ આયામાનો જનમ થયો હતો—અને ત્યાં એક ગરીબ દારૂની દુકાનદારનું કુટુંબ આયામાની સાથે અસહથી ઘરવટ રાખતું હતું. દીનશાહે સીંગાપોરથી લખી જણાવ્યું હતું કે તેને મુંબઈ પાછું ફરતાં ત્રણ ચાર મહીના વીતી જતા ગયા. આપણે જાણીએ છીએ કે તે જ્યારે રીસાધને ચાલી ગયો ત્યારે ધણીધણીયાણી વચ્ચે સખત અણગમો પેદા થયો હતો—પણ હવે દીનશાહેને પોતાની જીવાન ધણીયાણી પાછી યાદ આવી હોય કે શું એટલે આ ઉલ્લસ કાગળ હતથી બરપુર હતું.

હીવસ નીકળી ચાલ્યા અને એમણે મહીનાની અધ વયમાં હીનશાહજીના નામના વારસ આ કંગાળ ધરતી પર રડતા ફેફસા જાહેર થયા.

બુચાજી મહીના એકના થયા એટલે બેડું બહેનો અને આયામાં પાછાં મુંબઈ આવ્યાં. ખખર આવી કે આવતાં મહીનામાં હીનશાહજી પણ આવનાર છે પણ અહીંને આવતાં બે માસ લાગશે.

અલખતાં કહેવાની કાંઈ જરૂર નથી કે “તમારે ત્યાં બુચો પધારયો” એવી વધામણીની ખખર હીનશાહને પુટલીએ લખી મોકલી હતી. ખરું કારણુ તો એ હતું કે કાગળ ઉપર સરીયામ જુદું લખવાને વીલુએ ધસીને ના પાડ્યું હતું, પણ પુતલીએ તો પોતાના કાગળમાં એમણે લખાવ્યો હતો કે “વીલુની તબીયત તકન નખળી છે અને વળી આજે સારા સમાચાર લખતાં એવાણે શરમ લાગે છે તેથી હું એ વધામણી લખું છું,” પણ આ ખુશ ખખરના કાગળો મહ્યા પછી હીનશાહ ભાઈ તો ધરયા ધરાય નહીં એ દખીતું છે. તેવણેના અતી થણા હુરખસરયો જવાબ ફરી વળ્યો જે બંને ચચાર વખત વીલુએ ફરી ફરીને વાંચ્યો અને રાતના ટક્યા તળે દાખીને સુવા માંડ્યું. તે રાત હીવસ એટલી જ ફુવા માંગતી હતી કે પોતાના પતી તરફ જે કંગાળ ચલાવી હતી તેમાંથી કાંઈ સારું જ થાય!

સર દીનશાહનો પાછો કરવાને. વમત જેમ જેમ નજદીક આવતો ગયો તેમ તેમ નાના સાહેબજાદા ખાસ્સા બકેનાની બરછી જેવા ખીલવા અને કુકાકુક કરવા લાગ્યા. આથમા અને બાબાની પોતાની આથા તો પોતાના ગળાં ઉપર હાથ મુકીને સોગંદપર સોગંદ ખાવા માંડે કે કુન્યામાં આવું સરસ બચ્ચું કોઈ કહાડો પેઢા થયુંજ નથી. પણ ચોરયાંમાર પુતલીનું કેમ ? તે તો પોતાના પેટનાં બચ્ચાં તરફ આંખી પરવાહ કરતી ન હતી. તે સાફ કહેતી કે મને છોકરાં ગમતાં નથી અને તેને મનથી છોકરાં પીઠ સમાન હતાં. વીલ્હુ ધારતી હતી કે કોણ જાણે પોતાના બચ્ચાંને જોઈને પુતલીના અંગમાં માતા તરીકેના કાંઈક જુસ્સો ઉભરી નીકળશે, પણ તેમાંનું કાંઈ મળે નહીં. પંદર વરસની હતી, ત્યારે જેમ નાચતી કુદતી હતી તેમ હવડાંબી ચાલુ હતું. આખરે મહીનો વીત્યા બાદ દીનશાહ છ સીંગાપોરથી પાછો ફર્યા. વીલ્હુ જ્યારે તેને દરવાજા ઉપર મળી ત્યારે ઘણીજ નખાયલી અને ઘભરાયલી દીસતી હતી. પુતલીમાય તો અકકલ બરચીને પોતાના ઓરડામાં ભરાઈ ગયાં હતાં. વીલ્હુને કમરમાંથી ટેકવીને દીનશાહ પોતાના ઓરડામાં ઘણીજ માયાથી લઈ ગયો, અને અતીશે વહાલ કરીને પુછ્યું, “મારા જાન, મારી આંખના તુર, તું કેટલી લેવાઈ ગઈ છે ? હું શું એટલો બધો અભાગ્યો હતો કે તેં એ વાતની ખુશ ખબર મને અગાઉથી લખી નહીં ? આવું બનવાનું છે એમ હું જાણતે તો મુંબઈ દોરીને હા જતે નહીં.”

ગરીબ બીચારી વીહલુ ! ચીંતા અને બીકથી નખાઈ ગયલી પોતાના ધણીને પાછા. મળવાના હરખમાં દબાઈ ગયલી શું કરે ? તે ધણીની છાતી ઉપર માથું મુકીને હસકે હસકે રડી પડી. આસપાસનો સંજોગ જોતાં એ વખત રડી પડવું ઠીકજી હતું, કારણ કે અરસપરસના સવાલ જવાબ વીસરાઈ ગયા હતા.

થોડોક વારમાં સઘળું સમાગન થવા પછી દીનશાએ ધણી ઉદ્ધતથી કહ્યું “વીહલુ, આપણા બુચાને જોવામાં મારો જીવ તત્તપી રહ્યોય. જ્યારે પુટલીનું કાગળ બાથું તાહરે મારો હરખ માથો સમાયો નહીં. મને તો એવી કાંઈ વધાઈની જરાબી ખબર નહીં. પણ દીકરા તે પોતેજ કાંય નહીં તે સમાચાર લખયા ? એમાં શરમાવાનું શું હતું ? કદાચ હું જતી વખતે તારી સાથે ખરવાયાં તોડીને ગીચા તે સારૂ મને સળ કીધી હોસે !”

જાણતી વીહલુએ કશો જવાબ દીધો નહીં પણ મુઝી મુઝી દીનશાહની પાંખડી વળગીને બુચાના ઓરડામાં ગઈ.

મુરંબી કાવસશાહ શાહજાદા તુરતનાજ અંગીજ કરીને તથા શેર દોહડશેર દુધનું નખખોદ ઘાલીને ખુબ ગમતમાં પાળણામાં પડ્યા પડ્યા ગુરા હલબ્યા કરતા હતા. આયાએ તેને ઉપાડીને દીનશાહજીના હાથમાં મુક્યો. જેના બદલામાં આએ નસીબદાર આયાને એક સુનાની ગીની શેઠે હાથમાં પકડાવી દીધી. પોતાના બુચાને જોધને દીનશાહજીના ઘણાજ હરખમાં આવી ગયા હોય તેવું દીસ્યું નહીં.

તેની ઝીણી ઝીણી આંખ તરફ ધ્યાનથી જોઈ દીનશાહ બરબડવા લાગ્યા કે “એની આંખ કોણના જેવી છે? મારા જેવી નથી ને તારા જેવીબી નથી !”

વધારે ચક્રમાર થાય તે પહેલાં વીલ્હુએ ખુચાને હાથમાં લઇને પાળણ્યામાં મુક્યો. કોણ જાણે શું કારણથી હોય પણ પુટલી આ બચ્ચાં તરફ બીલકુલ બેદરકાર હતી, તેથી ઉલટું વીલ્હુ ખરી માતાના જેટલો જીવ તેના પર આપતી હતી.

માટીબધરી બાહર પડ્યાં પછી આયાએ એક બીજાંમાં વાત કરવા લાગ્યાં. આયા બોલી, “ખુચો બાપ ઉપર વજી પરાસ દેખારતો હોય તેમ નહીં લાગતું, કેમ આયામા ?”

“નહીં, એ તો વજી નાહલ્લાં બચ્ચાં એમજ હોય !” આયામાએ જવાબ દીધો.

એણીમર બેસવાના ઓરડામાં દીનશા અને પુટલી બંધારે સાથે મહ્યાં ત્યારે પુટલીએ વાત છેડી, “કેમ દીનશાહભાઈ તમારા ખુચા વીથે શું ધારયું ?”

“હું માટીડો એમાં શું સમજુ ? ખાસ્સો પેન્ડા જેવો છે ! બધો ઘાટઘટમ હાલતરત તો એની માયના જેવો લાગેછ. ખડું કેહું તો માયના કરતાં માસી જેવો વધારે લાગેછ.”

પુટલી હસી પડી. “ઓ દીનશાહભાઈ, તમારાં સાજ બજેરે. વજી માયને માસીમા કાંઈ આસમાન જમીનનો ફેર હોસે !”

આ વાર વીલ્હુનો જીવ સીકે ઓળવાઈ રહ્યો હતો,
પણ પુટલી હસી પડી.

“દીનશાહભાઈ, મને એક વાતની ઘણી નવાઈ લાગે છે.
આપણા બોમ્બી કુત્રાને બુચાની ધન પસંદ આવતી નથી.
એ બુચાને જોય છે કે લાગે છે ગરૂર કરવા માંડે છે ને
સાક્ષી નીચે બસાય છે.”

“અદેખાધને મારે હોસે” દીનશાએ જવાબ દીધો.
“કદાચ એને એમ લાગતું હોય કે એ વીલ્હુખાધને
લાડે છે હતો, તે હવે સેકંડ ક્લાસ થયો. પણ પુટલી
તું હજી બચ્યું રહી ગઈ. કાહારે મોટી થશે. મને
લાગે છે કે તારે સાડું કોઈ માથાંના લાંબનાર વર શોધી
કહાડવો પડશે. બચારો કોઈ ભોળો ભટક મલ્યો તો
તેને માણું માણું બોલાવશે પણ તું પરણી જાય તો મને
જરા ગમશે વડી. હા હું પહેલાંથી કેહું છું.”

“અકળાવો ના, દીનશાહભાઈ, તે કડાડો આવે તારની
વાત.”

બોમ્બી આ વાર ફાટા ફાટા ડોળા કહાડીને જોયા કરતો
હતો. જાણે કહેવા માંગતો હોય કે હું કાંઈ અદેખો
નથી પણ “દીસધસ્ત” થઈ ગયેલો છું.

ઘણીઘણીયાણી આ પછી પોતાના ઓરડામાં ગયાં
જ્યાં દીનશાએ વાત છેડી.

“પુટલી હમણા ખુબ ગેલમાં છે. હહાડે હહાડે રૂપમાંથી સ્વરસ યતી જાયછ. એને ફરસ્ટ ક્લાસ વર મળવાની હંધજ મુશકેલી પડવાની નથી.”

“ફરસ્ટ ક્લાસ વર એટલે શું?” વીહુએ પુછ્યું.
“પોતાના મન ગમતો ખાદી મલે એટલે તેમાં બધું આવી ગીયું!”

“ઓ જાપરે વીહુ, આજે વળી પાધું તુને શું ઝોધું પડ્યું. આજે યે હુંક થયું હું નેહછ, કે તું જરા હંધાસ ને ચીંતાતુર દેખાયછ. હું જેવકુદની કાની ચીસાધને સીંગાપોર ચાલી ગયો તે હજુ તું વીસરી ગેહ નથી?”

“તે હહાડા મને થણા શારી ગીયા.” વીહુએ જોલાસો કીધો.

“ને મનેમી તેમજ હતું. મારા જાન, હું શું જાણુ કે તે આવવા ના પાડી તેનું આવું મજબુત કારણુ હશે. જ્યારે ખડ કારણુ પુટલીએ લખ્યું તારે હું મન સાથે થણીજ મુંઝાયો.”

દીનશાએ પોતાની મોઢોરદારને, આ વાર પાસાંમાં બાધને ખુબ પટાવી પણ તેથી રાજ થવાને ખદલે વીહુ હસકે હસકે રડી પડી. “ઓ દીનશા—દીનશા—તારા જેવા લલાને માયાળુ ધણીની આ થવાને હું લાયક નથી.”

“જા, જા, થેલી—તું એમ ફરીને મને જેવડો તાણો મારેછ કે હું, તારા જેવી ખુબીવંતીનો ધણી થવાને લાયક નથી. ચાલ હવે પોઢી જા. તું આજે ઉજળી ચાદર જેવી લાગેછ ને મારો જીવ ચીંતામાં છે.”

પ્રકરણ—૨૦ મું.

કેહેવાની કાંઈ જરૂર નથી કે આ વેળાએ દીનશા પોતાની પરણેતર ઉપર ઘેઘો દેવાનો હતો. અને વીલ્હુબી તેમજ ઉથલાઈ પુથલાઈ જતી હતી. રખે દીનશા બધું જાણે ને તે ભોકનો સંબંધ એકદમ ઠંડો થઈ જાય તે બીકથી વીલ્હુ ઉલટી વધારે પોતાના ધણીને વીડીલી મુકતી ન હતી. ખરી વાત એ છે કે તેણીની જીંદગી ગોયા એક રતીના પાયા ઉપર બાંધી હોય જે ઘડી અપકામાં ધસીને જમીન બરાબર થઈ જાય ને પોતાના સઘળાંને ઉંડા ઝેહાનુમમાં નાખે એવી તેણીને સહાની ફકર હતી. રોજ સહવારના ઉઠવાં તેણીને ધસકો પડતો કે ઓ આજે શું થશે. દરરોજ રાતના તે અરધી ભુખે ખાતી અને અકરવકરે સુતી કે સહવાર પડતાં કોણ જાણે શું બનશે. તે ધણીબી મન મારવાનું કરેપણ તેના મોટા ધસકો એ હતો કે કોઈ દહાડેબી દીનશાને સઘળું કેહવા વગર પુટકો નથી. દીનશા કેવો સ્વભાવનો દાધાદયો છે ને છેડાય તો હાથમાં ન આવે તેવો છે તે ધણીઆણી સારી રવેશે જાણતી હતી. આવા આવા વીચારથી તે કોઈ વાર રાતના ભરઉંગમાંથી ચમકી ઉઠતી.

પણ પુટલીનું કેમ ? ના ફકર કે ના ચીંતા ! તેની જાણે બલા કે ઘરમાં કેવો મામલો ચાલે છે. બચચું કોણ ને વાત શું ! વીલ્હુ છે ને બચચું છે. ફોડેની ગમે તેમ !

અજબ જેવું છે કે પુટલીમાં માતાની લાગણી જેવું કંઈ હવું નહીં. આ જોઈને વીલ્હુનો જીવ બળીને ખાક થઈ જતો. એક દહાડે વીલ્હુએ તે બાળે બહુનને શીખામણ દીધી તો પુટલી છછણી પડી.

“પુહ ! બચ્ચાં ઉપર જીવ સાનો ને વાત સાની ? પેટમાં કંઈ લાગે નહીં તોળી અમથાં અમથાં છપલાં મારવાનું હંબજ મારે બળે ઉતરવું નથી. બુચો છે—ખામજ પીએછ ને રમેછ તેમાં હું શું નવો ગીળ વાલુ વાની ઉતી રૂંડને માયજ થવાનો હરખ હાય તો આજો દહાડો તેને પાસાંમાં લઇને ખેસની. કાણે હાય ધરયા હ બા, આપણે તો જે ખરું છે તે કહાએ. મારે મનથી તો એ એક પીલા જેવી છે. આપણે કંઈ છોકરાં બોકરાં માંજતાં નથી. એ તો જો વું મારી મઠકે નહીં આવતે તો આપણે તો કાણુ જાણે ક્યારના બસતાંમાં જઇને મુતાં હાતે. હવે બધું રંધાઈ ચુકું ને સહ સમાધાન થયું તારે નકામી હાય અકસોસ ક્યીને શું કમ જીવ બારેછ ?”

“અરે નાહન છોકરી, મારો જીવ કેવો સીકે ઓળ વાયલો છે તે વું શું જાણે. તારા જીવતરે તો વું જીવેછ.”

“તો મારા જીવતરે હું નહીં જીવું તો કોણ શું મારો ફુશમન જીવે ? વું આનાં ડાચાં કરીને ફરેછ તેથી તો ઉલટા દીનશાને નહીં ઉતો વેહમ જશે ને કાલનો ફુકાળ આજે પડશે. વું જારે આખી ધરતાની જંજળ માથે પડી હાય

તેમ ભવાંના ચીલ્લો ચહાડીને બેસેછ ત્યારે દીનશ તારી ગમ તગર તગર બેસા કરેછ. એમ મેં બે ચાર ચાર બેસું. વાસતે મારી તો સલાહ છે કે ઉલટ પકડ, હસતું મોઢોડું રાખ નહીં તો કોઈ ખાડામાં પડશે ને સાથે લાગી મનેબી ઘસડશે.”

વીલ્લુ બચારી વીચારમાં પડી કે આએ તે કેઈ જાતનું માણસ હશે. પણ આખર કરે ને પુટલી !

વીલ્લુને ઉડા વમાસણમાં બેઈ પુટલી હસી પડી. “મરેરે ઘેલી, બુચો બુચો શું કરીઆ કરેછ ? એ તો તારો ને દીનશાનો બુચો છે. આપરે કંઈ બુચો બુચો બાણુતાં નથી. આપરે તો તુને બક્ષીશ આપી દીધો. તું છે ને તે છે. ગમે તેમ માથું ફેડી લેઓ.”

“પણ બેલકુક છેકરી, તુને ખરી વાત અઢીને કેહેવા વગર કેમ ચાલશે ? ને તું એમ નકોરાઈ વીલીઆ કરેછ પણ તે પોતાનો બાપ તરીકેનો હક કેમ છોડી દેશે ?”

પુટલી હવે જ્યાં હવાઈ ખરી. જ્યાં વાર વીચાર કરીને બોલી, “કલ્લ હય એર અલાહ હય.” વખત આવશે તારે સમો બેઈને વાત કરશું. લાગ આવશે તો કહીશું, નહીં તો અખાડાની ગલાણી કરી જઈશું. ગમે તે થાય પણ અઢી બુચાને તો તારી પાસેથી લેશે નહીં એવી મારી ‘ગેરંટી’ છે. એને બી મારી કાની છોકરાંની ઘન ગમતી નથી. જા એવણુ બાવાજી થયાછ એમ જાણે કેની તો કોણુ જાણે કેવો ઉડા કુવો પુરે.”

“બસ, પપી, બસ. જોદાને ખાતર એવી પાપી વાત ના કર. તું આએ પ્રમાણે જોલેછ તારે મારાં હારેહાર ધુજેછ.”

“હાર ધુજેછ તો અજસીની પાટીસ બાંધ. તું વાત કરાવેછ તેથી હું જોલુંછ નહીં તો અહીં કીયાં ખાસગાને. તારા વીચાર તુંને મુખારક. એક ચીજ તુંને બમે ને મને નહીં બમે. જોદાએ મને જેવી બનાવીછ તેવી હું જેઠું. જોદાએ તો રાખ નહીં તો આખી પીડા. તું જાણે કે હું તારા બારણાથી બે દહાડામાં સુધરી જવશ તો નકામી ખાંડ ખાશે. ઉલટું તું મને વધારી જોંસીલી થવા શીખવેછ.”

આટલા રાખઠો જોલી પુટલી છતાંજ મારતી વાડીમાં ઉતરી પડી.

દીનશા જાણ બાવાજી થયા એટલે નાંખ ઉપર માંખ ખેસવા દેતા ન હતા તેવણુ પોતાનો દરબજો વધી બચેલા સમજતા હતા. પોતાનું કમકામ છોડીને આખો દાહાડો જુચાજી સાથે ઘેલાં કાહાડવામાં તેવણુની મોટી મોજ હતી. પણ ‘શાહુનદા’ સાહેબને પીતાજી સાથે અઝી રાસ આવતી જણાતી નહીં. બાવાજીને જોધને તે જ્યારે ત્યારે છેડાઇ પડતો અને વીલ્હુના હાથમાં જવાની તલબ કરતો.

એક દાહાડે જુચાને રમાડતાં દીનશા બોલ્યા “આએ નાલ્લો આકરો હુત કોણુ જાગે કોણુના જેવો લાગેછ. એના ચેહરો કાંઈ નવાઈ જેવી રીતે મારા ધ્યાનપર આવેછ.”

પુટલી ખડખડ હસી પડીને બોલી “વખતે મારા જેવો લાગતો હોસે.”

“અરે નારે બોદા, તારા જેવો ઘેલો ગાંડો નીવડે તો હું સો ખાસડે તોબાહ કરું.”

“તારે શું હું ઘેલી ગાંડી છેઉં? વાહારે દીનશાજી, હમાણાં હમાણાં તમારી જબાં છેક ફેરબો દેજ.”

“તો બીજું શું. આખો દાહાડો નાચ કુદ ને ખીખી ખાખા કરવા શીવાય તુંને બીજું સુજેજ શું.?”

“ઓહોહો? દીનશાજીયા, તારે હું કોઈ દાહાડે બી બચ્યાંની માતા થવાને લાયકની નથી એવું તમારું મત છે. વારુંબા જેમ તમારી મરજી.”

આ વારે વીલ્હુ અંદર ખાનેથી થર થર ધુનતી હતી કે “મરેરે પુટલી બોલવામાં કંઈ સમજતી નથી. રખેને કંઈ આટો બાધી છે.”

દીનશા હસી પડીને મશકરીમાં બોલ્યો—

“અરે નહીં રે પુટલી, હું તો અમસથી રમુજમાં બોલુંછ. તું કોઈ દાહાડે બી બચ્યાંની માય થશે તો જોવા ની મગાહ પડશે. તારે તાંહાં બચું આવશે તો કોઈ જાલમ દેવ આવશે. તું અખધ થઇને અમારે તાંહાંજ રેહ ને અમારા બુચાને દેખાડ કે એક મસતાન ચોરીયાંમાર માસી ફેલી હોય.”

આ ટાંકણે શાહજાદા સાહેબે ભોંય ઉપર ગળડીને
 "જોખ"ની પુછડી પકડી. બેબે આથી અપમાન લીધું
 અને ઘેર વારેસ તરફ ઠક્કાવીને એવાં દાંત ફેખાડ્યા કે
 વીલ્હુએ ખુયાને તુરત ઉપાડી લીધો અને બેબેને આંચકા
 મારીને દુર કાઢાડ્યો. બેબેના ચેહરે આ વાર કહેવા
 માંગતો હોય તેમ લાગતું હતું કે "જાઓ, જાઓ,
 ખરા સાહેબ, જરા અકલ રાખો." પણ ભંતવરના
 પેટમાં શું થતું હતું. તે આપરે શું જાણ્યે ?

હાહાયા નીકળી ચાલ્યા. ખુચાણ જરા જરા ઠરક
 થતા ગયા તેમ તેના ચેહરે ફેરવાતો ગયો. પેહલ વેહેલી
 નજર વીલ્હુની તેના ઉપર ગઈ. તે દાહાડે દાહાડે આખા
 અડીના જેવો થતો ચાલ્યો. રોજ બરોજ આ મળતા-
 પાણું એટલું વધતું ગયું કે વીલ્હુના પેટમાં કાળ પડી.
 આખરે નાદાન પુટલીનેગી કબુલ કરવું પડ્યું કે ખુચાણની
 આંખ, નાક, દાંત, સઘળું નરી તેના ખરા બાપની નકલ
 હતી. પુતલીબી હવે ગભરાઈ.

"વીલ્હુ, ખરેખર હવે કેમ કરીએ ? એ શુભામનો
 બાપો ફુકતો એમ શું કુખ કેવા આચોષ ? મરેરે, એને
 જોઈએ કે મને પેટમાં કંઈ થઈ આવે. ખાદાયજીને
 લાંબાની શું ઈનસાફ છે ? બધી તો વાત રેહી પણ
 અહીં આવીને નરી પોતાની મુરતી જોશે તો શું થશે !"

પણ નવાઇએની નવાઈ. પુતલીને એકાએક ખુશ
ઉપર હેત આવી ગયું. તેને ઉપાડીને પોતાની છાતી સાથે
બાળીને તે ઓરડામાં આમથી તેમ દોડવા લાગી. વીલ્હુ
દાંકણે ઓરડામાંથી છટકી ગઈ. વરંડા ઉપર દીનશા
પેપર વાંચતા હતા ત્યાં જઈ ઉભી તો દીનશાએ
કાગળ મુકી લીધું અને તેણીના હાથ પકડીને પોતાની
બાજુએ ખેંચી—

“હીરા, એમ તું ઉભળી વાળ જોવી કેમ લાગેછ.
વાતની તારા દીલમાં ચીંતા છે કે? બ્યારથી હું
જાણ્યામથી આવો ત્યારથી જોઉં છ કે તું કાંઈ ભારે
દેશમાં ફરતી ફરેછ. મારા જાન, મારાથી ધુપાવવા
જેવું તો કાંઈ હોય નહીં. ખેસ, મારી પાસે ખેસ, ન
જે હોય તે કહી દે. શું તુને પછસા આખ્યા હતા તે
ખ્યા ખપી ગીયા?”

વીલ્હુએ ડાકું ધુનાવી ના પાડી.

“તારે શું પુતલી કોઈ અણુગમતા માણસ સાથે
નાહારી જઈને પરણી ખેસવા માગેછ ?—”

“નહીં—નહીં—તેમ નથી.”

“પણ તારે શું છે? તારેથી કાંઈ એવું કંઈ કામ
થઈ ગયું છે કે જે તું મને કહેતાં સરમાયછ અથવા
બીલેછ?”

અલબત્ત દીનશાએ આ સવાલો લગાર ટકોરની રીતે
પુછ્યા પણ ખરી વાત જાણવાનો તેનો ઠરાવ નક્કી
હતો એમ વીલ્હુએ જોઈ લીધું.

“બેઠા, સાચ્યુ કેહ. કોઈ રીતે હું તુને અણુજમતો થઈ પડ્યોછ? મારી કંઈ ચુક થઈ ને તે લીધે તું અણુખી છે?”

“મારા વહાલા ધણી હું તારી સાથે શા સારું અણુખી છું? તું એમ બોલીને મને નહામી ફલગીર કરેછ. તારી ઉપર તો મારો છવ જાન છે. પણ તું બલિષ્ઠ તો ખરો કે માણસ જાતને કંઈ ને કંઈ ચીંતા તો હોય.”

“પણ શાની ચીંતા— એવી તે શું ચીંતા હોય કે જેમાં હું ભાગ લેઈ નહીં શકું? તું મારી સાથે ખોલા સાથી વાત કંઈ નહીં કરતી?”

“પણ તું મારી પાસે શું ખોલાવવા માંગેછ. શું તુંને શી રાખવા નહીં ઉત્તી ચીંતા થોડી કહાડું?”

આ જવાબથી દીનશા રાજ થયેલો જણાયો નહીં. સવાંને ચીલેલો ચહાડવીને તેણે મુઠ દુપવા માંડી. “વીલુ, એ ગલ્લાં તલ્લાં મને પસંદ નથી. ખરી વાત શું છે તે હું જાણુવા માંગુંછ. નવી ચીંતાઓ શોધવા જવાની કંઈ જરૂર નથી. હું સમજી ગયોછ કે તું કંઈ અગતની બીના મારેથી છુપાવેછ. કંઈ મુઠત થઈ હું તે જોતો આપોછ ને હવે મારી ખાત્રી થઈછ. તારા ધણી કાખલ એ શું છે તે મને જાણવાનો હક છે. જો તુંને મારી જરાખી કદર હોય—જે વીશે હવે મને જરા શક છે—તો તારે ઢીલ ખોલી ને મને બધો ખોલાસો કરવો જોઈય.”

“ઓ દીનશા-તારી કહર નહીં હાય? એમ બોલીને તું મને દુખી કરેછ.”

“એમ કે? પણ હું મનમાં ને મનમાં મુઝાઉં છ તેનું કંઈ નહીં?”

દીનશા હવે ન ખુશીથી ઉઠીને ઉભો થયો. તેના ચહેરો જરહ મારી ગયો હતો. ઓરડામાં થોડા આંટા આમ તેમ મારીને તે વીલ્હુની સામા આવીને ઉભો.

“વીલ્હુ તું મને ઠગવાની તનવીજ કરેછ. જો તુને મારી જરાબી અરે હાય, જો તું મારી સોખતમાં મુખી હાય, તો રાતનાં ઉંઘમાં તું અવારનવાર ચીસ પાડેછ ને કાદું કાદું બોલેછ તેનું કારણ શું? તું જારે તારે મારી ગમ એવી રીતે ઉઘાધને જોયછ કે જાણે તું કંઈ કહેવા માંગતી હાય પણ તારી હીંમત ચાલતી નહીં હાય. શું તું મારેથી બીડેછ?”

આ વાર વીલ્હુની આંખમાં પાણી ભરાઇ આવ્યાં હતાં. જે જોધને દીનશાહબી ગઢગઢી ગયો અને ધણી-આણીને પોતાની ગોદમાં લઈ પ્યારથી પટાવીને બોલ્યો. “મારા છગર, તું મારી ઉપર વીશવાસ નહીં રાખે? તું એટલું તો જાણેછ કે તારી ઉપર હું જાન ફેસાન છેઉં, ને તારી કંઈબી કસુર થઈ હાય તો હું માફ કરવા રાજી છેઉં.”

“દીનશાહ, તું ખરું બોલેછ? કાંઈબી કસુર માફ કરે? જો, પાછળથી ફરી તો નહીં જાય?”

“કશું નહીં-બોલ શું છે?”

“જરાબી, નહીં, હું તો ફક્ત તારું મીઠાન જોવા એમ જોવી.”

. આટલી વાત ચાલી રહી છે એવામાં પુટલીમાય બાથલું ધસાક ફેટું ઉંઘાડીને મારે હાથલ ધસાં. હાથમાં બુચાલ હતા.

“ઓહોહો ! આએ અંધારા ઓરડામાં શું હાંસખન ને મુલખનને ખેડ ચાલી રહ્યોય. તમને વાત કરવાની કંઈ બીજી જગ્યા મળતીજ નહીં કે ? બુચાલને અંધારું જરા અમલું નથી.”

આટલું જોવીને પુટલીએ અટ ધલેકત્રીક લાઈટ સળગાવી અને બુચાને ઉછળવા માંડ્યો. બુચાને જોઇને દીનશાહનો ચેરો જરા સાંત થતા દેખાયો ને તેમ થવાનું વાજબી કારણ હતું. બુચો ખાસો ગેટકાં જેવો રમતીઆળ હતો તે દીનશાના હાથમાં જવા તાણુતોડ કરવા લાગ્યો જે જોઈ પુટલી હસીને જોવી. ‘દીનશા હો ઝીલ જોઇએ તારી હુશીઆરા’” આમ કહીને બુચાને એક દડાની પેઠે ઝીલાવ્યો અને દીનશાએ તેને ચાલાકીથી પકડી લીધો. બુચાજી ઘણા ગેલમાં હતા. દીનશાની મુજ તાણીને જો પાંચ બાલ ઉખેડી કાઢાડ્યા ને આંખમાં પોતાની મધ જેવી મુકકીઓ લગાવી. આ વાર ધલેકત્રીક લાઈટ ફુલ પ્રકાશમાં બુચાના ચેહરા ઉપર પડતી હતી.

દીનશા અમકથો કેમ ? અચબુચ તે ઘણા ધ્યાનથી બુચા ગમ ટીકી ટીકીને જોવા પડ્યો. જેમ જેમ તે જોય તેમ તેમ ભવાંનો ચીરો ચાહકવા માંડ્યો અને માંડ

ઉપરની રતાશ જતી રહી. વીલ્હુ જે પાસેજ ઉભી હતી તેણીએ આ સવળો ફેરફાર સાબુત જોયો અને હીલથી કાંપવા લાગી.

આ મોડાકાણુ સમજી ગઈ એટલે બહેનને કમરમાંથી પકડીને બારી આગળ ઘસડી ગઈ. જરા આવે બધ હળવેથી વીલ્હુના કાનપર પડીને કહ્યું: “વીલ્હુ વીલ્હુ, એમ શું કરેછ? જરા શુધ ઠેકાણે રાખ નહીં તો સત્યાનાશની પાતશી થઈ જશે. આખો ફરીઓ તરી આવીને હવે છેક કીનારે ડુબાડેછ કે.”

બહેનોને ગુસ ગુસ કરતાં સાંભળી કીનશા ઉઠયો અને જો આગળ આવીને બુચાને વીલ્હુના હાથમાં મુકયો. આ વાર ત્રણડે જણે સાફ જોયું કે બુચાની મુરત તમામ જાણના જેવી હતી. નરી જાણે અકીની મુરતી?

ધણી ધણીઆણીની નજર એક થઈ. વીલ્હુ હરણ કાર થઈને ઓય રડી પડે તેમ ઉભી હતી. કીનશા તો જાણે કાંઈનું ખુન કરવા તથયાર હેય તેમ ડાળા કકડવી ને એક કાળ ખોદ્યા વગર બાહાર આવી ગયા.

પુટલી ખોલી “ઓજા! કંઈ કાંટાનું કટેચર થાય તેવું લાગેછ ખરું. વીલ્હુ, તું ઘભરા ના, વળી એમાંથીબી કંઈ રસતો શોધી કાઢાડશું.”

પણ વીલ્હુએ તેનો હાથ ખસેડી નાખ્યો અને બેઉ હાથોથી આંખ ઢાંકીને કચકાં ખાવા લાગી.

પ્રકરણ—૨૧ મું.

રાતના જમવાની મેજ ઉપર તરેહવાર નાટક થતા હતા. દીનશા એક બોલ બોલ્યો નહીં પણ સરેસતા કરતાં વીહરકી સોડા વધારે પીતો જણાયો. વીલ્હુએ આધાનું ચુંથયા કીધું. ફક્ત પુટલીએ પટપટ કરયા કીધી પણ કોઇએ જવાબ આપ્યો નહીં. આધું નહીં આધું કે દીનશા ખુરશી ઝરાકાબંધ ખસાડીને ઉઠ્યો અને પોતાના બેસવાના ખાનગી ઓરડામાં જઈ માંહેથી બારણું બંધ કીધું.

બેડુ બેઢેનો એકલી પડી અને એક બીજા ગમ ટગર ટગર બોવા લાગી. વીલ્હુ બોલી “બેયું ? મેં શું કહ્યું તું ? એના મનમાં હવે વેહમ પેઠાછ. એ હવે મને કોઇ દહાડે જાહેર કરવાનો નથી. પુતલી તેં મારું નખખોદ વાલ્યું.”

પુતલી પોતેબી હવે ઘભરાઈ.

“કોઈ નાપાક શેહતાનની નજર લાગી. મામલો જરા ચશકચોછ ખરો. મરેરે, દુકતો નરો જાણે એના બાપની મુરતી જેવો થતો જશે એમ કાણે જાણ્યું તું. કોઈ આંધળાનેબી દેખાય તેવો અદીનો ચહેરો છે. હવે કેમ કરીએ ? પણ જરા ધીરજ ધર. બેઘએ તો ખરા કે દીનશા શું કેહેછ. વખતે આપરે નકામા લોહી બાળતાં હોયશું.”

“હું તો સુવા જાઉંછ, મારું માથું ઘુમેછ” વીલ્હુ બોલી.

દીનશા-દીનશા-તું માફ કર-તું બધી વાત જાણશે—પાનું ૨૫૭.

“હા, દીકરા, જા, સહુવારનાં જોદા કરશે તો બધું સમાધાન થઈ થશે.

“નહીં—મારો તો દાહાડો બળી ગયો. દીનશાને જોટલો હું જોળખું છું તેટલો તું પીજાણતી નથી. મેં એને ઠગ્યો ને હલકો પાડ્યો એટલે હવે એ મારી ગમ ગ્રાંખીને જોવાનો નથી. ઓ, અમે કેવાં સુખી હતાં—”

વીલ્હુ ચાલી જવા પછી પુટલી વીચારમાં પડી.

“મારી ગરીબ ગાય જોવી બેઠન. મેં એને કસાવી. મારું ઘણું મન થાય છે એનીને લખીને બધું લોપાલું ફોડી દેવું.”

એણીમેર વીલ્હુ પોતાના સુવાના ઓરડામાં ગઈ પણ બીજાણે ગઈ નહીં. પોતાના બાલ રાખેતા મુજબ સમા કરીને રાતના કપડાં સજીને તે ગાલે ગલાંઠો મારીને બારી આગળ બેઠી. આયા ત્યાં હળવેથી આવીને બે ચાર વાર જોઈ ગઈ પણ તે ચતુર હતી. એટલે એક શબ્દ બોલી નહીં. દરેક વાગે પુટલી “ગુડ નાઈટ” કરવા આવી પણ કાંઈખી બોલ્યા વગર પાછી ફરી, તે હવે મન સાથે ગભરાવા લાગી કે, મેં શું કાચું કાપ્યું. જો દીનશા આ બધી ઠગાઈ જાણશે તો કોણ જાણે શું કરશે. ખરેખર વીલ્હુ સાથનો સંબંધ તોડી નાંખશે? એમ છેક કોઈ કંઠણ દીલનો તો નહીં થાય. આજેજ સાંજના એ બોલ્યો કેની કે હું તારી ઉપર એટલો ખુશાન છેઉં કે તારો કંઈખી ગુનાહ માફ કરું” અરે પણ માટીડાની મતોડી ઘડીમાં એમ બોલે ને ઘડીમાં માથું ફેરવી નાંખે.

વીલ્લુ કમ ઉંચો રાખીને મુગી મુગી ભારી અંદેશમાં બેસી રહી. દીનશાના આવવાના પગલાં સંભળાય તેમ કાન ઉંચા કરીને તે હરપળે વાટ જોતી હતી. પણ કલાકો ચાલ્યા ગયા અને દીનશાના આવવાની નીશાન હતી નહીં. ઘડીઆલમાં ખાર વાગ્યા. બીજે અડધા કલાક ગયો. અને બીજે કલાક ગયો. આ સધળો વાર દીનશા પોતાના લખવાના બંધ ઓરડામાં આમથી તેમ ફેરા ખાતો હતો. તેના મગજમાં અજબ તરેહનું ખુન ભરાયું હતું. તેને અગાઉ જે વેડમ ભરાયો હતો તે પાછો નવેસરથી તાજો થયો. બસ, વીલ્લુ તેને બેવકા નીવડી ! અહીં તેની પુઠે પુઠ કંમ કરતો હતો તે હવે તેને માફ આવ્યું. એક દહાડે વાડીમાં અહીં વીલ્લુ આગળ કંમ ચુંથણુ પર પડ્યો હતો તે હવે દીનશાની નજર આગળ તાજું થયું. આહ ! તે સીંગાપોરથી પાછો ફરવા પછી વીલ્લુ કેવી જાણેલી લડકેલી ફરતી હતી. તેનું કારણ શું ? રાતના ઉંઘમાં અમકીને કાઢું કાઢું બબડતી તેના ખરો ભેદ આચળ કેની. આં અને એવાજ બીજા દાખલાઓથી દીનશાનું બેભુન જાણે આતશની માફક તપી આવ્યું. આહ ! એક વખત નાજાં માથે બી એવીજ મતલબને એસારો કીધો હતો તે વાતબી ખરી પડી. ખુચો નરો અહીંની સીકલ હતી તે કોઈ આધળો બી જોઈ શકે.

પણ વળી તેની સામે વીલ્લુને ઉઠાસ એહરો આવીને ઉભો. તેની નીરદોશ મીઠી આંખ તેણીની આંખોની સરખી વીનંતી, ગરવો સાદ-ઓ ખોદા, આ બધું કંમ બને.

પણ સખર, તે જો નીરહોશજ હતી તો આજે સાંજે
જોઈ જોઈ ગભરાયલી કેમ? બુચાનું મળતાપણુ જોતાંજ
ના જાણે પાણીજ મરી ગયાં. લોક તેની કેવી ઠેકડી
હશે? લોક તેની પીઠ પાછળ શું શું બોલતાં હશે.
નહીની આખર હવે કેટલી? સારાં સારાં લોકમાં તે
જો મોહડું કેમ દેખાડશે.

દીનશાની આંખ આગળ જાણે એક લાલ પરદો ફરી
જાયો હતો. તેનો હમ એવો બંધાઈ ગયો હતો કે
ની જાતી ચાલતી બંધ પડી ગઈ હતી. શરમને મારે
જ બંધું અંધકાર લાગતું હતું. તે બારી આગળ જમને
જા એક સ્ત્રીમ ઈનજીનની પેઠે તેનું માથું ઘુમવું હતું.
અંકાએક તેને કાને કાંઈ અવાજ પડ્યો. અબકીને
જો પોતાના કાન ઉંચા કર્યા. તુરત તે બારણા આગળ
જા અને ~~કોઈકો~~ વીલ્લુ નાઇટ ગાઉનમાં જો લાથ
પડાને શુપચુપ ઉભેલી હતી. દીનશાએ તેનો હાથ પકડીને
જોમાં જોંચી.

કેમ? તમારું અહીં શું કામ છે?" દીનશાએ
જોથી પુછ્યું.

"હું બીધી. તમારો સાક ઘણોવાર સુધી સાંભળ્યો
હો એટલે--

દીનશાએ તેના તરફ તગર તગર જોયા ફીધું. આ
જોમાં જોવી છોકરી ચુનાહથી ભરેલી કેમ હોય? વીલ્લુ
જો આલી જવા કરતી હતી પણ દીનશાએ તણાને
બગથી રોકી રાખી.

“સખર કરો—એમ ઝટકી જવાની જરૂર નથી. માં તમને કાંઈ પુછવું છે.”

વીલ્હુ શું કરે. તે એક બીઘલી હરણીની પેઠે લાકડાંન કાંની ઉભી રહી. મીનીટ બે ત્રણ સુધી બેઉજણ મુઠ ઉભાં રહ્યાં. આખરે કરજરીને દીનશાએ પુછ્યું.

“વીલ્હુ, આપરો બુચો આખાક પેલાની નકલ દે એવા મને ધખારો બેસી ગયો. ખોદાને હાજર નાજર જાણીને સાચું કેહ કે એ ફક્ત મારો વેહેમ છે.”

વીલ્હુ એક શબ્દ બોલી શકી નહીં—તેના હંમ બંધાઈ ગયો હતો. આહ ! આખરે મોહોઠાણ આગળ આવી ઉભી ખરી. જરે પોતાને ઠગાયેલા જણે, પોતાની ધણીઆણી તરફથી દગો થયેલા જાણશે તારે તે કેવો વેલો ફવાનો થશે તેના ખરો ચીતાર હવે નજર આગળ આવીને ઉભેલા વીલ્હુએ જોયા. પોતાની મોહોરદા મુગી મંતર જોઈ દીનશાહને મોહોડે ફીણ ચહડી આ તેણીનો હાથ જોરથી પકડીને તે બોલ્યા.

“તારે મારો શક ખરો છે. જે મં જોયું તે જોયું જાય. ઓ ખાદા આએ શું ગળબ, શું મારી ફજેતી.”

વીલ્હુએ કાંઈ બોલવાની તબવીજ કીધી પણ ગળા માંથી સાદ નીકળ્યો નહીં.

“બોલ—બોલ—અલાગાણી ચોરત, આએ બચું મારું છે કે ?” કંઈજ જવાબ નહીં.

“તોબાહ, તોબાહ, હું મુઓ-હું ઠાર મરી ગયો.”
એક ખુરસી ઉપર બેસી જઈ દીનશાહે ટેબલ ઉપર
માથું નાખી દીધું. જાણે તેના માથાં ઉપર કોઈ હથોડા
મારતું હોય તેમ તેને લાગ્યું. તેની આંખે અંધારાં આવી
ગયાં. હવે વીલ્લુ જાગી. તે ધણી આગળ ચુટણુપર પડીને
રાધ નોડીને બોલી.

“દીનશા—દીનશા—મને માફ કર-તું બંધી વાત
નાચુરો તારે.”

“બાળી ગઈ તારી વાત, મને કંઈ સાંભળવું નથી.
મેં માફ કરે!! તું શું બોલેછ તેની તુને કંઈ
સમજાતી છે?”

“પણુ-પણુ-દીનશા તું જે મારો બોલાસો સાંભળશે
તે કદાચ તું મને માફ કરશે.”

“તું શું મને જે નાકાન બચ્યું કે વીધવા ઓરત
મળેછ કે મને બોલાસાથી વાહી રાખવા માંગેછ. પાપ
બેવકાફનો બોલાસો કેવો હોય.”

“તો હું કંચુલ કરેછ. પણુ જે તું બંધી વાત જાણે તો—

“મારે કંઈ સાંભળવું નથી. હું બધું સમજી ગયો—
તે ઉપર તે શરમના આઠ તોડી પાડ્યાંછ એટલે
તે જાંઘગી રહ બાતલ છે—”

“અરે બોહા, હવે હું શું કરે. મારી જખાં બંધ છે.”

“અલબત્ત બંધ છે. એક પાપી ઓરતની જખા ખોદા મેશ એમજ બંધ રાખેછ. હવે તમે જાઓ-અહીં થી કમારું કાઢું કરો.”

વીહલુ ઉઠી, પણ તેના મોહમાંથી એક સજ્જ નીકળી શક્યો નહીં. દીનશાની આંખમાં ઘ્રુન ભરાયલું જોઈને તે ભાકડાં જોવી થઈ ગઈ હતી. તે શુપશુપ ઓરડાની બાહાર ગઈ અને દીનશાએ થડાક દેતું બારણું બંધ ફીકું અને પાછો ટેબલ ઉપર માથું નાંખીને બેઠો.

પ્રકરણ—૨૨. મું.

બીજે દીને સંહવારના દીનશા ખાંધેલા પીથેલા નાસ્ત તાની ટેબલ ઉપર આવી બેઠો. પણ વીહલુ આવીજ નહીં, પુટલીએ તેને બહારે લપકામાં ચાહા બનાવી અને કાંસી કુસીને વાત ચાલુ રાખી.

“દીનશા ભાઈ, રાતનાં તમે કહારે સુવા ગીઆ. હું બાર વાગતા સુધી વાંચતી હતી પણ તમારો ઓરડામાં જવાનો સાદ સાંભળ્યો નહીં.”

દીનશાએ ભરમમાં જવાબ દીધો “કોણ જાણે, કેટલે વાગે તેલું મને લાગ નથી.”

“હું રાતના બે વાગે જાગી ઉઠીને જોયું તો તમારા હાથીસના ઓરડામાં બતી બળતી હતી. તમારા જીવને ફીક તો છેની ? બે દહાડામાં તમારો ચેહરો ઘણો ઉતરી ગયાછ ને તમે નાસ્તાને આંગલીથી લગાડી નથી.”

આ દીકાનો દીનશા શું જવાબ આપ્યો તે કેહવાઈ શકાતું નથી, પણ એટલામાં સારાં નસીબે ટપાલના કાગળ આવ્યાં એટલે તુરત વેળા તો વાત માંડી વળાઈ. આ કાગળોના ઢગમાં એક અઢી તરફનું પુટલીને નામનું હતું. તેનો સાર નીચે મુજબ આપીશું :—

“આએ કાગળ મળવા પછી થોડાજ દાહાડામાં હું આવી લાગવાની વકી રાખું છું. મને સોંપેલું બધું કામ થટતું કંતેહમંદ નીવડ્યું છે ને ડોસાળ રાજ રાજ થઈ ગીયાઈ. વળી એક બીજી ખુશ ખબર કેહું છું તે એ કે એવણ જે પોતાની ઘેર શોભત-ખોદા ખેર કરે— દીકરીને મારે ગળે ઓળવવા માંગતા હતા તે તો કોઈ સીમીટના વેપારી સાથે ગોઠવાઈ ગઈ છે, એટલે આપરી મુશકેલીઓમાંથી એક પીડા તો ઓછી થઈ. હું મુખ્યત્વે આવ્યા પછી આપરી જાહેર કરવાની હવે હરકત નથી ઘણી વાર અંદેસો કીધા પછી મને હવે લાગેછ કે તારા સાથે આવી રીતે છુપાછુપ લગ્ન કીધામાં મેં તુંને થોડું મિસ્ત્રનસાઈ કાઢી હતો. એ તો સહ સારું જેનું સેવક હું. બાકી સહેતાનજી આડા નડતે તો કાણુ જાણુ આપરે કેવા મુશકેલીમાં આવી પડતે. એ તો ઠીક થયું કે સહેતાનજી સીફા પાધરા ઉતરયા. છેલ્લા જે ત્રણ કાગળોમાં કાકાજી તારી ઘણી વખાણ કરીને લખતા હતા. રાત લુછી ! તેં કાણુ જાણુ ડોસાળને કેમ વાહી પટાવી નાંખ્યા. હું આંઉં ત્યાં ત્યારે મોહોડેથી બધી હકીકત સાંભળશ. હું હવે તુંને જલદીથી આવી મળશ તે વીચારથી મારો હરખ માથો સમાયો જતો નથી. કે દહાડે આવી પોહોંચશ તેનો વાર કરશ.”

મુઠાએ આએ કાગળ બંને ત્રણ ત્રણ વખત વાંચ્યો.
તેને હવે અઢી ઘણી વાહાણો લાગતો હતો.

એક કલાક પછી દીનશા પોતાના ઓરડામાંથી નીચે
ઉતરતો હતો તેટલાં વીલ્હુને ઠાકર ઉપરથી આવતી
જેઈ દીનશાએ તેને રોકી.

ઘણા બોખરા સાહે તે બોલ્યો.
કરી પાંચ મીનીટ મારા ઓરડામાં આવશે? હું જાણ
આમ જઈ તે આજઈ મારે તમારી સાથે કાંઈ વાત
કરવી છે.”

આ શબ્દો સાંભળી વીલ્હુ ચમકી પણ મુંગે મોંઢાડે
પોતાના પતીની પુઠે ચાલી. તેઓ દીનશાની લાઇબ્રેરીમાં
ગયાં જ્યાં એક ખુરશી ઉપર વીલ્હુ નીરાશ જીવે બેસી
ગઇ. દીનશા ઘણી ઉસકેરાયલી હાલતમાં હતો. તે
ઓરડામાં બે ચાર ફેરા ફર્યા કીધો. કેમ વાત છેડવી તે
પહેલાં તેને સુજ્યું નહીં. આહ! આ વાર વીલ્હુ
કેવી લાઇલાજ, કેવી નીરદોશ, કેવી ખુબસુરત દીસ્તી
હતી. તેને એકદમ છોડીને કેમ જવાય? જો કે તેણીએ
મુંગે મોંઢાડે પોતાનો ગુનાહ જાહેર કીધો હતો. તોબી
આ ઓરડા ગુનેહગાર છે એમ કેમ મનાય? દીનશા—
મલો દીનશા—જો કોઈ રીતે તેની ખાત્રી થાય કે—તેની
પોતાની આબરૂનું સત્યાનાશ વહ્યું નથી તો તે અબ
ઘડી પોતાનો જીવ આપવા તઇયાર થાય.

ખરી વાત એ હતી કે ચોતાની ધણીઆણી ઉપરનો અત્યંત ખ્યાર અને ચોતાની ધનત એ બેહુ એક બીજા સાથે લડી રહ્યાં હતાં. વીલ્હુ ફાટે ડાળે દમ ઉંચો રાખીને આ સઘળી લડાઈ જોતી બેઠી હતી. આખરે દીનશા તોણીની સામે આવીને ઉભો.

“મારી આવી બેહારમતી કરવાનો અને મારી જીંદગીને નાશ કરવાનો તમને ક્યારે અને કેમ સંજોગ થયો તે હવે પુછવાનો વખત નથી. એ નાપાક ધણી ઉપર તમારો જીવ હતો તો મને શા સારૂ ખરાબે નાંખ્યો.”

વીલ્હુ હવે તટાર થઈને બેઠી “શું બોલ્યા ? તેના ઉપર જીવ હતો ? કોણના ઉપર જીવ ? એ શું ફાટું ફાટું બકોછ ?

“અસ, બોદાને ખાતર એક પાપ ઉપર બીજું પાપ કરવાની જરૂર નથી. હું છુટાછેડાની ફરયાદી આજે મારું પાપ મારે તેમ કરવું નથી. મારી બેઠજતી જગને જાહેર કરવાની મારી છાતી ચાલતી નથી. પાણુ તે છતાં હવે આપરે સાથે વસી શક્યે તેમબી નથી. માત્ર એકજ મારગ ખુલ્લો છે તે એ કે મારે આ શેહરમાંથી ચાલી જવું. અલખત તમારી આધખોરાકીના બધા બંદોબસ્ત કરવામાં આવશે.”

આટલું બોલી દીનશા બેસી ગયો અને ચોતાની આંખો ઉપર હાથ ધાંક્યા. વીલ્હુ ધુનવા લાગી.

“શું તમે ઘેર શેહર છોડી જવા માંગોછ ? કાંડાં ?”

“મારે ગમે તાંહાં-તેની તમુને શું પરવાહ છે.”

વીલ્હુ કાંઈ બોલી નહીં પણ તેની આંખમાંથી બોર
બોર જેવા આંસુ ઢળી પડ્યાં.

“તમે ચાલી જવા માંગો છો—હમેશને સાડાં? ને હું
હજુ પુરાં એકવીસ વરસની થઈ નથી. કહી બીજા
પચીસ પચાસ વરસ છું તો—

“પણ તેની શું ચીંતા છે? કહાચ હું પોંહાંતો થઈ
જવશ ને તમુને મન ચાહે તેમ કરવાને છુટાપણું મળશે—
કહાચ પેલો અઢી—

“અરે બસ કરો-તેનું નામ બાળી નાખો—ઢીનશ,
તમે આવા ઘાતકી છો એમ હું માનુ નહીં. તમે મને
છોડી જાઓ એમ કોઈ કાળે બને નહીં. તમારા વગર
મારી છાંદગી નકામી છે.”

“ખાત્રોસ? એ બધી વાત એક કોરે મુકો. મારા
ઉપર જો ખરો જીવજ હતો તો હું બહારગામથી આવ્યો
પછી તમુને કોઈ ભળતા માણસના ફરજાંદની માત
જાણી નહીં જોતો.”

હવે વીલ્હુ ખભરીને ઉઠી. તેના ઘણીના મનમાં જે
નાપાક શક ઉભો થયો હતો તે હવે સમજમાં આવ્યો.
ઓહો, તેણીના ઉપર શું ગંભીર શક હતો તે હવે સમજ
પડી. તે હરજીકાર થઈને બોલી ઉઠી.

“શું? એ પેદાના કરનાર, શું હું મને એવી
રીતની ગુનેહગાર સમજતો હતો કે? શું મારો ઘણી
મારે સાડાં આવું વીચારે? હું માનુ નહીં—કણ માનુ
નહીં.”

“માનો કે ના માનો. આએ બચું પેલાનું છે એમ તમે બેશક કબુલ રાખ્યું હતું. હવે તમારેથી તેમાંથી છટકાશે નહીં.”

“હું છટકવા માંગતીબી નથી, પણ તમે મને ગુનેહગાર ધારશો એમ મેં સપનેબી ધાર્યું નહીં હતું.”

“તેમ નહીં ધારું તો બીજું શું ધારું ! શું તમે મને છેક્ક ઉલ્લુ સમજો છો ? મને નાકાન બચું ધારીને મને વાહી નાંખવા માંગો છો ?”

“હું એકવાર કહી ચુકી કે મારેથી ખોલાસો થાય તેમ નથી. મેં તમને ઠગ્યા એમ મારે કબુલ કરવું જોઈએ. પણ જે નાપાક બચાંકર શક તમે મારી ઉપર શખો છો તેથી હું ગુનેહગાર નથી, કાલે રાતના તમે સોગંદ ખાધ પડ્યા કે તમે મને કહી માફ કરશો નહીં તારે હું એમ સમજી કે મેં તમને ઠગ્યા તેથી તમે છેલ્લું પડ્યા હશો. પણ હવે હું જોઉં છું કે તમારા હીલમાં શું હતું. હવે મારી વારી આવી છે. એ અજીમ શક માટે હું તમને કબુ માફ કરવાની નથી. કબુ નહીં. તમને ઘેરબાર છોડી જવાની કસી જરૂર નથી. હું ચોતે તમારા ઘેરમાં એક પલ રહેવાની નથી અને તમારી એક પધને હાથ લગાડવાની નથી.”

આટલા શખદો ખોલી વીલ્લુ એક છોડાયલી વાઘણની પેઠે ઓરડાની બહાર નીકળી પડી. જેવી તે બાહાર પડી કે પુટલી માંડે ઠાપંદ થઈ.

કમરે બે હાથ મેલીને પુટલીએ દીનશાને તોડમાંજ પુછ્યું “એ વળી તમે બે જનને શું વીજેહું લાગું. કાલે રાતના તો તમે વેંહેંચી લીધું ને હજી તેનો છેડા આપો નથી કે?”

પણ કંઈ જવાબ આપ્યો નહીં. તે પીઠ પાછળ હાથ રાખીને ઓરડામાં આમથી તેમ ફરવા મંડ્યો. પણ પુટલી કંઈ મુગી રેહ.

“પણ ધસીને બોલોની—એ મારો બેઠનને વળી તમે શું કીધું? એ કોઈ મરતા ને મર કેહ નહીં ને આજ એમ છેડામલી કેમ? તમે શું એને મારી નાખવા બેઠાછ?”

હવે દીનશાની વાવડી ચલે.

“તેમાં તુને શું? એ તું શું બકબક કરી રહીછ. પુટલી હું માંગી લેઉંછ કે તમે હમણા અહીંથી જાઓ. હું હાલ કાંધબી વાત કરવાની સ્થિતીમાં નથી.”

“પણ તેની કીયા ખાસડાને ફકર છે. તમે વાત કરવા નહીં માગતા તો ઓછી પીડા પણ હું એમ ચાલી જવાની નથી. વીલ્લુ બોલી કે હું તમારા ઘેરમાં એક પણ રેહેવાની નથી ને તમારી એક પઈ લેવાની નથી તે મેં કાનેકાન સાંભળ્યું. જરા કેહશો કે એમ કાંય બોલી?”

“તે એનેજ પુછોની. એ વીશે મારે તમારી સાથ તકરાર કરવી નથી.”

“પણ કાંય નહીં.”

“મારી મરજી.”

“મરજી તો કુત્રાની હોય. વીંટુ સાથ વીંજેરં દેઓ તો હું કાંડાં મરી ગેઈ.”

“બસ, તમે અહીંથી જાઓ.”

સારં થયું કે એટલામાં એક નોકર હાથમાં પુટલીને નામનો તાર લઈને આવ્યો. પુટલીએ તે હાથમાંથી ઝુંટાવી લઈને તુરત ફાડી ને હરખને મારે ચીશ પાડીને બોલી.

“શાખાશ-હુરરે—એ આજે સાંજના આવી પુગશે.”

આ વાર દીનશા બારી આગળ રીસાઈને ઉભેલો હતો ત્યાં જઈને તેનો હાથ પકડ્યો અને ખુબ હસીને તે હલાવવા લાગી.

“આવશે—આજે સાંજના આવી પુગશે.”

“પુટલી તારં માથું બાથું ખસી ગયું છ કે શું ? કાણ આવશે ? પણ કદી કોઈ આવે તો તેનો આટલો હરખ શાનો ?”

“અરે જાઓરે, તમે ગમે એટલા ગંધીલા થાઓ પણ હું તો નાચું છું. પેલી વાણ્યાની લીટી તમને યાદ નથી કે ?”

“મેં નાચું મેરે પીઉ ઘર આવે.”

પુટલીના હાથમાંથી તાર ખુંચી લઈ દીનશાએ એક પક્ષમાં વાંચ્યો.

“શું પેલો અહીં આજે મુંબઈ આવેછ.”

“અલખત-અલખત-આવે છ ને ફર આવે છ. ઓ ખોદાજી હું કેવી ખુશીમાં આવી ગઈછ.”

“અહ! ઠીક છે—જોઈશું.”

દીનશાના ફાટા ડોળા ને લાલચોળ ચેહરો જોઈ પુટલી ડઘાધને ખેલી.

“ઓ માયરે, તમુને એકએક શું ભુત લરાયો. તમારા ડોળા કેવા ખુની જેવા લાગેછ.”

“એમ લાગેછે ખરા કે? જોઈએ—વખત આવવે વાત.”

“પણ અહીં આવે તો તેમાં તમારું શું ઉંધું વળી ગીયું?”

“તે મારું કામ છે, તમુને પુછવાનો હક નથી. તમે આય ખબર તમારી બહેનને પોંદોઆડો કાચુ કે તેવણ વાર બેતાં હશે. એ તાર તમારે નામે કીધો એળી એક જાતની હુશીયારી છે.”

પુટલી ખુરશી ઉપર ખેસી જઈને ખડખડ હસવા પડી. “દીનશા, દીનશા તમારું લાલું થાયરે, અહીં એક વખત વીલ્હુ ઉપર ધરાંપરાં કરતો હતો તે હજી તમારા મનમાં રમ્યા કરેછ કે? ઓહો! તે સાઈં તમે વધેરી લીધું કે? મરેરે, હું તો બાથું કે રખેને અમારી ખાનગી વાત તમુને ખબર પડી હોય.”

“ભાભો, ભાભો, શું વાત મને ખબર પડી હોય.”

“અરે કીત ! હું તો બીધી કે રખેને તમે બધું સમજી ગયા હોવ. તમે એને બચારીને ગભરાવીને બધું કબુલ કરાવી દીધેલું હાગેછ.”

“તારે તમેબી એ પાપી કાજ વસતારામાં સામેલ ઉતાં એમ હાગેછ. પણ એ બધાંનો હું રસતો કરી નાખુછ.”

“કાજ વસતારાં ! દીનશા હું જાણું છ કે તમે એક ગલાસથી વધારે વીહીસકી પીતા નથી, નહીં તો એમ સમજતે કે તમે આજે ખંટો પાણી વધારે લીધોછ, બધી વાત હું નહીં જાણું તો બીજું કોણ જાણે ?”

આ વાત ચાલી એવામાં બહાર કુચાં ભસ્યાં અને એક અહીં આવીને ઉભી હોય એવો સાદ આબો. પુટલી વાને વેગે દોડી પણ એટલામાં તો અહીં આવીને ઊભી રહ્યા. પુટલી ઝટ આગળ ધસી અને અહીંને વળગી પડી.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

“ઓ અહી, મારા જાન, મારા વાહવા, તું આખા આબો ખરો કે ?”

અહી પુટલીને પેટમાં ચાંપીને કાસીસો લેવા પડ્યો જે જેઠ દીનશાહ તો લાકડાં જેવો સજ્જ થઈને ઉભો હતો. અહીંની નજર દીનશા ઉપર પડી.

“હલ્લો દીનશા, કેમ છોએ. તમે ધારતા હશો કે અમે બેહુ જન મેટ થઇ ગીઆંછ. પણ પુટલી તો આજે એક વરસ થયું મારી ઘણીઆણી થાય છે. ફરજદ બધો ખુલાસો કરશું. પણ જારે અમે પરણ્યાં તારે બીજા ઉપાય નહીં દીસયો. પણ હવે વાત છુપાવવાની જરૂર રહી નથી.”

પુટલી બોલી “દીનશાજાઈ બધું જાણીછ, ને તે બીધે તો વીહલુ સાથ ખરવાયાં તોડયાં. બચારી મારી બેહુને મારી મુશકેલીમાં મને મદદ કીધી તેથી દીનશાજાઈ તેનો ખીસો ઉપાડ કરવા નીકળયાછ.”

અઠી બોલ્યો “એમ કે ? તારે તેં વીહલુને બધી ખાનગી વાત કહી દીધીતી કે ? ઠીક કીધું—પણ—સખર એ બધો થું ઘોંટાંગો થયોછ—મને કંઈ સમજ પડતી નથી.”

આ સાંટક ચાલુ છે એવામાં બુચાજીનો રડવાને સાદ આંચો.

અઠી અચરત થઇને સાંભળવા પડ્યો.

“ઓ એ કાણુ રડેછ ?”

“અઠી હજી હું સમજ્યો નહીં ? હરવાયો હું. એ આપડું—”

“પુટલી, પુટલી, એ બધું—”

બેહુ જાણ લાલ લાલ થઇ ગયાં.

હવે-હવે-હ વે—દીનશાના લેન્ડમાં ખરી વાત ઉતરી.
આ સઘળો ગરબડ ઘોંટાળો શું થયો હતો તે હવે
તેના મગજમાં ઉતર્યું. તે તુરત વેળા કાંઈ બાંધ્યા
ચાહ્યા વગર સદુપીડ જીવો ઉભો થઈ રહ્યો.

• • •

બારણું ઠડાક ફેટું અકબાઈ અને દીનશા બહાર
નીકળી ચાલ્યા. ઓરડામાં અહીં અને પુટલી એખલાં
રહી ગયાં. પુટલી અહીંએ ચકીત થઈને પુછ્યું.

“પણ બોલની, એ બધા શું કારણ ચાલી રહ્યાછા?”

“અરે અહીં દીકરા. બોલ ના. તારે ખાતર ને મારે
ખાતર બધી કચુબર થઈ ગઈ. ને બચારી વીલ્હુ
અમથી પીખાઈ છુટાઈ ગઈ. દીનશા તો ભોળોભટ્ટાક
પણ નબરનો કાચો છે. આપરે ખાતર કાલના એ
જાણુ મરાઈ પીખાઈ ને વાજ વળ્યાં.”

“પણ પુટલી, એ બધું તો ખરું પણ મને
પડી નહીં કે બુચા બાબેની બગર તેં મને બધી કાંઈ
નહીં?”

“એટલુંબી સમજતો નહીં? હું બીધી કે તુને
લાખું તો તું હલકો હળમડો થઈને દોડી આવે ને આપ
રી શાદીનો ભરમ ફુટી જાય. વળી કાકાજી છેડાઈ પડે
તો આપરે જીંદગી ભરનાં લટકી જઈએ. બેસ, તું
તુને બધી હકીકત માંડીને કહેડું.”

જ્યારે અહીંએ બધી વાત સાંભળી ત્યારે તે તો છીડી
પડ્યો.

“તમારૂં નખોઠ જયરે તમારૂં એ તમે શું મોહોકાણુ વાળી? દીનશા છેડાઈ પડયોછ તેમાં કાંઈ નવાઈ છે? એને બદલે હું હોઈ તો કોઇનું ખુન કરું. કોઇની માણસ સાથે આવી ઠગ વીદીઆ કરવાનો કોઇને હક્ક નથી. તમે દોકોએ માહા પાપનું કામ કીધુંછ. મારી ધણીઆણી આવું કામ કરે તે માટે હું શરમી દો છેઉ.”

“અરે વાહરે લાલાજી, ઘેરમાં પગ મુકતાને વાર તમે એમ પીછડાં વેરી નાંખશો એમ જાણ્યુંતે તો—”

અત્રે પુટલી રડી પડી.

“પણ પુટલી, મોહોકાણુ અહીંજ ખતમ થતી હોતે તો બલા ગઇ પણ એમાંથી શું ઘોંટાલો થશે તેના કાંઈ બીચાર કીધો? હું ને દીનશા બેઉ જણુ ઘણા સંકડાસમાં આવી જશું. તેમાં એ બચારો તો નહીં છુટે એવી ફાંસમાં આવી ગીઓછ એને સાડું મારે જીવ ઘણા જલેછ. એનો કેમ તોડ કહાડવો તે મને સમજાવું નથી.”

આ સાંભળી પુટલીબાઇ છછણી પડયાં “ઓ વાય, આ વળી શા ઘણક. મરેરે, મારાં શા અઝાગ લાગાં કે પુચાને જનમ આપ્યો. હજી વાંઝાણીજ રેહી હોતે તો પરવડતે.”

“જો ચાલ, આવું ‘એબસરડ’ બોલવાનું તું ને જાજે નહીં. હું તો બચારા દીનશાની મુશકેલીનો બખાવો કરેછ. દીનશા કાંડાં છે. મારે એની સાથે ખરૂં નરૂં કરી મેવું જોઈએ.”

“દીનશા કાંઠાં છે તે શોધી લાવો, દેખડાઈ. મારૂં માને તો હમણાં એની આગળથી મીઠો ગાલો મુઠો લો. સાઈં કારણ કે એ ખાઉં કરડું થઈ રહેલો છે ને જરૂર તારી સાથે ચીથડાં ફાડશે.”

“નાનસન્સ, એની જગાએ હું હોતો તો એના કરતાં ચારબણા વધુ ચીથડાં ફાડતો” આમ બોલી અહીંએ જવા માંડ્યું પણ પુટલીએ પાછળ ફોડીને તેનો હાથ પકડ્યો.

“અહીં, પણ ઉલો રહેની, તું જુઝાનેબી એવા માંગતો નહીં કે? બરાબર તારી મુરતી છે ને સોડાવામણે કે?”

“હમણાં નહીં. મારે પહેલાં દીનશાને મળવું છે.”

આ વચ્ચે આ બે સાહસી વચે ખાનગી મુલાકાત થઈ તેનો હવાલો આપવાનું આ લખનારનાં હાથમાં નથી. એટલું તો કહેવાઈ શકાશે કે અહીંની ‘સેનસ’ અને વાજબી તકરારથી દીનશાના મનને જરા શાંતી મળી.

અયોરના ખાણ ઉપર વીલ્હુ હાજર થઈ નહીં. પુટલી આવી ખરી પણ તેનો ચેહેરો ગંભીર હતો. જમતાં તે એક બોલ બોલી નહીં. દીનશા અને અહીં બી મુખા મંતર હતા. મેજપરથી ઉઠતાં અહીં બોલ્યો :—

“દીનશા, મારી પુટલી તમારી સાથે કાંઈ વાત કરવા માંગે છે.”

આટલું બોલી અહીં એરડામાંથી ચાલી ગયા.

“કેમ પુટલી?” દીનશાએ રોડોસમાંજ પ્રુછ્યું.

દીનશાનો ઉતરી ગયેલો અને ઉઠાસ ચેડેરો જોઈને પુટલી બોલતાં અચકી. તે જાણે હજી વીસ વરસ ઉમરમાં ઘરડો થઈ ગયો હતો.

“દીનશા—હું ખરેખર હસગીર છેઉં કે—”

પણ આટલા સમયે બોલીને પુટલી ધસાધસ રડી પડી. દીનશાની ખશીયાણા પડી ગયા.

“પુટલાં, રડયાથી કંઈ મામલો સુધરવાનો છે?”

એ બોલે મારો વાંક હતો. વીલ્હુએ તો પહેલાં જીન ઘણી અઠ કીધી પણ હું છુંડી સમજી નહીં. તમારે થકી તે ઘણીજ બીડીતી હતી અને બોલ્યાજ કીધી કે તમે એ તકસીર કહી કહી માફ કરશો નહીં.”

પુટલીએ આ વાર મારા રાખ્યું હતું. પણ તે છતાં તે બોલી—

“જો મને કેમ માફ કરશો તે હું સમજી શકતી નથી. મરેરે, હું મુઠ અભાગણીને તો શું સુજ પડ્યું.”

મારા માફ કીધાથી તારા જીવને કાંઈની સંધ્યારો થય તો હું તુંને માફ કરવા તથ્યાર છેઉં. પણ પુટલી, આહું કાચ્યું કાપવા તેં એકલ પેટાઇથી તારા પોતાનાજ બચાવની વાત કીધી પણ તારી બેઠનડું છેટલું સલનાશ તું વાળશે તેના કંઈ બચાવ નહીં કીધા?”

“હા, હું આંધળી હવે છે, મેં એક બેવકુફ ગધેડાંની કાની કામ કીધું. હું કબજા હાલતમાં આવી ગઈ એટલે આસેપાસેની મુશકેલીના મેં કંઈજ વીચાર નહીં કીધા. પણ હું શું કરતે? મારી જગ્યાએ તું હોતે તો શું કરતે? ‘વાર દાનશા, મારો ગુનાહ તો થયો પણ તું વીલ્લુને માફ કરે કેની?’”

“તે સાથ તુને શું કામ છે? તે ચુકવવાનું મારું ને તારી બહેનનું કામ છે.”

“નહીં—એમ ના કરો—જો મરી જઈ તમારું ઉપરથી. તમે દરગુજર કરો તો બધું સમાધાન જાય. પણ—પણ—મને એકજ ગુચવણ થાય છે કે બાળકો કોણને મને હવે એને સપુરક કરશે કે? આ કાલે એક વહાલો થઈ લાગેલો. માયરે, બાળકો બાળે બીજો અડી.”

“હવે બસ કરો પુટલીબાઈ, હું તમારી તકરારથી કંટાળી ગઈ. જે બનાવથી બધું ઉંધું થઈ ગયું તે હવે તકરાર કીધાથી પાછું સીધું નથી. તમને જરાબી ખ્યાલ નથી કે એકલપેટાઈથી તમે આ કંજાળ મામલામાં તમારી બહેનને સંડોવીને સોગંદથી આંધી લીધી તેમાં તમે મારું ને તેનું બેઉનું નખખોદ વાલ્યું છે.”

“નહીં—દીનશાબાઈ—નહીં—એટલી બધી હદ સુધી ના જાઓ—તમે એક ગુનાહ માફ કરો ને બધું પાછું

સાધાન થઇ જશે. ઓ ખોટા! અદીબી મારી ઉપર
ખૂંટા થઈ ગીઓછ. બુચાને જનમ આપવા અગાઉ હું
મારી કાંચ નહીં ગેઈ.”

દીનશ ખલસીને ખેસીજ રહ્યો અને પુટલી રડતી
ખાંખોએ બહાર નીકળી પડી.

હવે એણીમેર ગુચવાયલા અદીએ શું કીધું તે જોઇએ.
માસીજીની જરૂની સાદી સમજણ ઉપર તેને મોટો
બીશવાસ હતો. તેણે જરૂને કાલાવાલાની ચીઠી લખીને
દીનશાના મકાનમાં ખોલાવી મંગાવી. જરૂ ખરેખર એવી
શેહારી અને પોહાંચેલી હતી કે જે કોઈ તેને ઓળખતાં
તે દરેક કબજા હાલતમાં તેની મદદ માંગતાં. તે એવી
સાચી અને લલી હતી કે એકની વાત બીજાને મરી
જાય તો કેહેતી નહીં. તે દીનશાના કાલાખા કાસટલમાં
આવી કે એક કલાકમાં જ જોઈ લીધું કે આંખું ઘેર
મરાઈ છુંદાઇને વારવીખેર પડ્યું હતું. પુટલી રડમસ
આંખે ફરતી હતી. અદી ચીંતાતુર ચેહેરે માથે હાથ
ધર્મને ખેસી રહ્યો હતો. વીલ્લુ પોતાનાં ઓરડામાં
જઈ બેઠી હતી. દીનશા વાડીમાં રખડ્યા કરતો હતો.

ચતુર જરૂ કાંઇ બોલી નહીં પણ ગુપચુપ દીનશ
ખલાસ થવા દીધું. ખાઇ ઉઠ્યા પછી અદીએ જરૂને
પ્રાર્થના કીધી અને તેઓ વાડીમાં ઉતરી પડ્યાં જ્યાં
અદીએ બધી હકીકત લંબાણથી જરૂને સમજાવી.

“જરૂર બેસેન, તારી મદદની ઘણી જરૂર છે. બધા
માથુ બગડી ગયોછ. પુટલી સાથે છુપાછુપ શાદી કરી
દેવામાં મેં મોટી ભુલ કીધી એમ હું કબુલ કરુંછ. પણ
હવે તેનો ઉપાય નથી. મારી મોટી ચીંતા દીનશાના બાબમાં
છે. એ બચ્ચારને ખરેખર ઘણો મોટો ગેરધનસાક્ષ થયોછ.
પણ હવે એનો રસ્તો શું? પુટલી કહેતી હતી કે
દીનશા ને વીલ્લુ મરાઈ છુંદાધને છુટાં પડ્યાંછ ને એ
બીજાથી ભુલાં રહેતા માંગેછ. હવે બુચાનું કેમ કરીએ.
દીનશા કંઈ એને પોતાના વારસા કાબલ હવે રાખે નહીં
ને હું મારું બચ્ચું એમ આપી દઉં નહીં. એ મારું
કરજંદ છે ને હું તો એને લઈ જવાનો. પણ તારે હવે
કહેની કે એ બધા ઘાંટાળાનો શું ઉપાય કરીએ.
બધા વીચારથી મારું માથું ફાટીને બે દુકા યઈ જાયછ.
જરૂર તું તો શેહારી છે. કંઈથી તોડ શોધી કાઢ.”

જ્યાં વાર વીચાર કરી જરૂર બોલી.

“હા, ક્યુંખર તો જખરી થઈ ગઈછ—પણ મને
કાંઈક એ બચ્ચાને એનો ઉપાય થઈ શકશે.”

“એમ કે? બોલની મારી માય કરું.”

“હા, ધ્યાનથી સાંભળ. કાકાજીને તો તારી પુટલાં
હવે ઘણી ગમેછ ખરી વાત કેની?”

“હા તેમ છે તો ખરું. તો ધરકાજ એને
“મારી ઠીકરી” સીવાય બોલાવતાજ નહીં.”

“ઠીક તારે તું પુટલીને શીખવ કે કાકાજીને પટામ સટામ કરીને તમે હોકને બે ચાર મહીના ‘ચેન્ન’ પર જવાની રજા આપે. તેમ રજા મળે તો તમે હોક વીલ્લુ, જુઓ, આયામાં બધાં સાથે સકકર નીકળી જાઓ. અલબત્તાં તારે બી સાથે જવું પડશે. દીનશા હમણાં હોડે ચહડયોછ પણ જરા વીલ્લુથી દુર થશે તારે પોતાની મેળે ઠંડો પડશે. સકકરમાં ચારના છ મહીના નીકળી જતાં વાર લાગશે નહીં ને પછીની વાત જોઈ લઈશું.”

જ્યાં વાર વીચાર કરીને અદીએ જવાખ આપ્યો. “જરૂ, ખોદા તારું લલું કરે. તેં અચ્છી સીકત લગાવીછ. કાકાજી ઘડી ઘડી ખોલ્યાજ કરેછ કે માથેરાન જાઓ ઠીક જાઓ. તો હવે પુટલાંને શીખવું કે એવજી લાહાટમાં હોય તારે શીશામાં ઉતારે. તે કરતાં મને વધારે સારો પલાન મુજેછ કે અમે બધાં જઈએ તો કેમ. કાકાજી કેહતા હતા કે હજુ તાંહાં થોડું ઘણું કામ બાકી છે તો મારે તાંહાં બે ત્રણ વરંસ રહીને ખરું કરવું. હું ધારૂંછ કે પુટલી નેબી એ વીચાર અમશે. જોઈ, હું પુટલી સાથ વાત કરી જોઈ, પછી અમે કાકાજીને રસ્તે ઉતારશું.”

જરૂનો તાગડો અજખ જેવી રીતે રસ્તે ઉતરયો. પુટલી તો બસ ધરી ધરાય નહીં. જાણે બધું અત્યાર થીજ સમાધાન થઈ ગયું હોય તેમ તે પાછી નાચવી

હુવા લાગી. વીજળી મુંબઈ છોડી જવા સારું આંગણાં પર દહાડાં મચવા પડી. દીનશાએ ભરયાભારમાં જવાબ દીધો કે “હમણે એ તેમ કરો.”

ત્યારે પરીચામ એ આવ્યું કે આ વાત થવા પછી પંડર દહાડામાં અહીં પુટલાં, વીલ્હુ, ખુચો અને આયામાં નીકળી પડ્યાં.

પુટલી અસહનના જેવીજ રમતીયાળ તો હતી પણ એ જરા જરા સંભાળી ને કામ કરી હતી. તેને પોતાનો ખુચો હવે એવો વહાલો હતો કે તેને છોડતાં નહીં. આયામાંથી એક દહાડે બોલાઈ જવાયું કે “પરવરદેઝારની ગતી ત્યારી માતાનો જીવ પોતાનાં બચ્ચાં ઉપરથી ઉઠી જાય એ હું કશું મનું નહીં.” આ બાબતે જખરદસ્ત શીક્ષા થઈ. પંડરક એને બરાબર રસ્તે ઉતારે તેવા છે. ને વીલ્હુ મા તું ફરર ના કર. તારું ગયલું સુખ પાછું આવશે, હમણાં દીનશાએક બે પશુ ખોદાનું ખોદા કરશે. ધીરજ થશે.

વીલ્હુનો જીવ ખરેખર ઘણો ખેતાબ હતો. પણ પંડરક ઉપડ્યા અગાઉ દીનશા સાથ પાછો એખલાસ કરવાનો ચાન્સ આવ્યોજ નહીં.

જ્યાં મુંબઈથી વીદાય થયા પછી દીનશા પોતાનાં બંગલામાં એકલો મુરવાને બળાપો કરવા લાગ્યો. તેને મનથી જીંદગી રદ પાતલ હતી. બરાબર લાગ જોઇને કસ્ટકુનમ નાજાંમાયે તેને પાછો શીશામાં ઉતાર

વાની ઘણીની તજવીજ કીધી પણ દીનશા તેનાથી નાહાસતો કરતો અને કોઈ સાથની મળવા ભેટવાની પાડી. તેણે પોતાના નોકરોને સખત તાકીદ કીધી હતી કે કોઈની મળવા આવે તો ના કેહેવું કે શેઠ વેરમાં નથી.

વાત કરતાં છ મહીના નીકળી ગયા. બરાબર ખોર દાદ સાલને દહાડે દીનશાને અહીં ગમથી તાર મલ્યો કે,

“વીલ્હુને ટાઈફાઇડ તાવ આવેછ. ઘણી બીમાર છે. અને તો જલદીથી આવજો.”

તેજ ઘડી દીનશા કુદકો મારીને ઉઠ્યો ને ઢોડા દોડી-કરીને એક પોરટમેટો ભરી લીધો અને તુરત મુસાફરી શરૂ કરી. તે નહીં સુતો કે નહીં ખાતો પણ આખો વખત વીલ્હુ કેમ હશે તેના વીચારમાં પડી રહેતો. વખતસર પહોંચાશે કે નહીં તેના અંદેશામાં તેનું દોહડી સુકાઇ જવું હતું.

પણ આખરે મુસાફરી પુરી થઇ. વીલ્હુ ચાદર નેવી ઉજળી બીજાને પડેલી હતી. તેના પાસાંમાં એક છણા બુચો ‘કેઆંઉ કેઆંઉ’ કરતો હતો. તેણીએ આખરે ગાદીવારેસને જનમ આપ્યો હતો અને ‘ઘડ કાર્કડ’ને બહાને દીનશાને પકડી મંગાવ્યો હતો.

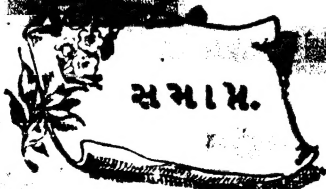
“દીનશા, તારી ઉપર મેં વીશવાસ નહીં રાખ્યો ને વાત છુપી રાખી તે માટે હું ગુનેહગાર છું. મારી માતા ને મેં મરતી વખત સોગંદ ઉપર ખાત્રી આપી હતી તેથી હું અંજઈ-હવે હું મારી ભુલ જોઈ’છ ને તારી આગળ બે હાથ જોડી માફ માંગું’છ.”

દીનશાને ડીખે ભરાઈ આવ્યો હતો. તે એક બોલ બોલ્યો નહીં પણ વીલ્લુ ને છાતી સરસી ચાંપીને બોર બોર બેવાં આંસુ પાડ્યાં.

એવામાં પુટલી દોડતી આવી. “લે ચાલો, તમારો ખુચો ને ગાદીવારેસ તમને મુખારક ને મારો ખુચો મને મુખારક. આપણે અહીં બે વરસ રહીશું એટલે મુંબઈ માં કોઈ જાણવાનું નથી કે આ શું લેખમબેજાની જગ્યા થઈ. જોની દીનશાખા તમે લોક તો પાછાં એકના એક થઈ ગયાં ને તમારી બધી ખટપટો એક તડાકામાં સંધાઈ ગઈ તે સાઈન થયું. હું ને અદ્દી તો જરા જરા મરાશું ને સંધાશું તે બીજાં પચીસ વરસ સુધી ચાલશે. હું ધાઈ છ કે તમે બેહુ જણે મારો ઉપકાર માનવો જોઈએ કે મેં મારી હુશીયારી લગાવી આ નાટકનો છેડો લાવી.”

“ખરી વાત છે” દીનશાએ જવાબ દીધો. “પણ આ જાતની હુશીયારી એક જાતની સોરત છે. પુટલાંત્રાય, માઈ માનો તો હવે એવી હુશીયારી સાથે ઘડી થવી ત્રાઈ કરતાં ના.”

“અરે જાઓરે—તમે તો નશુણા છેઓ. હું ચોરીયાંમાર હોતે નહીં તો તમે આજે કુંવારાજ હોતે—સમજાઓ.”

મો જાહંગીર મરઝમાનની કલમથી
રચાયેલાં પુસ્તકો.

કોતક સંગ્રહ (ચોથી આવૃત્તી—૩.)

ટોચકા સંગ્રહ.

રસુલ ફકરા સંગ્રહ.

તસેસમ (બે વાલમ.)

ભસા કે ભુડો.

મુંબાઈથી કાશ્મીર.

મોઢીખાનાથી મારસલસ (નીચી આવૃત્તી.)

વલાવી વળ.

મો મારી બેહેન (બે વાલમ.)

ત્રોર વીલાયત.

પંચકથા.

મોઆની શીરીન.

છલુ ગોરાણી.

પણી કે ઢોર.

નીમક હરામ.

માફી ચવીત્રી.

બુલ મુલામતી.

તારાખાઉ.

ઘેરના ઘેલા ને બાહરના ડાલા.

કર ને જો.

ખુશદરપણુ

અક્કલના સમુદર.

આદાની સુઠ.

મુશકેલ આસાન.

પારકી આસ સહા નીરાસ.

ચોરીયાં માર.

જામે જમશેદ હાફીસ.

આખો સટ લેનારને એક સુંદર જડાવદાર સ્ટાંડ વખરે

દામે આપનામાં આવશે.

1. 1001-1002 કર, મં તારેયા વાત હુની રાખા—પાન ૩૬૧
 P. 281 — 315

